

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

ความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

The sustainability of the agricultural community amid the diversity
in Yala Province.

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

ความยั่งยืนของชุมชนสันติสุขท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
Sustainability of a peaceful community amid diversity in the Southern
Border Provinces

โดย

พระครูสุวรรณสุตาลังการ, ดร.

นายวรปรัชญ์ ลาวัณย์วิไลวงศ์

นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวัฒน์

นายวีระศักดิ์ บุญญดิษฐ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCURS 800765033

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

ความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา
The sustainability of the agricultural community amid the diversity
in Yala Province.

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

ความยั่งยืนของชุมชนสันติสุขท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดชายแดน
ภาคใต้
Sustainability of a peaceful community amid diversity in the Southern
Border Provinces

โดย

พระครูสุวรรณสุตาลังการ, ดร.

นายวรปรัชญ์ ลาวัณย์วิไลวงศ์

นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวนิช

นายวีระศักดิ์ บุญญดิษฐ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCURS 800765033

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Research sub-project ๑

Sustainability of the agricultural community amid the diversity

in Yala Province.

Under Research Plan

Sustainability of a peaceful community amid diversity in the Southern
Border Provinces

BY

Phrakhrusuwansutalangkan, Dr.

Mr. Waraprat Lawanwilaiwong

Mr. Rangsak Wattanachaiwanich

Mr. Verasak Boonyadit

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Pattani Buddhist College

B.E. 2565

Research Project Funded

By Thailand Science Research and innovation Fund.

MCURS 800765033

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	ความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา
ผู้วิจัย:	พระครูสุวรรณสุตาลังการ, ดร. นายวรปรัชญ์ ลาวัณย์วิไลวงศ์ นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวิชิต นายวีระศักดิ์ บุญญดิษฐ์
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๕
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา ๒) เพื่อพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา ๓) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา โดยสัมภาษณ์ผู้นำภาครัฐ ภาคชุมชน และผู้นำภาคเครือข่าย จำนวน ๙ คน ทำการจัดกิจกรรมความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตร ประกอบด้วย ๑) การส่งเสริมการเรียนรู้ ๒) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ๓) การพัฒนาความร่วมมือ และทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการวิจัยฯ จังหวัดยะลา จำนวน ๑๕ คน

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตร ประกอบด้วย ๑) แนวความคิดในการทำเกษตรกรรม ๒) เป้าหมายในการทำเกษตรกรรม ๓) แหล่งที่มาความรู้/ทักษะการทำเกษตรกรรมของเกษตรกร ส่วนในเรื่องของการพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนภาคการเกษตร มีขั้นตอนการดำเนินการ คือ ๑) การสร้างระบบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ ๒) การสร้างตลาดแนวใหม่โดยใช้ช่องทางการค้าออนไลน์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ และสุดท้ายการเสริมสร้างเครือข่ายของชุมชนภาคการเกษตร ประกอบไปด้วย ๑) การเชื่อมโยงตลาดในพื้นที่ชุมชน ๒) หลักเศรษฐกิจพอเพียง ๓) การตลาดยุค ๔.๐ ๔) ตลาดเป็นธรรม ๕) การเชื่อมโยงตลาด

คำสำคัญ : รูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตร, กิจกรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนภาคการเกษตร, การเสริมสร้างเครือข่ายของชุมชนภาคการเกษตร

Research Title: The sustainability of the agricultural community amid the diversity of the Yala Province.

Researchers: Phrakhrusuwansutalangkan, Dr.
Mr. Waraprat Lawanwilaiwong
Mr. Rangsang Wattanachaiwanich
Mr. Verasak Boonyadit

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Pattani Buddhist College

Fiscal Year: 2565/2022

Research Scholarship Sponsor : Thailand Science Research and innovation Fund.

ABSTRACT

This research is participatory action research (PAR). The objectives are 1) to study the sustainability model of the agricultural community among the diversity in the Yala province. 2) to develop participatory activities in the midst of diversity in the Yala province. 3) to strengthen the network among the diversity in Yala Province by interviewing leaders of government sector, community sector, and network sector leaders, totaling ๙ people, Organize sustainability activities for communities in the agricultural sector, consisting of 1) learning promotion. 2) product development. 3) cooperation development and conducting a Focus Group Discussion with 15 target groups participating in the research project in Yala Province.

The results showed that The sustainability model of the agricultural community consists of 1) agricultural concepts, 2) agricultural goals, 3) sources of knowledge/skills in farming of farmers. As for the development of participatory activities in the agricultural sector There are steps to follow: 1) creating a system for certification of organic agriculture with participation in the area; 2) creating a new market by Implement a local, participatory online commerce channel. And finally, the strengthening of community networks in the agricultural sector consists of 1) linking markets in community areas 2) sufficiency economy principles 3) 4.0 era marketing 4) fair market 5) linking markets.

Keyword : Sustainability model of the agricultural community., Participatory activities of the agricultural community., Strengthening networks of agricultural communities.

กิตติกรรมประกาศ

วิจัยเรื่องนี้ ได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นทุนวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ ภายในแผนงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อาภากรโร) รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ได้พิจารณาให้ทุนอุดหนุนการวิจัยในครั้งนี้ และยังเมตตาให้คำแนะนำแนวทางในการดำเนินการ พระมหาชุตีภัก อภินนโท ที่ได้ให้คำปรึกษา แนะนำ ตรวจสอบ ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ทำให้การศึกษาค้นคว้ามีความถูกต้อง สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เจริญพรขอบพระคุณ นายอาบิดิน เล่ทองคำ นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอธารโต จังหวัดยะลา นางสาวอานิตา เจ๊ะสนิ นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ที่ได้ให้ความร่วมมือในการจัดเวทีเสวนากลุ่มและการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ประชาชนจากอำเภอธารโต และ อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ที่ได้ให้ข้อมูลและเข้าร่วมกิจกรรม

ขอขอบคุณคณะผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยทุกท่าน ที่ได้ทุ่มเทเสียสละทั้งกำลังกาย กำลังความคิด และความรู้ความสามารถ ได้ดำเนินการจัดกิจกรรม เก็บและรวบรวมข้อมูล ตรวจสอบพร้อมจัดพิมพ์รูปเล่มงานวิจัยที่สมบูรณ์

คุณงามความดีในการศึกษาค้นคว้าและการจัดงานวิจัยเล่มนี้ คณะผู้วิจัยขอน้อมบูชาคุณต่อบุพการีตลอดถึงครูอาจารย์และท่านผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ได้กรุณาประสิทธิประสาทวิชาความรู้ อนุเคราะห์ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ยังผลให้คณะผู้วิจัยและงานวิจัยเล่มนี้ประสบความสำเร็จด้วยดี

พระครูสุวรรณสุตาลังการ, ดร. และคณะ

กันยายน ๒๕๖๕

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญแผนภาพประกอบ.....	ช
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๓
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๓
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๔
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๖
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	๗
๒.๒ แนวคิดการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน.....	๑๖
๒.๓ นโยบายการส่งเสริมภาคการเกษตรอย่างยั่งยืนในประเทศไทย.....	๒๗
๒.๔ แนวคิดบทบาทแกนนำชุมชน.....	๔๒
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง.....	๔๖
๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม.....	๕๔
๒.๗ บริบททั่วไปของจังหวัดยะลา.....	๕๖
๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖๖
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๗๒
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๗๒
๓.๒ พื้นที่ศึกษา ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๗๔
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย.....	๗๕
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๗๕
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๗๖
๓.๖ สรุป.....	๗๗

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๗๘
๔.๑ ผลของการศึกษารูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา.....	๗๘
๔.๒ ผลการพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา.....	๑๐๐
๔.๓ ผลการเสริมสร้างเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา.....	๑๐๙
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๑๑๖
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๑๙
๕.๒ การอภิปรายผล.....	๑๒๕
๕.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๓๖
๕.๔ ข้อเสนอแนะ.....	๑๓๘
บรรณานุกรม.....	๑๔๐
ภาคผนวก.....	๑๕๑
ภาคผนวก ก เครื่องมือวิจัย.....	๑๕๒
ภาคผนวก ข หนังสือเชิญ,รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ,รายชื่อผู้ให้ข้อมูลวิจัย และ อื่น ๆ.....	๑๖๖
ภาคผนวก ค ภาพถ่ายกิจกรรมวิจัยต่าง ๆ.....	๑๗๐
ภาคผนวก ง การรับรองการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๗๔
ภาคผนวก จ ผลลัพธ์ ผลิต และผลกระทบจากงานวิจัย (Output/Outcome/Impact). ..	๑๗๖
ภาคผนวก ฉ แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๗๘
ประวัติคณะผู้วิจัย.....	๒๐๑

สารบัญตาราง

ตารางที่

หน้า

๑ แสดงเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

๒๖

สารบัญแผนภาพประกอบ

แผนภาพที่	หน้า
๑	แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย ๕
๒	ความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) ในบริบทการพัฒนาที่ยั่งยืน ๑๐
๓	ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจภาคการเกษตร และการพัฒนาที่ยั่งยืน ๑๑
๔	เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้ง ๑๗ ข้อ ๑๒
๕	ประเภทของเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนประกอบไปด้วย ๔ กลุ่มใหญ่ ๑๔
๖	การมุ่งพัฒนาทั้งสามมิติให้มีความเชื่อมโยงกัน คือ เศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อม ๒๕
๗	การพัฒนาพลังงานเพื่อขับเคลื่อนสู่เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนร่วมกัน ๔๖
๘	ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศไทย จากมูลนิธิมั่นพัฒนา ๕๒
๙	แผนผังจังหวัดยะลา ๕๖
๑๐	กิจกรรมการขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่โครงการต้นแบบหมู่ที่ ๕ ตำบลธารโต อำเภอธารโต ๘๐
๑๑	คณะผู้วิจัยลงพื้นที่หมู่ที่ ๕ ตำบลธารโต อำเภอธารโต จังหวัดยะลา ๘๑
๑๒	สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบันนังสตา ลงพื้นที่ดำเนินโครงการ พัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ๘๓
๑๓	คณะผู้วิจัยลงพื้นที่หมู่ ๑ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ๘๓
๑๔	พัฒนาการอำเภอเมืองยะลา พร้อมด้วย นางสาวสุภารัตน์ วรรณรัตน์ พัฒนาการผู้ประสานงานตำบลยุโป นักพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (นพร.) ลงพื้นที่ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง บ้านยุโปของนายพินัย แก้วจันทร์ ปราชญ์ชาวบ้านตำบลยุโป ๘๖
๑๕	คณะผู้วิจัยลงพื้นที่หมู่ ๑ ตำบลยุโป อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ๘๗

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๓๒๐.๖๙ ล้านไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ป่า ๑๐๗.๒๔ ล้านไร่ พื้นที่เกษตรกรรม ๑๔๙.๒๔ ล้านไร่ และที่เหลือเป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์นอกภาคการเกษตร^๑ จะเห็นว่าประเทศไทยมีที่ดินที่ใช้เพื่อการเกษตรถึงร้อยละ ๔๖.๕๓ ของพื้นที่ทั้งหมด แต่การใช้ประโยชน์ในปัจจุบันยังไม่เกิดประสิทธิภาพเท่าที่ควร จะเห็นว่าที่ผ่านมา การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรของเกษตรกรไทยจะเป็นการเพิ่มพื้นที่ หรือขยายขนาดที่ดินในการทำการเกษตรมากกว่าการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตต่อพื้นที่ ทรัพยากรที่ดินถือเป็นทรัพยากรพื้นฐานในการสร้างปัจจัยการผลิตของภาคเกษตรกรรมที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของคนไทยหลายด้าน แต่ในช่วงประมาณสี่สิบปีที่ผ่านมา การเกษตรของไทยเน้นการผลิตเพื่อการส่งออกมากขึ้น หน่วยงานหลายภาคส่วนจึงเร่งส่งเสริมให้เกษตรกรใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวในพื้นที่ขนาดใหญ่ ใช้พันธุ์พืชที่ให้ผลผลิตสูง ซึ่งจะต้องใช้ปุ๋ยและสารเคมีในปริมาณมาก เมื่อใช้ต่อเนื่องเป็นเวลานานทำให้ดินมีสภาพเสื่อมโทรม ส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรลดลงต้องใช้ปัจจัยการผลิตมากขึ้นเรื่อย ๆ นำมาซึ่งต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็วไม่สมดุลกับรายได้จากการขายผลผลิต ทำให้เกษตรกรประสบภาวะขาดทุนและมีหนี้สิน นำไปสู่การขยายพื้นที่เพื่อเพิ่มผลผลิต บางรายต้องขายที่ดินทำกิน แล้วบุกรุกพื้นที่ป่า มีการละทิ้งถิ่นฐานหรือพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อไปประกอบอาชีพในเมืองใหญ่เพิ่มมากขึ้น การผลิตที่ขาดการตระหนักถึงสิ่งแวดล้อมยังส่งผลทำให้ทรัพยากรที่ดิน น้ำ และป่าเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว กล่าวคือ เกิดผลเสียไม่เฉพาะต่อผลผลิตที่ลดลงเท่านั้น แต่ยังสร้างความเสียหายต่อระบบนิเวศ ที่เห็นได้ชัดคือ ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง นอกจากนี้ ผลจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจในปัจจุบันทำให้มีการนำที่ดิน ที่เหมาะสมกับการเกษตรไปใช้เพื่อกิจการอื่น ซึ่งอาจทำให้เกิดผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของประเทศ และความเป็นอยู่ของเกษตรกรในอนาคตได้

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีการผลิตสินค้าเกษตรสำคัญของโลก มีมูลค่าการส่งออกสินค้าทางการเกษตรไปยังประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ในปี ๒๕๕๘ ถึง ๒๕๕๙ ประมาณ ๔,๙๐๐ ล้านบาท^๒ แต่ผลกระทบจากสภาพภูมิอากาศที่แปรปรวน ประกอบกับความเสื่อมโทรมจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีผลกระทบต่อผลผลิตภาคการเกษตรทั้งด้านปริมาณการผลิตที่ลดลงและผลผลิตคุณภาพต่ำส่งผลกระทบต่อรายได้ของประชาชนในภาคการเกษตร เนื่องจากจำนวนแรงงานที่ทำงานในภาคเกษตรร้อยละ ๓๐.๑๘ จากจำนวนแรงงานผู้มีงานทำทั้งหมดจำนวน ๓๗.๑๔ ล้านคน ซึ่งสัดส่วนมากเกือบครึ่งหนึ่งของแรงงานนอกภาคการเกษตรที่มีร้อยละ ๖๙.๘๒ ส่งผลให้ภาค

^๑ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. ๒๕๕๙. แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) [ออนไลน์]. สืบค้นจาก http://www.oae.go.th/download/journal/development_plan๒๕๕๙.pdf.

^๒ อ้างแล้ว,สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. ๒๕๕๙.

การเกษตรมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศที่รัฐบาลต้องมีการดำเนินนโยบายที่ส่งเสริมให้มีการพัฒนาในภาคการเกษตรอย่างยั่งยืน เพราะปัญหาของประชาชนส่วนใหญ่ในภาคการเกษตรมีความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้เมื่อเทียบกับ นอกภาคการเกษตร ปัญหาความยากจนและหนี้สินในครัวเรือน จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี ๒๕๕๘ แสดงรายได้ของครัวเรือนเฉลี่ยเดือนละ ๒๖,๙๑๕ บาทและหนี้สินเฉลี่ยต่อปี ๑๕๖,๗๗๐ บาท ซึ่งพบว่า กำไรสุทธิจากการทำการเกษตรอยู่ในระดับต่ำ เมื่อเทียบกับรายได้จากค่าจ้างและเงินเดือนที่สูงกว่าหลายเท่า รวมถึงระดับของหนี้สินที่ใช้ลงทุนในการเกษตรสูงกว่าการลงทุนในการทำธุรกิจ

ผลการศึกษาวิจัยหลายแห่งยืนยันตรงกันว่า ในระยะที่ผ่านมาภาคเกษตรของไทยมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อการ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แต่ผลสำเร็จของการพัฒนาดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของฐานทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยรวม จนเริ่มส่งผลเป็นข้อจำกัดต่อการเพิ่มผลผลิตมวลรวมทางการเกษตร และเริ่มเป็นที่ตระหนักแล้วว่า การพัฒนาการเกษตรที่ผ่านมาเป็นไปอย่างไม่ยั่งยืน และจะส่งผลกระทบเป็นข้อจำกัดต่อการเพิ่มผลผลิตและรายได้ของเกษตรกรและยูเอชเอชไทยต่อไปหากไม่เร่งรีบแก้ไข^๓

สุวินัย รันดา^๔ กล่าวว่าตลอดระยะเวลาของการพัฒนาการเกษตรที่ผ่านมาภาครัฐที่เกี่ยวข้องได้ใช้ยุทธวิธีที่ไม่สอดคล้องกับหลักปรัชญาในการส่งเสริมการเกษตรที่ว่า “จะต้องพัฒนาเกษตรกรให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้” แต่กลับใช้วิธีการส่งเสริมการเกษตรแบบสำเร็จรูปในรูปแบบของ “เกษตรสงเคราะห์” ที่ให้การสนับสนุนปัจจัยการผลิตที่จำเป็นแก่เกษตรกรในการเพิ่มผลผลิตของตน เกษตรกรพึ่งพาตนเองได้ ลดน้อยลง เกษตรกรที่เคยเป็นเจ้าของที่ดินกลายเป็นผู้เช่าหรือ ผู้รับจ้าง ผู้ขายแรงงาน ระบบนิเวศในท้องถิ่นและชุมชนเปลี่ยนไปจนยากที่จะกลับคืน

ดร.เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์ สมาชิกสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ^๕ ชี้ให้เห็นว่า ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตของเกษตรกรค่อนข้างมืดมนเพราะมีข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สำคัญ๕ ประการ คือ เรื่องที่ดินทำกิน การเข้าถึงทรัพยากร หนี้สินการตลาดและสุขภาวะที่ทำให้เกษตรกรอยู่ไม่รอดส่งผลให้จำนวนเกษตรกรของไทยมีแนวโน้มลดลง จึงได้เสนอแนวคิดในเชิงหลักการเพื่อก้าวข้ามภาวะวิกฤต คือ ๑. ต้องมีความเชื่อมั่นในคุณค่าของการเกษตรและเกษตรกรว่าเป็นฐานรากสำคัญของประเทศ หากไร้การเกษตร ประเทศไทยจะกลายเป็นประเทศที่อ่อนแอและพึ่งตนเองไม่ได้แม้แต่ด้านอาหารและยา ๒. ปัญหาการเกษตรทุกปัญหาแก้ไขได้ด้วยวิถีทางที่สร้างสรรค์และเป็นระบบ ๓.

^๓ อรุณ อวนสกุล. ๒๕๕๓. การพัฒนาเกษตรยั่งยืน : แนวทางและดัชนีชี้วัด. รายงานการสัมมนาระบบเกษตรแห่งชาติ กรุงเทพฯ ๑๕-๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

^๔ สุวินัย รันดา. ๒๕๕๓. การพัฒนาเกษตรยั่งยืน : มิติใหม่และการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม. รายงานการสัมมนา ระบบเกษตรแห่งชาติ กรุงเทพฯ ๑๕-๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

^๕ เพิ่ม ศักดิ์ มกราภิรมย์. (๒๕๕๔). มุมมองการแก้ไข ปัญหา เกษตรกรทั้งระบบ. จาก http://www.sathai.org/autopagev_4/show_page.php?topic_id=417&auto_id=24&TopicPk=. สืบค้นวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๕.

เกษตรกรต้องแก้ปัญหาของเกษตรกรเองไม่มีใครแก้ไขปัญหาเกษตรกรได้นอกจากตัวเกษตรกรเอง ๔. รัฐต้องสนับสนุนเกษตรกรให้แก้ปัญหาดตนเอง รัฐต้องมีบทบาทเป็นพี่เลี้ยงระดับประคองให้กลุ่มองค์กรเกษตรกรยืนหยัดได้ด้วยตนเอง ๕. ภาครัฐกิจเอกชนต้องไม่เอาไรต์เอาเปรียบเกษตรกร ต้องร่วมรับความเสี่ยงกับเกษตรกร

ดังนั้นคณะผู้วิจัยสนใจที่ศึกษาวิจัยความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา เพื่อการเสริมสร้างในการพัฒนาระบบเกษตรกรรมเพื่อความยั่งยืนของชุมชน เพื่อร่วมกันพัฒนาองค์ความรู้ของเกษตรกรสู่การพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนและนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษารูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

๑.๒.๒ เพื่อพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

๑.๒.๓ เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

ในการพัฒนาความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลาซึ่งเพื่อสร้างความสัมพันธ์ร่วมกับชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่น โดยผ่านกิจกรรมการสร้างสรรค์ที่สะท้อนถึง วิถีชีวิต ค่านิยม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกษตรทฤษฎีใหม่ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่เชื่อมโยงบริบทจากความหลากหลายของชุมชนในการเสริมสร้างเครือข่ายเพื่อให้เกิดความยั่งยืน มีรูปแบบ กิจกรรมและแนวทางเสริมสร้างเครือข่ายอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ซึ่งคณะผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ทำการศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่น ๆ โดยอาศัยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับศึกษาแนวคิดของการพัฒนาไปสู่เกษตรยั่งยืนของเกษตรกร แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวคิดการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน, นโยบายการส่งเสริมภาคการเกษตรอย่างยั่งยืนในประเทศไทย,แนวคิดบทบาทแกนนำชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง,แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมและแก้ไขปัญหาหรือร่วมขับเคลื่อนเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา ในระดับต่าง ๆ และสรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ กระบวนการและแนวทางความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ มุ่งเป้าหมายที่ค้นหาและพัฒนาปัจจัยแห่งความสำเร็จเพื่อประโยชน์ และการพัฒนาความยั่งยืนในชุมชนภาคเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลาและต่อยอดแก่ชุมชนอื่น ๆ ต่อไป ได้แก่

- ศูนย์เรียนรู้วิถีวิถีใหม่รูปแบบ “โคก หนอง นา โมเดล” บ้านบันนังกระเจ๊ะ ตำบลธารโต อำเภอธารโต จังหวัดยะลา

- ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตำบลยุโป หมู่ที่ ๑ ตำบลยุโป อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

- หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอูแบ ม.๑ ต.บาเจาะ อ.บันนังสตา จังหวัดยะลา

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร (Population) ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรของโครงการ ๓ กลุ่ม ๆ ละ ๕ คน รวมทั้งสิ้น ๑๕ คน

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ได้แก่ การคัดเลือกตัวแทนการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวนกลุ่มละ ๓ คน รวมทั้งสิ้น ๙ คน

๑.๔.๔ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ได้แก่ สมาชิกในศูนย์เรียนรู้วิถีวิถีใหม่รูปแบบ “โคก หนอง นา โมเดล” บ้านบันนังกระเจ๊ะ ตำบลธารโต อำเภอธารโต จังหวัดยะลา จำนวน ๕ คน สมาชิกในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตำบลยุโป หมู่ที่ ๑ ตำบลยุโป อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ๕ คน สมาชิกในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอูแบ ม.๑ต.บาเจาะ อ.บันนังสตา จังหวัดยะลา จำนวน ๕ คน กลุ่มผู้นำรัฐฯ ๓ คน ผู้ชุมชน ๓ คน เครือข่ายประคม ๓ คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นบุคคลที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาและแนวทางความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลาโดยการสัมภาษณ์ และทำสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการรวม ๑๕ คน

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑) รูปแบบการทำการเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่ หมายถึงรูปแบบการทำการเกษตรที่มีความ หลากหลาย คือ การเกษตรแบบผสมผสาน วนเกษตร เกษตรยั่งยืน และการจัดการผลผลิตสู่ตลาดในท้องถิ่น ที่มีขนาดเล็ก รวมถึงตลาดกลุ่มผู้บริโภคที่สนใจสุขภาพ การทำเกษตรกรรมที่คน ชุมชน ป่าไม้ สามารถอยู่ด้วยกันได้ โดยสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ ทำการเกษตรแบบผสมผสาน มีพื้นที่ป่าไม้ให้คงอยู่สอดคล้อง กับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่บูรณาการแนวคิดการทำเกษตรกรรมที่หลากหลายให้เข้ากับสภาพพื้นที่ที่แตกต่างกันและเหมาะสม โดยแบ่งพื้นที่ ๑๐% เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ เกษตรแบบผสมผสาน พื้นที่ ๓๐% เป็นพื้นที่ เกษตรสำหรับการกสิกรรม และพื้นที่ ๖๐% พื้นที่ปลูกป่าไม้ ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง

๒) ความยั่งยืน หมายถึง การสร้างและพัฒนาความเข้มแข็ง และความสามารถในการดำเนินกิจกรรมต่อไปในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพของกลุ่มเกษตรกร ชุมชน

๓) **ทรัพยากรเกษตร** หมายถึง ปัจจัยที่ใช้ในการผลิตทางการเกษตรประเภทต่าง ๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ นำมาใช้ในการเกษตร ได้แก่ ที่ดิน น้ำ ความหลากหลายทางชีวภาพ แรงงาน เครื่องมือ เกษตรกร ความรู้การเกษตร ตลอดจนวัสดุและพันธุ์พืชต่าง ๆ ในท้องถิ่น ได้แก่ ไม้พื้น ผลไม้ และผักพื้นบ้าน ทรัพยากรเกษตรในที่ยังรวมถึงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ การเกษตร และศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประเภทต่าง ๆ ที่เป็นศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

๔) **การจัดการทรัพยากรเกษตร** หมายถึง การดำเนินการในลักษณะต่างๆ ต่อทรัพยากรเกษตร อัน ได้แก่ การจัดหา การรักษา และการใช้ประโยชน์

๕) **ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่ออาชีพเกษตรกร** หมายถึง ผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของเกษตรกรในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม

๖) **เศรษฐกิจพอเพียง** หมายถึง การพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน เงื่อนไขความรู้

๗) **วนเกษตร** หมายถึง ลักษณะเลียนแบบระบบนิเวศป่าธรรมชาติ

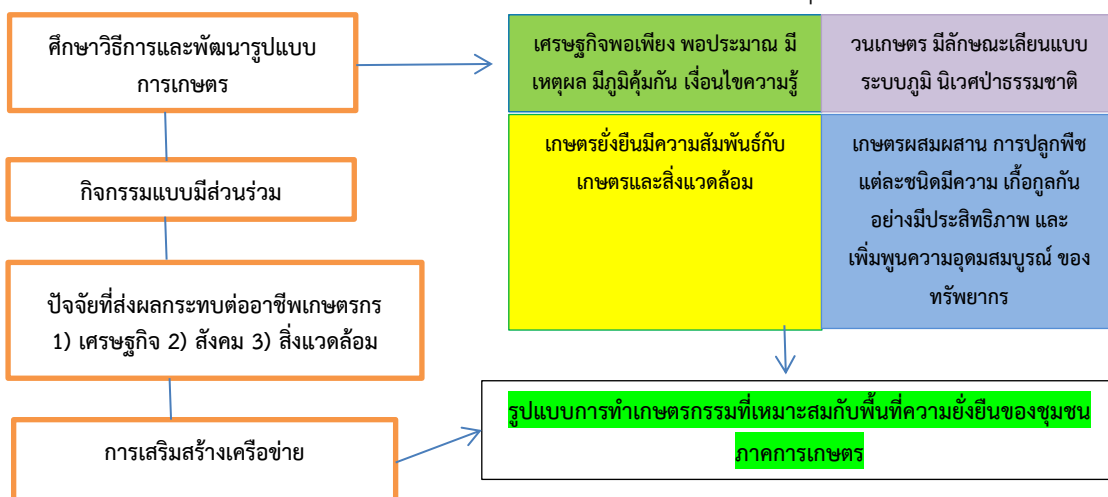
๘) **เกษตรยั่งยืน** หมายถึง ความสัมพันธ์ของเกษตรและสิ่งแวดล้อม

๙) **เกษตรผสมผสาน** หมายถึง การปลูกพืชแต่ละชนิดมีความเกื้อกูลกันอย่างมีประสิทธิภาพ และ เพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร

๑๐) **ความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตร** หมายถึง “ระบบการทำการเกษตรที่ทำให้ความสำคัญกับระบบนิเวศ โดยจะต้องช่วยฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรในไร่นาและสิ่งแวดล้อม และลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกให้ได้มากที่สุดและมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ และมีผลตอบแทนที่จะให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพและประกอบอาชีพการเกษตรได้อย่างยั่งยืน”

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา” นี้มีขึ้นเพื่อศึกษาวิธีการและการพัฒนารูปแบบเกษตรกรรมในรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรยั่งยืนมีความสัมพันธ์กับเกษตรและสิ่งแวดล้อม เกษตรผสมผสาน การปลูกพืชแต่ละชนิดมีความ เกื้อกูลกันอย่างมีประสิทธิภาพ และเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ ของทรัพยากร และวนเกษตร มีลักษณะเลียนแบบระบบนิเวศ นิเวศป่าธรรมชาติ และเพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่ออาชีพเกษตรกร ๑) เศรษฐกิจ ๒) สังคม ๓) สิ่งแวดล้อม กิจกรรมแบบมีส่วนร่วม การเสริมสร้างเครือข่าย เพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรบนพื้นฐานท่ามกลางความหลากหลายของเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดยะลา โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ดังนี้

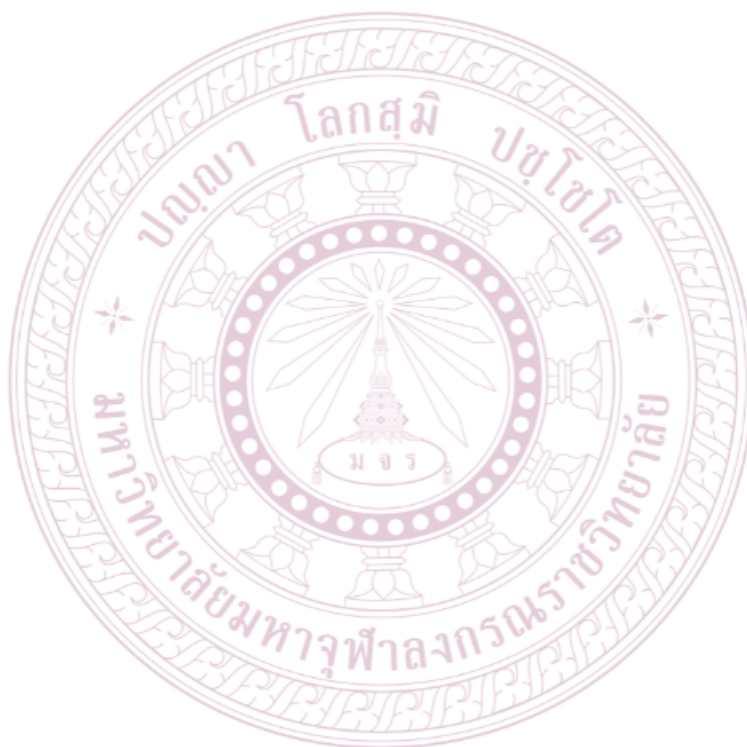
แผนภาพที่ ๑ แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ได้รูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

๑.๗.๒ ได้กิจกรรมแบบมีส่วนร่วมท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

๑.๗.๓ ได้ทราบถึงการเสริมสร้างเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน ภายใต้โครงการวิจัยเรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา” ถือว่าเป็นโครงการที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาภาคการเกษตรของไทย เนื่องจากข้อมูลที่ได้จากงานศึกษาเป็นประโยชน์สำหรับเกษตรกรเพื่อนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนาสิ่งแวดล้อม และพัฒนาการผลิตสินค้าเกษตรให้มีความปลอดภัย ตลอดจนผู้กำหนดนโยบายของรัฐ และผู้เกี่ยวข้องในทุกส่วนได้นำไปใช้ในการกำหนดนโยบายให้สอดคล้องที่ช่วยสนับสนุนการพัฒนาภาคการเกษตรต่อไป

การวิจัยเรื่องความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการดำเนินการวิจัย โดยแบ่งตามหัวข้อดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาที่ยั่งยืน
- ๒.๒ แนวคิดการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน
- ๒.๓ นโยบายการส่งเสริมภาคการเกษตรอย่างยั่งยืนในประเทศไทย
- ๒.๔ แนวคิดบทบาทแกนนำชุมชน
- ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง
- ๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม
- ๒.๗ บริบททั่วไปของจังหวัดยะลา
- ๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ ทฤษฎีแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

ตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๑ เป็นต้นมา ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกต่างให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่อง “การพัฒนาที่ยั่งยืน” (sustainable development) มากขึ้น เนื่องด้วยแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นการเจริญเติบโต (Growth based development) ที่ผ่านมา แสดงให้เห็นถึงวิกฤตการณ์อันเป็นผลกระทบจากการพัฒนาหลายประการ ทั้งในเรื่องของมลภาวะจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของคนในสังคมที่เพิ่มมากขึ้น รายงานของ Global Footprint Network (๒๐๑๘) ได้ประมาณการณ์โดยใช้แนวทางการวัดรอยเท้าทางนิเวศ (ecological footprint) ว่าเราอาจจะต้องใช้ทรัพยากรจากโลกถึง ๑.๗ ใบ จึงจะเพียงพอต่อระดับการบริโภคของประชากรโลกปัจจุบัน ซึ่งสะท้อนว่าการใช้ทรัพยากรของคนในรุ่นปัจจุบันในอัตราปกติ จะไม่สามารถยั่งยืนไปถึงประชากรในอนาคตแน่นอน IPCC (๒๐๑๙) ได้คาดการณ์ว่าระดับการปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่ผ่านมา ได้ทำให้อุณหภูมิโลกโดยเฉลี่ย สูงขึ้นประมาณ ๑ องศาเซลเซียสจากยุคก่อนอุตสาหกรรม และอาจจะสูงขึ้นถึง ๑.๕-๒ องศาเซลเซียส ได้ระหว่างปี ค.ศ. ๒๐๓๐-๒๐๕๒ อันจะทำให้

ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่าง ๆ มากมายทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งปัญหาทั้งหมดทั้งมวลล้วนเหล่านี้นี้จะย้อนกลับมาส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของมนุษย์และสังคมทั้งสิ้น

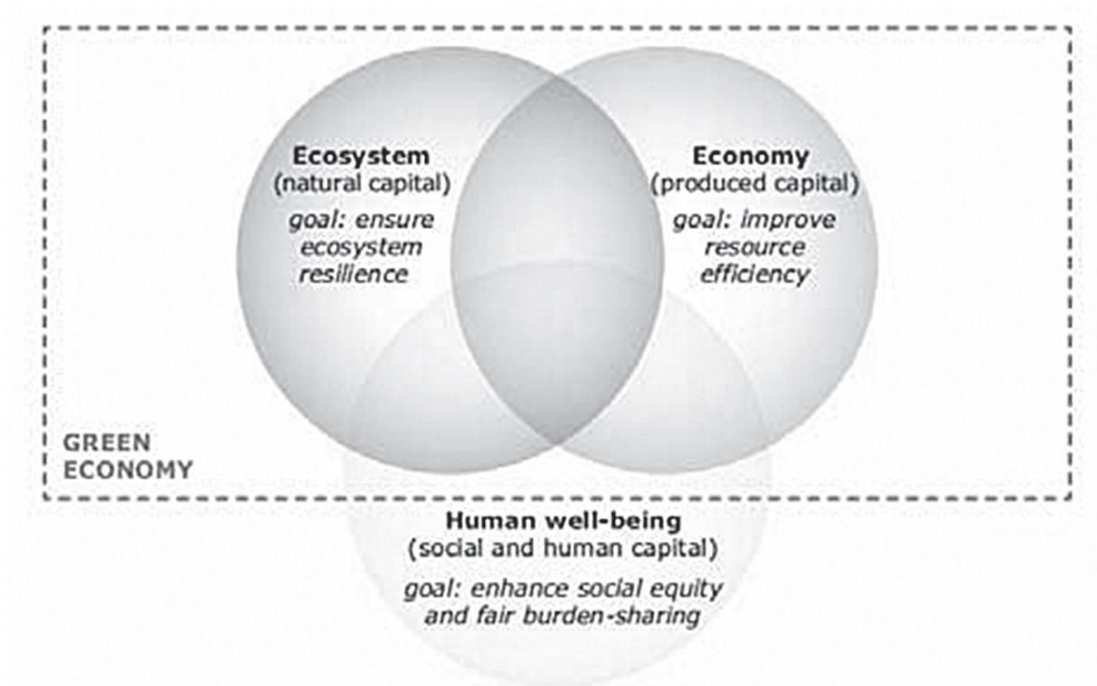
ประชาคมโลกหลายภาคส่วนได้ริเริ่มกระบวนการสร้างความตระหนักต่อปัญหาความยั่งยืนนี้ต่อสังคม ชุมชนนักวิชาการ และผู้กำหนดนโยบายของประเทศต่าง ๆ มาอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (United Nations Conference on Human and Environment: UNCHE) ในปี ค.ศ. ๑๙๗๒ ที่เริ่มมีการพูดถึงการพัฒนาที่ยั่งยืน จนกระทั่งถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๒๑ ได้เกิดแรงขับเคลื่อนต่อความสมดุลในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทั้งในเชิงแนวคิดและการปฏิบัติ แนวคิดหนึ่งที่สำคัญและถูกหยิบยกเป็นประเด็นที่หลักในการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (United Nations Conference on Sustainable Development (UNCSD) หรือ “Rio+๒๐”) ในปี ค.ศ. ๒๐๑๒ คือ แนวคิด “เศรษฐกิจสีเขียว”(Green Economy) ซึ่งเน้นการแสวงหาแนวทางปฏิรูประบบเศรษฐกิจที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น รวมถึงคำนึงถึงประเด็นเรื่องความเป็นธรรมในสังคมด้วย โดยมียุทธศาสตร์สำคัญที่มุ่งไปสู่เป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจสีเขียวในระดับประเทศ ก็คือ ยุทธศาสตร์ “การเติบโตสีเขียว” (Green Growth) OECD (๒๐๑๑) ได้นิยามความหมายของการเติบโตสีเขียว ไว้ว่าหมายถึง “ทางเลือก” ในการพัฒนาเพื่อยืนยัน “การเติบโตทางเศรษฐกิจ ” และการพัฒนาด้าน อื่น ๆ ไปควบคู่กัน โดยที่การเติบโตทางเศรษฐกิจนั้นจะไม่ส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของทุนทางธรรมชาติ (natural assets) ซึ่งครอบคลุมทรัพยากรธรรมชาติ และบริการทางนิเวศ ที่ธรรมชาติได้ผลิตขึ้น และส่งผลต่อความกินดีอยู่ดีของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม จุดเน้นสำคัญของการเติบโตสีเขียว คือ การเปลี่ยนแปลงในระดับ “กระบวนทัศน์” (paradigm) หรือวิธีคิดว่าการคำนึงเป้าหมายการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว นำมาซึ่งผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมอันเป็นปัญหามากมาย ความพยายามในการสร้างแนวคิดที่เชื่อมโยงระหว่างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมจึงจำเป็นต้องเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

อีกแนวคิดอันเป็นผลลัพธ์รัฐประธรรมล่าสุดจากการประชุมระดับโลก และมีความคาบเกี่ยวกันกับแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว คือ การตั้ง “เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน” (Sustainable Development Goals: SDGs) จากการประชุมสมัชชาทั่วไปของสหประชาชาติ ในปี ค.ศ. ๒๐๑๕ ซึ่งได้มีการตีความแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ออกมาให้อยู่ในรูปของเป้าหมายสำคัญ ๑๗ ด้าน อันประกอบด้วยเป้าหมายรอง ๑๖๙ ด้านและตัวชี้วัดอีก ๒๓๒ ตัว เพื่อแสดงถึงเป้าหมายของการพัฒนาที่ประเทศต่าง ๆ ในโลกพึงประสงค์และต้องการบรรลุร่วมกันในปี ค.ศ. ๒๐๓๐ โดยผู้นำของแต่ละประเทศสมาชิกได้แสดงเจตนารมณ์และรับรองเป้าหมายเหล่านี้เป็นพันธะสัญญาทางการเมืองภายใต้ “วาระเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ๒๐๓๐” (The ๒๐๓๐ Agenda for Sustainable Development) ซึ่งประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศสมาชิกที่ให้การรับรองวาระนี้ และได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (กพย.) ชุดใหม่ขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๕๙ โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน มีเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.) เป็นกรรมการและเลขานุการ และมีกรมองค์การระหว่างประเทศกระทรวงการต่างประเทศ เป็นเจ้าภาพหลักในการประสานงานการจัดทำรายงานการทบทวนระดับชาติโดยสมัครใจ (Voluntary National Review: VNR) และรับผิดชอบงานด้านหุ้นส่วนการพัฒนาทั้งระหว่างประเทศและภายในประเทศ โดยที่ผ่านมา สศช. ได้นำแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมทั้งเป้าหมายทั้ง ๑๗ ด้านมา

เป็นหนึ่งในกรอบสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ -๒๕๖๔) รวมทั้งยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ -๒๕๗๙)

จะเห็นได้ว่าจุดร่วมที่สำคัญของทั้งแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว และการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การกล่าวถึงความสมดุลของการพัฒนา ระหว่างมิติต่าง ๆ ของเสาหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งไม่ควรจะต้องเกิดการยอมเสียสละหรือผลกระทบต่อบ้างด้านหนึ่ง เพื่อให้เกิดการพัฒนาอีกด้านหนึ่งขึ้น เพียงแต่แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว รวมถึงการเติบโตสีเขียว อาจจะเน้นจุดยืนจากมุมมองของเสาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก(ดูรูปภาพที่ ๑) แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวจึงเป็นแนวคิดที่ “แคบ” กว่าแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เครื่องมือเชิงนโยบายภายใต้ยุทธศาสตร์การเติบโตสีเขียวจึงมักกล่าวถึงกลยุทธ์การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจไปสู่อุตสาหกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ซึ่งครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงในระดับเทคโนโลยีหรือวิธีการผลิต การใช้วัตถุดิบผลิตภัณฑ์ การค้าระหว่างประเทศ การจ้างงานการขนส่ง ไปจนถึงการจัดการของเสียที่มีประสิทธิภาพทางนิเวศมากขึ้น รวมถึงมีการใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์หรือกฎหมายเพื่อสร้างต้นทุนแก่ผู้สร้างผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ด้วย แต่ทั้งนี้ ไม่ได้หมายความว่า การดำเนินยุทธศาสตร์เศรษฐกิจสีเขียวหรือการเติบโตสีเขียวจะละเลยเป้าหมายทางสังคมได้ เพราะแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนจะเป็นกรอบที่กำกับเหนือเศรษฐกิจสีเขียวอยู่อีกชั้นหนึ่ง หากนโยบายใดที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์เศรษฐกิจสีเขียวแต่กระทบกับเป้าหมายทางสังคม เช่น การเก็บภาษีสิ่งแวดล้อมในสินค้าบางประเภทที่อาจส่งผลต่อค่าครองชีพของผู้มีรายได้น้อย หรือมาตรการที่ไม่อนุญาตให้กลุ่มชาติพันธุ์สามารถใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากป่าได้โดยสิ้นเชิง ก็ถือว่าเป็นแนวทางที่ขัดกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวในบริบทของการประชุม Rio+๒๐ ในปี ค.ศ. ๒๐๑๒ จึงเป็นการตั้งโจทย์ว่า “จะสร้างเศรษฐกิจสีเขียวได้อย่างไร เพื่อบรรลุการพัฒนาที่ยั่งยืน และทำให้ผู้คนหลุดออกจากความยากจนได้” (How to build a green economy to achieve sustainable development and lift people out of poverty) เป็นหนึ่งในสองประเด็นการแลกเปลี่ยนสำคัญ^๖

^๖ นนท์ นุชหมอน.ภาคเกษตรไทย บนเส้นทางของเศรษฐกิจสีเขียว และการพัฒนาที่ยั่งยืน.-- กรุงเทพฯ :คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๒. หน้า ๑๕-๑๖.

แผนภาพที่ ๒ ความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy)
ในบริบทการพัฒนาที่ยั่งยืน

ที่มา : ศูนย์วิจัยนโยบายด้านเศรษฐกิจสีเขียว คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

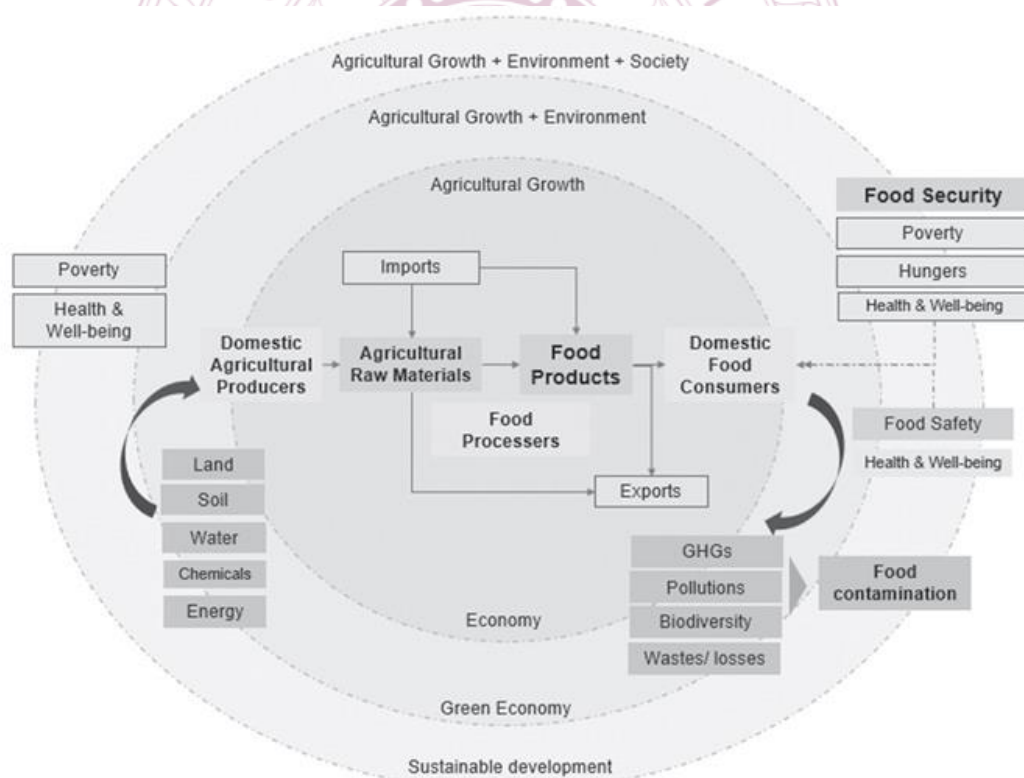
๒.๑.๑ ความเชื่อมโยงระหว่างภาคการเกษตร และการพัฒนาที่ยั่งยืน

ภาคการเกษตร เกี่ยวพันกับมิติของเศรษฐกิจสีเขียว ในฐานะของกิจกรรมหนึ่งในระบบเศรษฐกิจทั้งในด้านการผลิต และการบริโภค ซึ่งต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการผลิตในระดับที่เข้มข้นกว่าการผลิตในภาคอุตสาหกรรม หรือภาคบริการ นอกจากนั้น การบริโภคสินค้าเกษตรซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักของการผลิตอาหารที่ประชากรโลกบริโภคในแต่ละวัน ก็ยังกระตุ้นให้ความต้องการใช้ทรัพยากรในภาคการเกษตรมีมากขึ้น รวมถึงเกิดผลกระทบต่าง ๆ ต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนต่อระบบนิเวศ และการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากกระบวนการผลิตด้วย จากรูปภาพที่ ๒ จะเห็นได้ว่า หากประเทศมุ่งเน้นการพัฒนาภาคการเกษตรที่เน้นการเจริญเติบโตเป็นหลักกระบวนการพัฒนาจะถูกจำกัดอยู่ในความสัมพันธ์ในวงกลมในสุดที่เน้น แนวทางการมุ่งผลิตอาหารมากขึ้นทั้งเพื่อผู้บริโภคในประเทศ และเพื่อการส่งออกสินค้าเกษตรหรืออาหาร อันจะนำมาซึ่งรายได้ของประเทศเพียงเท่านั้น อย่างไรก็ตาม หากกระบวนการพัฒนาภาคการเกษตรของประเทศได้มีการปรับให้คำนึงถึงมิติของเศรษฐกิจสีเขียว มากขึ้น ใน ๒ ลักษณะที่สำคัญ (ตารางที่ ๑.๒) ได้แก่

๑) ประเด็นสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรในภาคการเกษตร (environment as a 'source') เช่น การใช้ที่ดิน การใช้ทรัพยากรน้ำ การใช้พลังงานในภาคการเกษตรในฟาร์มและกระบวนการผลิต ซึ่งการเติบโตของเศรษฐกิจภาคการเกษตร ไม่ว่าจะมาจากปัจจัยด้านอุปสงค์หรืออุปทานก็ตาม จะมีผลโดยตรงต่อการใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น เช่นอาจทำให้เกิดปัญหาการเสื่อมคุณภาพของทรัพยากร การขาดแคลน การบุกรุกทำลายป่า การประมงที่เกินขนาด เป็นต้น

นอกจากนั้น ความยั่งยืนของภาคการเกษตรก็อาจได้รับผลกระทบจากความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมด้วยเช่นกัน เช่น หากเกิดปรากฏการณ์อันเป็นผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ อาจทำให้เกิดผลกระทบต่อความเสี่ยงในภาคการเกษตรก็เป็นได้แนวทางที่เกี่ยวข้องจึงอาจอยู่ในรูปของการพัฒนาการเกษตรที่เพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากร การลดการเพาะปลูกที่ใช้ทรัพยากรอย่างเข้มข้น รวมถึงการทำเกษตรที่สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมได้ดี (resilience)

๒) ประเด็นสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบจากการผลิตภาคการเกษตร (environment as a 'sink') เช่น ผลกระทบต่อคุณภาพดินและน้ำ การตกค้างของสารเคมีในดินและน้ำ การปล่อยก๊าซเรือนกระจกเป็นต้น แนวทางการพัฒนาการเกษตรที่เกี่ยวข้องในมิตินี้ จึงเน้นการทำเกษตรที่ลดผลกระทบและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การส่งเสริมระบบเกษตรอินทรีย์ หรือเกษตรปลอดสารพิษ การกำจัดศัตรูพืชแบบผสมผสาน (Integrated Pest Management: IPM) การจัดการในฟาร์มเพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และลดรอยเท้าคาร์บอน หรือคาร์บอน ฟุตพริ้นท์ (carbon footprint) จากการขนส่ง และการลดการสูญเสียและขยะจากห่วงโซ่อุปทานของสินค้าอาหาร เป็นต้น^๗

แผนภาพที่ ๓ ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจภาคการเกษตร และการพัฒนาที่ยั่งยืน
ที่มา : ศูนย์วิจัยนโยบายด้านเศรษฐกิจสีเขียว คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

^๗ อ่างแล้ว, นนท์ นุชหมอน. ๒๕๖๒. หน้า ๙-๑๔.

๒.๑.๒ ภาคการเกษตรกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)

ดังที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของการเติบโตสีเขียว การพัฒนาที่ยั่งยืนรวมถึงเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ด้านต้น ในปี ค.ศ. ๒๐๑๕ ซึ่งในการประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ ได้เสนอเป้าหมายที่ประเทศสมาชิก ๑๙๓ ประเทศจะต้องบรรลุร่วมกันในปี ค.ศ. ๒๐๓๐ เอาไว้ทั้งสิ้น ๑๗ เป้าหมายใหญ่ด้วยกันประกอบด้วย

แผนภาพที่ ๔ เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้ง ๑๗ ข้อ

เป้าหมายที่ ๑ ขจัดความยากจนในทุกรูปแบบ ทุกที่

เป้าหมายที่ ๒ ขจัดความหิวโหย บรรลุเป้าความมั่นคงทางอาหารและโภชนาการที่ดีขึ้น และส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืน

เป้าหมายที่ ๓ สร้างหลักประกันถึงการมีสุขภาพะในการดำรงชีวิต และส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของทุกคนในทุกช่วงอายุ

เป้าหมายที่ ๔ สร้างหลักประกันถึงการได้รับการศึกษาที่ได้คุณภาพอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง และส่งเสริมโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน

เป้าหมายที่ ๕ บรรลุถึงความเท่าเทียมทางเพศ และเสริมสร้างพลังให้แก่สตรีและเด็กหญิงทุกคน

เป้าหมายที่ ๖ ทำให้แน่ใจว่าเรื่องน้ำและการสุขาภิบาลได้รับการจัดการอย่างยั่งยืน และมีสภาพพร้อมใช้สำหรับทุกคน

เป้าหมายที่ ๗ ทำให้แน่ใจว่าทุกคนสามารถเข้าถึงพลังงานที่ทันสมัย ยั่งยืน เชื่อถือได้ ตามกำลังซื้อของตน

เป้าหมายที่ ๘ ส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและทั่วถึงให้เป็นไปอย่างยั่งยืน ส่งเสริมศักยภาพการมีงานทำและการจ้างงานเต็มที่ และงานที่มีคุณค่าสำหรับทุกคน

เป้าหมายที่ ๙ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ส่งเสริมการปรับตัวให้เป็นอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืนและทั่วถึง และสนับสนุนนวัตกรรม

เป้าหมายที่ ๑๐ ลดความเหลื่อมล้ำทั้งภายในและระหว่างประเทศ

เป้าหมายที่ ๑๑ ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความปลอดภัย ทัวถึง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและยั่งยืน

เป้าหมายที่ ๑๒ สร้างหลักประกันถึงการมีแบบแผนการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน

เป้าหมายที่ ๑๓ ดำเนินการอย่างเร่งด่วนเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบที่เกิดขึ้น

เป้าหมายที่ ๑๔ อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเลสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้เป็นไปอย่างยั่งยืน

เป้าหมายที่ ๑๕ พืชพันธุ์ ปุ๋ย และส่งเสริมการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืนของระบบนิเวศบนบก จัดการป่าไม้อย่างยั่งยืนต่อสู้กับการแปรสภาพเป็นทะเลทราย หยุดยั้งและฟื้นฟูความเสื่อมโทรมของที่ดิน และหยุดยั้งการสูญเสียมลพิษความหลากหลายทางชีวภาพ

เป้าหมายที่ ๑๖ ส่งเสริมให้สังคมมีความเป็นปกติสุข ไม่แบ่งแยก เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีการเข้าถึงความยุติธรรมโดยถ้วนหน้า และสร้างให้เกิดสถาบันอันเป็นที่พึ่งของส่วนรวม มีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับในทุกระดับ

เป้าหมายที่ ๑๗ เสริมสร้างความเข้มแข็งในวิธีการปฏิบัติให้เกิดผล และสร้างพลังแห่งการเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือระดับสากลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

โดยสามารถจัดประเภทของเป้าหมายได้เป็น ๔ กลุ่มใหญ่^๔

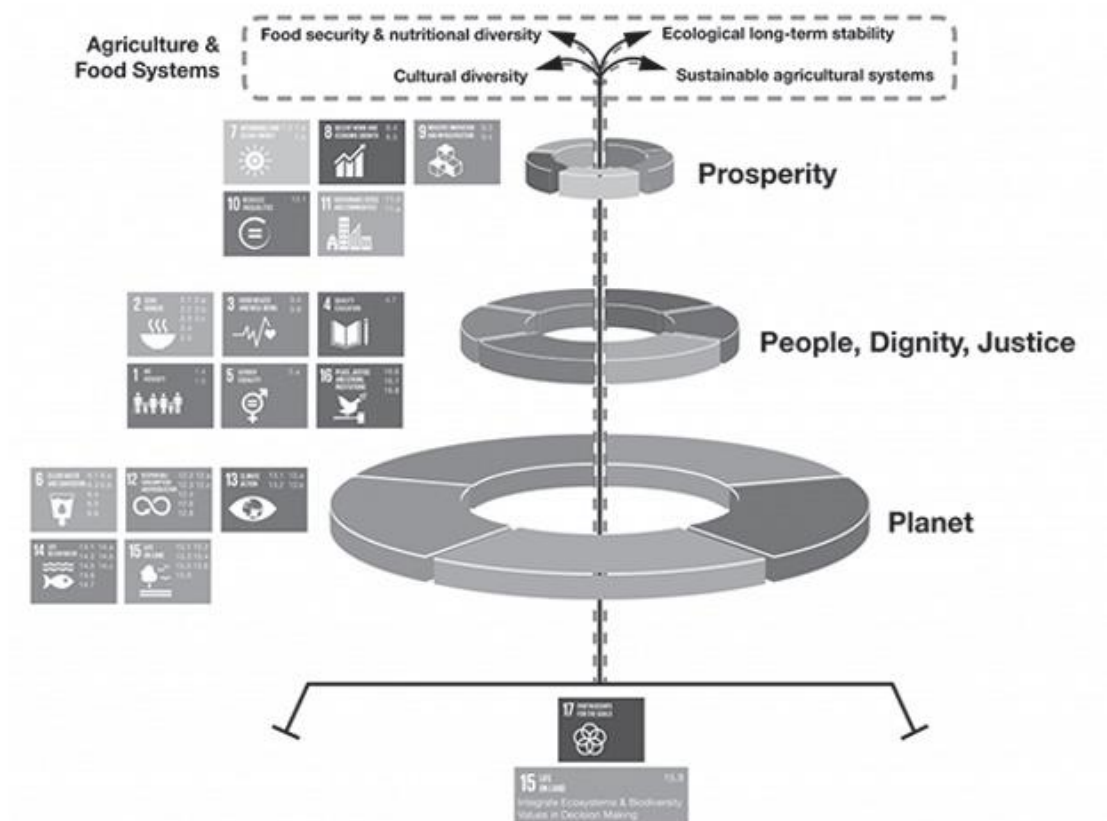
๑. People: การส่งเสริมให้พลเมืองมีการเป็นที่ดี (wellbeing) สามารถเข้าถึงโอกาสในการที่จะบรรลุศักยภาพสูงสุดของแต่ละบุคคล ไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น เพศ ศาสนา ภาษา เชื้อชาติ ตลอดจนสีผิว ทุกประเทศจะต้องมีการติดตามและวัดระดับความพึงพอใจในชีวิตของพลเมือง (ประกอบด้วยเป้าหมายที่ ๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๑๖)

๒. Prosperity: การพัฒนาทางเศรษฐกิจ – การทำให้ประชากรของโลกได้มีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เข้าถึงแหล่งน้ำ และระบบสุขภาพที่สะอาด เพียงพอ ยั่งยืน สามารถเข้าถึงบริการสุขภาพขั้นพื้นฐาน มีโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต อาทิ ไฟฟ้า ถนน และการเชื่อมต่อข้อมูลกับประชาคมโลก (ประกอบด้วยเป้าหมายที่ ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑)

๓. Planet: การจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน – การทำให้โลกเคลื่อนไปสู่การลดการปล่อยแก๊สคาร์บอนไดออกไซด์ และแก๊สเรือนกระจกพร้อมกัน การพัฒนานวัตกรรมพลังงานที่สะอาด เข้าถึงได้ การจัดการการเพิ่มขึ้นของประชากรให้สามารถมั่นใจได้ว่าประชากรจะมีความพร้อมในการมีครอบครัว เด็กจะได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ การจัดการนวัตกรรมทางการเกษตรที่ยั่งยืน (ประกอบด้วยเป้าหมายที่ ๖, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕)

๔. Partnership: ภาครัฐ และผู้บริหารในทุกระดับจะต้องมีส่วนร่วมต่อการเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ภายใต้การมีพันธะสัญญาต่อระบอบกฎหมาย สิทธิมนุษยชน ความโปร่งใส การมีส่วนร่วม ความร่วมมือระหว่างภาคส่วน ตั้งแต่ภาครัฐกิจ ภาคประชาสังคม และประชาชน เพื่อให้เกิดการจัดการที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับความต้องการ โปร่งใส และได้รับความเชื่อมั่นจากประชาชน ไม่ใช่เป็นเพียงการขับเคลื่อนจากภาครัฐเพียงอย่างเดียว (ประกอบด้วยเป้าหมายที่ ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑)

^๔ ฌี ฆฎา คงศรี. “จาก MDGs สู่ SDGs เป้าหมายการพัฒนาที่เปลี่ยนไปเพื่อความยั่งยืน”. <https://www.sdgmove.com/๒๐๑๗/๐๘/๑๓/mdgstosdgs/> สืบค้นเมื่อ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๖.

แผนภาพที่ ๕ ประเภทของเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนประกอบไปด้วย ๔ กลุ่มใหญ่
ที่มา: <http://www.teebweb.org/sdg-agrifood/annex-๓/>

หลักการพื้นฐานในการขับเคลื่อนภาคการเกษตรตามเป้าหมาย SDGs ไว้ ๕ ประการ ได้แก่

๑. การเพิ่มผลผลิต การจ้างงาน และมูลค่าเพิ่ม ของระบบอาหาร
๒. การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
๓. การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ทั่วถึง (inclusive growth)
๔. การสร้างความสามารถในการฟื้นตัวกลับคืน (resilience) ของประชาชน ชุมชน และระบบนิเวศ

๕. การปรับโครงสร้างการจัดการ (governance) เพื่อให้สอดคล้องกับความท้าทายใหม่ ๆ ภาคเกษตรไทยกับความยั่งยืนในสามเสาหลัก

จากแนวคิดความยั่งยืนและเศรษฐกิจสีเขียวในภาคการเกษตร สู่แนวโน้มสถานการณ์ความยั่งยืนในประเทศไทย และรูปแบบของการเกษตรและการตลาดทางเลือกสู่ความยั่งยืน จะพบว่ามีข้อสรุปบางประการเกี่ยวกับความยั่งยืนของภาคเกษตรไทยดังต่อไปนี้

๑) ด้านเศรษฐกิจ: แม้ภาคเกษตรของประเทศไทยจะลดบทบาทความสำคัญทางเศรษฐกิจลง แต่ยังคงมีความสำคัญทางด้านการจ้างงานและการใช้ที่ดิน ประเทศไทยยังประสบความสำเร็จในแง่การรักษาระดับการเติบโตของภาคการเกษตร แต่ปัจจัยที่ขับเคลื่อนการเติบโตส่วนใหญ่กลับไม่ใช่การเพิ่มผลผลิตอันมีที่มาจากการวิจัยและพัฒนาหรือการใช้เทคโนโลยี ในขณะที่การเข้าถึงงานวิจัยเทคโนโลยี และนวัตกรรมของเกษตรกร ยังมีข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะด้านต้นทุน ซึ่งประเทศ

ไทยควรจะต้องให้ความสำคัญกับระบบนวัตกรรมภาคการเกษตรที่เอื้อต่อการเข้าถึงโดยเฉพาะในกลุ่มเกษตรกรรายย่อย และเกษตรกรรุ่นใหม่ให้ได้ นอกจากนั้น รัฐบาลควรเร่งลงทุนในด้านโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ที่คาดการณ์การเรืองความเสี่ยง น้ำ คุณภาพดิน อุณหภูมิ โรคระบาด และผลผลิตแบบ real-time เช่น เทคโนโลยีด้าน remote sensing ต่าง ๆ และมีช่องทางการสื่อสารโดยตรงกับแต่ละฟาร์มเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจในแต่ละพื้นที่ มีทีมผู้เชี่ยวชาญที่สามารถลงไปแก้ปัญหาเฉพาะจุดได้ และทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรแบบมีประสิทธิภาพในฟาร์ม (precision agriculture) รวมทั้งมีการขับเคลื่อนงานวิจัยทั้งที่พัฒนาโจทย์มาจากพื้นที่ และมีกลไกการจับคู่ทุนวิจัยเพื่อศึกษา หรือการขับเคลื่อนจากโจทย์จากประเด็นความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีหรือเพื่อตอบโจทย์อนาคตมาสู่ฟาร์มมากขึ้น และมีกลไกเชิงสถาบันที่โอปอัม และให้โอกาส พื้นที่ สินเชื่อและทรัพยากรในการเรียนรู้ ทดลอง และพัฒนาแก่เกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีโครงการที่น่าสนใจ

๒) ด้านสังคม: แนวโน้มการพัฒนาภาคเกษตรไทย ยังไม่เน้นแนวทางการทำเกษตรเพื่อแก้ปัญหาความยากจน (pro-poor strategy) กล่าวคือ เกษตรกรรายย่อยหรือรายได้น้อยยังมีปัญหาหลายประการทั้งด้านความมั่นคงในที่ดิน การขาดสินเชื่อต้นทุนต่ำ ปัญหาหนี้สิน และต้นทุนในการแบกรับความเสี่ยงทั้งด้านราคาและผลผลิตที่สูงกว่าเกษตรกรขนาดใหญ่ นอกจากนั้น ยังมีรูปแบบของห่วงโซ่อุปทานที่ค่อนข้างกระจุกตัว และทำให้อำนาจเหนือตลาดตกอยู่ในช่วงกลางน้ำมากจนเกินไป ซึ่งกระทบต่อรูปแบบการตลาดทางเลือก ซึ่งเพิ่มอัตรภาพให้แก่ทั้งผู้ผลิตต้นน้ำ และผู้บริโภคปลายน้ำ ทั้งยังมีความเสี่ยงในเรื่องของความปลอดภัยในการทำงาน ระบบสวัสดิการที่ดีของเกษตรกรและแรงงานรับจ้างในภาคการเกษตรและประมงในฐานะแรงงานนอกระบบ ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน ซึ่งยังต้องเน้นการจ้างงานแรงงานต่างชาติเข้ามาทำงานแต่ขาดการคุ้มครองที่เป็นธรรม ฯลฯ ปัญหาเหล่านี้สะท้อนว่าคุณภาพของประชาชนที่อยู่ในภาคการเกษตรยังขาดความเหมาะสม การที่เกษตรกรจำนวนมากต้องตกอยู่ใน “ภาวะพึ่งพา” กับนโยบายการแทรกแซงของภาครัฐเฉพาะหน้า ซึ่งแม้อาจจะทำให้ในระยะสั้นเกษตรกรจะสามารถมีรายได้ที่สูงขึ้นช่วยบรรเทาความเสี่ยงการผลิตหรือราคาที่เกิดขึ้นในระดับหนึ่ง และสามารถดำรงชีพในฐานะเกษตรกรต่อไปได้ แต่ในระยะยาว เกษตรกรบางส่วนก็อาจไม่สามารถที่จะก้าวข้ามความช่วยเหลือหรือความพึ่งพิงต่าง ๆ เหล่านี้ และสามารถเติบโตในฐานะของผู้ประกอบการซึ่งมีสิทธิ โอกาส และอำนาจที่สูงขึ้นหรือหลุดพ้นจากโครงสร้างของความเหลื่อมล้ำนี้ได้ด้วยตนเองอย่างมีศักดิ์ศรีเกิดเป็นการส่งสมค่านิยมที่ไม่ปรากฏเด่นชัด ถึงความรู้สึกที่ว่า การประกอบการเกษตร เป็นอาชีพที่มีคุณค่าไม่น้อยกว่าเมื่อเทียบกับการไปประกอบอาชีพอื่น ๆ แม้จะไม่มีตัวแปรที่วัดได้โดยตรง แต่ค่านิยมที่ลูกหลานเกษตรกรซึ่งมีการศึกษาสูงขึ้นไม่อยากจะประกอบอาชีพเกษตรกร หรือแม้แต่เกษตรกรเองก็ไม่ต้องการให้กลุ่มลูกหลานทำการเกษตรด้วย

๓) ด้านสิ่งแวดล้อม: การเติบโตในภาคการเกษตรมีรูปแบบของความไม่ยั่งยืนที่ขาดลักษณะของ Decoupling ทั้งในแง่ของการใช้ทรัพยากรที่ดิน น้ำ ความหลากหลายทางชีวภาพ และพันธุกรรม ฯลฯ และการเพิ่มผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งจากสารเคมี มลพิษทางอากาศ และก๊าซเรือนกระจก โดยเฉพาะจากรูปแบบการทำเกษตรเชิงเดี่ยว ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของการเติบโตสีเขียว รวมทั้งต้องเผชิญความผันผวนจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ และเมื่อใดที่เกิดความขัดแย้งระหว่างมิติด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อม ประเด็นด้านเศรษฐกิจมักจะถูกให้ความสำคัญก่อนเสมอ การส่งเสริมระบบการผลิตและการตลาดทางเลือกที่สอดคล้องกับความยั่งยืนยัง

เป็นแนวทางการพัฒนาแบบกระแสรองที่ยังมีรูปแบบการสนับสนุนในระดับโครงการ หรือเน้นกรณีศึกษา มากกว่ามุ่งการขับเคลื่อนในระดับยุทธศาสตร์ ซึ่งต้องอาศัยการทำงานของหน่วยงานราชการหลายภาคส่วนพร้อมกัน^๙

๒.๒ แนวคิดการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน

๒.๒.๑ ความหมายของเกษตรยั่งยืน

ในการให้ความหมายของเกษตรยั่งยืน คำว่าความยั่งยืน มาจากภาษาอังกฤษคำว่า sustainability ตามพจนานุกรมอธิบายความหมายคือ การดำเนินการไปอย่างต่อเนื่องหรือความสามารถในการดำรงอยู่โดยไม่มีวันสูญหายไป เมื่อนำมาใช้ในทางการเกษตร จึงหมายถึงศักยภาพในการผลิตที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องโดยไม่ทำให้ฐานทรัพยากรทรุดโทรมหรือสูญสิ้นไป^{๑๐}

เกษตรสีเขียวหรือเกษตรยั่งยืนเป็นส่วนสำคัญของเศรษฐกิจสีเขียวเนื่องจากภาคเกษตรทั้งในระดับชาติและนานาชาติ เป็นภาคการผลิตที่สำคัญนอกจากการจ้างงานและอาชีพให้คนจำนวนมาก รวมทั้งเป็นภาคที่สร้างรายได้ให้กับประชากรผู้มีสถานะยากจน โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนาและครอบคลุมไปถึงการผลิตและการบริโภคสินค้าอาหาร เส้นใยพืช และผลิตภัณฑ์จากสัตว์ต่างๆ โดยใช้กระบวนการผลิตที่ปกป้องและส่งเสริมสภาพแวดล้อม สุขภาพ ชุมชนและสวัสดิการแรงงาน สวัสดิการปศุสัตว์ ซึ่งรูปแบบการผลิตและบริโภคนี้ จะไม่ส่งผลกระทบต่อศักยภาพการผลิตและการบริโภค รวมถึงสภาพแวดล้อมในอนาคต^{๑๑}

สรุปความหมายของเกษตรยั่งยืนต้องประกอบด้วย การรักษาทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศให้คงความสมบูรณ์ โดยนำระบบจัดการปรับปรุงบำรุงดิน การดูแลสุขภาพของพืช สัตว์ มนุษย์ โดยสามารถผลิตให้มีรายได้พอเพียงและผลตอบแทนที่เหมาะสมกับต้นทุนและแรงงาน โดยชุมชนท้องถิ่นสามารถปรับตัวในการพัฒนาที่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมควบคู่กันไป^{๑๒}

๒.๒.๒ มิติในการพัฒนาของการเกษตรแบบยั่งยืน

แนวทางในการพัฒนาการเกษตรและภาคชนบทของประเทศไทย ในช่วงระยะเวลาร่วม ๔๐ ปี หลังจากมีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่หนึ่งในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นต้นมา นับได้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของสถานการณ์ทางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองของแต่ละยุคสมัย ทำให้มีการเน้นการพัฒนาไปตามปรัชญาและแนวทางที่แตกต่างกัน ซึ่งในทางรูปธรรมก็คือ มีการดำเนินนโยบายพัฒนาโดยจัดลำดับความสำคัญของภาคเศรษฐกิจต่าง ๆ โดยเฉพาะภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการ ที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละยุคสมัย

^๙ อ้างแล้ว, นนท์ นุชหมอน. ๒๕๖๒. หน้า ๑๑๕-๑๑๗.

^{๑๐} Coen Reijntjes, Bertus Haverkort and Ann Waters-Bayer. Farming for the Future: เกษตรกรรมยั่งยืนวิถีการเกษตรเพื่ออนาคต. บรรณาธิการโดย หยาตผิน ธัญโชกานต์. แปลโดย วิฑูรย์ ปัญญากุล. (๒๕๔๔). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิสายใยแผ่นดิน.

^{๑๑} มณฑิร สติมานนท์. เกษตรสีเขียว : Green Economy Watch, Progreen (๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙). สืบค้นเมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๕๙, จาก <https://progreenecon.wordpress.com/๒๐๑๖/๐๒/๒๕/เกษตรสีเขียว-green-agriculture>.

^{๑๒} อ้างแล้ว, วิฑูรย์ ปัญญากุล, ๒๕๔๔

สำหรับภาคการเกษตรของประเทศ เนื่องจากมีความหลากหลายของสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนเงื่อนไขของเกษตรกรในแต่ละพื้นที่ที่ไม่เหมือนกัน ทำให้ลักษณะการผลิต การบริโภค การตลาด และการค้าสินค้าเกษตร มีความแตกต่างกันออกไป โดยหลังจากที่การปฏิวัติเขียว (Green revolution) ได้อุบัติขึ้นในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๐๔ และส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อการเกษตรไทยในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๐ เป็นต้นมา แนวทางการพัฒนาการเกษตรไทยในภาพรวมได้ปรากฏชัดเจนขึ้น กล่าวคือ เปลี่ยนจากการเกษตรที่หลากหลายเพื่อยังชีพและผลิตสินค้าอาหารเพื่อตอบสนองตลาดภายในประเทศ มาเป็นการเกษตรเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า และเน้นการผลิตสินค้าวัตถุดิบเพื่อการส่งออก โดยใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสมัยใหม่ต่างๆ ที่หลั่งไหลเข้ามาเผยแพร่ในประเทศ โดยเฉพาะสารเคมีกำจัดโรคแมลง ปุ๋ยเคมี และเครื่องจักรกลการเกษตร

การทำเกษตรแบบยั่งยืน (Sustainable agriculture) ซึ่งในความหมายโดยทั่วไป คือระบบเกษตรที่มีความสัมพันธ์และเกื้อกูลกับสภาพทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของแต่ละภูมิภาค มีการผลิตที่หลากหลายเพื่อลดความเสี่ยงและการพึ่งพาปัจจัยภายนอก อันจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองในที่สุด นับได้ว่าการปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านานแล้วในประเทศไทย แม้จะไม่มีกรอบที่ก่ออย่างเป็นทางการก็ตาม เพราะเป็นแนวทางเกษตรดั้งเดิมที่เกษตรกรต้องพึ่งพาแอบอิงอยู่กับสมดุลของธรรมชาติ ลักษณะการผลิตในรูปเกษตรผสมผสานและไร่นาสวนผสมในภาคกลาง รูปแบบสวนสมรมในภาคใต้ หรือรูปแบบสวนสะเปะสะปะในภาคเหนือ เป็นเพียงชื่อเรียกที่ต่างกันออกไปเท่านั้น แต่แท้จริงแล้วก็คือระบบเกษตรที่มีความคล้ายคลึงกันในแง่ที่ใช้หลักการผลิตที่หลากหลาย (Diversity) เกื้อกูลซึ่งกันและกัน (Complementary) และเพื่อสร้างความมั่นคง (Security) แก่เกษตรกรและระบบนิเวศ นั่นเอง ระบบเกษตรยั่งยืน จึงนับได้ว่ามีมานานแล้วในประเทศไทย เพียงแต่การจัดระบบชื่อเรียกขานหรือสรุปคำนิยามขอบเขต อาจจะยังไม่ชัดเจนเป็นหลักเกณฑ์เหมือนในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากการเกษตรกระแสหลัก (Mainstream agriculture) ซึ่งเน้นการผลิตเชิงเดี่ยวเพื่อตอบสนองกระแสอุปสงค์ในตลาดเป็นหลัก ได้พัฒนาในประเทศไทยมาเป็นระยะเวลาหนึ่ง ก็ต้องประสบกับปัญหาและข้อจำกัดต่าง ๆ ในการผลิตเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะผลิตภาพที่ลดลง ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม การแพร่ระบาดของโรคแมลง ตลอดจนผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรผู้ผลิตและผู้บริโภค โดยเฉพาะภายหลังปี พ.ศ. ๒๕๒๘ ซึ่งราคาข้าวตกต่ำเป็นประวัติการณ์ ติดตลึงด้วยการแพร่ระบาดของอย่างหนักของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล ทำให้เกิดการแสวงหาทางออกในระบบเกษตรที่หลากหลาย เสียต้นทุนต่ำ และลดความเสี่ยงภัยทั้งทางเศรษฐกิจและทางธรรมชาติ อันนำมาสู่การพัฒนาแนวคิดเรื่องการเกษตรแบบยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ทั้งในทางข้อมูลวิชาการ การศึกษาวิจัย และในทางปฏิบัติ โดยที่มีความพยายามในการผลักดันการพัฒนาระบบเกษตรแบบยั่งยืน ให้เป็นแนวทางในการพัฒนาการเกษตร เพื่อเป็นทางเลือกหนึ่งแก่เกษตรกรไทย

แม้นิยามและแนวคิดของการเกษตรแบบยั่งยืน จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการผลิตทางการเกษตรโดยทั่วไปได้ โดยไม่จำกัดว่าจะเป็นเกษตรกรรมในลักษณะใด หรือเป็นเกษตรกรในกลุ่มใด หากถือหลักว่า เมื่อมีการจัดการบริหารทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในไร่นา ให้เหมาะสมกับระบบนิเวศของพื้นที่ และปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวข้องของเกษตรกรแล้ว ย่อมจะนำไปสู่ความยั่งยืนของการเกษตรได้ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม แนวคิดเรื่องการเกษตรแบบยั่งยืน มักจะครอบคลุมกลุ่มเกษตรกรรายย่อยที่ยากจนเป็นเป้าหมายสำคัญ เนื่องจากเป็นกลุ่มเกษตรกรที่ถูกจำกัดด้วยอำนาจ

ต่อรองในสังคม และขาดโอกาสในการพัฒนามากกว่าเกษตรกรกลุ่มอื่นๆ จำเป็นต้องแสวงหาทางออกที่เหมาะสม ในการที่จะสามารถดำรงอยู่ด้วยอาชีพเกษตรกรรมได้ ท่ามกลางภาวะการผลิตที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว และการแข่งขันทางการตลาดที่รุนแรง ทำให้เกษตรกรกลุ่มนี้มักจะตกอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ จากการมีหนี้สินล้นพ้นตัว และขาดทุนในการประกอบการ หากยังทำการเกษตรเชิงเดี่ยวในเชิงการค้าเพื่อตอบสนองกระแสตลาดเหมือนเดิม โดยเฉพาะการขาดแคลนข้อมูลข่าวสารด้านการผลิตและการตลาดในยุคปัจจุบัน นับว่าเป็นปัจจัยหลักที่จะทำให้เกษตรกรกลุ่มนี้ยิ่งอยู่ในฐานะเสียเปรียบมากขึ้นเรื่อย ๆ การมีทางออกในระบบการผลิตที่เรียกว่าการเกษตรแบบยั่งยืน จึงเปรียบเสมือนทางเลือกที่มองเห็นได้ถึงโอกาสในการอยู่รอดโดยการพึ่งพาตนเองในที่สุด เพียงแต่เกษตรกรจะต้องมีความเข้าใจถึงมิติของการพัฒนาการเกษตรในแนวทางความยั่งยืนนี้ให้ถ่องแท้เสียก่อน

ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ รัฐซึ่งเป็นเสมือนกลจักรสำคัญในการขับเคลื่อนองคาพยพในสังคม จะต้องมีความเข้าใจและส่งเสริมสนับสนุนเกษตรกรรายย่อยที่ยากจนเหล่านี้ ให้สามารถมีพัฒนา ศักยภาพของตนเองอย่างแท้จริง โดยรัฐพึงเข้าไปหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้ ที่จะนำไปสู่การพึ่งพา ตนเองและการสร้างสังคมที่เข้มแข็ง เพื่อการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของเกษตรกร เพราะภายหลังการ ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งเน้นสาระในการกระจายอำนาจการบริหาร จัดการปัจจัยพื้นฐานและทรัพยากรลงสู่ภูมิภาคและชนบท การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อการ พึ่งพาตนเองของภาคชนบท นับได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของแนวทางการพัฒนาประเทศในระยะเวลา ปัจจุบัน ซึ่งแน่นอนที่สุด การพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน ย่อมตั้งอยู่ในแนวทางนี้โดยเฉพาะเหมาะสม ที่สุด^{๑๓}

๒.๒.๓ แนวทางการพัฒนาระบบเกษตรยั่งยืน

การพัฒนาระบบเกษตรยั่งยืน ประกอบด้วยหลัก ๒ ประการคือ

(๑) การหาวิธีการที่เหมาะสมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นโดยประยุกต์ใช้ องค์ประกอบต่าง ๆ ในระบบไร่นา ได้แก่ พืช สัตว์ ดิน น้ำ ภูมิอากาศ และอื่น ๆ เพื่อให้องค์ประกอบ ต่างๆ เหล่านี้ เกื้อกูลกันมากที่สุด

(๒) วิธีการที่จะพึ่งพาการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอกให้น้อยที่สุดเพื่อเสริมส่วนที่ขาดหรือ บกพร่องในระบบนิเวศหรือเพิ่มศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ภายในไร่นา โดยเน้นการใช้ทรัพยากร หมุนเวียน และป้องกันผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม

๒.๒.๔ ตัวชี้วัดการปรับเปลี่ยนสู่เกษตรกรรมยั่งยืน

นันทิยา หุตานุวัตรและณรงค์ หุตานุวัตร ได้สรุปตัวชี้วัดการปรับเปลี่ยนสู่เกษตรกรรมยั่งยืนมี ตัวชี้วัดสำคัญ ๓ ประการ คือ^{๑๔}

(๑) การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์

^{๑๓} ชันวรา จิตต์สงวน, ระบบเกษตรเพื่อการจัดการทรัพยากรและพัฒนาองค์กรชุมชนอย่างยั่งยืน รายงานการสัมมนา ระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ ๑ กรุงเทพฯ ๑๕-๑๗ พ.ย. ๒๕๔๓ หน้า ๗๓-๗๕.

^{๑๔} นันทิยา หุตานุวัตร, ณรงค์ หุตานุวัตร. (๒๕๔๗). เกษตรกรรมยั่งยืน: กระบวนทัศน์: กระบวนการ:ตัวชี้วัด. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน

เป็นสิ่งสำคัญเพราะการทำเกษตรกรรมยั่งยืนมิได้ทำเฉพาะเรื่องวิธีการผลิตหรือเรื่องเศรษฐกิจเท่านั้น แต่เป็นการทวนกระแสของเกษตรกระแสหลักและกระแสบริโภคนิยมเกษตรกรต้องเปลี่ยนความเชื่อและกระบวนการคิดตลอดจนความพึงพอใจถึงระดับจิตวิญญาณ

(๒) ความรู้และความสามารถพัฒนาความรู้ได้

เพราะการผลิตแบบเกษตรกรรมยั่งยืนจะไม่เป็นการผลิตแบบหยุดนิ่ง (Static) แต่เป็นการผลิตที่มีพลวัต (Dynamics) โดยเกษตรกรต้องปรับตัวเข้ากับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม ให้ทันต่อสภาพทางเศรษฐกิจ และปรับตัวให้รับกับสภาพสังคมและการเมือง เกษตรกรต้นแบบจึงต้องแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา สามารถพัฒนาความรู้ด้วยการทดลองปฏิบัติจริงในฟาร์ม รวมทั้งสามารถแก้ปัญหาได้

(๓) การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ

เป็นตัวชี้วัดที่สำคัญมาก มิได้หมายถึงการมีรายได้จากการจำหน่ายสินค้าหรือผลผลิตเท่านั้น แต่คือการมีอาหารบริโภคที่เพียงพอของครอบครัวซึ่งทำให้ลดค่าใช้จ่ายด้านอาหาร ลดรายจ่ายด้านการผลิต ตลอดจนการเพิ่มการออมที่อยู่ในรูปของความอุดมสมบูรณ์ของฟาร์มและการออมในรูปของความรู้และความสามารถแสวงหาความรู้

สรุปแนวทางการพัฒนาระบบเกษตรยั่งยืน คือ ระบบเกษตรยั่งยืนมีเป้าหมายในการผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตที่พอเพียงและต่อเนื่องในระยะยาว ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มการผลิตให้ได้ผลสูงสุดในระยะสั้น โดยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติมากที่สุด รวมทั้งพยายามอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีเงื่อนไขทางด้านนิเวศน์และเศรษฐกิจสังคมเฉพาะของเกษตรกรแต่ละราย^{๑๕}

ดังนั้นแนวทางการพัฒนาจะต้องใช้กระบวนการของการประสานองค์ความรู้ของชาวบ้านในการทำเกษตรยั่งยืนกับองค์ความรู้จากภายนอก เพื่อให้ได้มาซึ่งเทคนิคการทำเกษตรที่สอดคล้องกับพื้นที่และเหมาะสมกับเงื่อนไขของเกษตรกร คือ กระบวนการของการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วม หรือ Participatory Technology Development (PTD) เกษตรกรจะต้องร่วมกับนักวิชาการในการจำแนก คัดเลือก พัฒนา ทดสอบ และทดลองการใช้เทคนิคใหม่ที่พัฒนาขึ้น มุ่งเน้นการพัฒนาความเข้มแข็งและศักยภาพของเกษตรกรในการพัฒนาและทดลองเทคโนโลยีการเกษตรยั่งยืนอย่างต่อเนื่อง (Haverbort et al, ๑๙๘๘.อ้างใน สุภาธิณี สุขเกษม, ๒๕๕๙)^{๑๖}

๒.๒.๕ ความสำเร็จของการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน

อันที่จริงแล้ว แม้การเกษตรแบบยั่งยืนจะได้มีการปฏิบัติมาแล้วเป็นเวลานานในอดีต แต่ก็ยังเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเองอย่างสมดุลตามธรรมชาติ ระหว่างมนุษย์และระบบนิเวศที่มนุษย์อาศัยแอบอิงอยู่ กล่าวคือ เกษตรกรมีพื้นความรู้ประสบการณ์ที่ตกทอดมาแต่อดีต และภูมิปัญญาที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน ที่จะปรับตัวเองและรูปแบบการผลิตตลอดจนวิถีชีวิตของตน ให้เข้ากับสภาพทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของแต่ละพื้นที่ได้อย่างลงตัว แต่สำหรับการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนในยุคปัจจุบัน เป็นทั้งกระบวนการพัฒนาที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ (Nature-based development)

^{๑๕} อ้างแล้ว, วิทยุภัย ปัญญากุล, ๒๕๔๔.

^{๑๖} สุภาธิณี สุขเกษม, การศึกษาแนวทางการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืนกรณีศึกษาโครงการเมืองเกษตรสีเขียวของกลุ่มเกษตรกร ตำบลบ้านสิงห์ จังหวัดราชบุรี, เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๕๙. หน้า ๑๙.

ดังกล่าวข้างต้น และเป็นกระบวนการพัฒนาเชิงนโยบายระหว่างรัฐและเกษตรกร (Policy-based development) ภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดขึ้นในภายหลัง

ความสำเร็จของการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนในปัจจุบัน จึงประกอบไปด้วยสองส่วนหลักที่สำคัญคือ รูปแบบระบบการเกษตรแบบยั่งยืนที่เหมาะสม และกระบวนการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนที่มีประสิทธิภาพ โดยมีรายละเอียด คือ

๑) รูปแบบระบบการเกษตรแบบยั่งยืนที่เหมาะสม

หมายถึงระบบการผลิตทางการเกษตรหรือระบบฟาร์มในรูปแบบต่างๆ ที่เหมาะสมกับภูมินิเวศของแต่ละพื้นที่ จัดเป็นระบบการผลิตที่เหมาะสม (Appropriate production system) กับสภาพทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในไร่นาที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งรูปแบบของระบบการผลิตทางการเกษตรแบบยั่งยืนนั้น อาจจำแนกออกเป็นลักษณะต่างๆ ตามองค์ประกอบที่สำคัญ และอาจจะมีหลากหลายรูปแบบหรือชื่อเรียกที่ไม่เหมือนกันก็ได้ ตามแต่ลักษณะการผลิตว่าจะเน้นหนักด้านใด หรือมีจุดเด่นที่ต่างกันออกไปอย่างไร

รูปแบบหลัก ๆ ที่ชัดเจนและเป็นที่เข้าใจกันทั่วไป ได้แก่

ก. เกษตรผสมผสาน (Integrated farming) เน้นกิจกรรมการผลิตมากกว่าสองกิจกรรมขึ้นไปในเวลาเดียวกัน และกิจกรรมเหล่านี้เกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้มากขึ้น จากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินที่มีจำกัดในไร่นา ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

จุดเด่นคือ เป็นการจัดการความเสี่ยง (Risk management) และการประหยัดทางขอบข่าย (Economy of scope)

ข. เกษตรอินทรีย์ (Organic farming) เน้นหนักการผลิตที่ไม่ใช้สารอินทรีย์เคมี หรือเคมีสังเคราะห์ แต่สามารถใช้อินทรีย์เคมีได้ เช่น สารสกัดจากสะเดา ตะไคร้หอม หรือสารสกัดชีวภาพ เพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์แก่ทรัพยากรดิน

จุดเด่นคือ เป็นการสร้างความปลอดภัยด้านอาหาร (Food safety) ให้แก่ผู้บริโภค

ค. เกษตรธรรมชาติ (Natural farming) เน้นหนักการทำเกษตรที่ไม่รบกวนธรรมชาติ หรือรบกวนให้น้อยที่สุดที่จะทำได้ โดยการไม่ไถพรวน ไม่ใช้สารเคมี ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี และไม่กำจัดวัชพืช แต่สามารถมีการคลุมดินและใช้ปุ๋ยพืชสดได้

จุดเด่นคือ เป็นการฟื้นฟูความสมดุลของระบบนิเวศ (Rehabilitation of ecological balance) และลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก

ง. เกษตรทฤษฎีใหม่ (New theory agriculture) เน้นหนักการจัดการทรัพยากรน้ำในไร่นาให้เพียงพอเพื่อผลิตพืชอาหาร โดยเฉพาะข้าว เอาไว้บริโภคในครัวเรือน รวมทั้งมีการผลิตอื่นๆ เพื่อบริโภคและจำหน่ายส่วนที่เหลือแก่ตลาด เพื่อสร้างรายได้อย่างพอเพียง

จุดเด่นคือ เป็นการสร้างความมั่นคงด้านอาหาร (Food security) ซึ่งเป็นขั้นพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียงระดับครัวเรือน

จ. วนเกษตร (Agro forestry) เน้นหนักการมีต้นไม้ใหญ่และพืชเศรษฐกิจหลายระดับ ที่เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ เพื่อการใช้ประโยชน์ป่าไม้ของพืชหรือสัตว์ชนิดต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกัน ทั้งยังเป็นการเพิ่มพื้นที่ของทรัพยากรป่าไม้ที่มีจำกัดได้อีกทางหนึ่ง

จุดเด่นคือ เป็นการคงอยู่ร่วมกันของป่าและการเกษตร ทั้งยังเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity) อีกด้วย

นอกจากนี้ เป็นไปได้ที่แล้วยังมีรูปแบบการผลิตอื่นๆ อีกจำนวนหนึ่ง ที่จัดว่ามีลักษณะของแนวทางการเกษตรแบบยั่งยืน แต่ความชัดเจนและการยอมรับในทางวิชาการในปัจจุบัน ยังอยู่ในขอบเขตที่จำกัด ไม่สามารถสรุปลักษณะเด่นที่แตกต่างได้อย่างเด่นชัดเหมือน ๕ รูปแบบการผลิตข้างต้น แต่ก็มีความเป็นไปได้ว่า ในอนาคตเมื่อมีการศึกษาวิจัยมากขึ้น รูปแบบการผลิตอื่น ๆ จะเป็นที่ยอมรับและมีความชัดเจนมากขึ้นด้วย

อย่างไรก็ตาม ถือได้ว่า ในกรณีของประเทศไทยนั้น ความสำเร็จของการศึกษาวิจัยด้านเทคนิค (Technical aspect) ของการเกษตรแบบยั่งยืน ไม่ว่าในแง่รูปแบบการผลิตหรือระบบฟาร์ม (Farming system) หรือในแง่เทคนิคการผลิตเฉพาะด้าน (Specific production techniques) อันล้วนจะนำไปสู่การเกษตรแบบยั่งยืนนั้น ได้มีการพัฒนาก้าวหน้าไปได้ในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะจากหน่วยงานวิชาการหลักของรัฐคือ กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งได้ริเริ่มงานในลักษณะนี้มาเป็นเวลานานแล้ว แม้ว่าจะยังไม่มีการจัดระบบข้อมูลในเชิงบูรณาการ (Integration) เท่าที่ควร รวมทั้งการศึกษาวิจัยในบางครั้ง ก็ยังไม่เป็นที่เผยแพร่ยอมรับกันอย่างเป็นทางการก็ตาม แต่ที่สำคัญคือ ในระยะเวลาที่ผ่านมา ได้มีการใช้ภูมิปัญญาของเกษตรกรเองในการสร้างระบบเกษตรและเทคนิคการผลิตในไร่นา ให้เกิดขึ้นอย่างมากมายในท้องถิ่นต่างๆ ของประเทศ เช่น การปลูกพืชผสมผสานตามหลักพุทธเกษตร การสร้างสารสกัดชีวภาพจากผักและผลไม้ หรือการค้นพบวิธีควบคุมโรคแมลงด้วยพืชสมุนไพร เป็นต้น เพียงแต่ยังขาดการศึกษาวิจัยอย่างจริงจัง เพื่อให้สามารถสรุปผลในทางวิชาการและนำไปส่งเสริมขยายผลเท่านั้น

๒) กระบวนการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนที่มีประสิทธิภาพ

นอกจากประเด็นเรื่องการค้นหาเทคนิคการผลิตที่เหมาะสมกับสภาพไร่นาแล้ว ความสำเร็จของการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน ขึ้นอยู่อย่างมากกับกระบวนการพัฒนาและส่งเสริม (Development and extension process) ให้ข้อมูลและองค์ความรู้ด้านการเกษตรแบบยั่งยืน ได้มีการเผยแพร่กว้างขวางออกไป และที่สำคัญที่สุดคือ จะต้องมีการพัฒนาที่ทำให้เกษตรกร สามารถเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง จนกระทั่งทำให้เกษตรกรเกิดความมั่นใจ ที่จะเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตของตนเอง ไปในแนวทางการเกษตรแบบยั่งยืนซึ่งก็คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทั้งหมดของเกษตรกรเอง ตั้งแต่วิธีคิดพิจารณาเกี่ยวกับการทำการเกษตรแบบยั่งยืน ว่ามิใช่เป็นการลงทุนประกอบกิจการเพื่อสร้างรายได้หรือผลกำไรที่เป็นตัวเงินเท่านั้น แต่การเกษตรแบบยั่งยืน เป็นการสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดแก่ไร่นาและระบบนิเวศ ซึ่งเกษตรกรเองในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ ก็จะได้รับความอุดมสมบูรณ์ไปด้วย นั่นก็คือ การมีคุณภาพชีวิตที่ดีตามความเหมาะสม จากการมีอาหารที่ปลอดภัยบริโภค มีสุขภาพดี มีครอบครัวที่อบอุ่น และมีสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการอยู่อาศัย รวมทั้งมีรายได้จากผลผลิตที่จำหน่ายในตลาดตามสมควร โดยลดภาระหนี้สิน และลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก แท้จริงแล้ว นี่คือการพิจารณาการเกษตรแบบองค์รวมในทุกด้าน (Holistic approach) ไม่ว่าจะเป็นด้านเทคนิค ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม^{๑๗}

^{๑๗} ธันวา จิตต์สงวน, ระบบเกษตรเพื่อการจัดการทรัพยากรและพัฒนาองค์กรชุมชนอย่างยั่งยืน รายงานการสัมมนา ระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ ๑ กรุงเทพฯ ๑๕-๑๗ พ.ย. ๒๕๔๓ หน้า ๗๕-๗๗.

ระบบเกษตรยั่งยืนจะประสบความสำเร็จได้จริงก็ต่อเมื่อมีการพัฒนาสถาบันของชุมชนท้องถิ่น และโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่สอดคล้องเหมาะสมโดยเฉพาะการให้ กรรมสิทธิ์ในที่ดิน การเมืองที่เป็นประชาธิปไตย ความยุติธรรมทางสังคม สันติภาพ องค์การพื้นฐาน ของประชาชนในท้องถิ่น รวมทั้งเศรษฐกิจพึ่งตนเอง และวัฒนธรรมชุมชนอย่างจริงจัง^{๑๘}

๒.๒.๖ ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ที่มีผลต่อการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน

หากพิจารณาองค์ประกอบด้านเทคนิค (Technical Aspect) ของการเกษตรแบบยั่งยืนโดย ลำพังแล้ว อาจเห็นว่าการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนในประเทศไทย น่าจะสามารถดำเนินการได้ อย่างต่อเนื่อง และในขอบเขตพื้นที่ที่กว้างขวางกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เนื่องจากการศึกษาวิจัยด้าน เทคนิค เช่น การวิจัยระบบการทำฟาร์ม หรือการทดลองค้นคว้าเทคนิคการผลิตที่เกื้อกูลต่อ สิ่งแวดล้อม ได้ดำเนินการอย่างก้าวหน้าในระดับหนึ่งแล้ว อย่างไรก็ตาม การพัฒนาและส่งเสริม ระบบฟาร์มหรือเทคนิคต่างๆ เหล่านี้ ยังนับว่าไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อ พิจารณาความสำเร็จบนพื้นฐานของความสามารถในการเรียนรู้ เพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร นับว่ายังไม่เป็นที่น่าพอใจนัก

การที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า ความสำเร็จในการพัฒนาระบบและเทคนิคการผลิตทางการเกษตร แบบยั่งยืน ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเครื่องมืออยู่และความดีเด่นของระบบ หรือของเทคนิคแบบต่างๆ หรือที่เรียกว่า ด้านอุปทานของการพัฒนา (Supply side of development) แต่เพียงด้านเดียว แต่ยังขึ้นอยู่กับ อย่างมาก กับความต้องการและความสามารถในการเข้าถึง ตลอดจนการยอมรับของเกษตรกร ต่อระบบ หรือเทคนิคการผลิตต่างๆ ตามศักยภาพที่เป็นอยู่ของเกษตรกร หรือที่เรียกว่า ด้านอุปสงค์ของการ พัฒนา (Demand side of development) อีกด้วย

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัจจัยที่มีผลกระทบอย่างมากต่อด้านอุปสงค์ของการพัฒนาการเกษตร แบบยั่งยืน ก็คือ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม (Socio-economic factors) ของเกษตรกร หรือ รายละเอียดที่แตกต่างกันออกไปของศักยภาพเกษตรกรแต่ละคน หรือ ของเกษตรกรในแต่ละพื้นที่ นั้นเอง ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคมเหล่านี้ นับว่าเป็นปัจจัยเบื้องต้น ที่จะกำหนดความสำเร็จในการ พัฒนาใดๆ รวมทั้งการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน เนื่องจากเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและ ความเป็นอยู่ของเกษตรกรเองโดยตรง

ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญของเกษตรกรอาจจะพิจารณาได้ดังนี้

๑) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจของเกษตรกร อาทิเช่น รายได้ในการเกษตร รายได้นอก การเกษตร ผลกำไรหรือขาดทุนจากการประกอบการ ความยากจน ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานในการยังชีพ ภาระหนี้สินและการเข้าถึงสินเชื่อ อำนาจซื้อของเกษตรกร ความมั่นคงด้านอาหาร กรรมสิทธิ์ใน ทรัพย์สินที่ไม่ชัดเจน การไม่มีที่ดินทำกิน การขาดแคลนปัจจัยการผลิต การขาดแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ ฯลฯ

๒) ปัจจัยด้านสังคม อาทิเช่น เพศ อายุ การศึกษา สุขภาพ ประสบการณ์ทางการเกษตร ชีวิต ครอบครัว วัฒนธรรมประเพณี ค่านิยมและความเชื่อ ทักษะคติ ศาสนา อำนาจต่อรอง การฝึกอบรมดูงาน การมีส่วนร่วมอย่างยุติธรรม การรวมกลุ่มและองค์กร แรงบันดาลใจที่มีอยู่ในเกษตรกร ฯลฯ

^{๑๘} อ้างแล้ว, วิฑูรย์ ปัญญากุล, ๒๕๔๔.

ปัจจัยเหล่านี้ ล้วนแต่เป็นตัวอย่างของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร และสามารถที่จะชักนำให้การพัฒนาการเกษตรกรแบบยั่งยืน ดำเนินไปได้ด้วยความรวดเร็วหรือล่าช้าได้ทั้งสิ้น กล่าวคือ บางปัจจัยอาจจะเป็นปัจจัยบวก แต่บางปัจจัยอาจจะเป็นปัจจัยลบ ต่อการพัฒนาเกษตรกรแบบยั่งยืนก็ได้

ความจริงที่ปรากฏให้เห็นอยู่เสมอก็คือ เกษตรกรไม่ได้ยอมรับการพัฒนาใด ๆ ทางเกษตรกรเพียงเพราะว่า เป็นแนวทางที่เหมาะสมทางด้านเทคนิคหรือมีความเป็นไปได้ทางกายภาพเท่านั้น แต่จะต้องเป็นแนวทางที่เข้ากันได้กับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมของตนเองและชุมชนที่ตนเกี่ยวข้องด้วย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ถึงแม้จะเป็นระบบหรือเทคนิคการผลิตที่เหมาะสมถูกต้องในทางวิชาการเพียงใดก็ตาม หากขัดขัดด้วยปัจจัยด้านทัศนคติ ความเชื่อ ความคิด และประสบการณ์ที่ผ่านมา หรือขาดแคลนซึ่งการสนับสนุนที่ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกร เช่น การกระจายสิทธิในการจัดการทรัพยากรสู่ท้องถิ่น และการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มให้เกิดขึ้นแล้ว ก็ยากที่การส่งเสริมพัฒนานั้น ๆ จะสามารถมีความก้าวหน้าด้วยดี

โครงการพัฒนาการเกษตรของรัฐจำนวนมาก อาทิเช่น โครงการส่งเสริมปลูกพืชเศรษฐกิจหรือเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจ โครงการวางแผนการผลิตตามศักยภาพของทรัพยากรดินและน้ำ หรือโครงการปฏิรูปที่ดินในพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งเน้นส่งเสริมการปลูกพืชที่เหมาะสมของแต่ละพื้นที่ กลับประสบกับปัญหาความไม่ยั่งยืนของกระบวนการส่งเสริมนั้น ๆ กล่าวคือ กระบวนการพัฒนาไม่สามารถยืนอยู่ได้ด้วยตัวของเกษตรกรเอง แต่จะยืนอยู่ได้ก็เฉพาะในช่วงระยะเวลาเมื่อโครงการดำเนินการอยู่เท่านั้น เมื่อโครงการของรัฐสิ้นสุดลง กระบวนการพัฒนาที่สลายตัวลงเช่นเดียวกัน ดังนั้นจึงมิใช่ความสำเร็จที่แท้จริงของการพัฒนาการเกษตรที่เกิดขึ้นเลย

ในทางตรงข้ามกัน ความสำเร็จที่แท้จริงของการพัฒนาการเกษตร ควรจะเป็นปรากฏการณ์ที่เกษตรกรสามารถมีการเรียนรู้เพื่อที่จะพัฒนาตัวเองให้ยั่งยืนอยู่ได้ ภายหลังที่โครงการของรัฐสิ้นสุดลงแล้ว หรือความสำเร็จของโครงการพัฒนาการเกษตร ก็คือ เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยที่ “ไม่มี” โครงการใด ๆ ของรัฐ นั่นเอง

การพัฒนาการเกษตรที่จะสามารถบันดาลให้ความสำเร็จที่แท้จริงดังกล่าวนี้เกิดขึ้น จึงจะต้องมีกระบวนการพัฒนาที่สอดคล้องกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรเป็นสำคัญ เพื่อที่ว่าเกษตรกรจะสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาได้อย่างเต็มที่ และเป็นการพัฒนาที่ตรงตามสภาพความจริงที่เป็นอยู่ของเกษตรกร

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการพัฒนาและส่งเสริมระบบการเกษตรแบบยั่งยืน เมื่อพิจารณาเงื่อนไขเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรไทยที่ยากจนโดยส่วนมาก จะพบว่ามักมีลักษณะโดยทั่วไปคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ประสบกับปัญหาผลิตภาพตกต่ำ ขาดทุนและผิดหวังจากการผลิตเพื่อการค้า ขาดแคลนข้อมูลและวิชาการที่เหมาะสม มีภาระหนี้สินล้นพ้นตัวแต่ต้องการเริ่มต้นใหม่ ขาดแคลนที่ดินทำกินหรือที่ดินที่คุณภาพต่ำ ขาดหลักประกันความมั่นคงด้านกรรมสิทธิ์ที่ดิน ขาดแรงบันดาลใจในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ขาดความมั่นใจในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ขาดความมั่นใจในระบบเกษตรแบบยั่งยืน ขาดการรวมกลุ่มเพื่อสร้างเวทีแลกเปลี่ยนความคิดและการเรียนรู้ ขาดเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือสนับสนุน ขาดการสร้างอำนาจจูงใจให้เกิดขึ้นในสังคม ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรไทย จะสามารถเปลี่ยนแปลงไปในรายละเอียดได้ตามสภาพของเกษตรกรแต่ละคน หรือแต่ละภูมิภาคของประเทศ เช่น ในกรณีภาคเหนือซึ่งมีลักษณะภูมิศาสตร์เป็นที่สูง การส่งเสริมเกษตรแบบยั่งยืนจะต้องคำนึงถึงปัญหาการไม่มีสิทธิ์ทำกินที่ชัดเจนบนที่ดินหรือป่าไม้ ส่วนในกรณีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะต้องคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรน้ำในไร่นาที่มีจำกัดให้มีประโยชน์สูงสุด กรณีภาคกลาง การเกษตรแบบยั่งยืนจะต้องเน้นกระบวนการสร้างกลุ่มต่อรองด้านการผลิตและการตลาด และกรณีภาคใต้ ควรจะต้องให้ความสำคัญแก่ปัจจัยด้านศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ซึ่งมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของเกษตรกรเป็นอย่างมาก เป็นต้น

ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมเหล่านี้ เป็นตัวอย่างที่สามารถสะท้อนให้เห็นภาพของเกษตรกรที่ยากจนของไทยได้ชัดเจนขึ้น ทำให้รัฐสามารถที่จะกำหนดพันธกิจ (Mission) ที่แน่นอนมากขึ้นว่า ควรจะมีการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนอย่างไร จึงจะตรงกับคุณลักษณะและความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกร และเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน บนพื้นฐานแนวความคิดที่ว่า เป็นการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง อย่างแท้จริง

ที่สำคัญ จะต้องไม่ลืมว่า การพิจารณาปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมนั้น ไม่เพียงแต่พิจารณาจากบรรทัดฐานของเกษตรกรแต่ละคนอย่างเดียวนั้น แต่อาจจะพิจารณาจากปัจจัยเศรษฐกิจและสังคมของระดับกลุ่ม องค์กร ชุมชน ไปจนถึงระดับประเทศ และระดับสากล อาทิเช่น

- การสร้างกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายสนับสนุนเกษตรแบบยั่งยืน
- การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในกิจกรรมส่วนรวมและชุมชน
- การไม่กีดกันทางเพศระหว่างเกษตรกร
- บทบาทสตรีและเด็กในไร่นา
- การอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานเกษตร
- นโยบายการเงินที่เอื้ออำนวย เช่น การจัดสินเชื่อที่มีลดหย่อนอัตราดอกเบี้ยสำหรับเกษตรแบบยั่งยืน

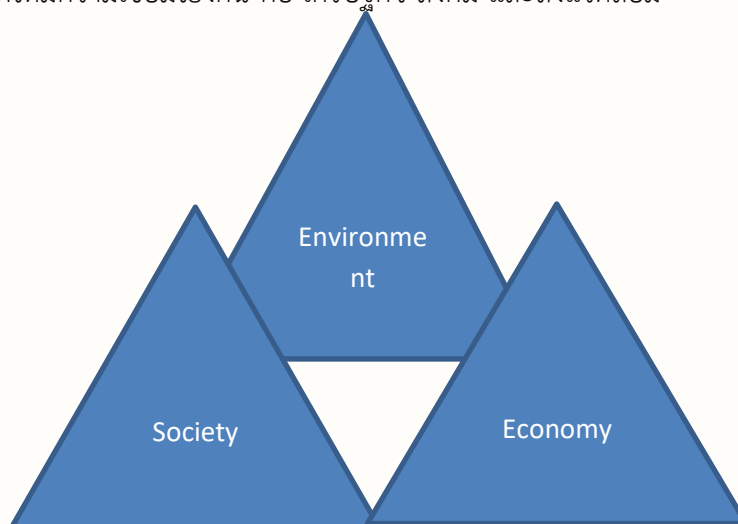
- นโยบายการคลังที่เอื้ออำนวย เช่น การสนับสนุนการจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนในชุมชน
- นโยบายและกฎหมายรองรับการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น เช่น ป่าชุมชน แหล่งน้ำสาธารณะ

โดยเฉพาะแนวนโยบายในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในแต่ละยุคสมัย และแนวนโยบายทางเศรษฐกิจและสังคมของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งจะส่งผลกระทบมายังกระบวนการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนในระดับไร่นาและชุมชนได้เช่นเดียวกัน ไม่ในทางใดก็ทางหนึ่ง อาทิเช่น ประเด็นเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การปกป้องสิทธิมนุษยชน การให้ความสำคัญแก่คุณภาพผลผลิต การรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ และข้อโต้เถียงด้านพันธุวิศวกรรมพืชและสัตว์ เป็นต้น ล้วนแต่เป็นประเด็นที่เริ่มเกิดขึ้นจากในระดับชาติและในระดับโลกมาก่อน แล้วจึงส่งผลกระทบต่อมายังระดับท้องถิ่น และระดับไร่นา^{๑๙}

^{๑๙} ข้างแล้ว, ธันวา จิตต์สงวน, หน้า ๗๙-๘๑.

๒.๒.๗ การกำหนดนโยบายเพื่อพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน

การพัฒนาเศรษฐกิจโลกหลายทศวรรษที่ผ่านมามุ่งการพัฒนาการเติบโตด้านอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นการพัฒนาที่ส่งผลกระทบและความเสียหายต่อทรัพยากรของโลกเป็นอย่างมาก เมื่อปี ๒๕๔๓ ประเทศไทยและประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก รวม ๑๘๙ ประเทศให้การตั้งเป้าหมายในการพัฒนาทั้งในระดับชาติและระดับสากลจะดำเนินร่วมกันในปี ๒๕๕๘ เรียกว่า เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ หรือ Millenium Development Goals (MDGs) ซึ่งระยะเวลา ๑๕ ปีที่ผ่านมาสิ้นสุดลง ซึ่งประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง องค์การสหประชาชาติจึงประกาศใหม่ เรียกว่า เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนหรือ Sustainable Development Goals (SDGs) โดยใช้เป็นวาระแห่งการพัฒนาของโลกในอีก ๑๕ ปีข้างหน้า การมุ่งพัฒนาทั้งสามมิติให้มีความเชื่อมโยงกัน คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม^{๒๐}

แผนภาพที่ ๖ การมุ่งพัฒนาทั้งสามมิติให้มีความเชื่อมโยงกัน คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

สาเหตุหลักที่ทำให้ทุกประเทศให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นผลมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจโลกที่ผ่านมา ขับเคลื่อนและพัฒนาไปแบบก้าวกระโดด มุ่งเน้นการพัฒนาด้านวิศวกรรมและเทคโนโลยีการผลิตด้านอุตสาหกรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของโลกเป็นอย่างมากจากปัญหาในด้านมลพิษ เป็นสาเหตุหลักของปัญหาโลกร้อน และความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ ส่งผลให้สภาพอากาศของโลกแปรปรวน ซึ่งองค์การสหประชาชาติมีการคาดการณ์ว่าโลกจะประสบภาวะขาดแคลนอาหารจากการเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็ว แต่พื้นที่เพาะปลูกมีไม่เพียงพอต่อการผลิตอาหารและภัยทางธรรมชาติที่ทำให้ผลผลิตของพืชทางการเกษตรลดลง

รัฐบาลไทยได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว จึงมีการวางนโยบายการพัฒนาประเทศแบบอย่างยั่งยืนโดยกำหนดการพัฒนาภาคการเกษตร ให้ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตทางการเกษตรและอาหารที่สำคัญของโลกหรือการเป็นครัวโลก สามารถเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศต่างๆ โดยเฉพาะประชาคม

^{๒๐} มุลนิธินันพัฒนา, ๒๕๕๙

อาเซียน (AEC) ซึ่งจะส่งผลให้ภาคเกษตรของไทยมีศักยภาพในการพัฒนาไปสู่ความเป็นศูนย์กลางทางการค้า การลงทุนและการคมนาคมขนส่งภาคการเกษตร

ตารางที่ ๑ แสดงเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

ด้านเศรษฐกิจ (Economic)	ด้านสังคม (Social)	ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment)
๑. การเติบโตเศรษฐกิจที่ยั่งยืน ๒. ส่งเสริมอุตสาหกรรมที่ยั่งยืนและนวัตกรรม ๓. สร้างรูปแบบการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน ๔. สร้างความร่วมมือระดับสากลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	๑. จัดความยากจน ความอดอยากและสร้างความมั่นคงทางอาหาร ๒. สร้างความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ๓. ลดความเหลื่อมล้ำ ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ ๔. ส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของประชากร ๕. ส่งเสริมสันติภาพและการเข้าถึงระบบยุติธรรมอย่างเท่าเทียมกัน	๑. เพื่อแก้ปัญหาโลกร้อน ๒. อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืน ๓. ส่งเสริมการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืนของระบบนิเวศบนบก

รัฐบาลไทยได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว จึงมีการวางนโยบายการพัฒนาประเทศแบบอย่างยั่งยืนโดยกำหนดการพัฒนาภาคการเกษตร ให้ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตทางการเกษตรและอาหารที่สำคัญของโลกหรือการเป็นครัวโลก สามารถเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศต่างๆ โดยเฉพาะประชาคมอาเซียน (AEC) ซึ่งจะส่งผลให้ภาคเกษตรของไทยมีศักยภาพในการพัฒนาไปสู่ความเป็นศูนย์กลางทางการค้า การลงทุนและการคมนาคมขนส่งภาคการเกษตร^{๒๑}

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑-๑๒ ได้กำหนดนโยบายการบริหารและพัฒนาประเทศของรัฐบาลเป็นการวางนโยบายหลัก โดยมีการกำหนดกรอบนโยบายในการบริหารประเทศที่ผลักดันให้มีการสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ปฎิรูปคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ ลงทุนในการวิจัยและพัฒนา ใช้นวัตกรรมระดับชุมชน ขับเคลื่อนความรู้และนวัตกรรม การรักษาทุนทางธรรมชาติเพื่อการเติบโตสีเขียว การส่งเสริมการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การปรับระบบการผลิตการเกษตรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและศักยภาพของพื้นที่ สนับสนุนการสร้างองค์ความรู้ทางวิชาการเกษตร วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมแบบมีส่วนร่วม เน้นการพัฒนากระบวนการที่ยั่งยืนและ

^{๒๑} มูลนิธิมั่นพัฒนา. สู่ประเทศไทยยั่งยืน. สืบค้นเมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๕๙, จาก <http://www.tsdf.or.th/th/news/๑๐๔๖๔-สู่ประเทศไทยยั่งยืน>

ขยายโอกาสการเข้าถึงพื้นที่ทำกิน การสร้างมูลค่าเพิ่มให้สินค้าเกษตรมีความปลอดภัย ไม่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตประชาชนและสิ่งแวดล้อม

๒.๓ นโยบายการส่งเสริมภาคการเกษตรอย่างยั่งยืนในประเทศไทย

ประเทศไทยได้นำแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) ขององค์การสหประชาชาติมาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ ตั้งแต่ในระดับนโยบายของรัฐ ซึ่งสะท้อนมาสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมผ่านการใช้บังคับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตรที่มีอยู่ในปัจจุบัน โดยมีรายละเอียดของ

นโยบายของรัฐที่ส่งเสริมภาคการเกษตรอย่างยั่งยืน ดังนี้

๑. แผนนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ๒๕๖๐ มาตรา ๗๓^{๒๒} มาตรา ๗๕^{๒๓} ประกอบกับมาตรา ๖๕^{๒๔}

๒. ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐) การพัฒนาประเทศในช่วงระยะเวลาของยุทธศาสตร์ชาติจะมุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในรูปแบบ “ประชารัฐ” โดยประกอบด้วย ๖ ยุทธศาสตร์ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ

การพัฒนาภาคการเกษตรอย่างยั่งยืน ปรากฏอยู่ในยุทธศาสตร์ที่ ๒ ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน (ประเด็นการเกษตรสร้างมูลค่า: เกษตรปลอดภัยและเกษตรชีวภาพ) และในยุทธศาสตร์ที่ ๕ ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็น มิตรต่อสิ่งแวดล้อม (ประเด็นการพัฒนาพื้นที่เมือง ชนบท เกษตรกรรมและอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ มุ่งเน้น ความเป็นเมืองที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง)

๓. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) ซึ่งการ พัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ จะมุ่งบรรลุเป้าหมายในระยะ ๕ ปี ที่จะสามารถต่อยอดในระยะต่อไปเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาระยะยาวตามยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปีมีจำนวนทั้งหมด ๑๐ ยุทธศาสตร์ ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน ยุทธศาสตร์ที่ ๔ การเติบโตที่เป็นมิตรกับ

^{๒๒} มาตรา ๗๓ รัฐพึงจัดให้มีมาตรการหรือกลไกที่ช่วยให้เกษตรกรประกอบเกษตรกรรมได้อย่าง มีประสิทธิภาพ ได้ผลผลิตที่มีปริมาณและคุณภาพสูง มีความปลอดภัย โดยใช้ต้นทุนต่ำและสามารถแข่งขันในตลาดได้ และพึงช่วยเหลือเกษตรกรผู้ยากไร้ให้มีที่ทำกินโดยการปฏิรูปที่ดินหรือวิธีอื่นใด

^{๒๓} มาตรา ๗๕ รัฐพึงจัดระบบเศรษฐกิจให้ประชาชนมีโอกาสได้รับประโยชน์จากความเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจไปพร้อมกันอย่างทั่วถึง เป็นธรรม และยั่งยืน สามารถพึ่งพาตนเองได้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขจัดการผูกขาดทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นธรรม และพัฒนาความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประชาชนและ ประเทศ ฯลฯ

^{๒๔} มาตรา ๖๕ รัฐพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าว ฯลฯ

สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ยุทธศาสตร์ที่ ๕ การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่งและยั่งยืน ยุทธศาสตร์ที่ ๗ การบริหารจัดการในภาครัฐ การป้องกันการทุจริตประพฤติมิชอบและธรรมาภิบาล ในสังคมไทย ยุทธศาสตร์ที่ ๘ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ ยุทธศาสตร์ที่ ๙ การพัฒนาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีวิจัย และนวัตกรรม ยุทธศาสตร์ที่ ๑๐ ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา

โดยยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรอย่างยั่งยืน ได้แก่ยุทธศาสตร์ที่ ๓: การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน

ซึ่งมีเป้าหมายที่ ๒ เกษตรกรมีรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรเพิ่มขึ้นและพื้นที่การทำเกษตรกรรมยั่งยืนเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง ฯลฯ

ตัวชี้วัด ๒.๒ พื้นที่การทำเกษตรกรรมยั่งยืนเพิ่มขึ้นเป็น ๕,๐๐๐,๐๐๐ ไร่ ในปี ๒๕๖๔ และมีแผนงานในการพัฒนาภาคการเกษตร โดย

๑) การเสริมสร้างฐานการผลิตภาคเกษตรให้เข้มแข็งและยั่งยืน

๒) สร้างและถ่ายทอดองค์ความรู้ทางวิชาการ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตรแบบมีส่วนร่วม

๓) ยกระดับการผลิตสินค้าเกษตรและอาหารเข้าสู่ระบบมาตรฐานและสอดคล้องกับความต้องการของตลาดและการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพ

๔) เสริมสร้างขีดความสามารถการผลิตในห่วงโซ่อุตสาหกรรมเกษตร

๕) ส่งเสริมและเร่งขยายผลแนวคิดการทำการเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดย (๑) ส่งเสริมให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายการเกษตร มีส่วนร่วมคิดร่วมทำและเป็นเจ้าของในการ พัฒนาการเกษตรของตนโดยภาครัฐสนับสนุนปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็น และเชื่อมโยงการค้าเงินการกับศูนย์เรียนรู้ต่างๆในพื้นที่ (๒) ส่งเสริมขยายผลและ พัฒนาการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ทั้งในระบบเกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรผสมผสาน วนเกษตร เกษตรอินทรีย์ เกษตรธรรมชาติ รวมถึงการทำเกษตรกรรมตามหลักการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีโดยสนับสนุน บทบาทเครือข่าย ปรชาชนชาวบ้านในการขับเคลื่อน และการปรับกลไกและโครงสร้างพื้นฐานด้านการเกษตรที่จำเป็น ในการทำการเกษตรกรรมยั่งยืน อาทิ การพัฒนาระบบข้อมูลเกษตรกรรมยั่งยืน การสร้างองค์ความรู้การสนับสนุนเงินทุน ในลักษณะสินเชื่อสีเขียวที่มุ่งเน้นการผลิตและการส่งเสริมการตลาด และ (๓) ควบคุมการใช้สารเคมีการเกษตรที่เป็นอันตราย ต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ส่งเสริมการใช้ผลิตภัณฑ์ชีวภาพทดแทน สารเคมีการเกษตรให้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งใช้สารเคมี

๖) พัฒนาปัจจัยสนับสนุนในการบริหารจัดการภาคเกษตรและสนับสนุนเกษตรกรรุ่นใหม่

๓.๒ ยุทธศาสตร์ที่ ๔: การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนซึ่งมีแผนงานในการส่งเสริมการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยสนับสนุนการผลิตภาคการเกษตรไปสู่เกษตรกรรมที่ยั่งยืน

สนับสนุนการผลิตภาคการเกษตรไปสู่เกษตรกรรมที่ยั่งยืน โดยสนับสนุนกระบวนการปรับเปลี่ยนการผลิตจากพืชเชิงเดี่ยวไปสู่เกษตรกรรมยั่งยืน อาทิ เกษตรธรรมชาติ เกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ วนเกษตร และเกษตรทฤษฎีใหม่สนับสนุนการพัฒนาปุ๋ยอินทรีย์การใช้วัสดุอินทรีย์และ

การใช้ผลิตภัณฑ์ชีวภาพทดแทน การใช้สารเคมีการเกษตร เช่น การทำการเกษตรโดยลดการใช้สารเคมีที่อาจอันตรายต่อคน สัตว์และสิ่งแวดล้อม งานวิจัยและจัดทำพื้นที่ต้นแบบ เพื่อสาธิตการปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม จัดให้มีแหล่งทุน และกลไกทางการตลาด เพื่อสร้างแรงจูงใจในการปรับรูปแบบการทำการเกษตรให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม พัฒนาระบบ การรับรองมาตรฐานและการตรวจสอบคุณภาพสินค้าเกษตรอินทรีย์สินค้าเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ควบคู่ไปกับ การพัฒนามาตรฐานความปลอดภัยของสินค้าเกษตร เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภค ตลอดจนศึกษาความเหมาะสม ในการยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตรเหล่านี้ให้เป็นมาตรการเชิงบังคับ ขยายผลแนวคิดการทำเกษตรตามหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง สนับสนุนให้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและผลักดันสู่กระบวนการทำเกษตรกรรมยั่งยืนอย่างต่อเนื่อง

๔. แผนการปฏิรูปประเทศ ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๑ มีจำนวน ทั้งหมด ๑๑ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านการเมือง (๒) ด้านการบริหารราชการแผ่นดิน (๓) ด้านกฎหมาย (๔) ด้านกระบวนการยุติธรรม (๕) ด้านเศรษฐกิจ (๖) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (๗) ด้านสาธารณสุข (๘) ด้านสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ (๙) ด้านสังคม (๑๐) ด้านพลังงาน และ (๑๑) ด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ

โดยแผนการปฏิรูปประเทศที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรอย่างยั่งยืน คือ

แผนการปฏิรูปประเทศด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่อง ระบบบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยกำหนดให้เกษตรกรทำการเกษตรด้วยระบบเกษตรกรรมยั่งยืน การผลิตที่ใช้เทคโนโลยีการเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมตามหลักวิถีปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good Agricultural Practice: GAP) การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good Agricultural Practices: GAP) หมายถึง แนวทางในการ ทำการเกษตร เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพดีและปลอดภัยตามมาตรฐานที่กำหนด โดยขบวนการผลิตจะต้องปลอดภัย ต่อเกษตรกรและผู้บริโภค ปราศจากการปนเปื้อนของสารเคมีไม่ทำให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม มีการใช้ทรัพยากรให้เกิด ประโยชน์สูงสุด ได้ผลผลิตสูง คำนึงค่าการลงทุน การผลิตตามมาตรฐาน GAP ก่อให้เกิดความยั่งยืนทางการเกษตร สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม มาตรฐาน GAP เป็นมาตรฐานที่ครอบคลุมการผลิตสินค้าเกษตรอย่างครบวงจร ตั้งแต่ ปักจ้ยการผลิต การผลิต การเก็บเกี่ยว การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว การบรรจุหีบห่อ และการขนส่งการผลิต สำหรับ การผลิตสินค้าเกษตร ๓ ประเภท ได้แก่ (๑) การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับพืช (GAP พืช) (๒) การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับฟาร์มปศุสัตว์ (๓) การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับฟาร์มเลี้ยงสัตว์น้ำ^{๒๔}

โดยเรื่องและประเด็นการปฏิรูปที่ ๘: การปฏิรูปกฎหมายด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งมีกรอบระยะเวลาในการดำเนินการ ๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๖๕) ได้กำหนดให้มีการจัดทำกฎหมายเพื่อรองรับการดำเนินการตามแผนการปฏิรูปดังกล่าว โดยหนึ่งในนั้น คือ ร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน พ.ศ.

^{๒๔} https://www.alro.go.th/asean_data/ewt_dl_link.php?nid=๒๓๒&filename=index เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๔)

จึงเห็นได้ว่า ประเทศไทยมีนโยบายที่ชัดเจนในการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรอย่างยั่งยืนมาโดยตลอด แต่การที่ยังไม่สามารถปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมอาจจะเกิดจากปัจจัยหลายประการทั้งความเข้าใจต่อความหมายของคำว่า “ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน” ว่าหมายถึงเรื่องใดบ้าง และการดำเนินการที่จะนำไปสู่เป้าหมายดังกล่าวจะต้องปฏิบัติอย่างไร ตลอดจนการพิจารณาในเชิงนโยบายว่าจะดำเนินการบังคับใช้กฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันให้มีประสิทธิภาพ หรือมีความจำเป็นที่จะต้องมีการกฎหมายเพื่อส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนขึ้นใช้บังคับโดยเฉพาะ

๒.๓.๑ ความหมายของการส่งเสริมระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

เนื่องจากความหมายของคำว่า “ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน” เป็นส่วนสำคัญที่จะกำหนดขอบเขตของการดำเนินการ ตลอดจนสร้างความเข้าใจร่วมกันของทุกภาคส่วน แต่โดยที่คนส่วนใหญ่ยังมีความสับสนกับความหมายของถ้อยคำดังกล่าว ในเบื้องต้น จึงควรทำความเข้าใจความหมายของ คำว่าระบบเกษตรกรรมยั่งยืนให้ชัดเจนเสียก่อน เพื่อที่ทุกภาคส่วนจะได้ร่วมกันส่งเสริมและพัฒนา ภาคการเกษตรของไทยไปในทิศทางเดียวกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการพิจารณากฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน พบว่า ได้มีการกำหนดนิยามคำว่า

“ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน” ไว้ในกฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรก ในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน พ.ศ. ๒๕๕๔ ซึ่งมีสาระสำคัญในการกำหนดบทนิยามคำว่า “ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน”^{๒๖} ว่าหมายถึง ระบบการเกษตรที่ครอบคลุมวิถีชีวิตเกษตรกร กระบวนการผลิต และการจัดการทุกรูปแบบ เพื่อให้เกิดความสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศ ซึ่งนำไปสู่การพึ่งพาตนเองและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและผู้บริโภคแต่บทนิยามดังกล่าวก็มีความหมายกว้างและมีลักษณะเป็นนามธรรม ยากต่อการทำความเข้าใจว่าครอบคลุมถึงสิ่งใดบ้าง และจะดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวได้อย่างไร

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับความหมายของคำว่า “ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน”^{๒๗} (Sustainable Agriculture System) ของกองนโยบายและเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ซึ่งกำหนดขึ้นให้สอดคล้องกับแนวนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ว่า “ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นทางเลือกหนึ่งในการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพของเกษตรกรรายย่อย โดยรูปแบบและวิธีการทำการเกษตรอย่างยั่งยืนจะขึ้นอยู่กับศักยภาพและความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมในแต่ละพื้นที่ และการตัดสินใจเลือกของเกษตรกร ซึ่งพิจารณาจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ ภูมินิเวศ ฐานความรู้ภูมิปัญญาและประสบการณ์ในการทำเกษตรที่สั่งสมของเกษตรกร และฐานทางสังคมที่สนับสนุนเกษตรกร มีการช่วยเหลือเกื้อกูลและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน” โดยรูปแบบการทำเกษตรกรรมยั่งยืน ประกอบด้วย ๕ รูปแบบหลัก ๆ ที่มีจุดเด่นแตกต่างกัน^{๒๘} ดังนี้

^{๒๖} ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน พ.ศ. ๒๕๕๔ ข้อ ๓

^{๒๗} รูปแบบการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน สืบค้นจาก https://www.opsmoac.go.th/sustainable_agri-sustainable_agri-preview-๓๘๒๘๙๑๗๙๑๗๙๒ เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๔

^{๒๘} ระบบการเกษตรแบบยั่งยืนที่สอดคล้องตามแนวนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จัดทำโดยกองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สืบค้นจาก https://www.youtube.com/watch?v=JkO๘d_DpoXc (June ๖, ๒๐๑๘)

(๑) เกษตรทฤษฎีใหม่ (New Theory Agriculture) คือ การทำเกษตรที่มีกิจกรรมผสมผสานหลายชนิด โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๔ ส่วน ได้แก่ ๓๐% (ขุดสระกักเก็บน้ำ): ๓๐% (ปลูกข้าวเพื่อเป็นอาหารในครัวเรือน): ๓๐% (ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชไร่ พืชผัก และพืชสมุนไพร): ๑๐% (สร้างสิ่งปลูกสร้างและที่อยู่อาศัย) โดยมีวัตถุประสงค์หลัก ๓ ประการ คือ ๑) ความมั่นคงทางด้านอาหาร ๒) การจัดการทรัพยากรน้ำให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง และ ๓) ความมั่นคงทางรายได้โดยเน้นการบริโภคในครัวเรือนและจำหน่ายส่วนที่เหลือ ซึ่งประโยชน์ของเกษตรทฤษฎีใหม่ ได้แก่ ๑) การเลี้ยงตัวเองได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ ๒) ลดความเสี่ยงจากภัยแล้ง

(๒) วนเกษตร (Agroforestry) คือ การทำการเกษตรในพื้นที่ป่า สร้างระบบเกษตรให้เลียนแบบระบบนิเวศป่าธรรมชาติเกษตรกรจะทำการเกษตรโดยไม่กระทบพื้นที่ป่าเดิม ทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันของพื้นที่ป่ากับการเกษตร ลดปัญหาการบุกรุกป่าของการเกษตร

(๓) เกษตรผสมผสาน (Integrated Farming) คือ การทำเกษตรที่ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน ทำให้เกิดประโยชน์และประสิทธิภาพสูงสุดต่อระบบฟาร์ม โดยมีหลักการ สำคัญ ๒ ประการ คือ ๑) มีกิจกรรมการเกษตรตั้งแต่ ๒ ชนิดขึ้นไป และ ๒) เกิดการเกื้อกูลกันอย่าง ต่อเนื่องระหว่างกิจกรรม ซึ่งประโยชน์ของการทำเกษตรผสมผสาน ได้แก่ ๑) ลดความเสี่ยงจากความแปรปรวนของสภาพลม ฟ้า อากาศ ๒) ลดการระบาดของโรคพืชและศัตรูพืช และ ๓) ลดความเสี่ยงจาก ความผันแปรของราคาผลผลิต

(๔) เกษตรอินทรีย์ (Organic Agriculture) คือ ระบบการเกษตรที่เน้นความยั่งยืน ทางสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ โดยเน้นการปรับปรุงดิน จึงลดปัจจัยการผลิตจากภายนอก หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีประยุกต์ใช้ธรรมชาติในการเพิ่มผลผลิตและการต้านทานโรค โดยมีหลักการ คือ ๑) ไม่ใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง ๒) ไม่ใช้พืชตัดแต่งพันธุกรรม (Genetically Modified Organism: GMO) ๓) ใช้คนและแมลงในการกำจัดศัตรูพืชและ ๔) ใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำหมักชีวภาพ และจุลินทรีย์ในการปรับปรุงดิน ซึ่งประโยชน์ของการทำเกษตรในรูปแบบเกษตรอินทรีย์ได้แก่ ๑) การอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อม ๒) มีกระบวนการผลิตที่ปลอดภัยต่อเกษตรกรและผู้บริโภค ๓) ลดต้นทุนการผลิตทางการเกษตร เนื่องจาก ไม่ใช้สารเคมีและ ๔) เพิ่มมูลค่าของผลผลิต ดังนั้น เกษตรอินทรีย์จึงเน้นความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม

(๕) เกษตรธรรมชาติ (Natural Farming) คือ ระบบเกษตรกรรมที่สร้างผลผลิตพืช และสัตว์ให้สอดคล้องกับระบบนิเวศของพื้นที่ งดการพึ่งพาและแทรกแซงของเทคโนโลยีการผลิตต่าง ๆ ซึ่งยึดหลักสำคัญ ๔ “ไม่” ได้แก่ ๑) ไม่ไถพรวน ลด ละ เลิกการทำให้หน้าดินเกิดความเสียหาย ๒) ไม่ใช้ปุ๋ยเคมีหรือทำปุ๋ยหมัก ๓) ไม่กำจัดวัชพืช แต่ใช้ประโยชน์จากวัชพืชเพื่อการคลุมดิน รวมทั้งเป็นอาหารสัตว์ และ ๔) ไม่ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เพื่อลดปัญหาสารเคมีตกค้างในห่วงโซ่อาหาร ลดปัญหาศัตรูพืช โดยประโยชน์จากการทำเกษตรธรรมชาติได้แก่ ๑) การสร้างให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติของระบบนิเวศ ๒) ไม่ก่อให้เกิดมลภาวะต่อคนและสัตว์และ ๓) ปรับปรุงความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติให้ดีขึ้น ทำให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ ลดต้นทุนการผลิตและใช้แรงงานน้อยลง

จะเห็นได้ว่า ความหมายของคำว่า “เกษตรกรรมยั่งยืน” ของกองนโยบายเทคโนโลยี เพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีความหมายที่กว้าง เช่นเดียวกัน แต่การกำหนดรูปแบบของการทำเกษตรกรรมยั่งยืนเป็น ๕ รูปแบบ ทำให้เข้าใจ

ความหมาย ได้ชัดเจนมากขึ้น ดังนั้น เพื่อให้การส่งเสริมระบบเกษตรกรรมยั่งยืนประสบผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม จึงควรมีการกำหนดความหมายของคำว่า “ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน” ที่มีความหมายกว้างและคลุมเครือ ให้ชัดเจนมากที่สุดว่าภาครัฐประสงค์จะให้ความหมายเพียงใด เพื่อที่จะได้กำหนดหลักเกณฑ์ของกฎหมาย ให้สอดคล้องกับความหมายดังกล่าว ซึ่งจะทำให้ทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรเข้าใจความหมาย และแนวทางปฏิบัติในการพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนได้อย่างถูกต้อง

๒.๓.๒ กฎหมายเกี่ยวกับการส่งเสริมระบบเกษตรกรรมยั่งยืนในปัจจุบัน

ในระหว่างที่ร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน พ.ศ. ยังอยู่ในระหว่างการดำเนินการยกร่าง ภาครัฐอาจพิจารณาใช้บังคับกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันเพื่อส่งเสริม และพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนไปก่อนได้โดยกฎหมายในปัจจุบันที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการส่งเสริม และพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนโดยตรง ได้แก่

๑ ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรม ยั่งยืน

พ.ศ. ๒๕๕๔

เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนที่รัฐบาลได้กำหนดให้เป็นแผนพัฒนา ภาคเกษตรที่สำคัญ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐ - ๒๕๔๔) ต่อเนื่องมาจนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ ในปัจจุบัน ให้สามารถพัฒนาต่อไป อย่างเป็นระบบ มีการประสานการดำเนินงานและบูรณาการความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน ในการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน เพื่อประโยชน์ในการขยายผลการพัฒนา ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนให้เป็นรูปธรรม อันจะนำไปสู่การสร้างสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศของประเทศ รวมทั้งยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและผู้บริโภคให้ดีขึ้นจากการ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และสามารถพึ่งตนเองได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง^{๒๙} นายกรัฐมนตรี โดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีจึงได้กำหนดให้มี “ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริม และพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน พ.ศ. ๒๕๕๔” ซึ่งมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๕ เมษายน ๒๕๕๔ เป็นต้นมา โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

(๑) กำหนดให้มี “คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน (กกย.)” มีหน้าที่และอำนาจในการจัดทำ “นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน” โดยการนำนโยบาย และยุทธศาสตร์ของหน่วยงานต่างๆ มาบูรณาการ ผสมผสาน หรือเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ เสนอต่อคณะรัฐมนตรีจัดทำร่างกฎหมายเกี่ยวกับการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน รวมถึง การสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการศึกษา วิจัย และการนำแนวความคิดการพัฒนาไปพัฒนาระบบเกษตรกรรม ยั่งยืน (หมวด ๑) ข้อ ๙ ให้กกย. มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ (๑) จัดทำนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนโดยการนำนโยบายและ ยุทธศาสตร์ของหน่วยงานต่าง ๆ มาบูรณาการ ผสมผสาน หรือเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ เสนอต่อคณะรัฐมนตรี (๒) จัดทำร่างกฎหมายเกี่ยวกับการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน เสนอต่อคณะรัฐมนตรี (๓) สนับสนุนหรือส่งเสริมให้มีการศึกษา วิจัย และการนำแนวความคิดการพัฒนาไปพัฒนาระบบ เกษตรกรรมยั่งยืน โดย

^{๒๙} บันทึกเหตุผลประกอบร่างระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริมและพัฒนาระบบ เกษตรกรรมยั่งยืน พ.ศ.

ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ชุมชน เครือข่ายเกษตรกร ภาคเอกชน หน่วยงาน ของรัฐ และสถาบันการศึกษา (๔) ส่งเสริมการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ด้านการพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนให้กับ เกษตรกร ชุมชน เครือข่ายเกษตรกร และบุคคลที่สนใจ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และร่วมกันพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน (๕) กำกับและติดตามการดำเนินงานตามนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน รวมทั้งรายงานผลการปฏิบัติงานต่อคณะรัฐมนตรีทุกสามเดือน (๖) แต่งตั้งที่ปรึกษา คณะอนุกรรมการ หรือคณะทำงานเพื่อปฏิบัติงานตามที่กกย. มอบหมาย (๗) ปฏิบัติการอื่นใดเพื่อให้เป็นไปตามระเบียบนี้หรือตามที่นายกรัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรี มอบหมาย

(๒) กำหนดให้มีสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน คือ สำนักงานวางแผนการเกษตร ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีหน้าที่ในการประสานงานกับหน่วยงานของรัฐ ภาคเอกชน เกษตรกร ชุมชน เครือข่ายเกษตรกร และสถาบันการศึกษา ในการรวบรวมข้อมูลและข้อคิดเห็นเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของ กกย. (หมวด ๒)

(๓) กำหนดการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน โดยการจัดทำแผนและแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน (หมวด ๓)

(๔) กำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบของหน่วยงานของรัฐ (หมวด ๔) ข้อ ๑๘ ให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องร่วมมือและสนับสนุนในการดำเนินงานให้เป็นไปตามนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนที่คณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบแล้ว และในการจัดทำร่างกฎหมายเกี่ยวกับการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน รวมทั้งให้จัดส่งข้อมูลและผลการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องต่อสำนักงาน

จะเห็นได้ว่า ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนฯ มีลักษณะเป็นการกำหนดในเชิงนโยบาย โดยเน้นความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เป็นผู้รับผิดชอบดูแลภาคการเกษตรของประเทศซึ่งมีหลายหน่วยงาน โดยที่แต่ละหน่วยงานต่างมีกฎหมายในความรับผิดชอบที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นของตนเองทำให้ต้องมีการบูรณาการการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบโดยระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนฯ ดังกล่าว

ดังนั้น ปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมอาจมิใช่การมีกฎหมายเพื่อส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนโดยเฉพาะเพียงฉบับเดียว แต่อาจเป็นการคำนึงถึงกฎหมายที่อยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน ว่าจะมีส่วนในการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนได้มากน้อยเพียงใดและที่สำคัญคือภาครัฐจะสามารถบูรณาการการทำงานร่วมกันของหน่วยงานต่างๆให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันได้เพียงใด

โดยที่หน่วยงานหลักที่รับผิดชอบภาคการเกษตรของประเทศ คือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ซึ่งมีกฎหมายที่อยู่ในความรับผิดชอบเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ตามภารกิจที่สำคัญของกระทรวง ๘ ด้าน ได้แก่

๑) ด้านพืช ได้แก่

- (๑) พระราชบัญญัติกักพืช พ.ศ. ๒๕๐๗
- (๒) พระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๑๘
- (๓) พระราชบัญญัติควบคุมยาง พ.ศ. ๒๕๔๒ และ
- (๔) พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๔๒
- ๒) ด้านประมง ได้แก่ พระราชกำหนดการประมง พ.ศ. ๒๕๕๘
- ๓) ด้านปศุสัตว์ ได้แก่
 - (๑) พระราชบัญญัติโรคระบาดสัตว์พ.ศ. ๒๔๙๙
 - (๒) พระราชบัญญัติควบคุมคุณภาพอาหารสัตว์พ.ศ. ๒๕๒๕
 - (๓) พระราชบัญญัติสถานพยาบาลสัตว์พ.ศ. ๒๕๓๓
 - (๔) พระราชบัญญัติควบคุมการฆ่าสัตว์และจำหน่ายเนื้อสัตว์พ.ศ. ๒๕๓๕
 - (๕) พระราชบัญญัติโรคพิษสุนัขบ้า พ.ศ. ๒๕๓๕
 - (๖) พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕
 - (๗) พระราชบัญญัติวิชาชีพการสัตวแพทย์พ.ศ. ๒๕๔๕
 - (๘) พระราชบัญญัติโคนมและผลิตภัณฑ์นม พ.ศ. ๒๕๕๑ และ
 - (๙) พระราชบัญญัติงาช้าง พ.ศ. ๒๕๕๘
- ๔) ด้านชลประทาน ได้แก่
 - (๑) พระราชบัญญัติรักษาคลอง รัตนโกสินทรศก ๑๒๑
 - (๒) พระราชบัญญัติ การชลประทานราษฎร์พุทธศักราช ๒๔๘๒
 - (๓) พระราชบัญญัติการชลประทานหลวง พุทธศักราช ๒๔๘๕ และ
 - (๔) พระราชบัญญัติคันและคูน้ำ พ.ศ. ๒๕๐๕
- ๕) ด้านที่ดิน ได้แก่
 - (๑) พระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. ๒๕๑๑
 - (๒) พระราชบัญญัติ จัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๑๗
 - (๓) พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๑๘
 - (๔) พระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๒๔ และ
 - (๕) พระราชบัญญัติพัฒนาที่ดิน พ.ศ. ๒๕๕๑
- ๖) ด้านปัจจัยการผลิตได้แก่
 - (๑) พระราชบัญญัติปุ๋ย พ.ศ. ๒๕๑๘ และ
 - (๒) พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ. ๒๕๓๕
- ๗) ด้านเศรษฐกิจและสถาบันเกษตรกรด้านเศรษฐกิจและสถาบันเกษตรกร ได้แก่
 - (๑) พระราชบัญญัติการส่งออกปศุสัตว์และการนำเข้าในราชอาณาจักรซึ่งสินค้า พ.ศ. ๒๕๒๒
 - (๒) พระราชบัญญัติเศรษฐกิจการเกษตร พ.ศ. ๒๕๒๒
 - (๓) พระราชบัญญัติสหกรณ์พ.ศ. ๒๕๔๒
 - (๔) พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. ๒๕๔๘
 - (๕) พระราชบัญญัติคณะกรรมการอาหารแห่งชาติพ.ศ. ๒๕๕๑

- (๖) พระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตร พ.ศ. ๒๕๕๑
- (๗) พระราชบัญญัติสภาเกษตรกรแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๓
- (๘) พระราชบัญญัติกองทุนสงเคราะห์เกษตรกร พ.ศ. ๒๕๕๔
- ๘) ด้านมาตรฐานสินค้าเกษตร ได้แก่
 - (๑) พระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตร พ.ศ. ๒๕๕๑

โดยกฎหมายที่อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันที่สามารถก่อให้เกิดผลในการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนได้อย่างเป็นรูปธรรมในภาพรวม(เชิงนโยบาย) และสามารถดำเนินการให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐได้ในทันทีได้แก่ พระราชบัญญัติเศรษฐกิจการเกษตร พ.ศ. ๒๕๒๒ และพระราชบัญญัติสภาเกษตรกรแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๓

๒. พระราชบัญญัติเศรษฐกิจการเกษตร พ.ศ. ๒๕๒๒

พระราชบัญญัติเศรษฐกิจการเกษตรฯ เป็นกฎหมายหลักในการกำหนดนโยบาย ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ๓๔ มีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๒๒ โดยมีสาระสำคัญดังนี้

๑) กำหนดให้มี “คณะกรรมการนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์” ซึ่งมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธาน มีหน้าที่และอำนาจในการพิจารณา กำหนด “นโยบายการเกษตรและแผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์” ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติพิจารณา กำหนด “เขตเกษตรเศรษฐกิจ” ตลอดจนติดตามและเร่งรัดการปฏิบัติงาน ตามแผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ของหน่วยงานในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์พิจารณา แก้ไขปัญหาและอุปสรรคตลอดจนข้อขัดข้องที่ทำให้นโยบายการเกษตรและการพัฒนาการเกษตรไม่ อาจบรรลุเป้าหมาย เสนอแนะและให้ความเห็นต่อคณะรัฐมนตรีในเรื่องนโยบายและมาตรการในการ วางแผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์พิจารณาและเสนอความเห็นเกี่ยวกับการปรับปรุงและแก้ไข ภาวะเศรษฐกิจการเกษตรของประเทศต่อคณะรัฐมนตรีและพิจารณาเรื่องอื่นใดที่เกี่ยวกับการเกษตร หรือสหกรณ์ตามที่ได้รับมอบหมายจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์^{๓๐}

๒) กำหนดให้มีส่วนราชการ คือ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร^{๓๑} (Office of Agricultural Economics) ทำหน้าที่ในการวิเคราะห์นโยบายและแผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ การรวบรวมข้อมูลสถิติการเกษตรทุกชนิด จัดทำและบริหารจัดการข้อมูลสารสนเทศการเกษตร ตลอดจนติดตามและประเมินผลแผนงาน/โครงการที่สำคัญของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เพื่อ สนับสนุนการขับเคลื่อนภาคเกษตรไปสู่การพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน^{๓๒}

(๓) กำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีอำนาจประกาศ “เขตเกษตร เศรษฐกิจ”^{๓๓} (Agro - economic Zone) ซึ่งหมายถึง การกำหนดการผลิตทางการเกษตรออกเป็น

^{๓๐} พระราชบัญญัติเศรษฐกิจการเกษตร พ.ศ. ๒๕๒๒ มาตรา ๕

^{๓๑} สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๔๙๕ เมื่อมีพระราชกฤษฎีกาจัดตั้ง “กอง เศรษฐกิจการเกษตรและที่ดิน” ขึ้นในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวง แบ่งงานออกเป็น ๒ แผนก คือแผนกการใช้ที่ดิน และแผนก ค้นคว้าและสถิติโดยได้มีการพัฒนาหน่วยงานมาตามลำดับ จนเมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๒๒ ได้มีพระราชบัญญัติยกฐานะกอง เศรษฐกิจการเกษตร ขึ้นเป็น “สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร” ในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (สืบค้นจาก <http://www.oae.go.th/view/๑/ประวัติศสภ./TH-TH> เมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๔)

^{๓๒} พระราชบัญญัติเศรษฐกิจการเกษตร พ.ศ. ๒๕๒๒ มาตรา ๙

กลุ่มโดยใช้เกณฑ์แบ่งเขตจากชนิดของดิน น้ำฝน อุณหภูมิพืชเศรษฐกิจ ประเภทของฟาร์มและรายได้หลักของเกษตรกร อาศัยเส้นเขตของจังหวัดเป็นแนวแบ่งเขตเกษตรเศรษฐกิจ

จึงเห็นได้ว่า เมื่อพระราชบัญญัติเศรษฐกิจการเกษตรฯ ให้ความสำคัญกับการวางแผนนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติซึ่งเน้นการสนับสนุนภาคการเกษตรไปสู่เกษตรกรรมที่ยั่งยืน ดังนั้น เมื่อนโยบายการเกษตรของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นการสนับสนุนภาคการเกษตรไปสู่เกษตรกรรมยั่งยืน การดำเนินงานของหน่วยงานต่าง ๆ ในสังกัดของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่นำแผนแม่บทไปดำเนินการก็ย่อมจะนำไปสู่การส่งเสริมภาคการเกษตรให้เข้มแข็งและยั่งยืนเช่นเดียวกัน นอกจากนี้การกำหนด “เขตเกษตรเศรษฐกิจ” เพื่อใช้ในการวางแผนการพัฒนาการเกษตรในระยะยาว ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์สามารถกำหนดให้มีมาตรการเพื่อส่งเสริมการเกษตรและให้ความช่วยเหลือในด้านพัฒนาการเกษตรภายในเขตเกษตรเศรษฐกิจได้^{๓๔} ย่อมก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนมีการผลิตที่เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่ โดยในปัจจุบันมีการแบ่งเขตเกษตรเศรษฐกิจในประเทศไทยออกเป็น ๒๔ เขต ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๓๐^{๓๕}

๓. พระราชบัญญัติสภาเกษตรกรแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๓

พระราชบัญญัติสภาเกษตรกรแห่งชาติฯ เป็นกฎหมายเพื่อสนับสนุนสิทธิและการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการกำหนดนโยบายและวางแผนการพัฒนาเกษตรกรรมอย่างเป็นระบบ^{๓๖} มีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๓ โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

๑) กำหนดให้มี “สภาเกษตรกรแห่งชาติ” (National Farmers Council) ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่เลือกจากตัวแทนองค์กรเกษตรกรด้านพืช ด้านสัตว์ด้านประมง และด้านเกษตรกรรมอื่น ๆ โดยครอบคลุมสาขาอาชีพเกษตรกรรมในแต่ละด้าน^{๓๗} มีหน้าที่และอำนาจจัดทำ “แผนแม่บทเพื่อ

^{๓๓} มาตรา ๓ ในพระราชบัญญัตินี้ “เขตเกษตรเศรษฐกิจ” หมายความว่า เขตการผลิตทางการเกษตร ซึ่งรวมถึง การเลี้ยงสัตว์และ การปลูกป่า ที่กำหนดขึ้นให้เหมาะสมกับภาวะตลาดและเศรษฐกิจการเกษตรของประเทศ โดยคำนึงถึงสภาพที่คล้ายคลึงกัน ของปัจจัยหลัก เช่น ดินฟ้าอากาศ แหล่งน้ำ พืชที่ปลูก สัตว์ที่เลี้ยง ประเภทของเกษตรกรรมและรายได้หลักของเกษตรกร

^{๓๔} พระราชบัญญัติเศรษฐกิจการเกษตร พ.ศ. ๒๕๒๒ มาตรา ๑๕ วรรคสอง

^{๓๕} วิริยะ คล้ายแดง, เขตเกษตรเศรษฐกิจ (Zoning) เพื่อการปฏิรูปภาคเกษตร สืบค้นจาก

<https://library๒.parliament.go.th/ebook/content-issue/๒๕๕๘/hil๒๕๕๘-๐๑๒.pdf> เมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๔

^{๓๖} บันทึกเหตุผลประกอบร่างพระราชบัญญัติสภาเกษตรกรแห่งชาติพ.ศ. “หมายเหตุ:- เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้คือ โดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กำหนดให้รัฐต้องดำเนินการคุ้มครองและรักษาประโยชน์ของเกษตรกรในการผลิต การแปรรูปและการตลาด ส่งเสริม ให้เกษตรกรได้รับผลตอบแทนสูงสุด รวมทั้งส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกรในรูปของสภาเกษตรกรเพื่อวางแผน เกษตรกรรมและรักษาผลประโยชน์ร่วมกันของเกษตรกร เพื่อสนับสนุนสิทธิและการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการกำหนด นโยบายและวางแผนการพัฒนาเกษตรกรรมอย่างเป็นระบบ เพื่อให้รัฐรักษาเสถียรภาพด้านราคาและความมั่นคง ในอาชีพเกษตรกร เพิ่มศักยภาพและยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรให้ดีขึ้น ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง อย่างต่อเนื่อง ให้เป็นไปเพื่อเกษตรกรอย่างแท้จริง และมีกระบวนการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐด้านการปฏิบัติตามนโยบายเกษตรกรรม อันจะนำไปสู่การพัฒนาภาคเกษตรกรรมและระบบเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศอย่างยั่งยืน ในอนาคต ดังนั้น เพื่อให้บรรลุตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญในการจัดตั้งสภาเกษตรกรแห่งชาติเพื่อให้ทำหน้าที่เป็น ตัวแทนของเกษตรกรในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับเกษตรกรรม จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้”

^{๓๗} พระราชบัญญัติสภาเกษตรกรแห่งชาติพ.ศ. ๒๕๕๓ มาตรา ๕

พัฒนา เกษตรกรรม” เสนอต่อคณะรัฐมนตรีและกำหนด “นโยบายส่งเสริมและพัฒนาความเข้มแข็ง แก่เกษตรกร และองค์กรเกษตรกร” รวมทั้งกำหนดนโยบายและแนวทางการส่งเสริมและพัฒนา การทำเกษตร แบบผสมผสาน ระบบวนเกษตร ระบบเกษตรธรรมชาติระบบไร่นาสวนผสม ระบบเกษตร อินทรีย์ และเกษตรกรรมรูปแบบอื่น ซึ่งก็คือรูปแบบการทำเกษตรกรรมยั่งยืนตามความหมายของ “ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน” ของกองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน ดังที่ กล่าวแล้ว ข้างต้น ตลอดจนให้ความเห็นต่อนโยบาย กฎหมาย หรือข้อตกลงที่เกี่ยวข้องและมี ผลกระทบต่อเกษตรกร (หมวด ๑) มาตรา ๑๑ สภาเกษตรกรมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) เสนอต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อกำหนดนโยบายการส่งเสริมและพัฒนาความเข้มแข็งแก่ เกษตรกร และองค์กรเกษตรกร ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การผลิต การแปรรูป การตลาด และการคุ้มครองพื้นที่ เกษตรกรรม

(๒) เสนอต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อกำหนดนโยบายและแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการ ทำ เกษตรผสมผสาน ระบบวนเกษตร ระบบเกษตรธรรมชาติระบบไร่นาสวนผสม ระบบเกษตร อินทรีย์และเกษตรกรรม รูปแบบอื่น

(๓) ให้คำปรึกษาและข้อเสนอต่อคณะรัฐมนตรีในการแก้ไขปัญหาของเกษตรกร การ พัฒนาเกษตรกรรม รวมทั้งการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(๔) เสนอแผนแม่บทต่อคณะรัฐมนตรี

(๕) เสนอต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อกำหนดแนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและ พัฒนา

องค์ความรู้ทางด้านพันธุกรรมพืชและสัตว์ท้องถิ่น ผลิตผลทางเกษตรกรรม และ ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการแปรรูปผลิตผลทางเกษตรกรรม

(๖) เสนอต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อกำหนดแนวทางการประกันความเสี่ยงของราคาและ ผลิตผลทางเกษตรกรรม รวมทั้งการกำหนดสวัสดิการให้แก่เกษตรกร

(๗) เสริมสร้างความร่วมมือและประสานงานกับภาครัฐและเอกชนทั้งในประเทศและ ต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ เพื่อพัฒนาเกษตรกรรม

(๘) พัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่เกษตรกรและองค์กรเกษตรกร

(๙) ให้ความเห็นต่อนโยบาย กฎหมาย หรือข้อตกลงที่เกี่ยวข้องและมีผลกระทบต่อ เกษตรกร

(๑๐) ให้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะแก่เกษตรกรองค์กรเกษตรกรและตามที่สภาเกษตรกร จังหวัดเสนอ

(๑๑) แต่งตั้งคณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ คณะทำงาน หรือที่ปรึกษาตามความ จำเป็น

(๑๒) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสภาเกษตรกร แห่งชาติหรือตามที่คณะรัฐมนตรีมอบหมาย

๒) กำหนดให้มี “แผนแม่บทเพื่อพัฒนาเกษตรกรรม” ซึ่งผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มี ส่วนได้เสีย รวมทั้งเชื่อมโยงกับแผนแม่บทระดับจังหวัด และต้องมีสาระสำคัญในการส่งเสริมการ

รวมกลุ่มของเกษตรกร การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม การแก้ไขปัญหาดินและที่ดิน โดยส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเกษตรกรให้มีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิในที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรมของตนเองอย่างทั่วถึง ซึ่งปัญหาเรื่องที่ดินเป็นปัญหาพื้นฐานของภาคการเกษตรของประเทศไทย รวมถึงการอนุรักษ์การฟื้นฟู การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อการเกษตร^{๓๘} (หมวด ๕) สำหรับแผนแม่บทฉบับปัจจุบัน คือ แผนแม่บทเพื่อพัฒนาเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔ โดยคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบแผนแม่บทเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมนี้เมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๐ ซึ่งมียุทธศาสตร์เกี่ยวกับเกษตรกรรมยั่งยืน ในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน พื้นที่เกษตรกรรมยั่งยืนระดับท้องถิ่น

จึงเห็นได้ว่า พระราชบัญญัติสภาเกษตรกรแห่งชาติ^{๓๙} เป็นกฎหมายที่สนับสนุนให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนการพัฒนาเกษตรกรรมอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและสภาพปัญหาที่แท้จริงของเกษตรกร ดังนั้น หากสภาเกษตรกรแห่งชาติซึ่งเป็นตัวแทนของเกษตรกรได้กำหนดนโยบายและแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการทำเกษตรแบบยั่งยืน ตลอดจนกำหนดแผนแม่บทเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมโดยเน้นการสนับสนุนภาคการเกษตรไปสู่เกษตรกรรมที่ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับแนวนโยบายของภาครัฐ การส่งเสริมและพัฒนาาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนย่อมเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เป็นระบบ และได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะผู้ที่ต้องปฏิบัติตามนโยบายดังกล่าวซึ่งก็คือเกษตรกรเอง เนื่องจากเกษตรกรมีได้มีสถานะเป็นเพียงผู้ปฏิบัติตามแนวนโยบายที่รัฐกำหนดขึ้นเท่านั้น แต่กลายเป็นผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการส่งเสริมและพัฒนาการทำเกษตรอย่างยั่งยืนอีกด้วย

๒.๓.๓ หน่วยงานที่เกี่ยวกับการส่งเสริมระบบเกษตรกรรมยั่งยืนในปัจจุบัน

นอกจากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร หน่วยงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เกือบทั้งหมดต่างมีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและพัฒนาาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน เช่น สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติกรมวิชาการเกษตร และกรมส่งเสริมการเกษตร เป็นต้น ซึ่งอาจมีภาระหน้าที่ซ้ำซ้อนกันได้ อย่างไรก็ตามหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาาระบบเกษตรกรรม ยั่งยืนโดยตรง คือ กองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน ซึ่งเป็นส่วนราชการ ในสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีอำนาจหน้าที่ในการศึกษา วิเคราะห์ และจัดทำ แนวนโยบาย มาตรการ และแผนงานเพื่อพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับระดับ การพัฒนาในแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนประสานงานและเชื่อมโยงเครือข่าย ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรเกษตรกร และเกษตรกร เพื่อให้เกิดระบบการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน ตามข้อ ๘ กองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

๑) ศึกษา วิเคราะห์และจัดทำแนวนโยบาย มาตรการและแผนงานเพื่อพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับระดับการพัฒนาในแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๒) ประสานงานและเชื่อมโยงเครือข่ายภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชนองค์กรเกษตรกร และเกษตรกร ในการดำเนินงานด้านนวัตกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

^{๓๘} พระราชบัญญัติสภาเกษตรกรแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๓ มาตรา ๔๑

เทคโนโลยีชีวภาพด้านการเกษตรและความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อให้เกิดระบบการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน

๓) สนับสนุนและส่งเสริมความร่วมมือให้เกิดผลงานด้านเทคโนโลยีชีวภาพทางการเกษตร ด้านนวัตกรรมทางการเกษตร องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชนองค์กรเกษตรกร และเกษตรกร เพื่อการประยุกต์ใช้ประโยชน์ในแนวทางการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน

๔) เป็นผู้แทนกระทรวงในการประชุมและนำเสนอแนวทางการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน ตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๕) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานอื่นของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

โดยกองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน ได้แบ่งความยั่งยืน ที่เกิดขึ้นจากการทำระบบเกษตรกรรมยั่งยืนออกเป็น ๓ มิติ ดังนี้

๑) ความยั่งยืนทางมิติเศรษฐกิจ คือ มีผลผลิตที่หลากหลาย สามารถตอบสนอง ความจำเป็นพื้นฐาน ทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร ลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก เนื่องจากกิจกรรมต่าง ๆ มีการเกื้อกูลกัน ทำให้เกิดการประหยัด นอกจากนี้ยังมีการสร้างมูลค่าเพิ่มจากการแปรรูป และขยายกิจกรรมทางการตลาด ซึ่งจะเป็นภูมิคุ้มกันให้กับเกษตรกรในอนาคต

๒) ความยั่งยืนทางมิติสังคม คือ สร้างความปลอดภัยทางอาหารและสุขอนามัย ปลุกจิตสำนึกใส่ใจ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเกษตร ทำให้เสริมสร้างความเข้มแข็งในระดับ ครอบครัวและชุมชน ลดอัตราการอพยพแรงงานและลดปัญหาครอบครัว มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ แบบมีส่วนร่วมในชุมชน ส่งผลให้เกิดสังคมแห่งความเอื้อเฟื้อเอื้ออาทร และสืบสานวิถีชีวิตวัฒนธรรม ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไป

๓) ความยั่งยืนทางมิติสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศคือลดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ รวมไปถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดินและความสมดุลต่อระบบนิเวศในพื้นที่ เนื่องจากมีการลด ละ เลิก การใช้สารเคมีต่าง ๆ อีกทั้งยังก่อให้เกิดระบบการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย

งบประมาณในการดำเนินการ ในการพัฒนาและส่งเสริมระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ภาครัฐอาจมีความจำเป็นต้องมี มาตรการเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรในด้านการเงิน เช่น การให้เงินช่วยเหลือเพื่อปรับเปลี่ยนระบบการผลิต เข้าสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน และการให้เงินอุดหนุนการศึกษาวิจัย เป็นต้น ซึ่งจากข้อมูลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์พบว่า ในปัจจุบันมีกองทุนหมุนเวียนในภาคการเกษตรทั้งหมด ๑๗ กองทุน

๑) กองทุนสงเคราะห์เกษตรกร ตามพระราชบัญญัติกองทุนสงเคราะห์เกษตรกร พ.ศ. ๒๕๕๔

๒) กองทุนหมุนเวียนเพื่อผลิตและขยายพันธุ์พืช ตามระเบียบกรมการข้าวว่าด้วยเงินทุนหมุนเวียนเพื่อผลิตและขยายพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๔๔

๓) กองทุนหมุนเวียนในการผลิตพันธุ์ปลา ตามระเบียบกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ว่าด้วยเงินทุนหมุนเวียนในการผลิตพันธุ์ปลา พันธุ์กุ้ง และพันธุ์สัตว์น้ำอื่น ๆ พ.ศ. ๒๕๒๓

๔) กองทุนปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ตามพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๑๘

๕) กองทุนจัดรูปที่ดิน ตามพระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. ๒๕๑๗

๖) เงินทุนหมุนเวียนเพื่อการชลประทาน ตามระเบียบกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ว่าด้วยเงินทุนหมุนเวียนเพื่อการชลประทาน พ.ศ. ๒๕๔๕

๗) เงินทุนหมุนเวียนเพื่อผลิตวัคซีนจำหน่าย ตามระเบียบกรมปศุสัตว์ว่าด้วยเงินทุนหมุนเวียนเพื่อผลิตวัคซีนจำหน่าย พ.ศ. ๒๕๓๔

๘) กองทุนปรับโครงสร้างการผลิตภาคเกษตรเพื่อเพิ่มขีดความสามารถการแข่งขันของประเทศตามระเบียบกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ว่าด้วยกองทุนปรับโครงสร้างการผลิตภาคเกษตรเพื่อเพิ่มขีดความสามารถการแข่งขันของประเทศ พ.ศ. ๒๕๔๘

๙) เงินทุนหมุนเวียนยางพารา ตามระเบียบกรมวิชาการเกษตรว่าด้วยเงินทุนหมุนเวียนยางพาราพ.ศ. ๒๕๒๖

๑๐) เงินทุนหมุนเวียนในการผลิตเชื้อโรโซเบียม ตามระเบียบกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ว่าด้วยเงินทุนหมุนเวียนในการผลิตเชื้อโรโซเบียม พ.ศ. ๒๕๒๔

๑๑) กองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยกองทุนหมุนเวียนเพื่อการกู้ยืมแก่เกษตรกรและผู้ยากจน พ.ศ. ๒๕๔๖

๑๒) กองทุนพัฒนาสหกรณ์ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์พ.ศ. ๒๕๔๒

๑๓) กองทุนเพื่อพัฒนาการผลิตถั่วเหลือง ตามระเบียบกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ว่าด้วยกองทุนเพื่อพัฒนาการผลิตถั่วเหลือง พ.ศ. ๒๕๓๕

กองทุนอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับภาคการเกษตร

๑๔) กองทุนพัฒนายางพารา ตามพระราชบัญญัติการยางแห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๕๘

๑๕) กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร ตามพระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร พ.ศ. ๒๕๔๒

๑๖) กองทุนอ้อยและน้ำตาลทราย ตามพระราชบัญญัติอ้อยและน้ำตาลทราย พ.ศ. ๒๕๒๗

๑๗) กองทุนเพื่อช่วยเหลือเกษตรกร ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยกองทุนรวม

เพื่อช่วยเหลือเกษตรกร พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นกองทุนที่อยู่ภายใต้อำนาจหน้าที่ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จำนวน ๑๓ กองทุน โดยแต่ละกองทุนมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรในด้านต่าง ๆ เช่น ช่วยเหลือในด้านการเงินในการจัดหาปัจจัยการผลิต รักษาเสถียรภาพของราคาและการจำหน่ายผลิตผลเกษตรกรรม จัดหาที่ดินเพื่อเกษตรกรรมให้เงินอุดหนุนทางการศึกษาวิจัย ส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกร และพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการเกษตร เป็นต้น

ดังนั้น ในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนนั้น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์อาจกำหนดนโยบายให้หน่วยงานที่รับผิดชอบเงินทุนหมุนเวียนต่าง ๆ ใช้จ่ายเงินตามวัตถุประสงค์ของเงินทุนหมุนเวียนนั้น ๆ ให้สอดคล้องกับการสนับสนุนระบบเกษตรกรรมยั่งยืนได้

อย่างไรก็ดีภาครัฐจะต้องใช้ความระมัดระวังมิให้การให้เงินช่วยเหลือแก่เกษตรกรเพื่อสนับสนุนระบบเกษตรกรรมยั่งยืนดังกล่าวเป็นการอุดหนุน (Subsidy) ที่ขัดกับพันธกรณีภายใต้ความตกลงว่าด้วยการเกษตร^{๓๙} (Agreement on Agriculture: AoA) ภายใต้องค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) อย่างไรก็ตามการให้เงินอุดหนุนภาคการเกษตรเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาไปสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน เช่น การศึกษาวิจัยและพัฒนา การอุดหนุนการผลิตเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมหรือปรับโครงสร้างการผลิต เป็นต้น ถือได้ว่าเป็นการอุดหนุนภายในที่ไม่บิดเบือนตลาด (Green Box) เนื่องจากเป็นการอุดหนุนที่ไม่มีผลต่อการผลิตและราคาสินค้า ซึ่งประเทศไทยสามารถใช้การอุดหนุนการผลิตลักษณะนี้ได้ไม่เกิน ๑๐% ของมูลค่าการผลิต

การส่งเสริมภาคเกษตรกรรมให้เข้มแข็งและยั่งยืนมีมิติที่ครอบคลุมทั้งเรื่องของการทำการเกษตร การตลาด ความปลอดภัยของสุขภาพ ความมั่นคงทางอาหาร การดูแลฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การดำเนินการจึงต้องทำงานเชิงระบบ เป็นองค์รวม และต่อเนื่อง เพราะนอกจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการส่งเสริมภาคการเกษตรของประเทศแล้ว ยังต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐอื่นด้วย เช่น กระทรวงพาณิชย์กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกระทรวงการคลัง เป็นต้น และที่สำคัญที่สุดคือ ความรู้และความเข้าใจของเกษตรกรที่จะต้องเป็นผู้ปรับเปลี่ยนระบบการเกษตรจากรูปแบบเดิม (Conventional) ไปสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน และโดยที่การจะตรากฎหมายใหม่ขึ้นใช้บังคับ (ร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน พ.ศ.) จะต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับมาตรา ๗๗^{๔๐} ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ที่กำหนดให้รัฐพึงมีกฎหมายเพียงเท่าที่จำเป็น และยกเลิกหรือปรับปรุงกฎหมายที่หมดความจำเป็นหรือไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์หรือที่เป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิตของประชาชน ดังนั้น ในระหว่างที่ภาครัฐพิจารณาว่ามีความ

^{๓๙} ความตกลงว่าด้วยการเกษตร (Agreement on Agriculture) มีหลักการสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. การเปิดตลาด (Market Access) คือ การขจัดอุปสรรคทางการค้า ทั้งมาตรการด้านภาษี (Tariffs) และมาตรการที่ไม่ใช่ภาษี (Non-Tariff Measures)

๒. การอุดหนุนภายใน (Domestic Support) ซึ่งประเทศไทยมีข้อผูกพันที่จะต้องแจ้งมูลค่า การอุดหนุน แบ่งเป็น ๔ ประเภท ได้แก่ (๑) การอุดหนุนภายในที่ไม่บิดเบือนตลาด (Green Box) เช่น การวิจัย การควบคุมโรคและ ศัตรูพืชและสัตว์การให้ การฝึกอบรม การส่งเสริมและให้คำปรึกษาการเกษตร การจ่ายเงินโดยตรงแก่เกษตรกรที่ไม่มีผล ต่อการค้า (เช่น บรรเทาภัยธรรมชาติปรับโครงสร้างการผลิต เป็นต้น) รวมถึงการอุดหนุนภายในที่บิดเบือนการค้าให้น้อย ให้ไม่เกินกว่า ๑๐% ของมูลค่าการผลิต สำหรับประเทศกำลังพัฒนา และ ๕% สำหรับประเทศพัฒนาแล้ว (๒) การอุดหนุนที่จำกัดปริมาณและพื้นที่การผลิต (Blue Box) คือ การอุดหนุนภายใน ที่เกี่ยวข้องกับการจำกัดการผลิต เพื่อส่งเสริมการปฏิรูปภาคการเกษตร โดยเป็นการอุดหนุนที่สามารถทำได้โดยไม่จำกัด แต่ต้องไม่บิดเบือนการค้าหรือมีผลบิดเบือนการค้าให้น้อยที่สุด และไม่มีผลต่อการผลิต ทั้งนี้ประเทศไทยไม่เคยใช้ การอุดหนุนประเภทนี้ (ส่วนใหญ่จะใช้ในประเทศที่พัฒนาแล้ว) (๓) การอุดหนุนภายในที่บิดเบือนตลาด (Amber Box) - ประเทศไทยมีข้อผูกพันในการอุดหนุน ได้ไม่เกิน ๑๙,๐๒๘.๔๘ ล้านบาท สำหรับสินค้าเกษตรทุกรายการ (๔) การอุดหนุนที่ยกเว้นให้สำหรับประเทศกำลังพัฒนา (S&D) คือ การอุดหนุนที่ประเทศ กำลังพัฒนาและพัฒนาน้อยที่สุดได้รับการยกเว้นให้ใช้ได้คือ การอุดหนุน ด้านปัจจัยการผลิตและด้านการลงทุน ได้แก่ การอุดหนุนเพื่อซื้อปุ๋ยและเมล็ดพืชในราคาถูก การอุดหนุนเพื่อซื้อเครื่องมือและเครื่องจักร เป็นต้น

๓. การอุดหนุนการส่งออก (Export Subsidies) - ยกเลิกในปี.ศ. ๒๐๑๕ (พ.ศ. ๒๕๕๘)

^{๔๐} มาตรา ๗๗ รัฐพึงจัดให้มีกฎหมายเพียงเท่าที่จำเป็น และยกเลิกหรือปรับปรุงกฎหมายที่หมด ความจำเป็นหรือไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์หรือที่เป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิตหรือการประกอบอาชีพ โดยไม่ชักช้า เพื่อไม่ให้เป็นการก่อกวนประชาชน และดำเนินการให้ประชาชนเข้าถึงตัวบทกฎหมายต่าง ๆ ได้โดยสะดวกและสามารถเข้าใจ กฎหมายได้ง่ายเพื่อปฏิบัติ ตามกฎหมายได้อย่างถูกต้อง ฯลฯ

จำเป็นที่จะต้องมีการตรากฎหมายเพื่อใช้ส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนขึ้นโดยเฉพาะหรือไม่ โดยหากเห็นว่ามีควมจำเป็นก็ต้องใช้ระยะเวลาในการกำหนดเนื้อหาของกฎหมายดังกล่าวอย่างรอบคอบ หรือภาครัฐจะดำเนินการปรับปรุงการบังคับใช้กฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันให้มีประสิทธิภาพ ในเบื้องต้น ภาครัฐจึงควรเน้นการส่งเสริมให้ความรู้กับเกษตรกรและภาคประชาชนก่อน เพื่อให้เกษตรกรสนใจและปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรกรรมทั่วไปมาเป็นเกษตรกรรมยั่งยืน เช่น การถ่ายทอดความรู้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเกี่ยวกับเกษตรกรรมยั่งยืน การจัดฝึกอบรม การให้เงินอุดหนุนในการศึกษาวิจัย เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เกษตรกรเห็นความสำคัญของการทำเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน ว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องทำเพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันและสร้างรายได้ซึ่งจะเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตให้กับเกษตรกรเอง อันเป็นเป้าหมายการพัฒนาภาคเกษตรที่สำคัญ เพื่อทำให้ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนมิใช่ “ทางเลือก” ในการทำการเกษตรอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน^{๔๑}

๒.๔ แนวคิดบทบาทแกนนำชุมชน

จากสถานการณ์ของวิกฤติสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้ทำให้หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชนได้ตระหนักย้อนกลับมามองและทบทวนเรื่องของชุมชนซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของประเทศ การเพิ่มความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจของประเทศโดยรวมกลับเข้าสู่สภาพปกติอย่างมั่นคง สามารถพึ่งพาตนเองได้ รูปแบบวัฒนธรรมความเป็นอยู่ วิถีชีวิตชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้สั่งสมความรู้ดั้งเดิมความสามารถของผู้ชุมชนกับการเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนของหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชนที่ผ่านมา ทำให้ชุมชนท้องถิ่นหลายแห่งเกิดการยึดโยงเป็นเครือข่าย เช่น กลุ่มเกษตรผสมผสาน เครือข่ายออมทรัพย์และธุรกิจชุมชน เครือข่ายพระสงฆ์ เครือข่ายอนุรักษ์ป่าชุมชน เครือข่ายเยาวชนที่สามารถรวมตัวกันเป็นประชาคม ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ทำให้ลดการพึ่งพาปัจจัยต่างๆ จากภายนอกที่เป็นการเอารัดเอาเปรียบของนายทุน เช่น การกู้ยืมเงิน การทำสินเชื่อเพื่อการเกษตร โดยที่ชุมชนสามารถจัดการกับปัญหาภายในชุมชนได้เอง สร้างความผาสุกยังครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวมในลักษณะของการเน้นคุณค่าหรือคุณภาพชีวิตเป็นสำคัญ

ด้วยเหตุนี้ ผู้ชุมชนจึงถือเป็นบุคคลสำคัญในการขับเคลื่อนงานของชุมชนเนื่องจากเป็นบุคคลที่มีประสบการณ์สั่งสมในงานพัฒนาชุมชนมายาวนาน พร้อมทั้งความรู้ องค์กรความรู้ กระบวนการเรียนรู้อันเป็นรากฐานที่ได้มาจากการสั่งสมนั้นเป็นทักษะความสามารถของผู้นำชุมชนที่บางครั้งก็ถูกเรียกว่า “ผู้รู้ หรือปราชญ์ชาวบ้าน ผู้มีภูมิปัญญา” ที่สามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม จากตัวอย่างที่พบในพื้นที่จังหวัดน่าน เช่น อำเภอปัว อำเภอท่าวังผา อำเภอเมือง กิ่งอำเภอภูเพียง และอีกหลายอำเภอ ที่ชาวบ้านหรือผู้รู้ที่ได้ยึดมั่นในคุณค่าวัฒนธรรมของตนเองตลอดถึงได้มีการปรับประยุกต์รูปแบบวิถีคิดใหม่ๆ เข้ามาประสานกับวิถีดั้งเดิมของตนเอง เช่น การจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม โดยการสืบทอดแม่ครัว การบวชป่า การทอดผ้าป่าพันธุ์ไม้ ที่เน้นการมี

^{๔๑} เอกสุตา สารากรบริรักษ์, การส่งเสริมภาคเกษตรกรรมให้เข้มแข็งและยั่งยืน, สืบค้นจาก <https://www.krisdika.go.th/data/activity/act๑๓๗๑๓๓.pdf> เมื่อ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๔.

ส่วนร่วมของกลุ่มคนในชุมชน ถือว่าเป็นกุศโลบายที่ได้นำเอาพิธีกรรมความเชื่อทางศาสนามาใช้ในการดูแลสิ่งแวดล้อม^{๔๒}

จากการทบทวนเอกสารพบว่า ผู้นำชุมชน คือ ผู้ที่มีความสามารถชักจูง รวมพลังกันในการปฏิบัติให้เป็นไป วัตถุประสงค์ร่วมกันตามเป้าหมายที่กำหนด เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ เป็นที่ยอมรับนับถือจากชาวบ้าน นอกจากนี้ ผู้นำท้องถิ่นมักจะเป็นผู้ที่มีส่วนในการพิจารณาทำความเข้าใจสิ่งแปลกๆใหม่ๆ ให้เข้าใจง่ายและยอมรับไปปฏิบัติ

ด้วยผู้นำชุมชนเป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะหลายประการที่เอื้อประโยชน์เกื้อกูลงานทั้งภายในและภายนอกชุมชน เรียนรู้และรู้จักกับการจัดการแก้ไขกับปัญหาและสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าในด้านต่างๆ ให้กับท้องถิ่นของตนเอง โดยคำนึงถึงการกินดีอยู่ดี ความผาสุกของประชาชนในชุมชนเป็นหัวใจสำคัญ แม้ในบางครั้งจะพบว่าความเป็นผู้นำก็ปรากฏขึ้นได้เพราะเหตุการณ์หรือสภาพสิ่งแวดล้อมบีบตัวเช่นกัน^{๔๓}

จากคำจำกัดความข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าแกนนำชุมชน คือ บุคคลที่มีความรู้ความสามารถและได้รับการยอมรับจากชุมชนให้เป็นผู้แทนหรือกระบอกเสียงในการกระทำเรื่องราวต่าง ๆ หรือผู้แทนที่มีส่วนร่วมในการนำเสนอและรับความเห็นหรือข้อเสนอจากทั้งภายนอกและภายในชุมชน ซึ่งเป็นแกนนำชุมชนในที่นี้ไม่ได้หมายถึง ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หรือเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น หากแต่หมายถึง คนที่เป็นชาวบ้าน หรือปราชญ์ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ ที่ได้รับการยอมรับเป็นอย่างดี ซึ่งคณะผู้วิจัยจะให้น้ำหนักไปที่แกนนำชุมชนด้านเกษตรกรรม เป็นหลักซึ่งแกนนำทางด้านนี้มักเป็นผู้ที่มีความสามารถ เนื่องจากได้ลงมือทำและได้กลั่นกรองออกมาจากประสบการณ์จริงในชีวิต เกิดการทบทวนวิเคราะห์และได้นำมาเป็นบทเรียนในการหาหนทางต่อไป สิ่งที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ นี้เป็นประสบการณ์และเป็นการยกระดับสติปัญญา ความรู้ ความสามารถของท่าน ทำให้เกิดความมั่นใจในศักยภาพของตนเอง นอกจากนี้ยังมีการคิดค้นและแสวงหาความรู้ใหม่เพิ่มเติมมากขึ้น เช่น กรณีศึกษานายชูศักดิ์ หาดพรม เป็นผู้นำชุมชนที่มีความสามารถ เนื่องจากได้ลงมือและได้กลั่นกรองออกมา จากประสบการณ์จริงในชีวิต แนวคิดการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวที่เคยล้มเหลว จุดเปลี่ยนที่สำคัญของชีวิต แนวคิดการทำการเกษตรยั่งยืน การวางแผนการวางระบบและการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พื้นที่การเกษตร การพัฒนาสารชีวภาพขึ้นทดแทนสารเคมีทางการเกษตร การพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมสำหรับผลผลิตที่เน้นภูมิปัญญาชาวบ้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความมั่นคงทางด้านอาหารของครอบครัว^{๔๔}

นอกจากนี้แกนนำเกษตรกร ยังเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่เป็นกลไกในการขับเคลื่อนงานเกษตรกรรมยั่งยืนภายในชุมชนท้องถิ่นซึ่งคุณสมบัติหรือบทบาทหน้าที่ของการเป็นแกนนำเกษตรกรด้านเกษตรกรรมยั่งยืน นั้น คือ ผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อการทำงานสูง มีความซื่อสัตย์ เสียสละ เข้มแข็ง อดทน คิดด้วยเหตุผล เชื่อมมั่นในตนเองและผู้อื่น มีความคิดสร้างสรรค์เป็นที่ยอมรับของคนใน

^{๔๒} มูลนิธิกลุ่มอัครเมืองน่าน รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการพัฒนาศักยภาพศูนย์ศึกษาดูงานด้านเศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม ๒๕๕๑ หน้า ๑-๒.

^{๔๓} ประเวศ วสีก ๒๕๓๙ หนทางรอดสังคมไทย : ปาฐกถาว่าด้วยเกษตรกรรมทางเลือก เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก. ม.ม.ท.

^{๔๔} มูลนิธิกลุ่มอัครเมืองน่าน รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการพัฒนาศักยภาพศูนย์ศึกษาดูงานด้านเศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม ๒๕๕๑ หน้า ๑๕-๑๖.

ท้องถิ่น มีมนุษยสัมพันธ์ดี ควบคุมงาน สามารถประสานงานกับหน่วยงานทั้งในและนอกชุมชนโดยติดตามและให้บริการได้ และกล้าตัดสินใจในการทำงานด้วยเหตุผล และแกนนำเกษตรกรที่ดีนั้นจะต้องมีความรู้ด้านการเกษตรกรรมยั่งยืน ปฏิบัติจริงจนเป็นที่ยอมรับของเกษตรกรอื่นในท้องถิ่นสามารถช่วยเหลือและให้คำแนะนำในการทำเกษตรกรรมยั่งยืนพร้อมทั้งวิธีการแก้ปัญหาด้านการเกษตรกรรมยั่งยืนให้แก่เกษตรกรอื่นได้ซึ่งแกนนำเกษตรกรนั้นก็ต้องได้รับการเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการทำงานด้านเกษตรกรรมยั่งยืนของตนให้มีคุณภาพยิ่งขึ้นด้วยการฝึกอบรม ศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรกรรมยั่งยืนและพร้อมที่จะเป็นผู้เผยแพร่ ถ่ายทอดสิ่งที่รับรู้มานั้นต่อเกษตรกรอื่น ๆ ในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น แกนนำเกษตรกรด้านเกษตรกรรมยั่งยืนจึงเป็นบุคคลที่มีความพร้อม มีศักยภาพในการทำเกษตรกรรมยั่งยืนที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ลองผิดลองถูก จนเป็นที่ยอมรับนับถือเชื่อถือและปฏิบัติตาม พร้อมทั้งจะเรียนรู้สิ่งใหม่ที่ได้จากศึกษาด้วยตนเองและการได้รับการถ่ายทอดจากภายนอกมาประยุกต์ใช้กับความรู้ภูมิปัญญาเดิม วิทยาการสมัยใหม่เข้าด้วยกันสู่การนำมาเป็นแบบอย่างการปฏิบัติที่ดีให้กับเกษตรกรอื่นในชุมชน

แกนนำชุมชนกับการทำงานด้านเกษตรกรรมยั่งยืน

ปัญหาต่าง ๆ ทำให้เกิดขบวนการภาคประชาชนในการแสวงหาทางออกทางการเกษตรขึ้นโดยเริ่มต้นเป็นครั้งแรกเมื่อประมาณปลายทศวรรษ ๒๕๒๐ ทั้งนี้โดยเกิดจากการผสมผสานขององค์ความรู้ ๓ ประการ คือ^{๔๕}

๑.การรวบรวมความรู้ และประสบการณ์ของเกษตรกรที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประสบผลสำเร็จในการทำเกษตร

๒.การส่งเสริมเทคโนโลยีการเกษตรกรรมผสมผสาน เช่น การเลี้ยงปลาในนาข้าวขององค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงดังกล่าว

๓.การนำเอาประสบการณ์และแนวคิดเรื่องเกษตรทางเลือก จากประเทศต่าง ๆ เช่น เกษตรกรรมธรรมชาติของชาวนาญี่ปุ่น ชื่อ นาซาโนบุ ฟูกุโอกะ ประสบการณ์เกษตรกรรมอินทรีย์ในยุโรป เป็นต้น เข้ามาประสมประสานและสังเคราะห์ขึ้นเป็นชุดความรู้และความคิดของไทยเอง

๒.๔.๑ พลังงานชุมชนกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การใช้พลังงานในชุมชนเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว ในชีวิตประจำวันหากมีการบริหารจัดการพลังงานที่ดี ด้วยการใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ประหยัด สามารถต่อยอดสู่การสร้างอาชีพ สร้างรายได้ รักษาสิ่งแวดล้อม นำไปสู่ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี เป็นการพัฒนาที่ควบคู่ไปกับการรักษาทรัพยากรไว้ให้ลูกหลานได้ใช้ในอนาคต

การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืนในมิติพลังงานทดแทน ในชุมชนสามารถเลือกนำไปใช้ได้อย่างหลากหลายตามศักยภาพของพื้นที่ เริ่มตั้งแต่ในที่อยู่อาศัยก็สามารถนำพลังงานทดแทนมาใช้ เช่นการผลิตไฟฟ้าจากแผงโซลาร์เซลล์เพื่อให้แสงสว่าง อุปกรณ์ไฟฟ้า การผลิตไฟฟ้าจากพลังงานน้ำขนาดเล็กใช้เองด้วยแหล่งน้ำธรรมชาติจากภูเขาสูง การผลิตแก๊สชีวภาพจากเศษอาหาร ผลไม้ มูลสัตว์ หนุ่เนเปียร์ การใช้พลังงานทดแทนแทนเพื่อการเกษตร เช่นโซลาร์เซลล์สูบน้ำ ระเบิดวิดน้ำ เครื่องตะบัน

^{๔๕} จุฬารัตน์ ถาวร.การศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรมยั่งยืนของแกนนำเกษตรกรจังหวัดสุพรรณบุรี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ ๒๕๕๐

น้ำ ผลิตไบโอดีเซลจากน้ำมันพืชใช้แล้วเพื่อนำมาใช้กับเครื่องยนต์การเกษตร การใช้โรงอบแห้งพลังงานแสงอาทิตย์ในการอบแห้งแปรรูป เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ การใช้ประโยชน์จากไม้ แกลบในพื้นที่สวนไร่นามาผลิตเป็นเชื้อเพลิง เช่นถ่านไม้ ผลิตน้ำส้มควันไม้ ถ่านชีวภาพ ลดสารเคมี พื้นฟูบำรุงดิน การใช้พื้นที่จากการตัดแต่งกิ่งไม้บริเวณที่พักอาศัยมาใช้ร่วมกับเตาชีวมวล เตาเศรษฐกิจประยุกต์ เพื่อให้ความร้อน หุงต้ม ใช้พลังงานทดแทนเป็นต้นทุนในการผลิตสินค้าผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจ ทดแทนแก๊สหุงต้ม (LPG) การเพิ่มพื้นที่สีเขียว ปลูกไม้โตเร็ว พืชพลังงาน เพื่อนำกลับมาเป็นพลังงานหมุนเวียน ช่วยดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ช่วยลดโลกร้อน การเดินทางอย่างยั่งยืนเพื่อลดการใช้ น้ำมัน เช่น การเดินทางด้วยจักรยาน การใช้รถสาธารณะ รถไฟฟ้า การผลิตอาหารปลอดภัยเพื่อสุขภาพที่ดี การแยกขยะและจัดการขยะครบวงจร

การพัฒนาพลังงานอย่างยั่งยืนจะส่งผลในทุกมิติ ดังนี้

๑.) ด้านเศรษฐกิจ เมื่อมีการประหยัด การใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ ก็จะทำให้เกิดเงินออม ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ เกิดอาชีพใหม่ๆที่ใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อม

๒.) ด้านสังคมเกิดการรวมกลุ่มส่งเสริมการทำงานแบบมีส่วนร่วม แบ่งปันความรู้สู่การศึกษาที่นำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตจริง

๓.) ด้านสิ่งแวดล้อมมีอากาศที่ดี พื้นฟูสภาพดินน้ำ การใช้ประโยชน์จากต้นไม้อย่างยั่งยืน

๔.) ด้านสุขภาพประชาชนจะมีสุขภาพที่ดีแข็งแรงที่เกิดจากการรับประทานอาหารที่ไม่มีสารเคมีตกค้าง การออกกำลังกายในการเดินทาง ได้รับอากาศที่บริสุทธิ์จากพื้นที่สีเขียวที่เพิ่มขึ้น

จะเห็นว่ากิจกรรมด้านพลังงานสามารถเชื่อมโยง เป็นประโยชน์กับทุกมิติของสังคม สร้างโอกาส สร้างงาน สร้างความมั่นคง หากร่วมมือกันทุกภาคส่วนเริ่มจากหน่วยเล็กคือครัวเรือน ชุมชน ขยายผลสู่จังหวัด สู่ประเทศจะทำให้เกิดพลังเพื่อขับเคลื่อนสู่เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนร่วมกัน

*ปัจจุบันประเทศไทยได้รับการจัดอันดับที่ ๕๙ จาก ๑๕๖ ประเทศในเรื่องความก้าวหน้าการดำเนินงานเพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนประจำปี ๒๕๖๑ จากรายงาน SDGs Index and Dashboards ประจำปี ๒๕๖๑ จัดทำโดยเครือข่ายทางออกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ Sustainable Development Solutions Network (SDSN) ที่เปิดตัวเมื่อวานนี้ (๙ ก.ค. ๖๑) ประเทศไทยได้รับการจัดให้อยู่ในอันดับที่ ๕๙ ลดลงมาจากปีที่แล้วที่อยู่ในอันดับที่ ๕๕ จากการวัดสถานะความพร้อมและความก้าวหน้าในการดำเนินงานด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้ง ๑๗ เป้าหมายภายในปี ๒๕๗๓ จากประเทศที่สำรวจทั้งหมด ๑๕๖ ประเทศทั่วโลก โดยในเดือนกันยายน ๒๕๕๘ ประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติ ๑๙๓ ประเทศลงมติรับรอง เพื่อใช้ “เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน” หรือ Sustainable Development Goals – SDGs เป็นวาระแห่งการพัฒนาของโลกเป็นเวลา ๑๕ ปี (๒๕๕๘-๒๕๗๓)^{๔๖} (ที่มา : <http://www.tsdf.or.th/th/sdgs-sdindexes/๑๑๒๕๔-ประเทศไทยได้รับการจัดอันดับที่-๕๙-จาก-๑๕๖-ประเทศ>)

^{๔๖} <http://www.tsdf.or.th/th/sdgs-sdindexes/๑๑๒๕๔-ประเทศไทยได้รับการจัดอันดับที่-๕๙-จาก-๑๕๖-ประเทศ> ไทย) สืบค้นเมื่อ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๔.

แผนภาพที่ ๗ การพัฒนาพลังงานเพื่อขับเคลื่อนสู่เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนร่วมกัน
ที่มา; <http://ppp.energy.go.th>

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง คือ ปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้แนวทางการดำเนินชีวิตให้แก่ปวงชนชาวไทยมาเป็นระยะเวลานาน ในช่วงตั้งตังก่อนการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ เพื่อมุ่งให้พสกนิกรได้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างยั่งยืน มั่นคง และปลอดภัย ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามกระแสโลกาภิวัตน์ อีกทั้งพระองค์ยังได้ทรงพระราชทานความหมายของ เศรษฐกิจพอเพียง เอาไว้เป็นภาษาอังกฤษว่า Sufficiency Economy ดังพระราชดำรัสที่ได้ทรงตรัสไว้เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๔

“ในที่นี้เราฟังเขาถามว่าเศรษฐกิจพอเพียง จะแปลเป็นภาษาอังกฤษว่าอย่างไร ก็อยากจะตอบว่ามีแล้วในหนังสือ ไม่ใช่หนังสือตำราเศรษฐกิจ แต่เป็นหนังสือพระราชดำรัสที่อุทิศสำมาปรับปรุงให้ฟังได้ และแปลเป็นภาษาอังกฤษ เพราะคนที่ฟังภาษาไทยบางที่ไม่เข้าใจภาษาไทย ต้องแปลเป็นภาษาอังกฤษ จึงได้แปลเป็นภาษาอังกฤษ และเน้นว่าเศรษฐกิจพอเพียง แปลว่า Sufficiency Economy โดยเขียนเป็นตัวหนาในหนังสือ” แต่เนื่องด้วยคำว่า Sufficiency Economy เป็นคำที่เกิดมาจากความคิดใหม่ อีกทั้งยังเป็นทฤษฎีในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงไม่มีปรากฏอยู่ในตำราเศรษฐศาสตร์ ซึ่งบางคนอาจจะยังสงสัยอยู่ว่า Self-Sufficient Economy สามารถใช้แทน Sufficiency Economy ได้หรือไม่ หากว่าไม่ได้มีความหมายอย่างเดียวกัน หรือไม่สามารถใช้เหมือนกันได้ จะมีความเหมือน หรือแตกต่างกันอย่างไร โดยคำว่า Self-Sufficiency มีความหมายตามพจนานุกรมที่ว่า การไม่ต้องพึ่งใคร และการไม่ต้องพึ่งใครในความหมายของพระองค์ท่านนั้น คือ “Self-Sufficiency นั้นหมายความว่า ผลิตอะไรมีพอที่จะใช้ ไม่ต้องไปขอยืมคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง” ฉะนั้น เมื่อเติมคำว่า Economy เข้าไป กลายเป็น Self-Sufficient Economy แล้วนั้น จะมีความหมายว่า เศรษฐกิจแบบพอเพียงกับตัวเอง คือ การที่สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองอย่างไม่ต้องรอน

ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น แต่ในทุกวันนี้ ประเทศไทยเรายังเดือดร้อน ยังมีความจำเป็นต้องพึ่งพาผู้อื่นอยู่ ที่ในความเป็นจริงที่เราจะสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ก็ตาม ดังนั้น Self-Sufficient Economy จึงหมายถึง เศรษฐกิจแบบพอเพียงกับตัวเอง ที่แตกต่างจาก Sufficiency Economy ซึ่งหมายถึง เศรษฐกิจพอเพียงที่ยังคงมีการพึ่งพากันและกันอยู่ ดังพระราชดำรัสเพิ่มเติมที่ว่า “คือพอมีพอกินของตัวเองนั้น ไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจสมัยหิน สมัยหินนั้นเป็นเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนกัน แต่ว่าค่อยๆ พัฒนาขึ้นมา ต้องมีการแลกเปลี่ยนกัน มีการช่วยระหว่างหมู่บ้าน หรือระหว่าง จะเรียกว่า อำเภอ จังหวัด ประเทศ จะต้องมีการแลกเปลี่ยน มีการไม่พอเพียง จึงบอกว่าถ้ามีเศรษฐกิจพอเพียงเพียงเศษหนึ่งส่วนสี่ก็จะพอแล้ว จะใช้ได้”

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นแนวทางการดำรงชีวิตและการปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ โดยยึดแนวทางการพัฒนาที่มีคน หรือประชาชนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เองจะเป็นตัวการที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน หรือในภาษาอังกฤษ คือ Sustainable Development

๒.๕.๑ หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาตามหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง คือการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ ๕ ส่วน ดังนี้

๑) กรอบแนวความคิด

เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤต เพื่อความมั่นคง และ ความยั่งยืน ของการพัฒนา

๒) คุณลักษณะ

เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับโดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

๓) คำนิยาม

ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย ๕ คุณลักษณะ พร้อม ๆ กัน ดังนี้

ความพอประมาณ : หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่นการผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

ความมีเหตุผล : หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว : หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

๔) เจือนไข

การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้นต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

เจือนไขความรู้ : ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

เจือนไขคุณธรรม : ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

๕) แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ผลจากการนาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

๒.๕.๒ เศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ

เศรษฐกิจพอเพียงและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ เป็นแนวทางในการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเอง ในระดับต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นตอน โดยลดความเสี่ยงเกี่ยวกับความผันแปรของธรรมชาติ หรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่าง ๆ โดยอาศัยความพอประมาณและความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้ ความเพียรและความอดทน สติและปัญญา การช่วยเหลือซึ่งกันและกันและความสามัคคี

เศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายกว้างกว่าทฤษฎีใหม่โดยที่เศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบแนวคิดที่ชี้บอกลักษณะและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ในขณะที่ แนวพระราชดำริเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่หรือเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาภาคเกษตรอย่างเป็นขั้นตอนนั้น เป็นตัวอย่างการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในทางปฏิบัติ ที่เป็นรูปธรรมเฉพาะในพื้นที่ที่เหมาะสม

ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ

อาจเปรียบเทียบกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีอยู่ ๒ แบบ คือ แบบพื้นฐานกับแบบก้าวหน้า ได้ดังนี้

ความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัวโดยเฉพาะเกษตรกร เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานเทียบได้กับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๑ ที่มุ่งแก้ปัญหาของเกษตรกรที่อยู่ห่างไกลแหล่งน้ำ ต้องพึ่งน้ำฝน และประสบความเสี่ยงจากการที่น้ำไม่พอเพียง แม้กระทั่งสำหรับการปลูกข้าวเพื่อบริโภค และมีข้อสมมติว่า มีที่ดินพอเพียงในการขุดบ่อเพื่อแก้ปัญหาในเรื่องดังกล่าวจากการแก้ปัญหาความเสี่ยงเรื่องน้ำ จะทำให้เกษตรกรสามารถมีข้าวเพื่อบริโภคยังชีพในระดับหนึ่งได้ และใช้ที่ดินส่วนอื่น ๆ สนองความต้องการพื้นฐานของครอบครัว รวมทั้งขายในส่วนที่เหลือเพื่อมีรายได้ที่จะใช้เป็นค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ทั้งหมดนี้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดขึ้นในระดับครอบครัว อย่างไรก็ตาม แม้กระทั่ง ในทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๑ ก็จำเป็นที่เกษตรกรจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากชุมชนราชการ มูลนิธิ และภาคเอกชน ตามความเหมาะสม

ความพอเพียงในระดับชุมชนและระดับองค์กร เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๒ เป็นเรื่องของการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ หรือการที่ธุรกิจต่าง ๆ รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจ กล่าวคือ เมื่อสมาชิกในแต่ละ

ครอบครัวหรือองค์กรต่าง ๆ มีความพอเพียงขั้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้นแล้วก็จะรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือกันสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนรวมบนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตนซึ่งจะสามารถทำให้ ชุมชนโดยรวมหรือเครือข่ายวิสาหกิจนั้น ๆ เกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง

ความพอเพียงในระดับประเทศ เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ ขั้นที่ ๓ ซึ่งส่งเสริมให้ชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจสร้างความร่วมมือกับองค์กรอื่น ๆ ในประเทศ เช่น บริษัทขนาดใหญ่ ธนาคาร สถาบันวิจัย เป็นต้น

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะเช่นนี้จะเป็นประโยชน์ในการสืบทอดภูมิปัญญา แลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยี และบทเรียนจากการพัฒนา หรือร่วมมือกันพัฒนา ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประเทศอันเป็นสังคมใหญ่อันประกอบด้วยชุมชน องค์กร และธุรกิจต่าง ๆ ที่ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงกลายเป็นเครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงกันด้วยหลัก ไม่เบียดเบียน แบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้มากที่สุด

การสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) เสนอให้ริเริ่มการสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสานต่อความคิดและเชื่อมโยงการขยายผลที่เกิดจากการนำหลักปรัชญาฯ ไปใช้อย่างหลากหลาย รวมทั้งเพื่อจุดประกายให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับ และการนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติในทุกภาคส่วนของสังคมอย่างจริงจัง

จากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระองค์ นับตั้งแต่ปี ๒๕๑๗ เป็นต้นมา จะพบว่า พระองค์ท่านได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง ความพอมีพอใช้ การรู้จักความพอประมาณ การคำนึงถึงความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และทรงเตือนสติประชาชนคนไทยไม่ให้ประมาท ตรัสหนักถึงการพัฒนาตามลำดับขั้นตอนที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ตลอดจนมีคุณธรรมเป็นกรอบในการดำรงชีวิตซึ่งทั้งหมดนี้เป็นที่รู้จักกันภายใต้ชื่อว่า เศรษฐกิจพอเพียง

สศช. จึงได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาต่าง ๆ มาร่วมกันกลั่นกรองพระราชดำรัสฯ สรุปเป็นนิยาม ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และได้เชิญมาเป็นประธานนำทางในการจัดทำ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนทุกระดับมีความเข้าใจและนำไปประกอบการดำเนินชีวิต

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง มีเป้าหมายหลักเพื่อสร้างเครือข่ายเรียนรู้ ให้มีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เป็นกรอบความคิด เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ตลอดจนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนไทยในทุกภาคส่วน

วัตถุประสงค์ของการขับเคลื่อนเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้ประชาชนทุกคนสามารถนำหลักปรัชญาฯ ไปประยุกต์ให้ได้อย่างเหมาะสม และปลูกฝังปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการดำรงชีวิตให้อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนนำไปสู่การปรับแนวทางการพัฒนาให้อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการเสริมพลังให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาไปได้อย่างมั่นคง ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างฐานรากทางเศรษฐกิจและสังคมให้

เข้มแข็ง รักษาความสมดุลของทุนและทรัพยากรในมิติต่าง ๆ ตลอดจนสามารถปรับตัวพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้อย่างเท่าทัน และนำไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชนชาวไทย

การขับเคลื่อนจะเป็นลักษณะเครือข่ายและระดมพลังจากทุกภาคส่วน แบ่งเป็น ๒ เครือข่ายสนับสนุนตามกลุ่มเป้าหมายเบื้องต้น ได้แก่

- เครือข่ายด้านประชาสังคมและชุมชน
- ธุรกิจเอกชน

นอกจากนี้แล้วยังมีเครือข่ายสนับสนุนตามภารกิจ ได้แก่

- เครือข่ายวิชาการ
- เครือข่ายสร้างกระบวนการเรียนรู้
- เครือข่ายเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

ทั้งนี้แกนกลางขับเคลื่อนมี ๓ ระดับได้แก่ คณะที่ปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ คณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง และกลุ่มงานเศรษฐกิจพอเพียงใน สศช. ซึ่งจะเป็นหน่วยปฏิบัติงานในการขับเคลื่อนและจะทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายผลการดำเนินงานเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ครบรอบ ๘๐ พรรษา ในเดือนธันวาคม ๒๕๕๐

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

(ประมวลและกลั่นกรองจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานในวโรกาสต่าง ๆ รวมทั้งพระราชดำรัสอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่ เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๒ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายและประชาชนโดยทั่วไป)

การนำเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนสู่ท้องถิ่น

ตั้งแต่วิกฤติเศรษฐกิจในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงถูกใช้เป็นหลักการสำคัญในความพยายามเพื่อการพัฒนาความยั่งยืนของประเทศไทย ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเน้นความสมดุลในการใช้ทุนทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีพื้นฐานอยู่บน

หลักการ ๓ ประการที่เน้นการเดินทางสายกลางสำหรับคนไทยทุกระดับตั้งแต่จากทุกครอบครัว สู่ระดับชุมชนและสู่ระดับประเทศ หลักการเหล่านี้คือ:๗

ความพอประมาณ

ในปีพ.ศ. ๒๕๔๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุยเดชได้อธิบายถึงความหมายของการรู้จักความพอประมาณ:

“ความพอเพียงคือความพอประมาณ ... ความพอประมาณไม่ได้หมายความว่าประหยัดเกินไป อนุญาตให้ใช้สินค้าที่หรูหราได้ ... แต่ควรจะพอประมาณตามความหมายของตนเอง” – พระราชดำรัส ณ พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๑

ในประเทศไทย การพอประมาณเป็นหลักการที่สำคัญในการบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน เช่น การบริโภคที่น้อยลงและรูปแบบการผลิตที่หลากหลาย (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ๑๒) การลดการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิล (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ๗) และการจัดการทางทะเลอย่างยั่งยืน (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ๑๔) และบนบก (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ๑๕) ระบบนิเวศต่างๆ

ความสมดุลสมผล

ความสมดุลสมผลหมายถึงการพิจารณาอย่างรอบคอบของผลกระทบที่การกระทำและการตัดสินใจของเราอาจมีต่อทั้งผู้อื่นและโลกรอบตัวเรา การพิจารณาเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน ความสมดุลสมผลมีการประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติได้มากมายในประเด็นระดับโลกเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ๑๓) ความเท่าเทียม (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ๑๐) ความยุติธรรม (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ๑๖) การพัฒนาแหล่งพลังงานที่สะอาด (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ๗) และการลดมลพิษ (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ๑๒)

ความรอบคอบ

ความรอบคอบเป็นเรื่องเกี่ยวกับการประเมินความเสี่ยงต่างๆ การทำงานอย่างเป็นระบบและการบรรลุระดับของความสามารถและการพึ่งพาตนเองก่อนดำเนินการต่อ นอกจากนี้ยังเป็นเรื่องเกี่ยวกับคนที่ดูแลไม่ให้เกินขีดความสามารถของพวกเขา หลักการนี้อาจประยุกต์ใช้กับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนเกือบทั้งหมดรวมทั้งด้านสุขภาพ (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ๓) อาหาร (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ๒) น้ำ (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ๖) และความมั่นคงด้านพลังงาน (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ๗) โดยเฉพาะ

แผนภาพที่ ๘ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศไทย
จากมูลนิธิธรรมาพัฒน์

นี่เป็นการนำเสนอว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนมีการพัฒนาอย่างไร ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเน้นคุณค่าของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความท้าทายในการพัฒนาท้องถิ่นและปลูกฝังแนวความคิดที่ยั่งยืนให้กับคนในท้องถิ่น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ถูกนำไปประยุกต์ใช้ในหลาย ๆ ด้านของชีวิตอย่างมีนัยสำคัญก่อนที่จะนำมาใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้มีการบูรณาการไว้ในกรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) รวมทั้งนโยบายประเทศไทย ๔.๐ ดังนั้นแผนงานและแผนงบประมาณของหน่วยงานรัฐบาลทั้งหมดจึงถูกกำหนดให้สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน^{๔๗}

๒.๕.๕.๑ แนวคิดเกี่ยวกับวนเกษตร

เป็นระบบการจัดการป่าไม้เป็นหลัก ร่วมกับการเกษตรทุกแขนง ประกอบด้วยกิจกรรมหลักๆ คือ การปลูกพืชเกษตรในสวนป่า การเลี้ยงสัตว์ในสวนป่า หรือการปลูกพืชเกษตรร่วมกับการเลี้ยงสัตว์ในสวนป่า ระบบ นี้มุ่งหวังที่จะเป็นตัวกลางเพื่อผ่อนคลายความต้องการที่ดินเพื่อการเกษตรกับความ ต้องการป่าไม้^{๔๘}

^{๔๗} <https://thailand.opendevlopmentmekong.net/th/topics/sustainable-development-goals/> สืบค้นเมื่อ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๔.

^{๔๘} ธวัช ทองมณี. “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมเกษตรยั่งยืน:กรณีศึกษาเทคนิคการปลูกผักปลุกสารพิษต่ำบางเหียง อ.ควนเนียง จ.สงขลา.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท หลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๓๙. หน้า ๙.

หลักการของ "วนเกษตร"

เป็นการทำการเกษตรในพื้นที่ป่า โดยสร้างระบบเกษตรให้มีลักษณะเลียนแบบระบบนิเวศป่าธรรมชาติ คือ มีไม้ยืนต้นหนาแน่นเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ระบบมีร่มไม้ปกคลุมและมีความชุ่มชื้นสูง โดยการเกษตร รูปแบบนี้ส่วนใหญ่พบในชุมชนที่อยู่ใกล้ชิดกับพื้นที่ป่าธรรมชาติ เกษตรกรจะทำการผลิตโดยไม่ให้กระทบต่อพื้นที่ป่าเดิม ซึ่งสามารถแบ่งเป็นหลายประเภทดังนี้

ก. วนเกษตรแบบบ้านสวน มีต้นไม้และพืชผลหลายชั้นความสูง โดยปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น สมุนไพร และพืชผักสวนครัวในบริเวณบ้าน

ข. วนเกษตรที่มีต้นไม้แทรกในไร่หรือทุ่งหญ้า เหมาะกับพื้นที่ซึ่งมีลักษณะสูงๆ ต่ำๆ โดยปลูกต้นไม้ เติบโตในที่ไม้เหมาะสมกับพืชผล เช่น ที่เนินหรือที่ลุ่มน้ำขัง และปลูกพืชในที่ราบหรือที่สม่ำเสมอ

ค. วนเกษตรที่มีแถบต้นไม้และพืชผลสลับกัน เหมาะกับพื้นที่ที่มีความลาดชันเป็นแนวยาวน้ำไหลชะหน้าดินมาก แถบต้นไม้ซึ่งปลูกไว้สองถึงสามแถวสลับกับพืชผลเป็นช่วงๆ ขวางความลาดชันจะช่วยรักษาหน้าดิน และในระยะยาวจะทำให้เกิดชั้นดินชั้นดีดินแบบธรรมชาติให้กับพื้นที่สำหรับแถบพืช อาจมีความกว้าง ๕-๒๐ เมตร ตามความเหมาะสมของพื้นที่

๒.๕.๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรยั่งยืน

เป็นแนวทางการพัฒนาอาชีพที่สัมพันธ์กับการเกษตรและสิ่งแวดล้อม โดยมีความเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรเพื่อการเกษตรที่ประสบความสำเร็จเพื่อสนองความต้องการของประชากรที่เปลี่ยนแปลงไป เรื่อย ๆ ขณะที่รักษาหรือปรับปรุงคุณภาพของสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยแยกแยะ ความหมายของเกษตรยั่งยืนได้ใน ๒ ระดับ คือ

ระดับที่หนึ่ง สวน : การใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพของทางเกษตร

ระดับที่สอง ครัวเรือน : การจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสมที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยเน้น บทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนความหลากหลายของระบบการผลิตที่นำไปสู่ความมั่นคงของอาหาร และรายได้

โดยตัวชี้วัดของเกษตรยั่งยืนมีหลักการสำคัญอยู่ ๓ ประการคือ

- ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ คือ มีลักษณะของการผลิตและเปลี่ยนแปลงการผลิตที่ขึ้นอยู่กับสภาพทางกายภาพ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อที่จะทำให้เกษตรกรสามารถมีผลผลิตที่เพียงพอต่อการบริโภคภายในครอบครัวและสามารถจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว ได้

- ความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม คือ กิจกรรมทางการเกษตรอย่างผสมผสานเพื่อให้เกิดความหลากหลาย โดยมีความสัมพันธ์และเกื้อกูลกันเพื่อให้เกิดการหมุนเวียนของทรัพยากร

- ความยั่งยืนทางด้านสังคม คือ ก่อให้เกิดรายได้ที่ยั่งยืน รวมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรและสภาพแวดล้อมในพื้นที่ทำการเกษตรให้มีความสมบูรณ์ นำไปสู่การสร้างครอบครัว ชุมชน และสังคมที่มีความยั่งยืนและแข็งแกร่งขึ้นจากเดิม

๒.๕.๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรแบบผสมผสาน

เป็นระบบการเกษตรที่มีการเพาะปลูกหรือการเลี้ยงสัตว์หลาย ๆ ชนิดอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ภายใต้การเกื้อกูลประโยชน์ต่อกันและกันอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยอาศัยหลักการของการอยู่

ร่วมกันระหว่างพืชสัตว์ และสิ่งแวดล้อม^{๔๙} อาจอยู่ในรูปความสัมพันธ์ระหว่างพืชกับพืช เช่นที่ตาบลงอบ เป็นต้น

หลักการของ "เกษตรแบบผสมผสาน" ประกอบด้วยหลักสำคัญ ๒ ประการ คือ

- กิจกรรมการเกษตรตั้งแต่ ๒ กิจกรรมเป็นต้นไป เช่น การปลูกฝรั่งกับดอกชมจันทร์ การปลูกฝรั่งกับไม้พันธุ์ลิ้มแล้ง ซึ่งการปลูกพืชดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ระหว่างพืชกับพืช โดยอาศัยสิ่งมีชีวิตและจุลินทรีย์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระบบนิเวศตามธรรมชาติมาจัดการและปรับใช้ในระบบการเกษตร เป็นต้น

- การเกื้อกูลประโยชน์ระหว่างกิจกรรมเกษตรต่างๆ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในระบบเกษตรแบบผสมผสานนั้น เกิดขึ้นทั้งจากวงจรการใช้แร่ธาตุอาหารรวมถึงอากาศและพลังงาน

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม

แนวคิดเครือข่ายทางสังคมเป็นหนึ่งในกระบวนทัศน์ของศาสตร์ยุคใหม่ ซึ่งมีความแตกต่างจากกระบวนทัศน์ของศาสตร์สาขา ฟิสิกส์ ชีววิทยา มานุษยวิทยา สังคมวิทยา และจิตวิทยา แนวคิดเครือข่ายถูกกล่าวถึงมานานแล้ว ในประเทศไทยได้มีการดำเนินงานลักษณะเครือข่ายกันอยู่บ้างทั้งโดยการเริ่มต้นจากความพยายามจัดตั้งเครือข่ายแล้วลงมือดำเนินงาน โดยอาศัยตัวบุคคลในโครงสร้างเครือข่ายที่ออกแบบไว้เป็นกลไกดำเนินการ ซึ่งมักพบว่ามีโอกาสล้มเหลวมากกว่าสำเร็จ เนื่องจากส่วนมากเครือข่ายแบบจัดตั้งจะละเลยคุณลักษณะสำคัญที่มีความละเอียดอ่อนของแบบแผนของโครงสร้างเครือข่าย และองค์ประกอบเครือข่าย ทั้งในส่วนที่เป็นตัวปัจเจกบุคคล ตำแหน่งของบุคคลต่าง ๆ ในเครือข่ายระบบการติดต่อสื่อสาร ตลอดจนสาระที่ต้องการสื่อสารทำให้ไม่เกิดกระบวนการเครือข่ายอย่างแท้จริง ในขณะที่นักวิชาการบางส่วนศึกษาเครือข่ายโดยเริ่มต้นจากปรากฏการณ์จริงในพื้นที่และวิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อให้เห็นแบบแผน และกระบวนการทำงานของเครือข่ายเชิงทฤษฎีและเชิงประจักษ์ทำให้เห็นถึงของความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล และองค์กรที่ทำงานร่วมกัน เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกันในรูปของเครือข่ายมากขึ้นสำหรับ นักทฤษฎีเครือข่ายต่างประเทศจะให้ความสนใจต่อความเชื่อมโยงระหว่างบุคคล กลุ่มองค์กร ว่าเป็นการกระทำ ในลักษณะของความสัมพันธ์ระดับบุคคลขึ้นไป โครงสร้างที่เป็นรูปธรรมฐานของการเชื่อมโยงของโครงสร้างทางสังคม อยู่ที่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนสามารถเข้าถึงทรัพยากรที่มีคุณค่า ทั้งทรัพยากรสิน อำนาจและข้อมูลที่แตกต่างกัน ซึ่งจะมีอยู่ในตัวปัจเจกบุคคล กลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในสังคม การแลกเปลี่ยนแบ่งปันทรัพยากรจึงเกิดขึ้นผ่านกระบวนการเครือข่าย

แนวคิดและทฤษฎีเครือข่ายทางสังคมที่จำเป็น และใช้เป็นพื้นฐาน ในการศึกษาและการดำเนินงานเครือข่ายในอนาคต จากการศึกษางานที่เกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม พบว่า มีกลุ่มงานวิจัยที่สามารถจำแนกออกเป็น ๓ กลุ่ม^{๕๐}

๑. กลุ่มงานวิจัยที่ใช้ทฤษฎีนำเข้า (Import theories) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่หยิบยืมมาจากศาสตร์สาขาอื่น เช่นคณิตศาสตร์และจิตวิทยาสังคม ทฤษฎีที่นำมาจากคณิตศาสตร์คือ ทฤษฎีกราฟ (Graph

^{๔๙} อ่างแล้ว, รัช ทอมนณี., ๒๕๓๙. หน้า ๙.

^{๕๐} kilduff and Tsai, **Social Networks and Organizations**. SAGE. London. ๒๐๐๓, p ๓๖-๓๗

theory) ซึ่งเป็นพื้นฐานของการวิจัยในด้านนี้อย่างต่อเนื่อง ส่วนทฤษฎีที่นำมาจากสาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์สังคม ได้แก่ ทฤษฎีสมดุล (Balance theory) และทฤษฎีการเปรียบเทียบทางสังคม (Social comparison Theory) ทฤษฎีเหล่านี้ต่างมีคุณประการต่อกระบวนการศึกษาเครือข่ายทางสังคม ในองค์กรต่าง ๆ

๒. กลุ่มงานวิจัยที่ใช้ทฤษฎีเติบโตจากภายใน (Home-grown theories) ได้แก่

๒.๑ ทฤษฎี Heterophily theory ซึ่งกล่าวถึงแนวคิดด้านจุดแข็งของการเกาะเกี่ยวกันอย่างหลวมๆ (The strength of weak ties) และหลุมของโครงสร้าง (Structure-Hole)

๒.๒ ทฤษฎีบทบาทเชิงโครงสร้าง (Structural role theory) ซึ่งกล่าวถึงแนวคิดด้านความเท่าเทียมกันทางโครงสร้าง ความเหนียวแน่นในโครงสร้าง และความเท่าเทียมกันในบทบาท ซึ่งจะสามารถทำนายว่าผู้แสดง (Actors) ในเครือข่ายมีอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของคนอื่นอย่างไร

๓. กลุ่มงานวิจัยที่ส่งออก (Exportation) แนวคิดเรื่องเครือข่ายให้แก่กลุ่มทฤษฎีองค์กร โดยใช้ทฤษฎีองค์กร (Organization theories) ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์กรภายใต้ มุมมองของเครือข่ายทางสังคมและมีการศึกษาค้นคว้าก้าวไกลออกไป เพื่อให้เห็นศักยภาพของความเกี่ยวพันอย่างสำคัญระหว่างทฤษฎีองค์กรและแนวคิดด้านเครือข่ายทางสังคม ซึ่งในภาคธุรกิจได้นำมาใช้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรในเครือข่ายและการสร้างอำนาจการต่อรองให้แก่องค์กรของตน เพื่อสามารถดำเนินธุรกิจอยู่ให้ได้อย่างมั่นคงท่ามกลางการแข่งขันที่สูงมากในปัจจุบันงานวิจัยที่ใช้ทฤษฎีต่าง ๆ ดังกล่าว พยายามที่จะอธิบายว่าพื้นฐานทางทฤษฎีต่าง ๆ เหล่านั้น สามารถอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และระหว่าง องค์กรว่ามีลักษณะอย่างไร เช่น ในขณะที่ทฤษฎี Import theories จะกล่าวถึงความสัมพันธ์/ปฏิสัมพันธ์ในระดับ micro level ของปัจเจกบุคคลเป็นหลักนั้น ทฤษฎีที่เติบโตขึ้นจากภายใน (Home-grown theories) กลับมุ่งเน้นเอื้อต่องานวิจัยทั้งระดับ micro และระดับ macro

สรุปการสร้างเครือข่ายสามารถทำได้หลายวิธีภายใต้แนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้น อย่างไรก็ตามผู้ปฏิบัติการเพื่อสร้างและพัฒนาเครือข่าย ควรมีความเข้าใจเป็นพื้นฐานว่าแท้จริง เครือข่าย คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร หรือขยายไปถึงระหว่างรัฐชาติ โดยมีการสื่อสารและสารที่นำเข้าสู่กระบวนการสื่อสาร เป็นเครื่องมือในการสร้างและพัฒนาความสัมพันธ์ (รวมทั้งอาจทำลายความสัมพันธ์ได้ด้วย) การเกิดของเครือข่ายไม่ใช่การเรียกผู้คนมาร่วมประชุมในเวทีที่เป็นทางการ แต่เกิดจากการที่บุคคล หรือกลุ่ม/องค์กรได้มีโอกาสติดต่อสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเพื่อการสนับสนุนให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ บรรลุเป้าหมายที่บุคคล กลุ่ม และองค์กรกำหนดไว้ข้อพิจารณาที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งไม่จำเป็นต้องเกาะเกี่ยวกันอย่างเหนียวแน่นเสมอไป การมีความสัมพันธ์แบบหลวม ๆ แต่สามารถถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกันอย่างสม่ำเสมอก็สามารถช่วยให้การทำงานของเครือข่ายได้ดีจากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า แนวคิดเครือข่ายทางสังคม (Social Network Concept) มีพัฒนาการมาจากพื้นฐานของทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) โดยมีหลักการที่ว่า ในเครือข่ายสังคมจะประกอบไปด้วยบุคคลที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันตามบทบาทหรือหน้าที่ที่แต่ละคนหรือคู่ความสัมพันธ์มีอยู่ซึ่งแต่ละคนนั้นมิได้มีเพียงบทบาทเดียว หากแต่มีหลายบทบาทที่จะต้องสวมใน

ชีวิตประจำวัน บุคคลไม่เพียงแต่ทำตามบทบาทหน้าที่ที่คาดหวังในสังคม หรือตามบรรทัดฐานที่ได้รับ การถ่ายทอดมาเท่านั้น แต่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลยังขึ้นอยู่กับพื้นฐานของการรับรู้และการ ตัดสินใจในการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ ในปัจจุบัน

๒.๗ บริบทพื้นที่จังหวัดยะลา^{๕๑}

๑. สภาพทั่วไป

๑.๑ ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดยะลาเป็นจังหวัดหนึ่งในชายแดนภาคใต้ โดยมีอำเภอเบตง เป็นอำเภอใต้สุดของ ประเทศไทย มีเนื้อที่ประมาณ ๔,๕๒๑.๐๗๘ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๒,๘๒๕,๖๗๓.๗๕ ไร่ คิด เป็นร้อยละ ๖.๔ ของพื้นที่ภาคใต้ มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัด และประเทศใกล้เคียง ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดสงขลา และจังหวัดปัตตานี เช่น อำเภอเมือง อำเภอรามัน บางส่วน
- ทิศใต้ ติดต่อกับรัฐเปรัก ประเทศมาเลเซีย เช่น อำเภอเบตง
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดนราธิวาส และรัฐเปรัก ประเทศมาเลเซียเช่น อำเภอรามัน อำเภอบันนังสตา และอำเภอธารโต บางส่วน
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดสงขลา และรัฐเคดาห์ ประเทศมาเลเซีย เช่น อำเภอกาบัง อำเภอเยหา อำเภอธารโต

จังหวัดยะลา แบ่งเขตการปกครอง ออกเป็น ๗ อำเภอ ๑ กิ่งอำเภอ ๕๖ ตำบล ๓๖๕ หมู่บ้าน ๕๕ อบต. ๘ เทศบาล (๑ เทศบาลนคร ๑ เทศบาลเมือง ๖ เทศบาลตำบล) และ ๑ อบจ.

แผนภาพที่ ๙ แผนผังจังหวัดยะลา

^{๕๑} <https://old.yalapao.go.th/๒๐๑๗/main/content.php?page=sub&category=๒๑&id=๖๙> สืบค้นเมื่อ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๔.

๑.๒ ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปส่วนใหญ่เป็นป่าเขาเนินสูงและภูเขาเตี้ยสลับซับซ้อนจะมีพื้นที่ราบเพียงเล็กน้อยบริเวณตอนเหนือของจังหวัดส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีความเหมาะสมในการทำนาส่วนบริเวณตอนใต้ของจังหวัดเป็นป่าเขาและเนินสูง ปกคลุมไปด้วยป่าไม้

๑.๓ ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดยะลามีอากาศชุ่มชื้นและอบอุ่นในตอนกลางวันและอากาศเย็นสบายในตอนกลางคืนสภาพอากาศแบบร้อนชื้น มี ๒ ฤดู คือ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนกรกฎาคม และฤดูฝนเริ่มตั้งแต่กลางเดือนกรกฎาคม ถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ยประมาณ ๒๒.๑ องศาเซลเซียส และสูงสุดเฉลี่ย ๓๖.๗ องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย ๒,๒๘๑.๖ มิลลิเมตร ต่อปีมีฝนตกเฉลี่ย ๑๔๐ วันต่อปีเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน มีฝนตกชุกที่สุด

๒. ลักษณะทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒.๑ ทรัพยากรจากดิน

พื้นที่ในเขตจังหวัดยะลาส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นป่าและภูเขาที่มีที่ราบลุ่มเป็นส่วนน้อยจากทรัพยากรจากดินจึงมีส่วนที่เป็นพืชเศรษฐกิจที่สามารถปลูกในที่ราบสูงได้ และมีพืชผล เช่นทุเรียนลองกอง เงาะ ปลูกแซมไปทั่วทุกหนทุกแห่ง ส่วนที่ราบลุ่มก็พอจะปลูกข้าวได้บ้างแต่ไม่มาก

๒.๒ ทรัพยากรจากน้ำ

๒.๒.๑ แหล่งน้ำธรรมชาติที่เป็นหัวใจสำคัญของจังหวัดยะลา ได้แก่ แม่น้ำปัตตานี ซึ่งไหลจากประเทศมาเลเซีย ผ่านอำเภอเบตง อำเภอธารโต อำเภอบันนังสตา และอำเภอเมือง ไหลลงสู่ทะเลที่จังหวัดปัตตานี ส่วนแม่น้ำสายบุรี ได้หล่อเลี้ยงในอำเภอรามัน นอกจากนั้นยังมีคลอง และห้วยหนองกระจัด-กระจายอยู่ทั่วไป

๒.๒.๒ เชื้อนในจังหวัดยะลา มีอยู่ ๒ แห่ง คือ

๑. เชื้อนบางกลาง เป็นเชื้อนหินทิ้งแกนดินเหนียว สร้างกันแม่น้ำปัตตานี มีเนื้อประมาณ ๓๕,๐๐๐ ไร่ ก่อสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ ดังนี้

- ผลิตกระแสไฟฟ้า เป็นเครื่องกำเนิดไฟฟ้าพลังน้ำ ขนาดกำลังผลิต ๒๔,๐๐๐ กิโลวัตต์ส่งกระแสไปในจังหวัดยะลา ปัตตานี นราธิวาส และจังหวัดอื่นในภาคใต้

- ป้องกันอุทกภัย เนื่องจากแม่น้ำปัตตานีในเขตจังหวัดยะลา มีต้นน้ำเป็นพื้นที่ป่าภูเขา ต้นลำน้ำแคบและสั้น ทำให้น้ำไหลจากที่สูงแรง เมื่อน้ำจากหลายแห่งไหลลงสู่แม่น้ำซึ่งสามารถเก็บน้ำได้มาก แต่ทำให้น้ำไหลช้า จึงทำให้น้ำล้นท่วมไปในบริเวณใกล้เคียง ท่วมพืชสวนชาวบ้านทำให้พืชผลเสียหาย แอ่งเก็บน้ำหน้าเชื้อน สามารถเก็บกักน้ำและสามารถชลอการระบายน้ำได้

- การชลประทาน สามารถจัดสรรน้ำเพื่อการชลประทาน พื้นที่เพาะปลูกของจังหวัดยะลา และจังหวัดปัตตานี

- การประมงน้ำจืด โดยอาศัยแอ่งน้ำหน้าเชื้อน และได้เชื้อนในการเพาะพันธุ์ปลา และจับปลา

- เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจในบริเวณอ่างเก็บน้ำโดยมีการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์และรักษาป่าเพื่อให้เป็นไปตามธรรมชาติมากที่สุดในส่วนของลำน้ำก็จะมีกิจการล่องเรือ ท่องเที่ยว ดูทิวทัศน์บริเวณอ่างเก็บน้ำเหนือเชื้อน

๒. เชื้อนกัณแม่่น้ำปัดตานี เป็นเชื้อนกัณน้ำของกรมชลประทาน สร้างกันแม่่น้ำปัดตานี ในบริเวณอำเภอเมืองยะลา มีเนื้อที่ประมาณ ๗,๕๐๐ ไร่

๒.๓ ทรัพยากรป่าไม้

พื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดยะลา ส่วนใหญ่เป็นป่าดงดิบ จำแนกได้ ๕ ประเภท ได้แก่

- ป่าสงวนแห่งชาติ ๑๑ ป่า มีเนื้อที่ ๖๖๘,๔๒๗.๗๕ ไร่
- ป่าเตรียมสงวน ๒ ป่า มีเนื้อที่ ๓๑๘,๙๙๓.๗๕ ไร่
- ป่านิคม ๒ ป่า มีเนื้อที่ ๑๐๐,๓๕๙ ไร่
- อุทยานแห่งชาติบางลาง ๑ แห่ง มีเนื้อที่ ๑๖๓,๑๒๕ ไร่
- เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าบala-ฮาลา ๑ แห่ง มีเนื้อที่ ๒๗๐,๗๒๕ ไร่ รวมพื้นที่ป่า

๑,๕๒๑,๖๓๐.๕๐ ไร่

เนื้อที่ป่าไม้ที่เหลืออยู่ของจังหวัดยะลา ที่ได้จากการแปลตีความภาพถ่ายดาวเทียม LANDSAT พ.ศ. ๒๕๔๑ ประมาณ ๖๙๖,๘๗๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๖๖ ของพื้นที่ป่าไม้ทั้งหมด

(ข้อมูลจากสำนักงานป่าไม้ ปี ๒๕๔๖)

๒.๔ ทรัพยากรธรณี

ในพื้นที่จังหวัดยะลามีแร่ธาตุที่สำคัญนำรายได้ให้แก่จังหวัดได้แก่ หินอ่อน และแร่อื่น ๆ อีก แต่ไม่มากนัก ได้แก่ แร่ลูปพลัม และควอตซ์ ส่วนการทำหินอ่อนมีการทำกัน ที่ ๒ อำเภอ คือ

- อำเภอเมืองยะลา มีเหมืองหินอ่อน ๑ เหมือง มีเหมืองหินปูน ๖ เหมือง
- อำเภอบันนังสตา มีเหมืองหินอ่อน ๓ เหมือง

ส่วนการทำเหมืองแร่ดีบุกในจังหวัดยะลา ปัจจุบันมีเหลือ ๓ แห่ง นอกจากนั้นยังมีการทำหินทั่วไป ใน ๒ อำเภอ คือ อำเภอเมืองยะลา มี ๗ โรง และอำเภอเบตง มี ๓ โรง นอกจากนั้นก็มีบริษัทดูดทรายในแม่น้ำปัดตานี และแม่น้ำสายบุรี

๒.๕ สิ่งแวดล้อม

จากรายงานการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมของจังหวัดยะลา ที่บริษัท โมดัส คอนซัลแต้นส์ จำกัด ได้จัดทำตามที่จังหวัดว่าจ้างให้ทำการศึกษาเพื่อการลงทุนของจังหวัด สามารถประเมินในภาพรวมได้ว่า จังหวัดยะลา ยังมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีสภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี และคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยทั่วไป ไม่อยู่ในขั้นวิกฤต แต่อย่างไรก็ตามแนวโน้มของความเสื่อมโทรม ถดถอย และสภาวะมลพิษที่ปนเปื้อน ก็ยังคงต้องมีการเฝ้าระวัง มีการจัดการ และมีมาตรการในการป้องกัน เพื่อที่จะอนุรักษ์และป้องกัน หรือแก้ไขปัญหาให้คุณภาพสิ่งแวดล้อมของจังหวัดยะลา เข้าสู่สภาวะวิกฤตจนไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้

๓ ลักษณะทางเศรษฐกิจ

๓.๑ รายได้โดยเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนในจังหวัด

จากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ.๒๕๔๕ ของสำนักงานสถิติจังหวัดยะลา พบว่าครัวเรือนในจังหวัดมีทั้งสิ้น ๕๙,๖๙๖ ครัวเรือน เมื่อพิจารณาตามสถานะทางเศรษฐกิจ สังคมของครัวเรือน พบว่าครัวเรือนผู้ดำเนินธุรกิจส่วนตัวที่ไม่ใช่การเกษตร มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงที่สุด คือ ประมาณเดือนละ ๑๑,๓๔๘ บาท รองลงมาได้แก่ ครัวเรือนลูกจ้างและครัวเรือนผู้ไม่ได้ปฏิบัติงานในเชิงเศรษฐกิจ มีรายได้เฉลี่ยประมาณเดือนละ ๑๒,๒๙๗ บาท และ ๗,๓๖๗ บาท

ตามลำดับ สำหรับครัวเรือนผู้ถือครองทำการเกษตรมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่ากลุ่มอื่น คือ ประมาณเดือนละ ๕,๔๗๔ บาท

๓.๒ ค่าใช้จ่ายโดยเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนในจังหวัด

ครัวเรือนในจังหวัดยะลา มีค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นเฉลี่ยประมาณเดือนละ ๙,๕๘๒ บาท ต่อครัวเรือน ในจำนวนนี้ เป็นค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภค บริโภค ๘,๘๑๖ บาท หรือร้อยละ ๙๒ ของค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นที่เหลืออีก ๗๖๖ บาท หรือร้อยละ ๘ เป็นค่าใช้จ่ายที่ไม่เกี่ยวกับการอุปโภคบริโภค หากพิจารณาเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น โดยเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนตามสถานะทางเศรษฐกิจสังคม พบว่าครัวเรือนลูกจ้างมีระดับค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นต่อเดือนสูงที่สุด คือ เฉลี่ยประมาณเดือนละ ๑๐,๖๑๓ บาท รองลงมาคือ ครัวเรือนผู้ดำเนินธุรกิจของตนเองที่ไม่ใช่การเกษตรและครัวเรือนผู้ไม่ได้ปฏิบัติงานในเชิงเศรษฐกิจประมาณเดือนละ ๑๐,๒๒๖ บาท และ ๗,๘๕๑ บาท ตามลำดับ ส่วนครัวเรือนผู้ถือครองทำการเกษตรมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนต่ำที่สุด คือ ๗,๖๐๑ บาทต่อครัวเรือน โดยภาพรวมอัตราร้อยละของค่าใช้จ่ายต่อรายได้เท่ากับ ๙๕.๖

๓.๓ ครัวเรือนยากจนและจำนวนหนี้สิน

จากการสำรวจข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี ๒๕๔๖ ปรากฏว่ายังมีครัวเรือนที่มีระดับรายได้ต่ำกว่า ๒๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๓,๖๗๗ ครัวเรือน และจากจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น ๕๙,๖๙๖ ครัวเรือนมีจำนวนหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนเท่ากับ ๕๖,๕๖๖ บาท โดยกลุ่มลูกจ้างผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพวิชาการและเสมียนพนักงานมีจำนวนหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนมากที่สุดจำนวน ๑๑๖,๒๑๐ บาท

๓.๔ สภาพแรงงาน

จากการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรระดับจังหวัด ไตรมาสที่ ๓ กรกฎาคม กันยายน ๒๕๔๔ พบว่า มีกำลังแรงงานรวม ๒๐๘,๔๗๔ คน เป็นผู้มีงานทำ ๒๐๖,๒๗๘ คน ไม่มีงานทำ ๒,๑๙๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑.๐๕ ผู้มีงานทำทำงานในภาคเกษตรกรรม จำนวน ๑๑๓,๙๓๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๒๓ ทำงานนอกภาคเกษตรกรรม จำนวน ๙๒,๓๔๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๗๗ ผู้ทำงานนอกภาคเกษตรกรรม ส่วนใหญ่ทำงานขายส่งและขายปลีก รองลงมาทำงานโรงแรมและภัตตาคาร และงานการผลิตตามลำดับ และหากจำแนกตามระดับการศึกษาที่สำรวจพบว่า ร้อยละ ๕๓.๖๔ มีการศึกษาระดับประถมศึกษาและต่ำกว่าประถมศึกษาและร้อยละ ๑๔.๔๒ เป็นผู้ไม่มีการศึกษา

๓.๕ โครงสร้างทางเศรษฐกิจ

จังหวัดยะลาส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับภาคเกษตรกรรม รองลงมาได้แก่ การพาณิชย์กรรม การคมนาคมขนส่ง การบริหาร และการก่อสร้าง ตามลำดับ

๓.๖ การเกษตรกรรม

ราษฎรในจังหวัดยะลา ประกอบอาชีพการเกษตรเป็นอาชีพหลัก มีเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตร ๑,๕๕๐,๙๒๓ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๑๑ ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัด (พื้นที่ทำการเกษตรจริง จำนวน ๑,๑๘๑,๘๐๑ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๘๘.๗๗ ของพื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตร)

๓.๗ การเพาะปลูก พืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดยะลา ได้แก่

๑. การทำสวนยางพารา เป็นพืชเศรษฐกิจและมีทั่วพื้นที่ในจังหวัดยะลา โดยทำรายได้ให้จังหวัดหลายพันล้านบาทต่อปี โดยมีเนื้อที่เพาะปลูกทั้งหมด ๑,๐๔๓,๑๗๔ ไร่ ให้ผลผลิต ๑๘๙,๙๑๖ ตัน

๒. การทำสวนไม้ผล เช่น ทุเรียน ส้มโชกุน และลองกอง โดยเฉพาะลองกองนิยมปลูกกันมากในอำเภอธารโต เพราะพื้นที่มีลักษณะเป็นที่ราบสูง และสามารถทำรายได้เป็นอย่างดี โดยมีพื้นที่เพาะปลูก ดังนี้

- ยางพารา มีเนื้อที่เพาะปลูก ๑,๐๔๓,๑๗๔ ไร่ พื้นที่ให้ผล ๗๖๐,๔๑๕ ไร่ ผลผลิตรวม ๑๘๙,๙๑๗ ตัน
- ทุเรียน มีเนื้อที่เพาะปลูก ๔๗,๕๖๘ ไร่ พื้นที่ให้ผล ๒๙,๗๖๑ ไร่ ผลผลิตรวม ๓๓,๐๕๒ ตัน
- ลองกอง มีเนื้อที่เพาะปลูก ๕๐,๒๑๔ ไร่ ผลผลิต ๒๔,๑๘๓ ไร่ ผลผลิตรวม ๓๑,๔๙๐ ตัน
- ส้มโชกุน มีเนื้อที่เพาะปลูก ๓,๕๓๐ ไร่ ผลผลิต ๓,๓๘๕ ตัน

๓. การทำนา เนื้อที่เพาะปลูก ๖๘,๘๙๙ ไร่ มากที่สุดที่อำเภอรามัน ๓๗,๖๒๗ ไร่ รองลงมาได้แก่

- อำเภอเมือง ๒๒,๘๕๔ ไร่ อำเภอยะหา ๕,๐๖๖ ไร่ กิ่งอำเภอกงปิ่น ๒,๕๐๑ ไร่ และอำเภอบันนังสตา ๘๕๑ ไร่ โดยเพาะปลูกข้าวเจ้า ผลผลิตรวม ๒๑,๒๖๙ ตัน (ข้อมูลจากสำนักงานเกษตรจังหวัดยะลา ณ เดือนมกราคม ๒๕๔๖)

๓.๘ การปศุสัตว์

ผลผลิตทางด้านปศุสัตว์ ได้แก่ โคเนื้อ กระบือ ไก่เนื้อ ไก่พื้นเมือง ไก่ไข่ สุกรขุน ไก่ชน แพะ แกะ เป็ดเทศ และนกกระทา มีมูลค่า ๗๓๙,๖๓๕,๖๑๘ บาท (ข้อมูลจากสำนักงานปศุสัตว์ประจำเดือนธันวาคม ๒๕๔๕)

๓.๙ การประมง

จังหวัดยะลา เป็นจังหวัดเดียวในภาคใต้ที่ไม่มีอาณาเขตติดต่อกับทะเล แต่ก็มีทรัพยากรด้านการประมงน้ำจืดเพียงพอต่อการบริโภคภายในจังหวัด และจำหน่ายไปยัง จังหวัดใกล้เคียง ซึ่งผลผลิตการประมงจำแนกออกเป็น ๒ ประเภทคือ การเพาะเลี้ยง มีผลผลิตจำนวน ๑๙๖.๗๖ ตัน และผลผลิตตามธรรมชาติ จำนวน ๑๗๗.๑๘ ตัน คิดเป็นมูลค่ารวมทั้งสิ้น ๑๔,๙๘๖ ล้านบาท(ข้อมูลจากสำนักงานประมง ปี ๒๕๔๕)

๓.๑๐ การอุตสาหกรรม

การประกอบกิจการโรงงานในจังหวัดยะลา (ข้อมูลปี ๒๕๔๖ปี มีจำนวน ๓๔๘ โรงงาน เงินทุนรวม ๕,๑๙๓,๕๐๒,๐๗๐ ล้านบาท แรงงานทั้งหมด ๖,๘๘๙ คน ส่วนใหญ่เป็นการประกอบกิจการแปรรูปไม้ยางพารากาการเกษตรและก่อสร้างโดยมีแหล่งที่ตั้งโรงงานอยู่ในเขตอำเภอเมืองยะลา อำเภอรามันและอำเภอเบตงมากตามลำดับ

อุตสาหกรรมในจังหวัดยะลา มีหลายอย่าง จำแนกตามประเภทอุตสาหกรรมได้ ดังนี้

- การเกษตร ๗๑ แห่ง ๖. วัสดุก่อสร้าง ๕๘ แห่ง
- อาหาร และเครื่องดื่ม ๒๗ แห่ง ๗. บริการ ๕๐ แห่ง
- แปรรูปไม้ และผลิตภัณฑ์ไม้ ๗๕ แห่ง ๘. สิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม ๑ แห่ง
- เคมีภัณฑ์และพลาสติก ๑ แห่ง ๙. อื่น ๆ ๖๑ แห่ง

• โลหะและอโลหะ ๑๒ แห่ง (ข้อมูลจากสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดยะลา ประจำเดือนมกราคม ๒๕๕๖)

๓.๑๑ การพาณิชย์

ผู้จดทะเบียนประกอบธุรกิจการค้า จำแนกตามประเภทการจดทะเบียน ดังนี้

- ทะเบียนพาณิชย์ ๔,๐๕๓ ราย
- ห้างหุ้นส่วน สามัญนิติบุคคล ๕ ราย
- ห้างหุ้นส่วน จำกัด ๘๐๕ ราย
- บริษัท ๒๑๗ ราย

(ข้อมูลจากสำนักงานทะเบียนการค้าจังหวัดยะลา ปี ๒๕๕๕)

๓.๑๒ การท่องเที่ยว

จังหวัดยะลา มีกิจกรรมหลายอย่างในพื้นที่ เช่น การจัดงานสมโภชหลักเมือง งานประเพณี ฟันฟุของดีเมืองยะลา งานเทศกาลการแข่งขันนกเขาชวา ชนเผ่ากลุ่มประเทศอาเซียน

แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดยะลา ที่สำคัญ มีดังนี้

• ศาลหลักเมือง ตั้งอยู่หน้าศาลากลางจังหวัดยะลา เป็นที่เคารพบูชาของชาวจังหวัดยะลาและนักท่องเที่ยว

• สนามโรงพิธีช้างเผือก ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล ปัจจุบันได้สร้างอาคารช้างเผือก พระเศวตสุรคชาธารใช้เป็นสนามในการแข่งขันกีฬา

• สวนขวัญเมือง (พญาโกย) ตั้งอยู่ใกล้ศาลจังหวัดยะลา มีสวนน้ำ และสวนดอกไม้ ไม้ประดับเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของคนทั่วไป

• ถ้ำคูหาภิมุข ตั้งอยู่ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมือง ห่างจากตัวเมืองประมาณ ๖ กิโลเมตร เป็นสถานที่รวมความงามตามธรรมชาติของ ภูเขา หินงอก หินย้อย ถ้ำพระนอน ถ้ำมิด และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สมัยศรีวิชัย

• เชื่อนบางกลาง ตั้งอยู่ตำบลเชื่อนบางกลาง อำเภอบันนังสตา ห่างจากจังหวัด ๖๐ กิโลเมตรเป็นสถานที่พักผ่อนดูทะเลสาบบนภูเขา

• น้ำตกสุทาลัย ตั้งอยู่ที่นิคมพัฒนาภาคใต้ อำเภอบันนังสตา

• น้ำตกคลองรุ่ง ตั้งอยู่ที่ตำบลแม่หวาด อำเภอธารโต

• น้ำตกธารโต ตั้งอยู่ที่ตำบลถ้ำทะเล อำเภอบันนังสตา ห่างจากจังหวัดยะลา ๕๗ กิโลเมตร

• น้ำพุร้อน ตั้งอยู่ตำบลตาเนาะแมเราะ อำเภอบางตอง ห่างจากจังหวัด ๑๓๐ กิโลเมตร มีบริการอาบน้ำแร่ ห้องอาหาร ศาลาพักผ่อน

• สวนสาธารณะกลางเมืองเบตง ห่างจากจังหวัด ๑๔๐ กิโลเมตร เป็นสถานที่พักผ่อน มีสระน้ำ น้ำตกกลางเมือง และสวนไม้ดอกเมืองหนาว

• หมู่บ้านชาไก ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๓ ตำบลบ้านแหร์ ชาไกที่จังหวัดยะลา สมเด็จพระบรมราชชนนี ทรงพระราชทานชื่อสกุลให้ว่า "ศรีธารโต"

• มัสยิดกลางยะลา ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล เป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจของชาวมุสลิม ห่างจากศาลากลางจังหวัด ประมาณ ๓ กิโลเมตร

- ศาลาดูดวงจันทร์ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๖ ตำบลยะหา อำเภอยะหา ห่างจากจังหวัดยะลา ๒๒ กิโลเมตร เป็นจุดที่สามารถมองเห็นดวงจันทร์ เพื่อต้อนรับเดือนรอมฎอน และต้อนรับวันฮารีรายอ ของชาวมุสลิมทั้งประเทศและประเทศมาเลเซีย

- ป่าฮาลา-บาลา หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า สวนป่าพระนามาภิไธยภาคใต้ เป็นป่าดงดิบชื้น อยู่บริเวณตอนใต้สุดของประเทศ ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ ๒ จังหวัด คือ อำเภอสุดิริน, อำเภอยะนะ อำเภอยะแว จังหวัดนราธิวาส และอำเภอบันนังสตา, อำเภอยะลา อำเภอยะรัง จังหวัดยะลา มีเนื้อที่ทั้งหมด ๘๓๖,๐๐๐ ไร่

- ถ้ำกระแซง ตั้งอยู่ที่ตำบลบันนังสตา อำเภอบันนังสตา ห่างจากจังหวัดยะลา ไปตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๔๑๐ เป็นระยะทางประมาณ ๕๒ กิโลเมตร แล้วแยกเข้าไปตามทางลูกรังอีกประมาณ ๓ กิโลเมตร เป็นถ้ำที่สวยงามตามธรรมชาติ เพดานถ้ำมีหินย้อยมากมาย สภาพแวดล้อมโดยรอบร่มรื่น เหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ ถ้ำที่อยู่ใกล้เคียงกับถ้ำกระแซง อีก ๓ ถ้ำ ได้แก่ ถ้ำลูกอม ถ้ำลอด และถ้ำพระ

- อุโมงค์เบตง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๒ บ้านปิยะมิตร ๑ ตำบลตะเนาะแมเราะ อำเภอยะรัง ในบริเวณภูเขา ซึ่งผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย (โจรจีนคอมมิวนิสต์ เขต ๒) ได้ขุดไว้เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๙ มีทางเข้าอุโมงค์ ๙ ทาง เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์การเมือง ในอดีตที่น่าสนใจ และควรค่าแก่การอนุรักษ์ ตลอดจนเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจแห่งหนึ่ง

- น้ำตกฮาลาเซห์ ตั้งอยู่บริเวณที่ทำการหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติบางลาง ใกล้กับหมู่บ้านจุฬาภรณ์พัฒนาที่ ๙ ตำบลแม่หวาด อำเภอยะรัง

- น้ำตกคอกช้าง ตั้งอยู่ระหว่างชุมชนตลาดกับหมู่บ้าน ในเขตเทศบาลตำบลคอกช้าง

- ทะเลสาบธารโต เป็นทะเลสาบที่เกิดจากการทำเขื่อนบางลาง ทำให้น้ำท่วมเหนือเขื่อน คือ บริเวณบ้านโต ปัจจุบันมีบริการแพสำหรับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ ยังมีอุโมงค์เบตงมงคลฤทธิ์ ตำบลเบตง อำเภอยะรัง หมู่บ้านทำกริช ตำบลตะโกละ อำเภอยะรัง และผ้าบาติก ตำบลท่าสาป อำเภอยะรัง เป็นต้น

๒.๗.๑ ข้อมูลด้านการเกษตรของจังหวัดยะลา

๑. ข้อมูลด้านการเกษตรของจังหวัด

๑.๑ พื้นที่ทั้งหมด ๒.๘๗๙ ล้านไร่ เป็นพื้นที่เกษตรกรรม ๑.๘๑๗ ล้านไร่ (๖๓.๑๑% ของพื้นที่ทั้งหมด) เป็นพื้นที่ถือครองทำการเกษตรจริง จำนวน ๑.๖๙๑ ล้านไร่ (ร้อยละ ๙๓.๐๖) ได้แก่ ปศุสัตว์ ๑.๒๓๖ ล้านไร่, ไม้ผล ๐.๑๙๔ ล้านไร่, ไม้ยืนต้น ๐.๐๓๘ ล้านไร่, ข้าว ๐.๐๕๐ ล้านไร่, พืชผัก ๐.๐๐๕ ล้านไร่, พืชไร่ ๐.๐๐๐๘ ล้านไร่, ประมง ๐.๐๓๓ ล้านไร่, และปศุสัตว์ ๐.๑๐๘ ล้านไร่ และเป็นพื้นที่ถือครองที่ไม่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตร จำนวน ๐.๑๔๙ ล้านไร่ (ร้อยละ ๖.๙๔) โดยพื้นที่ทั้งหมดเป็นพื้นที่เกษตรกรรมนอกเขตชลประทาน (สำนักงานเกษตรจังหวัดยะลา : ๒๕๖๒)

๑.๒ สถานการณ์ด้านทรัพยากรการผลิตและแนวโน้ม (โครงการชลประทานยะลา)

๑) ปริมาณน้ำภาพรวมจังหวัด ๑,๒๑๖ ล้านลูกบาศก์เมตร (ณ วันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๔)

๒) ปริมาณน้ำฝนสะสม ตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๖๔ ถึง ๓ มีนาคม ๒๕๖๔ จำนวน ๓๑๘ มิลลิเมตร ปริมาณน้ำฝนค่าเฉลี่ยย้อนหลัง คาบ ๓๐ ปี (๒๕๓๐ - ๒๕๖๐) เท่ากับ ๒,๓๐๘.๕๐ มิลลิเมตร

๓) ความต้องการใช้น้ำของจังหวัดจำแนก ๔ ด้าน

-ระบบนิเวศน์ ๘๙๖.๕๓ ล้านลูกบาศก์เมตร คิดเป็น ๘๒.๑๑ %

-อุตสาหกรรม ๑๒๗.๗๖ ล้านลูกบาศก์เมตร คิดเป็น ๑๑.๗๙ %

-เกษตรกรรม ๓๙.๓๑ ล้านลูกบาศก์เมตร คิดเป็น ๓.๖๔ %

-อุปโภคบริโภค ๒๖.๒๐ ล้านลูกบาศก์เมตร คิดเป็น ๒.๔๖ %

๔) การใช้ประโยชน์และความเหมาะสมของดินเพื่อการเพาะปลูก (Agri-Map analytic)

-พื้นที่ทำการเกษตรที่เหมาะสม จำนวน ๕๐๖,๒๒๒ ไร่

-พื้นที่ทำการเกษตรไม่เหมาะสม จำนวน ๔๘๑,๖๗๘ ไร่ ประกอบด้วย ยางพารา ๔๗๘,๙๖๑ ไร่ ปาล์มน้ำมัน ๙๘๐ ไร่ ข้าว ๑,๒๕๕ ไร่ มะพร้าว ๑๘๔ ไร่ ทุเรียนและมังคุด ๑,๒๗๙ ไร่ (Agri-map-online.moac.go.th กรมพัฒนาที่ดิน)

๑.๓ ขนาดเศรษฐกิจของจังหวัด (GPP) ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดยะลา ณ ราคาประจำปี ๒๕๖๑ มีมูลค่าเท่ากับ ๔๓,๐๐๖ ล้านบาท (คิดเป็นร้อยละ ๐.๓ ของประเทศ อยู่ในลำดับที่ ๕๗ ของประเทศ และอยู่ในลำดับที่ ๑๑ และลำดับที่ ๓ ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคใต้ และกลุ่มจังหวัดภาคใต้ ชายแดน ตามลำดับ) โดยเพิ่มขึ้นจาก ๔๒,๖๘๔ ล้านบาท ในปีที่ผ่านมา เท่ากับ ๓๒๒ ล้านบาท โดยผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดต่อหัว (GPP Per Capita) ค่าเฉลี่ยต่อหัวเท่ากับ ๙๑,๘๑๕ บาท(สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.))

๑.๔ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, สำนักงานเกษตรจังหวัดยะลา : ๒๕๖๓) ได้แก่

๑) ยางพารา ๒๗๕,๓๗๐ ต้น (ผลผลิตเฉลี่ย ๒๔๕ กก./ไร่)

๒) ทุเรียน ๓๑,๒๒๓.๗ ต้น (ผลผลิตเฉลี่ย ๑,๑๔๒ กก./ไร่)

๓) มังคุด ๒,๒๗๒ ต้น (ผลผลิตเฉลี่ย ๓๐๔.๘ กก./ไร่)

๔) ลองกอง ๖,๖๕๙ ต้น (ผลผลิตเฉลี่ย ๔๓๙.๕ กก./ไร่)

๕) เงาะ ๙๒๐.๓๖ ต้น (ผลผลิตเฉลี่ย ๔๙๘.๓ กก./ไร่)

๖) มะพร้าว ๓,๕๖๔.๑๓ ต้น (ผลผลิตเฉลี่ย ๖๔๙.๕ กก./ไร่)

๗) ส้มโชกุน ๘๗๓ ต้น (ผลผลิตเฉลี่ย ๑,๘๙๓.๗ กก./ไร่)

๘) ข้าว (นาปี) ๗,๑๙๓.๖๕ ต้น (ผลผลิตเฉลี่ย ๓๓๑.๕๒ กก./ไร่)

๙) ปาล์มน้ำมัน ๘,๑๑๑.๔๑ ต้น (ผลผลิตเฉลี่ย ๑,๕๘๕.๙๖ กก./ไร่)

๑๐) ถั่วลิสง ๖๐๐.๓๐ ต้น (ผลผลิตเฉลี่ย ๑,๒๗๔.๕๒ กก./ไร่)

๑.๕ สัตว์เศรษฐกิจที่สำคัญ ดังนี้ (สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดยะลา : ๒๕๖๓)

ได้แก่ โคเนื้อ ๙๙,๑๙๐ ตัว ไก่พื้นเมือง ๑,๐๒๔,๗๗๔ ตัว สุกร ๔๕,๙๙๒ ตัว แพะ ๗๕,๑๑๔ ตัว และ เป็ดเนื้อ ๒๑๗,๑๐๗ ตัว

๑.๖ สินค้าสำคัญของจังหวัด

๑) สินค้าเด่น ได้แก่

(๑) ทูเรียน

ทูเรียนยะลา มีลักษณะพิเศษ คือ เป็นทูเรียนสะเด็ดน้ำ เนื้อทูเรียนแห้งไม่แฉะ เนื้อมัน รสชาติหวานมัน อร่อย เนื่องจากพื้นที่ปลูกโอบล้อมด้วยป่าฮาลาบาละ และทะเลสาบบงกเขา ส่งผลให้น้ำไม่ท่วมหรือขังในพื้นที่ปลูกทูเรียน จึงได้รับฉายาว่า “ทูเรียนสะเด็ดน้ำ” ปัจจุบันมีพันธุ์ต่างๆ เช่น หมอนทอง ชะนี ก้านยาว พวงมณี เหมาชานห่อง เป็นต้น โดยมีพื้นที่ปลูกทั้งจังหวัด ส่วนมากจะปลูกในพื้นที่อำเภอบันนังสตา อำเภอธารโต และอำเภอเบตง ตามลำดับ รวมพื้นที่ ๔๐,๕๐๔ ไร่ ผลผลิต ๓๑,๒๒๓.๗ ตัน

(๒) ไก่เบตง

ไก่เบตง มีรสชาติพิเศษกว่าไก่ชนิดอื่น คือ หนังจะกรอบ ไม่มีมันแทรก เนื้อมัน หนังมีสีเหลืองอ่อน ไม่ขาวเหมือนไก่ทั่วไป นิยมนำมาทำเป็นไก่ต้มสับลงจาน ข้าวมันไก่ ปัจจุบันอยู่ระหว่างการพิจารณาเพื่อรับรองเป็นสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication : GI) โดยมีการเลี้ยงมากที่สุดในพื้นที่อำเภอเบตง ทั้งนี้ อยู่ระหว่างดำเนินการขอรับรองเป็นสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication : GI)

๒) สินค้า GI ได้แก่

(๑) กล้วยหินบันนังสตา

กล้วยหินบันนังสตา เป็นสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication : GI) ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนกับกรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์ เมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๕๒ และถือเป็นกล้วยชนิดแรกที่มีการขึ้นทะเบียน GI ลักษณะเด่น คือ เป็นกล้วยที่มีเนื้อแข็ง และเมื่อสุกจะมีรสชาติเปรี้ยวเล็กน้อย มีพื้นที่ปลูกมากที่สุดในพื้นที่อำเภอบันนังสตา อำเภอเบตง อำเภอธารโต อำเภอกงปริง ตามลำดับ และอำเภออื่นๆ มีปลูกเล็กน้อย รวมพื้นที่ปลูก จำนวน ๕,๖๓๗ ไร่ ผลผลิต ๑,๐๖๓ ตัน/ปี

๑.๗ สินค้า OTOP ๑๐ อันดับแรกของจังหวัด ได้แก่ (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดยะลา : ๒๕๖๒)

ระดับ ๕ ดาว

๑) ผ้าปาเต๊ะพิมพ์ลายด้วยบล็อกไม้ กลุ่มศรียะลาบาติก บ้านเลขที่ ๒๔ ซอยกาญจนา ๒ ถนนสิโรธร อำเภอเมืองยะลา

๒) อาหารทะเลแปรรูป กลุ่มน้ำพริกอินทราอาหารทะเลแปรรูป บ้านเลขที่ ๓๓ ซอยนุกลกิจ ๑ ตำบลสะเตง อำเภอเมืองยะลา

๓) ผ้าปาเต๊ะพิมพ์ลายด้วยบล็อกไม้ กลุ่มศรียะลาบาติก บ้านเลขที่ ๒๔ ซอยกาญจนา ๒ ถนนสิโรธร อำเภอเมืองยะลา

๔) แกะหนังภาพนูน กลุ่มเครื่องหนังสันกาลาศรี บ้านเลขที่ ๗๔/๓๖ ต.สะเตง อำเภอเมืองยะลา

ระดับ ๔ ดาว

๕) ผักคลุมผมปัก กลุ่มศรีปุดรี บ้านเลขที่ ๕๘ ถนนพิพิธภัคดี ตำบลสะเตง อำเภอเมืองยะลา

๖) กรอบรูปใบไม้สีทอง กลุ่มบ้านใบไม้ บ้านเลขที่ ๕๘ ตำบลบาโงย อำเภอรามัน

๗) กล้วยหินแปรรูป กลุ่มวิสาหกิจชุมชนพัฒนาแปรรูปกล้วยหินนังตา บ้านเลขที่ ๔๑๘ ตำบล บันนังस्ता

๘) นมถั่วเหลือง บริษัทตอยยี่บันพุตส์จำกัด ๑๖๓/๑๕ ตำบลท่าสาป อำเภอเมืองยะลา

๙) กรอบรูปใบไม้สีทอง จากกลุ่มบ้านใบไม้ บ้านเลขที่ ๕๘ ตำบลบาโงย อำเภอรามัน

๑๐) ข้าวมันไก่เบตง กลุ่มเจริญข้าวมันไก่เบตงพันธุ์แท้ บ้านเลขที่ ๒๗๒ ตำบลเบตง อำเภอเบตง

๑.๘ โครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดยะลา : ๒๕๖๒)

จังหวัดยะลา มีชุมชน OTOP นวัตวิถี จำนวน ๒๘ หมู่บ้าน/๒๔ ตำบล โดยมีระดับมั่งมี ศรีสุข จำนวน ๓ หมู่บ้าน ได้แก่ ๑) บ้านพรุ หมู่ที่ ๓ ตำบลลำพะยา อำเภอเมืองยะลา ๒) บ้านโหลง หมู่ที่ ๑ ตำบลบุโง อำเภอกงหรา และ ๓) บ้านดินเสมอ หมู่ที่ ๕ ตำบลคีรีเขต อำเภอธารโต และระดับอยู่ดี กินดี จำนวน ๒๕ หมู่บ้าน

โดยหน่วยงานสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้ดำเนินการถ่ายทอดองค์ความรู้อบรม เกษตรกร และสนับสนุนปัจจัยการผลิต เพื่อให้เกษตรกรสามารถลดต้นทุนการผลิต เพิ่มปริมาณ ผลผลิตต่อไร่ พัฒนาคุณภาพผลิต ส่งเสริมการบริหารจัดการกลุ่ม และส่งเสริมการตลาด โดยยึด หลักการตลาดนำการผลิต

๑.๙ สหกรณ์การเกษตร (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดยะลา : ๒๕๖๒)

๑) จำนวนสหกรณ์การเกษตรในจังหวัด จำนวน ๖๓ สหกรณ์ สมาชิกสหกรณ์ ๖๙,๒๘๗ ราย

- สหกรณ์การเกษตร จำนวน ๓๘ แห่ง สมาชิกสหกรณ์ ๓๐,๖๘๗ ราย

- สหกรณ์ออมทรัพย์ จำนวน ๑๒ แห่ง สมาชิกสหกรณ์ ๒๑,๘๖๘ ราย

- สหกรณ์ร้านค้า จำนวน ๒ แห่ง สมาชิกสหกรณ์ ๙๗๗ ราย

- สหกรณ์บริการ จำนวน ๑๐ แห่ง สมาชิกสหกรณ์ ๑๕,๓๕๒ ราย

- สหกรณ์เครดิตยูเนียน จำนวน ๑ แห่ง สมาชิกสหกรณ์ ๔๐๓ ราย

๒) การจัดขึ้นมาตรฐานคุณภาพสหกรณ์ในจังหวัด โดยสำรวจ ๑๐๙ แห่ง นำมาจัดขึ้น ๖๒ แห่ง

๒.๑ ดีเลิศ จำนวน ๑๔ สหกรณ์

๒.๒ ดีมาก จำนวน ๘ สหกรณ์

๒.๓ ดี จำนวน ๑ สหกรณ์

๒.๔ ไม่ผ่าน จำนวน ๓๙ สหกรณ์

๒.๕ ไม่นำมาจัดขึ้นมาตรฐานคุณภาพสหกรณ์ จำนวน ๔๗ สหกรณ์

- เป็นสหกรณ์จัดตั้งใหม่ ดำเนินการยังไม่ครบ ๒ ปี จำนวน ๓ แห่ง

- หยุดดำเนินการ จำนวน ๓ แห่ง

- เลิกดำเนินการ จำนวน ๓ แห่ง

๓) มูลค่าธุรกิจสหกรณ์ ๕๓๙,๒๘๓,๘๕๙.๒๑ บาท (ข้อมูล ณ ๓๐ ก.ย. ๖๒ - ๒๙ ก.พ. ๖๓)

๒. ข้อมูลการรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตรปลอดภัยของจังหวัด

๒.๑ พื้นที่การทำเกษตรอินทรีย์ รวม ๙ ไร่ เกษตรกร ๑๐ ราย/แปลง รับรองแล้ว ๕.๐ ไร่ เกษตรกร ๗ ราย

๒.๒ การรับรองมาตรฐานสินค้า การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีและเหมาะสม (Good Agriculture Practices) ด้านพืช เกษตรกรรม ๒,๔๘๒ ราย/แปลง พื้นที่ ๙,๖๐๗.๖๑ ไร่ ด้านประมง เกษตรกร ๗๑ ราย พื้นที่ ๔๒.๙๔ ไร่ และไม่มีด้านปศุสัตว์

๒.๓ การรับรองมาตรฐานชั้นปลอดภัยสินค้าของประมง (Safety Level ; SL) จำนวน เกษตรกร ๖๒๑ ราย พื้นที่ ๑๔๒.๑๙ ไร่

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ณิชา สุขสบาย และคณะ, (๒๕๕๔ : บทคัดย่อ) สรุปได้ว่า การจัดการรูปแบบการผลิตและการจัดการผลผลิตสู่ตลาดของเกษตรกรคลองจินดาทั้ง ๕ ส่วน นั้น เป็นการผลิตในหลากหลายลักษณะทางการเกษตรแบบผสมผสาน วนเกษตร เกษตรยั่งยืน และการจัดการผลผลิตสู่ตลาดในท้องถิ่นที่มีขนาดเล็กรวมถึงตลาดกลุ่มผู้บริโภคที่สนใจสุขภาพ ทำให้รูปแบบ การผลิตและ การจัดการผลผลิตของชาวบ้านตำบลคลองจินดาทั้ง ๕ ส่วนมีความแตกต่างจากการทำเกษตร โดยทั่วไปที่เน้นการค้าเป็นด้านหลัก กล่าวคือ เน้นความสุขของผู้ผลิตรวมทั้งมุ่งหวังให้ผู้บริโภคเกิดความพอใจ ในผลผลิตที่มีคุณภาพและปลอดภัย เหตุผลเบื้องหลังในการผลิตและการจัดการผลผลิตของเกษตรกรยัง สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นเพียงนี้ก็พอ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก แต่บูรณาการแนวความคิด การทำเกษตรที่หลากหลายให้เข้ากับสภาพพื้นที่ที่แตกต่างกัน จึงเป็นตัวอย่างหนึ่งของการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการทำการเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่ราบน้ำท่วมถึง และประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม

จุฬารณย์ ถาวร (๒๕๕๐) ได้ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรมยั่งยืน พบว่าสาเหตุที่ทำให้แกนนำเกษตรกรเปลี่ยนมาทำเกษตรกรรมยั่งยืนเนื่องจาก แกนนำเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมยั่งยืนมีปัญหา อุปสรรค ดังนี้ ๑) ปัญหาด้านสุขภาพ เช่น อาการ แพ้ยา อาการที่สารพิษตกค้างในร่างกายทำให้เกิดการช็อก หรือเลือดมีสีดำเข้ม เป็นลม วิงเวียน ศีรษะ ผิวหนังมีลักษณะไหม้เกรียม เป็นต้น ๒) ด้านเศรษฐกิจ ค่าใช้จ่าย ต้นทุนการเพาะปลูกใช้ เงินจำนวนมากเนื่องจากการใช้สารเคมี การเป็นหนี้จากการกู้ยืมเงินทั้งในระบบและนอกระบบ ๓) สภาพดิน เนื่องจากหน้าดินถูกทำลายจากการใช้สารเคมี ดินขาดแร่ธาตุที่อุดมสมบูรณ์และระบบ นิเวศบริเวณนาถูกทำลาย ลักษณะทางสังคม พบว่า การสนับสนุนทางสังคมต่อการทำเกษตรกรรมยั่งยืนของแกนนำเกษตรกรมีส่วนสำคัญทั้งการสนับสนุนทางสังคมจากครอบครัวซึ่งอยู่ใกล้ชิดและเป็นกำลังใจสำคัญในการทำงาน การสนับสนุนทางสังคมจากเพื่อนบ้าน การสนับสนุนทางสังคมจากครูหรือผู้รู้ และการสนับสนุนทางสังคมจากหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ที่เข้ามามีส่วนสัมพันธ์ในชุมชน การถ่ายทอดทางสังคมผ่านอาชีพ ผ่านตัวแทน เช่น สถาบัน องค์กร หรือกลุ่ม และการถ่ายทอดผ่านสื่อสารมวลชนทั้งโทรทัศน์และวิทยุซึ่งเป็นการสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน และเกิดประโยชน์ในการทำเกษตรกรรมยั่งยืน ลักษณะทางจิตใจของแกนนำเกษตรกร พบว่า ลักษณะทางจิตใจมีความสำคัญที่ทำให้แกนนำเกษตรกรสามารถแก้ปัญหา อุปสรรคในการประกอบอาชีพได้ดีมีดังนี้ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ลักษณะใฝ่เรียนรู้ของแกนนำเกษตรกร ได้แก่ การคิดแบบวิทยาศาสตร์ ลักษณะกล้าเสี่ยง การควบคุมตนเองโดยคิดไตร่ตรองถี่ถ้วนด้วยความตั้งใจให้เกิดผลสำเร็จที่ดีและมีคุณภาพในการทำเกษตรกรรมยั่งยืนของแกนนำเกษตรกร

เทพกร ณ สงขลา (๒๕๕๖) ได้ศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรเกษตรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ยั่งยืน พบว่า ในช่วงที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้รับความนิยม ในเรื่องแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีกิจกรรมการสาธิต ให้ความรู้การเกษตร การจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร และการแนะนำธุรกิจการเกษตร โดยกิจกรรมส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์และการสร้างมูลค่าเพิ่มทรัพยากรเกษตร ต่อมาจำนวนนักท่องเที่ยวลดลงทำให้ปรับกิจกรรมในลักษณะไม่ต้องพึ่งพาธุรกิจท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเกษตรมีความยั่งยืนในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรเกษตร แต่ไม่มีความยั่งยืนในด้านการเป็นธุรกิจบริการที่มีผลกำไรและการมีนักท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ การสร้างความยั่งยืนให้ท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชน ควรมีการจัดการทรัพยากรเกษตรที่เน้นกิจกรรมที่ส่วนร่วมในการเกษตร การเรียนรู้วัฒนธรรมชนบท และการสัมผัสธรรมชาติ การทำเกษตรในเขตร้อนมี ๒ ลักษณะ คือ พึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอกเพิ่มมากขึ้น และพึ่งพาตนเองเพิ่มมากขึ้นในลักษณะดังนี้ ๑. ปัจจัยการผลิตภายนอกที่เกษตรกรพึ่งมากที่สุด คือ ปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืช รวมทั้ง เมล็ดพันธุ์ลูกผสม เครื่องจักรที่ใช้พลังงานฟอสซิล และระบบชลประทานขนาดใหญ่ ระบบการเกษตรแบบนี้ใช้เงินทุนจำนวนมากและพึ่งพาดตลาดสูง โดยค่าใช้จ่ายในการซื้อหาปัจจัยการผลิตได้มาจากรายได้การขายผลผลิต ดังนั้น ระบบการเกษตรแบบนี้จึงอาจประสบความสำเร็จเฉพาะพื้นที่ที่มีระบบนิเวศค่อนข้างสม่ำเสมอและสามารถควบคุมได้ง่าย ๒. การเกษตรที่พึ่งตนเอง เป็นระบบที่อาศัยปัจจัยการผลิตจากภายนอกจำนวนไม่มากนัก เป็นระบบเกษตรที่สามารถพบเห็นได้ในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะในเขตที่ระบบนิเวศมีความซับซ้อนและหลากหลายจนเกษตรไม่สามารถเสียดลองวิธีการผลิตใหม่ได้ นอกจากนี้โครงสร้างทางนิเวศและการพานิชไม่เอื้ออำนวยให้ใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอกได้ (อาจเกิดจากระบบการขนส่งที่ไม่ดีหรือขาดแคลนแหล่งเงินกู้ก็ได้) ในพื้นที่ประเภทนี้อาจมีการใช้ปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมี และยากำจัดศัตรูพืชบ้าง แต่ก็จำกัดอยู่เฉพาะในหมู่เกษตรกรที่ร่ำรวยไม่กี่คน และในพืชพานิชไม่กี่ย่างระบบเกษตรแบบนี้ เกษตรกรไม่มีโอกาสเรียนรู้เทคโนโลยีการเกษตรใหม่ที่เหมาะสมต่อระบบนิเวศ หรือเทคโนโลยีที่เหมาะสมก็ยังไม่พัฒนาขึ้นอย่างจริงจัง เกษตรกรจึงต้องเร่งผลิตโดยอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ จนระบบนิเวศเสื่อมลง การขยายพื้นที่เกษตรก็ยิ่งทำให้มีการทำลายป่า ทำให้ดินเสื่อมโทรมและโรคแมลงระบาดมากขึ้น สรุป การจำแนกรูปแบบการจัดการทรัพยากรเกษตรจำแนกตามลักษณะรูปแบบการผลิต ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย ได้แก่ การเกษตรแบบยังชีพ (Subsistence Agriculture) โครงสร้างการผลิตในระบบเกษตรแบบยังชีพ อาจเป็นการปลูกพืชผัก ผลไม้ ไม้ดอก พืชไร่ หรือการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ขนาดเล็กๆ การเกษตรแบบขยายพื้นที่ (Extensive cultivation) การเกษตรแบบขยายพื้นที่ก็จะมีลักษณะตรงกับ “ระบบการเกษตรแบบเดี่ยว” หรือ “specialized farming” ที่มุ่งเพื่อการค้าหรือธุรกิจเป็นสำคัญ ลักษณะการผลิตแบบขายสดและเป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมต่างๆ เพื่อเป้าหมายส่งออกต่างประเทศการเกษตรแบบเข้มข้น (Intensive farming) เกษตรแบบธุรกิจและเกษตรอุตสาหกรรม (Agribusiness) การเกษตรแบบนิเวศ (Ecological agriculture)

พัชรพรรณ ยาโน (๒๕๕๒) ได้ศึกษาวิถีชีวิตกับการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรแบบผสมผสาน พบว่า ๑. รูปแบบการทำเกษตรผสมผสานมีหลักการสอดคล้องกับการเกษตรทฤษฎีใหม่ ของแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและยังสอดคล้องกับระบบเกษตรกรรมยั่งยืนอื่นๆ เช่น วนเกษตร เกษตรอินทรีย์ พุทธเกษตร เกษตรกรรมธรรมชาติ อีกทั้งพบว่า อาชีพเกษตรกรรมนอกจากจะหาเพื่อเป็นการ

หาเลี้ยงชีพแล้วยังเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและเป็นหนทางแห่งการพัฒนาตนเองไปสู่ความสมบูรณ์ของการเป็นมนุษย์ ๒. หลักคิดและแนวทางในการดำเนินชีวิตของเกษตรกรแบบผสมผสานสอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในระดับบุคคล ระดับครอบครัว และระดับชุมชน มีการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง คือ มีความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันในตัวเอง และปฏิบัติตนสอดคล้องกับเงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม นอกเหนือจากการยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตแล้ว ยังยึดหลักการปฏิบัติตามวิถีทางธรรมชาติ ทำให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต มีครอบครัวที่อบอุ่น มีความพึงพอใจในชีวิตและ มีความสุขอย่างยั่งยืน ๓. อุปสรรคและความสำเร็จพบว่าปัญหาและอุปสรรคที่พบ คือ ปัญหาจากภัยธรรมชาติและการทำการเกษตรแบบสวนกระแสสังคมในอดีต ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จคือ ความมุ่งมั่น อดทน ความเพียรและการเรียนรู้การทำเกษตรกรรมด้วยรูปแบบของตนเอง ๔. การเชื่อมโยงทางสังคม พบว่า เกษตรกรแบบผสมผสานมีการขยายผลความสำเร็จของตนเองเพื่อเชื่อมโยงกับสังคม เช่น มีการสร้างศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงและรวมตัวกันเป็นกลุ่มสหกรณ์ ๕. การพัฒนาอาชีพ พบว่า การเข้าสู่อาชีพของเกษตรกรแบบผสมผสานได้รับอิทธิพลจากครอบครัวหรืออาชีพของบิดามารดา มีความพึงพอใจในอาชีพของตนเองและมีการพัฒนาอาชีพอย่างต่อเนื่อง

สุภาธินี สุขเกษม (๒๕๕๙) ได้การศึกษาแนวทางการพัฒนาเกษตรกรแบบยั่งยืนของโครงการเมืองเกษตรสีเขียว (Green Agriculture City) มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อประเมินผลและวิเคราะห์ศักยภาพของโครงการเมืองเกษตรสีเขียว จังหวัดราชบุรี ศึกษาการจัดการห่วงโซ่อุปทานของสินค้าเกษตรปลอดภัย และแนวทางการพัฒนาไปสู่รูปแบบธุรกิจการเกษตรแบบยั่งยืน โดยใช้ข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสอบถามเชิงโครงสร้างจากกลุ่มเกษตรกรตัวอย่าง ผู้นำชุมชนและผู้เชี่ยวชาญของหน่วยงานภาครัฐ ผลการวิจัยพบว่า การประเมินผลของโครงการเพื่อประเมินคุณภาพชีวิตของเกษตรกรจากการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มเกษตรกรปลูกผักปลอดภัยกับกลุ่มปลูกผักแบบเคมีทั่วไปพบว่า กลุ่มปลูกผักปลอดภัยมีรายได้เฉลี่ยต่อไร่เท่ากับ ๑๙,๗๔๒ บาทซึ่งต่ำกว่ากลุ่มปลูกผักแบบเคมีรายได้เฉลี่ยต่อไร่เท่ากับ ๓๖,๒๙๘ บาท เป็นผลมาจากการลดใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อเร่งผลผลิตทำให้ปริมาณผลผลิตต่อไร่ต่ำกว่า ข้อมูลด้านต้นทุนเฉลี่ยพบว่า กลุ่มปลูกผักปลอดภัยมีต้นทุนเฉลี่ยต่อไร่ต่ำกว่าการผลิตแบบเคมีเท่ากับ ๔,๗๘๒ บาทต่อไร่ ข้อมูลด้านสุขภาพอนามัยพบว่า ผลตรวจเลือดจากความเสี่ยงการสัมผัสสารเคมีกำจัดศัตรูพืชเกษตรกรกลุ่มปลูกผักปลอดภัยมีผลเลือดอยู่ในระดับปลอดภัยแต่เกษตรกรกลุ่มเคมีผลตรวจเลือดอยู่ในระดับเสี่ยงและไม่ปลอดภัย จากผลการวิจัยสรุปได้ว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง ภายใต้โครงการเมืองเกษตรสีเขียวมีคุณภาพชีวิตที่ดีโดยสามารถลดต้นทุนการผลิตและมีสุขภาพอนามัยที่ดี ผลการวิเคราะห์ด้านการจัดการห่วงโซ่อุปทานกระบวนการต้นน้ำถึงปลายน้ำมีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ การสร้างมูลค่าเพิ่มและความเชื่อมโยงภายในห่วงโซ่อุปทานตั้งแต่กระบวนการผลิต การรวบรวมผลผลิตและการจำหน่ายผลผลิตให้กับผู้บริโภค ผลการประเมินศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรมีจุดแข็งด้านผลผลิตได้รับรองมาตรฐานความปลอดภัย (GAP) ใช้ระบบเกษตรแบบผสมผสานทำให้มีการจัดการด้านปัจจัยการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพประกอบด้วย ที่ดินน้ำ และปุ๋ย ได้รับการสนับสนุนจากนโยบายของจังหวัดในการอบรมความรู้ด้านการเกษตรและสนับสนุนด้านงบประมาณ การสร้างช่องทางการจำหน่ายผลผลิตผ่านตลาด

เกษตรกรซึ่งเกษตรกรมีอำนาจในการกำหนดราคาผลผลิต การพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรช่วยสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรในการจำหน่ายผลผลิตและสินค้าแปรรูป

ทวนทัศน์ นิลดา (๒๕๖๑) ความยั่งยืนของอาชีพเกษตรกร ในพื้นที่อำเภอกะทู้มแบน จังหวัดสมุทรสาครการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความยั่งยืนของอาชีพเกษตรกรและวิเคราะห์ระดับความยั่งยืน ในระดับครัวเรือน และตำบล พื้นที่อำเภอกะทู้มแบน จังหวัดสมุทรสาคร เพื่อกำหนดแนวทางที่เหมาะสม ในการวางแผนพัฒนาเกษตรกรเจ้าของพื้นที่เดิมให้สามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืนภายใต้สภาพแวดล้อม ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเก็บข้อมูลจากการประชุมกลุ่ม แบบสัมภาษณ์จากเกษตรกรและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผลการวิจัยความยั่งยืนของอาชีพเกษตรกรในระดับครัวเรือนพบว่า เกือบทุกครัวเรือนมีคะแนนรวมอยู่ในช่วง ความยั่งยืนอย่างมีเงื่อนไข (ร้อยละ ๙๕) มีครัวเรือนที่มีความยั่งยืน (ร้อยละ ๒.๕) และครัวเรือนที่ไม่มีความ ยั่งยืน (ร้อยละ ๒.๕) ในระดับตำบลจากค่าศักยภาพความยั่งยืน ๕๐.๖๗ สรุปได้ว่า เกษตรกรในตำบลคลองมะเดื่อ ยังไม่มีความยั่งยืนในอาชีพเกษตรกร ซึ่งเมื่อพิจารณาตัวชี้วัดพบว่า ตัวชี้วัดที่ส่งผลต่อความยั่งยืนมากที่สุด ๓ อันดับแรกคือ แรงงานในครัวเรือน การเข้าอบรมด้านเกษตร และปัญหาน้ำเสีย ซึ่งจากผลการวิจัย มีข้อเสนอแนะแนวทางให้เกษตรกรนำเอาเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในกระบวนการผลิต เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการ ผลิต และทดแทนแรงงานภาคเกษตรที่มีแนวโน้มการขาดแคลนสูงขึ้น ทั้งนี้ในส่วนของการจัดฝึกอบรม ให้ความรู้ หน่วยงานของรัฐควรเข้ามามีบทบาทในการฝึกอบรมให้มากขึ้น โดยเน้นหลักสูตรเกี่ยวกับการ ผลิต ต้นทุนการผลิตและการเพิ่มผลผลิต ในขณะเดียวกันหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลรักษา สิ่งแวดล้อม ควรมีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง และกำกับคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปตามค่า มาตรฐานที่กำหนด

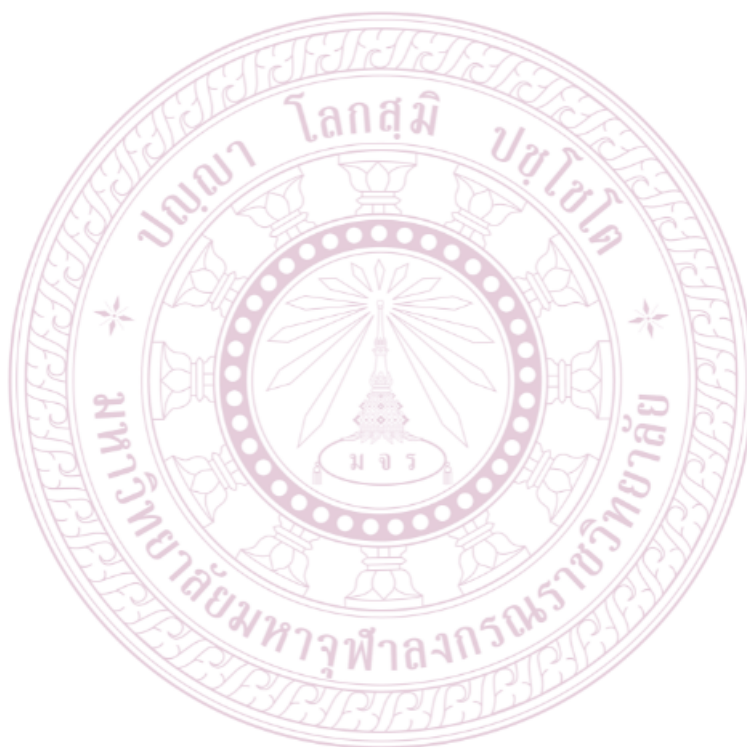
เก นันทะเสน และวราภรณ์ นันทะเสน. (๒๕๖๒) การวิเคราะห์ผลของการพัฒนาชุมชนด้วย ตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืน: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (research and development) เพื่อวิเคราะห์ผลของการ พัฒนา ที่มีต่อความยั่งยืนต่อชุมชนและปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและข้อจำกัดในการพัฒนา โดยทำการ สอบถามประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน ทั้งสิ้น ๓๙๑ ตัวอย่าง ซึ่งประเด็นผลของการพัฒนาที่มีต่อความยั่งยืนที่ทำการศึกษา ประกอบด้วย ความ ยั่งยืนด้านเศรษฐกิจวัดโดยใช้ ค่าเฉลี่ยของรายได้ ดัชนีความหลากหลายของ simson และค่าสัมประสิทธิ์จีนิ ความยั่งยืนด้านสังคมวัดจากดัชนีความมั่นคงทางสังคม (social security index: SSI) ความยั่งยืน ด้านปัจจัยทางกายภาพวัดจากดัชนีทางกายภาพ (physical index: PI) และความยั่งยืนด้านทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมวัดจากดัชนีการอนุรักษ์ (conservation index: CI) ดัชนีความสำนึกในคุณค่าของ สิ่งแวดล้อม (awareness index: AI) และดัชนีความ ปลอดภัยทางด้านสิ่งแวดล้อม (safety index: SI) โดยค่าดัชนีต่าง ๆ ที่ใช้ในการวิเคราะห์จะมีค่าตั้งแต่ ๐ ถึง ๑ ค่าดัชนีที่เข้าใกล้ ๑แสดงถึงความยั่งยืนมาก ผลการวิเคราะห์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีรายได้ เฉลี่ย ๙๓,๒๓๐ บาทต่อครัวเรือนต่อปี มีความหลากหลายของ รายได้จากภาคการเกษตรเท่ากับ ๐.๔๑๖ และนอกภาคการเกษตรเท่ากับ ๐.๓๒๙ ดัชนีความยั่งยืนทาง สังคมเท่ากับ ๐.๗๒๓ ดัชนี ความยั่งยืนทางกายภาพเท่ากับ ๐.๗๖๑ ดัชนีการอนุรักษ์เท่ากับ ๐.๘๐๒ ดัชนี ความสำนึกในคุณค่า ของสิ่งแวดล้อม ๐.๖๙๔ และดัชนีความปลอดภัยทางด้านสิ่งแวดล้อมเท่ากับ ๐.๕๓๑ ส่วนการ

วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและข้อจำกัดในการพัฒนาในพื้นที่ พบว่า ด้านความยั่งยืน ด้านเศรษฐกิจควรมุ่งเน้นความหลากหลายและความเท่าเทียมกันของรายได้ ด้านความยั่งยืนทางด้านสังคมควรมีการพัฒนาศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ด้านความรู้ (knowledge) และทักษะ (skills) อย่าง ต่อเนื่อง ด้านปัจจัยทางกายภาพควรพัฒนาระบบชลประทานเพื่อการเกษตร และด้านสิ่งแวดล้อมควร รักษาความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ

ง่ายงาม ประจวบวัน (๒๕๕๘) การพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ชุมชนบ้านหลักเมตร ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ พัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนของชุมชน บ้านหลักเมตรตำบลทุ่งขวางอำเภอกำแพงแสนจังหวัดนครปฐมซึ่งมีการศึกษา พัฒนาการในการผลิตทางการเกษตรศักยภาพ ข้อจำกัดของระบบการผลิตความ ตระหนักรู้เรื่องอาหารเกษตรปลอดภัย ปัญหาและโอกาสในการพัฒนาการผลิต รวมทั้งปัจจัยเงื่อนไขต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่เกษตรกรมีส่วนร่วม(Farmer Participatory Research: FPR) ตามแนวคิดงานวิจัยระบบการทำฟาร์ม (Farming Systems Research) ซึ่งมีขั้นตอน คือ การตั้งวัตถุประสงค์การสำรวจพื้นที่เพื่อกำหนด พื้นที่เป้าหมาย การวิเคราะห์ปัญหาและโอกาสในการพัฒนา การวางแผนและ การทดสอบเทคโนโลยีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการขยายผล และการประเมิน ผลการเรียนรู้เทคโนโลยี ผลการศึกษาพบว่า การเรียนรู้พัฒนาการในการผลิตทางการเกษตร ทำให้เห็นความเชื่อมโยงของความเข้มแข็งของระบบชุมชนในมิติทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมสัมพันธ์อยู่กับรูปแบบการผลิต เมื่อเกษตรกร เรียนรู้ระบบนิเวศเกษตรกรรม ศักยภาพ และข้อจำกัด ทำให้เกษตรกรมีความ รู้สึกเป็นเจ้าของการพัฒนาทางการผลิตร่วมกับนักวิชาการ คือ การจัดการความ เค็มของน้ำเพื่อการปลูกพืชผักการปรับปรุงระบบการให้น้ำแบบสปริงเกอร์และ แนวทางการปฏิบัติที่ดีในการบำรุงรักษาดิน การพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ในชุมชนหลักเมตรเป็นการพัฒนาเชิงระบบประกอบด้วย ระบบนิเวศเกษตรกรรม ระบบการรวมกลุ่ม ระบบมาตรฐาน และระบบตลาด การยอมรับเทคโนโลยีจากนักวิชาการจนเกษตรกรสามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างต่อเนื่องซึ่งขึ้นอยู่กับ กระบวนการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้เกษตรกรสามารถเกิดการเรียนรู้ด้วย ตนเอง และการวางบทบาทอย่างเสมอภาคกันระหว่างเกษตรกรกับนักวิชาการ นอกจากปัจจัยด้านกายภาพ (Physical factor) และปัจจัยทางด้านเทคนิค (Technical factor) แล้วปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ(Economic factor)และปัจจัยทาง ด้านสังคม(Social factor)ก็มีผลต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

ศรีประไพ อุดมละมุล (๒๕๕๙) ได้ทำการวิจัยเรื่องความสำเร็จในการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชน : กรณีศึกษาศูนย์เรียนรู้ เศรษฐกิจพอเพียงตำบลยุโป อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักคิด แนวทาง วิธีการ กระบวนการ ตลอดจนปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงาน เป็นการวิจัยแบบกรณีศึกษา ได้ศึกษาจากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นประธาน และกรรมการศูนย์ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตำบลยุโป โดยใช้การสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มเป็นเครื่องมือ ผลการศึกษา พบว่าศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตำบลยุโป ได้ก่อตั้งในปี ๒๕๔๒ ดำเนินงานในด้านการอบรมทรัพยากร เกษตรทฤษฎีใหม่ กิจกรรมเพื่อการพึ่งพาตนเอง และการดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินงาน

ของศูนย์ฯ มาจากการยึดมั่นในระบบเกษตรผสมผสาน นำมาปรับใช้โดยไม่ต้องพึ่งพาสารเคมี สามารถช่วยลดต้นทุนจากการใช้ปุ๋ยและยาปราบศัตรูพืช เน้นการทำบัญชีรายรับรายจ่าย เพื่อวางแผนในการใช้จ่ายเงินให้ถูกต้องและเหมาะสม โดยมีแนวคิดที่ว่า ตองอดทน สู้งานหาประสบการณ์ พึ่ง ภูมิปัญญาท้องถิ่น ใช้หลักการ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น สอนให้เป็นขณะเดียวกันสมาชิกทุกคนล้วนมีจิตอาสา มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการทำงานโดยไม่มีค่าตอบแทนในการบริหารงาน ต้องเอาใจเขามาใส่ใจเรา โดยให้สมาชิกทุกคนทำงานในอาชีพของตนเองให้เสร็จภารกิจเรียบร้อยก่อนจึงจะมาช่วยเหลือกิจกรรมของกลุ่ม

บทที่ ๓

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยมุ่งศึกษา “ความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ในพื้นที่จังหวัดยะลา โดยใช้วิธีวิจัย มุ่งศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับ แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาที่ยั่งยืน, แนวคิดการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน, นโยบายการส่งเสริมภาคการเกษตรอย่างยั่งยืนในประเทศไทย, แนวคิดบทบาทแกนนำชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง, แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมบริบทพื้นที่จังหวัดยะลา เป็นต้น การวิจัยในครั้งนี้จะมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อการรวบรวมและสืบค้นคุณค่าทางการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน นโยบายการส่งเสริมภาคการเกษตรอย่างยั่งยืนในประเทศไทยบนพื้นฐานแห่งความหลากหลายในด้านพหุวัฒนธรรม ของเกษตรในพื้นที่จังหวัดยะลาผ่านผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ประชาชน ชุมชน นักวิชาการมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา, เพื่อพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่และเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ พื้นที่ศึกษา ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

๓.๖ สรุป

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การดำเนินการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ในพื้นที่จังหวัดยะลา โดยใช้วิธีวิทยาวิจัย มุ่งศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับ แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาที่ยั่งยืน, แนวคิดการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน, นโยบายการส่งเสริมภาคการเกษตรอย่างยั่งยืนในประเทศไทย, แนวคิดบทบาทแกนนำชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง, แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมและบริบทพื้นที่จังหวัดยะลา เป็นต้น โดยมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อการรวบรวมและสืบค้นคุณค่าทางคุณค่าทางการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน นโยบายการส่งเสริมภาคการเกษตรอย่างยั่งยืนในประเทศไทยบนพื้นฐานแห่งความหลากหลายในด้านพหุวัฒนธรรม ของเกษตรในพื้นที่จังหวัดยะลาผ่านผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ประชาชน ชุมชน นักวิชาการ ที่ตอบวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา, เพื่อพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วม

ท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่และเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่ที่มีสาระโดยสรุปในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาที่ยั่งยืน, แนวคิดการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน, นโยบายการส่งเสริมภาคการเกษตรอย่างยั่งยืนในประเทศไทย, แนวคิดบทบาทแกนนำชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง, แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมและบริบทพื้นที่จังหวัดยะลา เป็นต้น

๒) ทำการศึกษาวเคราะห์บริบทเชิงพื้นที่เกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาที่ยั่งยืน, แนวคิดการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน, นโยบายการส่งเสริมภาคการเกษตรอย่างยั่งยืนในประเทศไทย, แนวคิดบทบาทแกนนำชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง, แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมของเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดยะลา

๓) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ กระบวนการและแนวทางในการบริหารจัดการความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

๒. การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการบริหารจัดการชุมชนบนพื้นฐานแห่งความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาที่ยั่งยืน, แนวคิดการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน, นโยบายการส่งเสริมภาคการเกษตรอย่างยั่งยืนในประเทศไทย, แนวคิดบทบาทแกนนำชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง, แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมของเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดยะลา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า คือ

๑) ทำการศึกษาและคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ประชาชน ชุมชน นักวิชาการ รวมจำนวน ๓ รูป/คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นบุคคลที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ประชาชน ชุมชน นักวิชาการ รวมจำนวน ๓ คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นบุคคลที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาและแนวทางความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลาโดยการสัมภาษณ์ และทำสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการรวม ๑๕ คน

๒) ทำการจัดกิจกรรมส่งเสริมชุมชนสร้างสรรค์ ประกอบด้วย ๑) การส่งเสริมการเรียนรู้ ๒) การเสริมสร้างจิตอาสา ๓) การพัฒนาความร่วมมือ ๔) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติด้านพื้นที่สีเขียว และ ๕) การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ (Action

Research) ในภาคสนาม (Field Study) ซึ่งทำการศึกษาและคัดเลือกตัวแทน จังหวัดยะลา รวม ๑๕ คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

๓) ทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการวิจัยฯ จำนวน ๑๕ คน แล้วนำมาสรุปผลและวิเคราะห์ผล

๔) ทำการสร้างเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา “กิจกรรมส่งเสริมชุมชนสร้างสรรค์ท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่” การนำข้อมูลคืนสู่ชุมชน

๓. จัดประชุมสัมมนาเพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชน และสร้างเครือข่าย ชุมชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

๓.๒ พื้นที่ศึกษา ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

เนื่องจากการศึกษาวิจัยในลักษณะของความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงกำหนดพื้นที่ในการศึกษาเครือข่ายการสร้างชุมชนภาคการเกษตรที่ประชาชนได้รับการพัฒนาคุณภาพและศักยภาพ บนพื้นฐานแห่งชุมชนและสังคมตาม แนวคิดการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน, นโยบายการส่งเสริมภาคการเกษตรอย่างยั่งยืนในประเทศไทย, แนวคิดบทบาทแกนนำชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง, แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมและแก้ไขปัญหาหรือร่วมขับเคลื่อนเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา ในระดับต่าง ๆ ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงกำหนดประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ มุ่งเป้าหมายที่ค้นหาและพัฒนาปัจจัยแห่งความสำเร็จเพื่อประโยชน์และการพัฒนาความยั่งยืนในชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลาและต่อยอดแก่ชุมชนอื่น ๆ ต่อไป ได้แก่

- ศูนย์เรียนรู้ทฤษฎีใหม่รูปแบบ “โคก หนอง นา โมเดล” บ้านบันนังกระเจาะ ตำบลธารโต อำเภอธารโต จังหวัดยะลา

- ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตำบลยุโป หมู่ที่ ๑ ตำบลยุโป อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

- หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ม.๑ ต.บาเจาะ อ.บันนังสตา จังหวัดยะลา

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร (Population) ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรของโครงการ ๓ กลุ่ม ๆ ละ ๕ คน รวมทั้งสิ้น ๑๕ คน

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ได้แก่ การคัดเลือกตัวแทนการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวนกลุ่มละ ๓ คน รวมทั้งสิ้น ๙ คน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ได้แก่ สมาชิกในศูนย์เรียนรู้ทฤษฎีใหม่รูปแบบ “โคก หนอง นา โมเดล” บ้านบันนังกระเจาะ ตำบลธารโต อำเภอธารโต จังหวัดยะลา จำนวน ๕ คน สมาชิกในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตำบลยุโป หมู่ที่ ๑ ตำบลยุโป อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ๕ คน สมาชิกในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ม.๑ต.บาเจาะ อ.บันนังสตา จังหวัดยะลา จำนวน ๕ คน กลุ่ม

ผู้นำรัฐฯ ๓ คน ผู้ชุมชน ๓ คน เครือข่ายประคม ๓ คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นบุคคลที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาและแนวทางความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลาโดยการสัมภาษณ์ และทำสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการรวม ๑๕ คน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยประกอบด้วย

ในเรื่องของเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยนั้น มุ่งเน้นการศึกษาวเคราะห์จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ส่วนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อให้ได้มาซึ่งความสัมพันธ์และสอดคล้องกับแนวทางความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา โดยมีการดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

๑. แบบสัมภาษณ์ (Interview Guideline) โดยคณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับบุคคลหรือกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน นักวิชาการ ในจังหวัดยะลารวมจำนวน ๓ รูป/คน โดยแบบสัมภาษณ์ได้พัฒนาจากการวิเคราะห์เอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีเนื้อหาที่สำคัญ เช่น แนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการ และความสัมพันธ์สอดคล้องกับแนวทางความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตร

๒. ศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการจัดกิจกรรมส่งเสริมชุมชนสร้างสรรค์ ประกอบด้วย ๑) การส่งเสริมการเรียนรู้ ๒) การเสริมสร้างจิตอาสา ๓) การพัฒนาความร่วมมือ ๔) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติด้านพื้นที่สีเขียว และ ๕) การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในภาคสนาม (Field Study) โดยใช้กิจกรรมการผลิตสื่อ Social Media ด้วยโทรศัพท์มือถือ ซึ่งทำการศึกษาและคัดเลือกตัวแทน จังหวัดยะลา จำนวน ๑๕ คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

๓. แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) สำหรับผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ ที่จะมีส่วนสรุปวิเคราะห์ผลและรูปแบบแนวทางความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตร

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น คณะผู้วิจัยจะใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. การลงพื้นที่ในจังหวัดยะลา เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) บุคคลหรือกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน นักวิชาการ รวมจำนวน ๓ รูป/คน เพื่อค้นหาแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการ และความสัมพันธ์สอดคล้องกับแนวทางความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตร

๒. ศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการจัดกิจกรรมส่งเสริมชุมชนสร้างสรรค์ ประกอบด้วย ๑) การส่งเสริมการเรียนรู้ ๒) การเสริมสร้างจิตอาสา ๓) การพัฒนาความร่วมมือ ๔) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่สีเขียว และ ๕) การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในภาคสนาม (Field Study) โดยใช้กิจกรรมการผลิตสื่อ Social Media ด้วยโทรศัพท์มือถือ ซึ่งทำการศึกษาและคัดเลือกตัวแทน จังหวัดยะลา จำนวน ๑๕ คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

๓. สนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิและ ผู้เชี่ยวชาญระดับพื้นที่ ได้ร่วมกันสรุปวิเคราะห์ผลและรูปแบบแนวทางความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตร

๔. จัดประชุมสัมมนาเพื่อคืนข้อมูลเรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา” และสร้างเครือข่ายความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรในจังหวัดยะลา

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์เชิงพื้นที่ ได้ศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการจัดกิจกรรมส่งเสริมชุมชนสร้างสรรค์ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยคณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

๑. วิเคราะห์แนวคิด ความหมายของเกี่ยวกับ การสร้างชุมชนภาคการเกษตรที่ประชาชนได้รับการพัฒนาคุณภาพและศักยภาพ บนพื้นฐานแห่งชุมชนและสังคมตาม แนวคิดการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน นโยบายการส่งเสริมภาคการเกษตรอย่างยั่งยืนในประเทศไทย แนวคิดบทบาทแกนนำชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมและแก้ไขปัญหาหรือร่วมขับเคลื่อนเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการความเป็นมา รูปแบบ กระบวนการและแนวทางในการบริหารจัดการความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตร

๒. ศึกษาวิเคราะห์เพื่อให้ได้กรอบความคิดที่นำไปสู่การสร้างกรอบคำถามเพื่อนำไปสู่การลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกและเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๕ รูป/คน

๓. นำผลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์พัฒนา และสร้างเครือข่าย เพื่อให้เกษตรกรในจังหวัดยะลาเกิดการใช้นวัตกรรมภูมิปัญญาที่ยั่งยืน, แนวคิดการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน, นโยบายการส่งเสริมภาคการเกษตรอย่างยั่งยืนในประเทศไทย, แนวคิดบทบาทแกนนำชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง, แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมและแก้ไขปัญหาหรือร่วมขับเคลื่อนเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา ในระดับต่าง ๆ

๔. วิเคราะห์ผลสรุปที่ได้จากการฝึกอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ทั้งในรูปแบบการประเมิน (Pretest-Posttest) และผลสรุปการประชุมสนทนากลุ่มเฉพาะของตัวแทนผู้เข้า

รับการฝึกอบรม เพื่อนำเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ (SWOT Analysis) ในเชิงพื้นที่หรือหมู่บ้านชุมชนที่เป็นตัวแทนในจังหวัดยะลา

๕. นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้ทั้งจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลวิเคราะห์บริบทเชิงปัญหาและข้อเท็จจริงที่รวบรวมได้จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ วิเคราะห์ผลสรุปที่ได้จากการฝึกอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ นำเข้าสู่การประชุมสนทนากลุ่มเฉพาะ เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันหาข้อสรุป

๖. นำปัญหาและข้อเสนอแนะที่ได้จากการจัดประชุมสัมมนาเพื่อคืนข้อมูลเรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา” และสร้างเครือข่ายความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรในจังหวัดยะลามาไปสู่การอภิปรายผลการวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์และครอบคลุม

๓.๖ สรุป

การศึกษาวิจัย “ความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา” โดยมีเป้าหมายการวิจัย เพื่อประชาชนได้รับการพัฒนาคุณภาพและศักยภาพ บนพื้นฐานแห่งชุมชนและสังคมที่เปี่ยมด้วยคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อเชื่อมต่อการบริหารจัดการและสร้างเมืองอัจฉริยะตามแนวพระพุทธศาสนา ถือเป็นชุมชนและสังคมเมืองอัจฉริยะที่มากด้วยคุณธรรม จริยธรรม มีผู้คนอยู่ร่วมกันด้วยความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา และถือเป็น สังคมแห่งความสงบสุขและสังคมแห่งความสันติสุขต้นแบบซึ่งเป็นงานวิจัยมุ่งศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับ แนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาที่ยั่งยืน แนวคิดการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน นโยบายการส่งเสริมภาคการเกษตรอย่างยั่งยืนในประเทศไทย แนวคิดบทบาทแกนนำชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมและบริบทพื้นที่จังหวัดยะลาเป็นต้น การวิจัยในครั้งนี้จะมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อการรวบรวมและสืบค้นคุณค่าทางคุณธรรม จริยธรรมของผู้คนบนพื้นฐานแห่งความหลากหลายในพื้นที่เป็นพหุวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ค่านิยม จารีต ประเพณี และวัฒนธรรมอันดีของคนในจังหวัดยะลาผ่านผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน นักวิชาการ รวมจำนวน ๓ รูป/คน พัฒนา วิเคราะห์ เพื่อนำไปสู่การสร้างเครือข่ายความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตร จากการประชุมสัมมนาผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ และคัดเลือกตัวแทนเกษตรกรในจังหวัดยะลา รวม ๑๕ รูป/คน เข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการ แล้วทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อสรุปวิเคราะห์ผลและรูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา รวมไปถึงการสร้างเครือข่ายความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตร ในจังหวัดยะลา และมีการประชุมสัมมนาเพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชน

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา” นี้มีขึ้นเพื่อศึกษาวิธีการและการพัฒนารูปแบบเกษตรกรรมในรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรยั่งยืนมีความสัมพันธ์กับเกษตรและสิ่งแวดล้อม เกษตรผสมผสาน การปลูกพืชแต่ละชนิดมีความเกื้อกูลกันอย่างมีประสิทธิภาพ และเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ ของทรัพยากร และวนเกษตร มีลักษณะเลียนแบบระบบภูมิ นิเวศป่าธรรมชาติ และเพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่ออาชีพเกษตรกร ๑) เศรษฐกิจ ๒) สังคม ๓) สิ่งแวดล้อม กิจกรรมแบบมีส่วนร่วม การเสริมสร้างเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรบนพื้นฐานท่ามกลางความหลากหลายของเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดยะลา พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ มุ่งเป้าหมายที่ค้นหาและพัฒนาปัจจัยแห่งความสำเร็จเพื่อประโยชน์ และการพัฒนาความยั่งยืนในชุมชนภาคเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลาและต่อยอดแก่ชุมชนอื่น ๆ ต่อไป โดยที่คณะผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากสมาชิกในศูนย์เรียนรู้วิถีชีวิตใหม่รูป แบบ “โคก หนอง นา โมเดล” บ้านบันนังกระเจาะ ตำบลธารโต อำเภอดุสิต จังหวัดยะลา จำนวน ๕ คน สมาชิกในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตำบลยุโป หมู่ที่ ๑ ตำบลยุโป อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ๕ คน สมาชิกในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ม.๑ ต.บาเจาะ อ.บันนังสตา จังหวัดยะลา จำนวน ๕ คน กลุ่มผู้นำรัฐฯ ๓ คน ผู้ชุมชน ๓ คน เครือข่ายประคม ๓ คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นบุคคลที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาและแนวทางการความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลาโดยการสัมภาษณ์ และทำสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการรวม ๒๔ คน ดังนั้นในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังกล่าวและแบ่งตามหัว ข้อดังนี้

๔.๑ ผลของการศึกษารูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

๔.๒ ผลการพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

๔.๓ ผลการเสริมสร้างเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

๔.๑ ผลของการศึกษารูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา พบว่า

๑) ชุมชนภาคการเกษตรพื้นที่อำเภอดุสิต จังหวัดยะลา

(๑) สภาพทั่วไปของพื้นที่อำเภอดุสิต จังหวัดยะลา

ที่ตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแห ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ที่แยกทางเข้าหมู่บ้านชาไก หมู่ที่ ๔ ตำบลบ้านแห อำเภอดุสิต จังหวัดยะลา องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแห ได้มีการยกฐานะสภาตำบลเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล ประจำปี ๒๕๔๐ ซึ่งประกาศลงในราชกิจจานุเบกษา ฉบับประกาศทั่วไป เล่ม ๑๑๓ ตอนพิเศษ ๕๒ ลงวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๓๙ มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐ และอยู่ห่างจากอำเภอดุสิตเป็นระยะทางประมาณ ๗ กิโลเมตร ห่างจาก

จังหวัดยะลา ประมาณ ๖๗ กิโลเมตร ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดยะลา ใช้ระยะเวลาในการเดินทางจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแห่ ถึงจังหวัดยะลา ๑ ชั่วโมง ๒๐ นาที และอยู่ห่างจากอำเภอเบตง จังหวัดยะลา เป็นระยะทางประมาณ ๖๖ กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดปัตตานี เป็นระยะทางประมาณ ๑๐๐ กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดนราธิวาสเป็นระยะทางประมาณ ๑๒๘ กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดสงขลา เป็นระยะทางประมาณ ๑๗๗ กิโลเมตร และ ห่างจากกรุงเทพฯ เป็นระยะทางประมาณ ๑,๑๒๒ กิโลเมตร

(๒) เนื้อที่และอาณาเขต

องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแห่ มีเนื้อที่โดยประมาณ ๖๕,๖๒๕ ไร่ หรือประมาณ ๙๕ ตารางกิโลเมตร

- ทิศเหนือ จรด ตำบลธารโต อำเภอธารโต จังหวัดยะลา
- ทิศใต้ จรด ตำบลแม่หวาด อำเภอธารโต จังหวัดยะลา
- ทิศตะวันออก จรด ตำบลแม่หวาด อำเภอธารโต จังหวัดยะลา
- ทิศตะวันตก จรด ประเทศมาเลเซีย

(๓) ภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศของตำบลบ้านแห่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา ลาดชัน และมีทรัพยากร ป่าไม้ เป็นจำนวนมาก มีลำธารสายเล็ก ๆ จำนวนหลายสาย มีน้ำไหลตลอดทั้งปี มีพื้นที่เพียงส่วนน้อยที่เป็นพื้นที่ราบ

(๔) ภูมิอากาศ

เป็นแบบมรสุม มี ๒ ฤดู ฤดูร้อน ประมาณ ๕ เดือน เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม ถึง เดือน พฤษภาคม อุณหภูมิเฉลี่ย ๓๓ องศาเซลเซียส ฤดูฝน ประมาณ ๗ เดือน เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน ถึง เดือนธันวาคม อุณหภูมิเฉลี่ย ๒๒ องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝน ๑,๘๐๑.๙๐ ต่อปี

(๕) การปกครองแบ่งออกเป็น ๑๑ หมู่บ้าน

หมู่ที่ ๑	บ้านแห่	กำนันชื่อ นายอุซึ่ง ยุมอ
หมู่ที่ ๒	บ้านบัวทอง	ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายเพาชี ยะโต๊ะ
หมู่ที่ ๓	บ้านซาไก	ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายรอมลี โต๊ะบู
หมู่ที่ ๔	บ้านบุลีสะเนอ	ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายมุฮัมหมัด อาบู
หมู่ที่ ๕	บ้านบ่อหินใน	ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายอับดุลมานะห์ วาเฮง
หมู่ที่ ๖	บ้านบาตูปูเต๊ะ	ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นางไซนุง ราแดง
หมู่ที่ ๗	บ้านวังศิลา	ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายโกศล จันทรนิต
หมู่ที่ ๘	บ้านเจาะซีโป๊ะ	ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายมะตอเฮ หะยีดอเลาะ
หมู่ที่ ๙	บ้านบัวทองใต้	ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายอาแซ มามะ
หมู่ที่ ๑๐	บ้านควนดินดำ	ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายต่วนกามารูดิง ดอนิ
หมู่ที่ ๑๑	บ้านบ่อหินนอก	ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายสุ สาและ

(๖) ประชากร

ประชากร ข้อมูล ณ เดือนมกราคม ๒๕๖๕ ประชากรตำบลบ้านแห่ รวมทั้งสิ้น ๗,๙๗๑

- ประชากรชาย จำนวน ๔,๐๖๙ คน
- ประชากรหญิง จำนวน ๓,๙๐๒ คน

จำนวนครัวเรือน ๒,๕๓๓ ครัวเรือน (ที่มา : สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง) โดยการขับเคลื่อนโครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามหลักทฤษฎีใหม่ประยุกต์สู่ “โคก หนอง นา พช.” โดยมีผู้นำท้องที่ ท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ ประชาชน และเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ร่วมจัดกิจกรรมเอามื้อสามัคคี ณ แปลงครัวเรือนต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต (Household Lab Model for quality of life : HLM) นายอุดร แก้วเจริญ หมู่ที่ ๕ ตำบลธารโต อำเภอธารโต เพื่อพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้รูปแบบ “โคก หนอง นา โมเดล” แก่ประชาชน และหน่วยงานในพื้นที่ โดยกำหนดกิจกรรมการพัฒนาประกอบด้วย การเปิดป้ายศูนย์เรียนรู้ฯ การปลูกป่า ๓ อย่างประโยชน์ ๔ อย่าง โดยได้รับการสนับสนุนพันธุ์ไม้จากสถานีเพาะชำกล้าไม้จังหวัดยะลา และศูนย์วิจัยพืชสวนยะลา การปลูกหญ้าแฝก โดยได้รับการสนับสนุนจากสถานีพัฒนาที่ดินยะลา การปล่อยปลาน้ำจืด โดยได้รับการสนับสนุนจากศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดยะลา และการสาธิตทำปุ๋ยหมักอินทรีย์จากปราชญ์ชาวบ้านบ้านบันนังกระเจาะ การขับเคลื่อนวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง

แผนภาพที่ ๑๐ กิจกรรมการขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่โครงการต้นแบบหมู่ที่ ๕ ตำบลธารโต อำเภอธารโต

ในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้ทฤษฎีใหม่รูปแบบ “โคก หนอง นา โมเดล” เป็นการประยุกต์ทฤษฎีใหม่ของในหลวงรัชกาล ที่ ๙ ในการบริหารจัดการพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ควรส่งเสริม สนับสนุน และขยายผลองค์ความรู้ด้านนี้ให้แพร่หลาย เพื่อประชาชนได้นำองค์ความรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์สูงสุด อีกทั้งเป็นการสืบสานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ให้คนไทยนำไปใช้ประโยชน์สืบไป

แผนภาพที่ ๑๑ คณะผู้วิจัยลงพื้นที่หมู่ที่ ๕ ตำบลธารโต อำเภอธารโต จังหวัดยะลา

โดยการขับเคลื่อนโครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามหลักทฤษฎีใหม่ประยุกต์สู่ “โคก หนอง นา พช.” ในครั้งนี้ มีผู้นำท้องที่ ท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ ประชาชน และเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ร่วมจัดกิจกรรมเอามื้อสามัคคี ณ แปลงครัวเรือนต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต (Household Lab Model for quality of life : HLM) นายอุดร แก้วเจริญ หมู่ที่ ๕ ตำบลธารโต อำเภอธารโต เพื่อพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้รูปแบบ “โคก หนอง นา โมเดล” แก่ประชาชนและหน่วยงานในพื้นที่ โดยกำหนดกิจกรรมการพัฒนาประกอบด้วย การเปิดป้ายศูนย์เรียนรู้ฯ การปลูกป่า ๓ อย่างประโยชน์ ๔ อย่าง โดยได้รับการสนับสนุนพันธุ์ไม้จากสถานีเพาะชำกล้าไม้จังหวัดยะลา และศูนย์วิจัยพืชสวนยะลา การปลูกหญ้าแฝก โดยได้รับการสนับสนุนจากสถานีพัฒนาที่ดินยะลา การปล่อยปลาในน้ำจืด โดยได้รับการสนับสนุนจากศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดยะลา และการสาธิตทำปุ๋ยหมักอินทรีย์จากปราชญ์ชาวบ้านบ้านบันนังกระเจา

๒) ชุมชนภาคการเกษตรพื้นที่อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา

(๑) สภาพทั่วไป

ตำบลบาเจาะเป็นตำบลเก่าแก่อันมีมาประมาณ ๙๘ ปีแล้ว คำว่า"บาเจาะ" มาจากคำว่า"มือเจาะ" แปลว่าที่ราบขึ้นแฉะ ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม สภาพและข้อมูลพื้นฐานสภาพทั่วไปเนื้อที่คิดเป็นตารางกิโลเมตรได้ ๖๒ ตารางกิโลเมตร คิดเป็นไร่ได้ ๓๖,๖๗๕ ไร่ลักษณะภูมิประเทศตำบลบาเจาะ ภูมิประเทศเป็นที่ราบขึ้น และภูเขา หนาไปด้วยแม่น้ำทั้งฝั่งตะวันตกมีแม่น้ำปัตตานีทอดตลอด แนวจากทิศเหนือเขตการปกครององค์กรบริหารส่วนตำบลบาเจาะ แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๕ หมู่บ้าน

หมู่ที่ ๑ บ้านอุแบ พื้นที่ ๘ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๕,๐๐๐ ไร่

หมู่ที่ ๒ บ้านบาเจาะ พื้นที่ ๔ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๒,๕๐๐ ไร่

หมู่ที่ ๓ บ้านบางกลาง พื้นที่ ๑๘ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๑๑,๒๕๐ ไร่

หมู่ที่ ๔ บ้านบียอ พื้นที่ ๑๖ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๑๐,๐๐๐ ไร่

หมู่ที่ ๕ บ้านคอลอกาเอ พื้นที่ ๑๓ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๘,๑๒๕ ไร่

(๒) อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดต่อกับ อบต. บันนังสตา และ อบต.ตลิ่งชัน

ทิศใต้ ติดต่อกับ เทศบาลตำบลเขื่อนบางลาง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อบต.ตลิ่งชันทิศ

ตะวันตก ติดต่อกับ อบต.บันนังสตา โดยมีแม่น้ำปัตตานีเป็นเส้นแบ่งเขต

(๓) จำนวนประชากร

ประชากรของตำบลจำนวนประชากรในเขต อบต. ๗,๒๕๗ คน และจำนวนหลังคาเรือน ๑,๗๖๒ หลังคาเรือน

(๔) สภาพทางเศรษฐกิจ

ข้อมูลอาชีพของตำบลอาชีพหลัก คือ การทำสวน อาชีพรอง คือ การเลี้ยงวัว เลี้ยงแพะ แปรรูปมะนาว

(๕) สภาพทางสังคมการศึกษา

ราษฎรในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบาเจาะ ได้รับการศึกษาในภาคบังคับในระดับประถมศึกษา ส่วนใหญ่จะศึกษาต่อในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม และมีบางส่วนที่ศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษา

จำนวนโรงเรียนที่มีอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลบาเจาะที่สังกัดสำนักงานเขตการศึกษา เขต ๒ จ.ยะลา มีจำนวน ๓ โรงเรียน คือ

- โรงเรียนบ้านบาเจาะ หมู่ที่ ๒
- โรงเรียนบ้านบางกลาง หมู่ที่ ๓
- โรงเรียนบ้านสาคุ หมู่ที่ ๔

ในระดับก่อนวัยเรียนองค์การบริหารส่วนตำบลบาเจาะ มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน ๒ แห่ง คือ

- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านบาเจาะ มีจำนวนเด็กนักเรียน ๖๐ คน มีผู้ดูแลเด็ก ๓ คน
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านบางกลาง มีจำนวนเด็กนักเรียน ๔๐ คน มีผู้ดูแลเด็ก ๒ คน

ในระดับมัธยมศึกษา มีโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ๑ แห่ง คือ โรงเรียนอิสลามบาเจาะวิทยา

(๖) สาธารณสุข

- ครอบครัวส่วนใหญ่ไม่นิยมใช้การวางแผนครอบครัว
- อาคารศูนย์สาธารณสุขมูลฐานยังมีไม่ครบทุกหมู่บ้าน
- สถานีอนามัยมี ๑ แห่ง

การบริการพื้นฐานความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบาเจาะ ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เนื่องจากพื้นที่ตำบลบาเจาะถือเป็นพื้นที่สีแดง มีเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้น

(๗) ทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรธรรมชาติในเขตตำบลบาเจาะ มีพื้นที่สาธารณะซึ่งเป็นพื้นที่ราชพัสดุ อยู่ในเขตหมู่ที่ ๒ มีภูเขาซึ่งมีถ้ำลำธารน้ำไหลผ่าน และมีพื้นที่ป่าเป็นบางส่วน พื้นที่บางส่วนประชาชนได้เข้าไปทำสวนผลไม้ และปลูกยางพารา

แนวความคิดในเรื่องอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยังต้องปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กับประชาชน

สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบันนังสตา โดยนางณัฐวิภา วาบา พัฒนาการอำเภอบันนังสตา พร้อมด้วยนางจิรพรรณ อักโขสุวรรณ พัฒนาการประจำตำบลบาเจาะ นางสาวพริษฐ์ สะ

มา อาสาพัฒนา ลงพื้นที่ดำเนินโครงการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง จัดสัมมนาการเรียนรู้วิถีชีวิต เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อ

- การสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวพัฒนา ๓ สร้าง คือ สร้างความมั่นคงทางอาหาร สร้างสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน และสร้างภูมิคุ้มกัน

- บ้านใด ๙ ขั้นสู่ความพอเพียง

- การบริหารการจัดการชุมชน

- การพัฒนาให้เป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชน การออกแบบพื้นที่เพื่อการพึ่งตนเองและรองรับภัยพิบัติ

- การพัฒนาตามแนวทาง ๔ ด้าน ๒๓ ตัวชี้วัด และการประเมินความ “ความอยู่เย็นเป็นสุข” หรือความสุขมวลรวมของหมู่บ้าน/ชุมชน

แผนภาพที่ ๑๒ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบ้านนังस्ता ลงพื้นที่ดำเนินโครงการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

โดยมุ่งเน้นการปรับกรอบความคิด/กระบวนกรทางความคิด (mindset) ให้กลุ่มเป้าหมายตระหนักถึงความสำคัญในการปรับเปลี่ยนชีวิตและการพัฒนาหมู่บ้านที่สมดุล สอดคล้องกับการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติ โดยมีนายอดิระะ สอริ หมู่ ๑ ตำบลบาเจาะ อำเภอบ้านนังस्ता และกลุ่มเป้าหมาย จำนวน ๓๐ ครอบครัว

แผนภาพที่ ๑๓ คณะผู้วิจัยลงพื้นที่หมู่ ๑ ตำบลบาเจาะ อำเภอบ้านนังस्ता จังหวัดยะลา

๓) ชุมชนภาคการเกษตรพื้นที่อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา

(๑) สภาพทั่วไป

ตำบลยุโป เป็นหนึ่งใน ๑๔ ตำบล ของอำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา สำนักงานเทศบาลตำบลยุโป ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ ๑ เนื้อที่ประมาณ ๒๑,๑๐๖.๒๕ ไร่ หรือประมาณ ๓๓.๗๗ ตารางกิโลเมตร ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองยะลา ประมาณ ๘ กิโลเมตร ประวัติความเป็นมาในอดีตตำบลยุโปมีราษฎรที่นับถือศาสนาอิสลามอาศัยอยู่ประมาณ ๕๐ ครัวเรือน มีต้นไม้ชนิดหนึ่งชาวบ้านเรียกว่า “ต้นดูโป” เป็นภาษามลายูท้องถิ่น ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก จึงเรียกชื่อบ้านดูโปกันเรื่อยมา ต่อมา มีชาวบ้านที่นับถือศาสนาพุทธ ได้เข้ามาอาศัยมากขึ้นและได้เรียก “บ้านดูโป” เปลี่ยนตามสำเนียงใหม่ว่า “บ้านยุโป” หรือตำบลยุโป ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยว่า “ต้นมะไฟ”

(๒) พื้นที่

ตำบลยุโปเป็นตำบลหนึ่งใน ๑๔ ตำบลของอำเภอเมืองยะลา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอเมืองยะลา ระยะทางห่างจากตัวอำเภอประมาณ ๗ กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด ๓๓.๗๗ ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ ๒๑,๑๐๖.๒๕ ไร่ ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม

(๓) เขตพื้นที่

ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลตาเซะ อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา
 ทิศใต้ ติดกับ ตำบลท่าสาป อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา
 ทิศตะวันออก ติดกับ แม่น้ำตาปี และเขตอ.ยะรัง
 ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลลำใหม่ อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา

(๓) อาชีพ

อาชีพหลัก ได้แก่ การทำนา ทำสวนผลไม้ สวนยางพารา ทำไร่ข้าวโพด พืชสวนครัว ปราสจากสารพิษริมแม่น้ำปัตตานี (สวนผลไม้ทุเรียน มังคุด เงาะ ส้มโอ ลองกอง กล้วย ฯลฯ) อาชีพรับราชการ ค้าขาย และรับจ้างทั่วไป

(๔) สาธารณูปโภค

จำนวนบ้านที่มีโทรศัพท์ ๗๐๐ หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ ๕๖.๐๐ ของจำนวนหลังคาเรือน

(๕) การเดินทาง

ชาวตำบลยุโปสามารถเดินทางติดต่อกับอำเภอเมืองยะลาโดยทางรถยนต์ได้ ๓ ทาง คือ

- ถนนเพชรเกษม เป็นถนนลาดยางผ่านตำบลท่าสาปถึงตำบลยุโป ระยะทาง ๗ กิโลเมตร
- ถนนสายตลาดเมืองใหม่ผ่านหมู่ที่ ๓ ตำบลยุโป ไปบรรจบกับถนนสายท่าสาป-ยุโป ระยะทาง ๓ กิโลเมตร
- ถนนสายเพชรเกษมผ่านตำบลพร่อนถึงตำบลยุโป ระยะทาง ๘ กิโลเมตร

(๖) ผลិតภัณฑ์

ข้าวซ้อมมือ มโนราห์ (ศิลปินพื้นบ้านภูมิปัญญาท้องถิ่น)

(๗) สถานที่

- วัดยุพาราม (บ้านยุโป)
- วัดวาลุการาม (บ้านคลองทรายใน)
- วัดชมพูสถิต
- วัดพุทธเฉลิม (วัดหัวสะพาน)
- บึงบาโด

(๘) เขตการปกครอง

ตำบลยุโป แบ่งการปกครองออกเป็น ๖ หมู่บ้าน ดังนี้

หมู่ที่ ๑ บ้านยุโป นายวิสุทธิ หวัหะชฌ์ ผู้ใหญ่บ้าน เบอร์โทร. ๐-๗๓๒๗-๐๑๖๓

หมู่ที่ ๒ บ้านทุ่งเหียง นายทักษิณ ปือราแง ผู้ใหญ่บ้าน เบอร์โทร. ๐๘๔ -

๙๖๖๑๒๖

หมู่ที่ ๓ บ้านบาโด นายรอนิง มามะ ผู้ใหญ่บ้าน เบอร์โทร. ๐๘๒ -๒๖๒๑๕๕๗

หมู่ที่ ๔ บ้านทุ่งยามู นายสุริยะ สองแก้ว ผู้ใหญ่บ้าน เบอร์โทร. ๐๘๗-

๒๘๘๐๔๕๗

หมู่ที่ ๕ บ้านคลองทราย นายปรีชา สมบูรณ์แก้ว กำนัน เบอร์โทร. ๐๘๐-

๑๓๗๙๖๖๘

หมู่ที่ ๖ บ้านบ่อเจ็ดลูก นายรอนิง ชาและ ผู้ใหญ่บ้าน เบอร์โทร. ๐๘๔-

๑๙๔๗๘๑๖

(๙) จำนวนประชากร

ตำบลยุโป มีประชากรทั้งสิ้น ๖,๖๗๗ คนแยกเป็นชาย ๓,๒๒๖ คน หญิง ๓,๔๕๑ คน มีครัวเรือนทั้งสิ้น ๑,๔๘๑ ครัวเรือน โดยหมู่ที่ ๒ มีประชากรอาศัยอยู่มากที่สุดและหมู่ที่ ๕ บ้านคลองทรายมีประชากรน้อยที่สุด การนับถือศาสนา (ร้อยละ) พุทธ ๔๔.๔ อิสลาม ๕๕.๖ โดยบ้านคลองทรายนับถือศาสนา (ร้อยละ) พุทธ ๑๐๐ และบ้านบาโดและบ้านบ่อเจ็ดลูกนับถือศาสนา (ร้อยละ) อิสลาม ๑๐๐ ข้อมูล : สำนักทะเบียนราษฎร์ อำเภอเมืองยะลา ณ เดือน พฤษภาคม ๒๕๕๖

(๑๐) ประวัติการก่อตั้งและความเป็นมาของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง บ้านยุโป

ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านตำบลยุโปเกิดขึ้นจากความคิดของคนในชุมชน ร่วมคิดร่วมทำ เพื่อให้ชุมชนมีศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสาร และความรู้ที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชนในชุมชน เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้การถ่ายทอดความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ค่านิยมและเอกลักษณ์ของชุมชนเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ก่อให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ และมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของประชาชน ที่ดำเนินการโดยประชาชน และเพื่อประชาชน เพื่อก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ ศูนย์ฯ ได้เข้าร่วมโครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตร และสหกรณ์ ตั้งแต่ปี ๒๕๕๒

(๑๑) หลักสูตรที่จัดฝึกอบรม

แนวความคิดดำรงชีวิตโดยยึดเศรษฐกิจพอเพียง การทำบัญชีครัวเรือน การทำของใช้ในครัวเรือนจากสมุนไพร เช่น ทำน้ำยาอเนกประสงค์ ทำสบู่จากเปลือกมังคุด การทำน้ำมันมะพร้าว

พลังงานทดแทน การทำเตาเผาถ่านน้ำส้มควันไม้ ก๊าซชีวภาพในครัวเรือน ตู้อบพลังงานแสงอาทิตย์ การทำไร่นาสวนผสม การทำปุ๋ยหมักน้ำและแห้ง สารปราบศัตรูพืชจากสมุนไพร และการปฏิบัติ ศาสนกิจ

(๑๒) ความพร้อมของศูนย์ฯ

ศูนย์มีความพร้อมในการจัดการฝึกอบรม และมีการจัดสถานที่พักสำหรับผู้เข้ารับการฝึกอบรมตามบ้านเรือนบริเวณใกล้เคียงแบบโฮมสเตย์ สามารถรองรับผู้เข้าอบรมได้รุ่นละ ๔๐ คน มี ครัว มีฐานการเรียนรู้ที่เหมาะสม และสถานที่จัดกิจกรรมภาคการปฏิบัติ

แผนภาพที่ ๑๔ พัฒนาการอำเภอเมืองยะลา พร้อมด้วย นางสาวสุตารัตน์ วิรัชต์ พัฒนาการผู้ประสานงานตำบลยุโป นักพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (นพร.) ลงพื้นที่ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง บ้านยุโป ของนายพินัย แก้วจันทร์ ปราชญ์ชาวบ้านตำบลยุโป

นางกัลยา หลุยวรรณ นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ รักษาการแทน พัฒนาการอำเภอเมืองยะลา พร้อมด้วย นางสาวสุตารัตน์ วิรัชต์ พัฒนาการผู้ประสานงานตำบลยุโป นักพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (นพร.) ลงพื้นที่ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง บ้านยุโป ของนายพินัย แก้วจันทร์ ปราชญ์ชาวบ้านตำบลยุโป ซึ่งมีแนวความคิดดำรงชีวิตและการปฏิบัติตนบนพื้นฐานจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย โดยเน้นการพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอนเพื่อให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ และนำไปสู่ความสมดุล ความมั่นคงและยั่งยืน พร้อมกันนี้ได้มอบหมวกที่ระลึกโลโก้ พช. แก่นายพินัย แก้วจันทร์ และรับมอบคู่มือองค์ความรู้และภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินงานของงานพัฒนาชุมชนต่อไป

(๑๓) ข้อมูลทั่วไปของปราชญ์ชาวบ้าน

ชื่อ-สกุล นายพินัย แก้วจันทร์ ที่อยู่ ๗๒/๓ หมู่ที่ ๑ ตำบลยุโป อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ๙๕๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๙๓-๒๗๐๐๕๕, ๐๘-๑๓๘๘-๕๑๖๑ นายพินัยจบการศึกษาจากแผนกช่างกลโลหะ ในปี ๒๕๒๐ และได้เริ่มต้นชีวิตการทำงานโดยเป็นลูกจ้างของกรมชลประทานต่อมาได้โอนย้ายไปทำงานในกรมทรัพยากรธรณี กระทรวงอุตสาหกรรม และทำงานในเทศบาลนครยะลา ซึ่ง

รวมระยะเวลาในการทำงานเป็นเวลา ๑๘ ปี ก่อนที่นำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ โดยเริ่มจากในปี ๒๕๓๙ ได้ซื้อที่ดิน ๑ แปลง ขนาด ๓ ไร่ ซึ่งเป็นที่นาในขณะที่ทำงานที่เทศบาลนครยะลา เพื่อวางแผนจัดทำไร่นาสวนผสม จนได้รับนามว่า “คนบ้าแห่งบ้านยุโป” เนื่องจากในขณะนั้นทุกพื้นที่ของบ้านยุโปจะเป็นที่นาทุกผืน มีเพียงนายพินัยที่เป็นผู้ริเริ่มพลิกผืนนาเป็นการทำไร่นาสวนผสม โดยได้รับแนวคิดจากปิตามารดาของตนซึ่งสามารถเลี้ยงดูบุตรได้ถึง ๖ คน จากการทำนาในพื้นที่จังหวัดสงขลา จึงเป็นแรงบันดาลใจในการประยุกต์ใช้ให้เห็นผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม

แผนภาพที่ ๑๕ คณะผู้วิจัยลงพื้นที่หมู่ ๑ ตำบลยุโป อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

(๑๔) ความชำนาญพิเศษ/จุดเด่นของศูนย์

การสร้างกระบวนการประสานความร่วมมือกับชุมชนด้านการเกษตร โดยให้ความสำคัญกับ การพัฒนาเยาวชน และการให้ความรู้ด้านการเกษตร รวมทั้ง ขำนาญด้านการจัดการไร่นาสวนผสม

(๑๕) ประสบการณ์

ปี ๒๕๓๘ เริ่มงานด้านเกษตรโดยปรับพื้นที่นาจำนวน ๓ ไร่ เพื่อทำการเกษตรผสมผสาน แบบไร่นาสวนผสม โดยได้รับเงินกู้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จำนวน ๗๕,๐๐๐ บาท เพื่อขยายพื้นที่ดำเนินการเกษตร ปัจจุบันเป็นจุดสาธิตการถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตร เรื่อง การจัดการไร่นาสวนผสม ศูนย์การเรียนรู้เรื่องการพัฒนาที่ดินจังหวัดยะลา และเป็นที่ศึกษาดูงานของเกษตรกรทั้งในและนอกพื้นที่จังหวัดยะลา รวมทั้ง ได้ร่วมทำกิจกรรมเพื่อสังคม ได้แก่ ประธานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ประธานกลุ่มปรับปรุงคุณภาพไม้ผลและส่งเสริมการเลี้ยงปลา ประธานคณะกรรมการ บริหารกองทุนสมทบกิจกรรมชุมชน โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน ประธานกรรมการบริหารกองทุนฟื้นฟูเกษตรกรตำบลยุโป ประมงอาสา ครูบัญชีอาสา หมอดินอาสา ประธานกลุ่มกลไกกรรมธรรมชาติ ประธานอาสาสันติภาพ จังหวัดยะลา ประธานศูนย์เรียนรู้ชุมชน บ้านพอเพียง คณะกรรมการพลังงานทดแทน และคณะกรรมการหมู่บ้านยุโป

(๑๖) รางวัลเชิดชูเกียรติที่เคยได้รับ

- ปี ๒๕๕๑ ประกาศเกียรติคุณ รางวัลสิงห์ทอง ด้านผู้นำวิถีสรรพวิถีพอเพียงดีเด่น ระดับเขต ๙

- ปี ๒๕๕๑ วิทยากรเกษตรกรคนเก่งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

- ปี ๒๕๕๐ เกษตรกรผู้ดำรงชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม

- ปี ๒๕๔๖ คนดีศรียะลาในสายตาเยาวชนจังหวัดยะลา

- ปี ๒๕๔๖ เกษตรกรดีเด่นด้านเกษตรอินทรีย์ งานมหกรรมผลไม้เมืองยะลา
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

- ปี ๒๕๔๖ ประธานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล
ดีเด่น ระดับจังหวัด

- ปี ๒๕๔๖ เกษตรกรดีเด่น สาขาไร่นาสวนผสม ระดับจังหวัด

สรุปได้ว่า รูปแบบความยั่งยืนของกลุ่มของชุมชนภาคการเกษตรของพื้นที่ จังหวัดยะลา พบว่า พื้นที่ในจังหวัดยะลา ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นป่าและภูเขาที่มีราบลุ่มเป็นส่วนน้อยจากทรัพยากรจากดิน จึงมีส่วนยางเป็นพืชเศรษฐกิจที่สามารถปลูกในพื้นที่ราบสูง และมีพืชผล เช่น ทุเรียน ลองกอง เงาะ ปลูกแซมไปทั่วทุกหนทุกแห่ง ส่วนที่ราบลุ่มก็พอจะปลูกข้าวได้บ้างแต่ไม่มากนัก อีกทั้งจังหวัดยะลายังเป็นจังหวัดเดียวในภาคใต้ที่ไม่มีอาณาเขตติดกับทะเล จึงทำให้ประชากรส่วนใหญ่ในจังหวัดยะลา ประกอบอาชีพการเกษตรเป็นอาชีพหลัก โดยมีเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตร จำนวน ๑,๕๕๐,๙๒๓ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๑๑ ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัด (พื้นที่ทำการเกษตรจริง จำนวน ๑,๑๘๑,๘๐๑ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๘๘.๓๗ ของพื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตร) ส่วนในเรื่องของการเพาะปลูก พืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดยะลา จะประกอบไปด้วย ๑) การทำสวนยางพารา เป็นพืชเศรษฐกิจและมีทั่วพื้นที่ในจังหวัดยะลา โดยทำรายได้ให้จังหวัดหลายพันล้านบาทต่อปี โดยมีเนื้อที่เพาะปลูกทั้งหมด ๑,๐๔๓,๑๗๔ ไร่ ให้ผลผลิต ๑๘๙,๙๑๖ ตัน ๒) การทำสวนไม้ผล เช่น ทุเรียน ส้มโชกุน และลองกอง โดยเฉพาะลองกองนิยมปลูกกันมากในอำเภอธารโต เพราะพื้นที่มีลักษณะเป็นที่ราบสูง และสามารถทำรายได้เป็นอย่างดี โดยมีพื้นที่เพาะปลูกยางพารา จำนวน ๑,๐๔๓,๑๗๔ ไร่ พื้นที่ให้ผล ๗๖๐,๔๑๕ ไร่ ผลผลิตรวม ๑๘๙,๙๑๗ ตัน มีพื้นที่เพาะปลูกทุเรียน จำนวน ๔๗,๕๖๘ ไร่ พื้นที่ให้ผล ๒๙,๗๖๑ ไร่ ผลผลิตรวม ๓๓,๐๕๒ ตัน มีพื้นที่เพาะปลูกลองกอง จำนวน ๕๐,๒๑๔ ไร่ ผลผลิต ๒๔,๑๘๓ ไร่ ผลผลิตรวม ๓๑,๔๙๐ ตัน มีพื้นที่เพาะปลูกส้มโชกุน จำนวน ๓,๕๓๐ ไร่ ผลผลิต ๓,๓๘๕ ตัน ในส่วนของการทำนา มีจำนวน ๖๘,๘๙๙ ไร่ มากที่สุดอยู่ที่อำเภอรามัน ๓๗,๖๒๗ ไร่ รองลงมาได้แก่ อำเภอเมือง ๒๒,๘๕๔ ไร่ อำเภอยะหา ๕,๐๖๖ ไร่ กิ่งอำเภอกงปิ่น ๒,๕๐๑ ไร่ และอำเภอบันนังสตา ๘๕๑ ไร่ โดยเพาะปลูกข้าวเจ้า ผลผลิตรวม ๒๑,๒๖๙ ตัน ในส่วนของการปศุสัตว์ ทางจังหวัดยะลา มีผลผลิตทางด้านปศุสัตว์ ได้แก่ โคเนื้อ กระบือ ไก่เนื้อ ไก่พื้นเมือง ไก่ไข่ สุกรขุน ไก่ชน แพะ แกะ เป็ดเทศ และนกกระทา มีมูลค่า ๗๓๙,๖๓๕,๖๑๘ และในเรื่องของการประมง ทางจังหวัดยะลา เป็นจังหวัดเดียวในภาคใต้ที่ไม่มีอาณาเขตติดต่อกับทะเล แต่ก็มีทรัพยากรด้านการประมงน้ำจืดเพียงพอต่อการบริโภคภายในจังหวัด และจำหน่ายไปยัง จังหวัดใกล้เคียง ซึ่งผลผลิตการประมงจำแนกออกเป็น ๒ ประเภทคือ การเพาะเลี้ยง มีผลผลิตจำนวน ๑๙๖.๗๖ ตัน และผลผลิตตามธรรมชาติ จำนวน ๑๗๗.๑๘ ตัน คิดเป็นมูลค่ารวมทั้งสิ้น ๑๔,๙๘๖ ล้านบาท (ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดยะลา)^{๕๒}

^{๕๒} ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดยะลา. ที่มา: <https://old.yalapao.go.th/๒๐๑๗/main/content.php?page=sub&category=๒๑&id=๖๙> สืบค้นเมื่อ ๑ เมษายน ๒๕๖๕.

แนวคิดของเกษตรกรที่ผลิตในระบบเกษตรกรรม

๑. แนวความคิดในการทำเกษตรกรรม

ปรัชญาหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้และชี้ให้เห็น ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากในพื้นที่ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ โดยยึดหลักความพอเพียงมาเป็นแนวทางในการ ดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่ จากการได้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ ดังที่ผู้ให้ข้อมูลจากนายพินัย แก้วจันทร์ ปราชญ์ชาวบ้าน^{๕๓}

“...เกษตรกรส่วนใหญ่อยากมีอาชีพหรือมีรายได้เพื่อมาใช้จ่ายภายในครัวเรือนได้แก่ ปัจจัย ๔ ที่มีความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีพ และสิ่งทีนอกเหนือจากความจำเป็นพื้นฐาน อาทิ สิ่งอำนวยความสะดวก ต่าง ๆ เช่น รถยนต์ จักรยานยนต์ ของใช้ในครัวเรือน...”

ผู้ให้ข้อมูลจากนายฮาบิน เล่ทองคำ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอธารโต^{๕๔}

“...เกษตรกรส่วนใหญ่อยากมีรายได้เพื่อมาใช้จ่ายภายในครัวเรือนได้แก่ปัจจัย ๔ ที่มีความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีพ...”

ผู้ให้ข้อมูลจากนางสาว อาніตา เจ๊ะสนิ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบันนังสตา กล่าวว่า^{๕๕}

“...นอกเหนือจากความจำเป็นพื้นฐาน ต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น รถยนต์ จักรยานยนต์ ของใช้ในครัวเรือน...”

จากการได้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ สรุปได้ถึงแนวความคิดในการทำเกษตร ส่วนใหญ่เป็นเพราะอยากมีอาชีพหรือรายได้เพื่อมาใช้จ่ายในครัวเรือน ได้แกปัจจัย ๔ ที่มีความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีพ และสิ่งทีนอกเหนือจากความจำเป็นพื้นฐาน อาทิ สิ่งอำนวยความสะดวก ต่าง ๆ เช่น รถยนต์ จักรยานยนต์ ของใช้ในครัวเรือน เป็นต้น

๒. เป้าหมายของเกษตรกร

จากการได้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ ถึงเป้าหมายในการทำเกษตรดังที่ผู้ให้ข้อมูลจากนายพินัย แก้วจันทร์ ปราชญ์ชาวบ้าน กล่าวว่า^{๕๖}

^{๕๓} สัมภาษณ์ นายพินัย แก้วจันทร์ เมื่อ วันที่ ๒๓-๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕ ณ ห้องประชุมธารโตโฮมสเตย์ ตำบลธารโต อำเภอธารโต จังหวัดยะลา

^{๕๔} สัมภาษณ์ นายฮาบิน เล่ทองคำ เมื่อวันที่ ๒๓-๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕ ณ ห้องประชุมธารโตโฮมสเตย์ ตำบลธารโต อำเภอธารโต จังหวัดยะลา

^{๕๕} สัมภาษณ์ นางสาว อาніตา เจ๊ะสนิ เมื่อวันที่ ๒๓-๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕ ณ ห้องประชุมธารโตโฮมสเตย์ ตำบลธารโต อำเภอธารโต จังหวัดยะลา

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายพินัย แก้วจันทร์ เมื่อ วันที่ ๒๓-๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕ ณ ห้องประชุมธารโตโฮมสเตย์ ตำบลธารโต อำเภอธารโต จังหวัดยะลา

“...เป้าหมายในการทำเกษตรคือการสร้าง ความมั่นคงให้กับตัวเองให้มีคุณภาพที่ดี
ยิ่งขึ้น...”

ผู้ให้ข้อมูลจากนางสาว อาніตา เจ๊ะสนิ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบันนังสตา
กล่าวว่า^{๕๗}

“... อาชีพในการทำเกษตรเป็นอาชีพหนึ่งที่มีอยู่ทั่วประเทศไทย หรือทั่วโลก โดยมี
เป้าหมาย คือ เงิน สิ่งที่มีมนุษย์ทุกคนล้วนต้องการ เป็นตัวแปรสำคัญที่สามารถ หล่อเลี้ยงในการ
ดำรงชีวิตประจำวัน ...”

ผู้ให้ข้อมูลจากนายฮาบิน เล่ทองคำ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอธารโต กล่าวว่า^{๕๘}

“... การทำเกษตรถือเป็นอาชีพหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้เป็นอย่างดี อาจมีผลกระทบต่อ
ระบบนิเวศบ้าง ก็เป็นอาชีพที่ยั่งยืนสำหรับเกษตรกรของไทย ...”

จากการได้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ สรุปได้ถึงเป้าหมายในการทำเกษตร คือ การ
สร้างความมั่นคงให้กับตัวเองให้มีคุณภาพที่ดียิ่งขึ้น อาชีพในการทำเกษตรเป็นอาชีพหนึ่งที่มีอยู่ทั่ว
ประเทศไทย หรือทั่วโลก โดยมีเป้าหมาย คือ เงิน สิ่งที่มีมนุษย์ทุกคนล้วนต้องการ เป็นตัวแปรสำคัญที่
สามารถหล่อเลี้ยงในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยการสร้างอาชีพตัวเอง การทำเกษตรถือเป็นอาชีพ
หนึ่งที่สามารถสร้างรายได้เป็นอย่างดี อาจมีผลกระทบต่อระบบนิเวศบ้าง ก็เป็นอาชีพที่ยั่งยืนสำหรับ
เกษตรกรของไทย

๓. แหล่งที่มาความรู้/ทักษะการทำเกษตรกรรมของเกษตรกร

จากการได้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ ถึงแหล่งที่มาความรู้/ทักษะการทำเกษตรของ
เกษตรกรดังที่ผู้ให้ข้อมูลจากนางสาว อาніตา เจ๊ะสนิ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบันนังสตา กล่าว
ว่า^{๕๙}

“... หน่วยงาน/องค์กร สื่อสาธารณะ วิทยุ อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์ ปราชญ์ชาวบ้าน
ผู้นำท้องถิ่น...”

ผู้ให้ข้อมูลจากนายพินัย แก้วจันทร์ ปราชญ์ชาวบ้าน กล่าวว่า^{๖๐}

^{๕๗} สัมภาษณ์ นางสาว อาніตา เจ๊ะสนิ เมื่อวันที่ ๒๓-๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕ ณ ห้องประชุมธารโตโฮมสเตย์ ตำบลธารโต
อำเภอธารโต จังหวัดยะลา

^{๕๘} สัมภาษณ์ นายฮาบิน เล่ทองคำ เมื่อวันที่ ๒๓-๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕ ณ ห้องประชุมธารโตโฮมสเตย์ ตำบลธารโต
อำเภอธารโต จังหวัดยะลา

^{๕๙} สัมภาษณ์ นางสาว อาніตา เจ๊ะสนิ เมื่อวันที่ ๒๓-๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕ ณ ห้องประชุมธารโตโฮมสเตย์ ตำบลธารโต
อำเภอธารโต จังหวัดยะลา

^{๖๐} สัมภาษณ์ นายพินัย แก้วจันทร์ เมื่อวันที่ ๒๓-๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕ ณ ห้องประชุมธารโตโฮมสเตย์ ตำบลธารโต
อำเภอธารโต จังหวัดยะลา

“... เครือข่าย การมีเครือข่ายนั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการทำเกษตรทางเลือก ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันถึงการทำเกษตรทางเลือก อีกทั้งยังช่วยหนุนเสริมในส่วนที่บางคนขาด และยังช่วยสร้างพลังในการทำเกษตรให้กับกลุ่มและเครือข่าย...”

ผู้ให้ข้อมูลจากนายฮาบิน เล่ทองคำ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอธารโต กล่าว^{๖๑}

“... สื่อ การเรียนรู้จากสื่อนั้นก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และเปิดกว้าง สำหรับการศึกษาหาองค์ความรู้ ซึ่งการทำเกษตรทางเลือกนั้นก็เป็นอย่างหนึ่งเรื่องที่สามารถหาองค์ความรู้ ผ่านสื่อตามความต้องการของเกษตรกร ...”

ผู้ให้ข้อมูลจากนางสาว วราภรณ์ เวนราชฤทธิ์ ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๕ ตำบลธารโต กล่าว^{๖๒}

“... การลองผิดลองถูก การทำเกษตรทางเลือกนั้นไม่มีสูตรหรือองค์ความรู้ที่ตายตัว แต่จะสามารถเกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ได้จากการลงมือปฏิบัติแบบลองผิดลองถูก ซึ่งไม่ยึดติดกับตำราที่ได้เรียน อยู่ที่มีการปรับแนวคิดกับพื้นที่ของตนเอง ...”

จากการได้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ สรุปได้ถึงแหล่งที่มาความรู้/ทักษะการทำเกษตรของเกษตรกรได้จาก หน่วยงาน/องค์กร สื่อสาธารณะ วิทยุ อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์ ปรากฏชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น เครือข่าย การมีเครือข่ายนั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการทำเกษตรทางเลือก และการลองผิดลองถูก การทำเกษตรทางเลือกนั้นไม่มีสูตรหรือองค์ความรู้ที่ตายตัว แต่จะสามารถเกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ได้จากการลงมือปฏิบัติแบบลองผิดลองถูก ซึ่งไม่ยึดติดกับตำราที่ได้เรียน อยู่ที่มีการปรับแนวคิดกับพื้นที่ของตนเอง

จากการได้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิสรุปได้ถึง

๑. แนวความคิดในการทำเกษตรกรรม

ส่วนใหญ่เป็นเพราะอยากมีอาชีพหรือรายได้เพื่อมาใช้จ่ายในครัวเรือน ได้แก่ปัจจัย ๔ ที่มีความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีพ และสิ่งทีนอกเหนือจากความจำเป็นพื้นฐาน อาทิ สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น รถยนต์ จักรยานยนต์ ของใช้ในครัวเรือน เป็นต้น

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ เกษตรกรยังได้ให้สัมภาษณ์ถึง แนวคิดที่มีต่อการทำเกษตรเคมีและเกษตรทางเลือก รวมถึงวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำเกษตรให้กับลูกหลานไว้ดังนี้

^{๖๑} สัมภาษณ์ นายฮาบิน เล่ทองคำ เมื่อวันที่ ๒๓-๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕ ณ ห้องประชุมธารโตโฮมสเตย์ ตำบลธารโต อำเภอธารโต จังหวัดยะลา

^{๖๒} สัมภาษณ์ นางสาว วราภรณ์ เวนราชฤทธิ์ ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๕ ตำบลธารโต

ผู้ให้ข้อมูลจากน.ส.สุพิศ พัดคง กล่าวว่า^{๖๓}

“... แนวคิดที่มีต่อการทำเกษตรทางเลือก มีกระบวนการทำที่ยุ่งยาก หลากหลาย ขั้นตอน ทั้งยังขาดองค์ความรู้ความเข้าใจในการทำ มองว่าไม่ได้สร้างรายได้ให้แก่ตน หากจำหน่ายก็ได้ เท่ากับตลาดทั่วไปราคาไม่กี่ปาท ไม่ได้ค่าตอบแทนในจำนวนที่มาก ...”

ผู้ให้ข้อมูลจากนางอุไรวรรณ คงสวัสดิ์ กล่าวว่า^{๖๔}

“... การทำเกษตรทางเลือก โดยส่วนใหญ่แล้วถ้า เพาะปลูกก็จะทำในพื้นที่ขนาดเล็ก ปลูกพืชไม่กี่ชนิดแค่เพียงพอสำหรับบริโภคเท่านั้น และโรคแมลงก็เกิดขึ้นได้ง่าย จัดการยาก ส่วนแนวคิดที่มีต่อการทำเกษตรเชิงเดี่ยว เกษตรกรให้ข้อมูลว่า ที่ทำเกษตรเคมีหรือการทำเกษตรเชิงเดี่ยว นั้นมีความจำเป็นต่อรายจ่าย...”

ผู้ให้ข้อมูลจากนางธนัญธิดา ทองแก้ว กล่าวว่า^{๖๕}

“... ไม่ค่อยมีเวลาจัดการเรื่องการทำเกษตรทางเลือก ส่วนแนวคิดที่มีต่อการทำเกษตรเชิงเดี่ยว ให้ข้อมูลว่าที่ทำเกษตรเคมีหรือการทำเกษตรเชิงเดียวนั้นมีรายได้ไว้ใช้จ่ายยามความจำเป็น ไม่ว่าจะเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับการศึกษาของบุตร ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน...”

ผู้ให้ข้อมูลจากนางอาภรณ์ แก้วจริณ กล่าวว่า^{๖๖}

“... การทำเกษตรเชิงเดียวนั้นใช้เวลาในการทำรวดเร็ว โตไว ได้ผลผลิตเร็ว และจำนวนมาก การจัดการในแปลงหรือผลผลิตง่าย เพราะใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชหรือโรคและแมลงได้ตรงจุด เนื่องจากมีสารเคมีให้เลือกใช้ที่หลากหลายตรงตามความต้องการของเกษตรกร การทำเกษตรทางเลือก โรคแมลงก็เกิดขึ้นได้ง่าย จัดการยาก...”

ผู้ให้ข้อมูลจากน.ส.สุนพร หัสแก้ว กล่าวว่า^{๖๗}

“... การทำเกษตรเชิงเดี่ยวได้ค่าตอบแทนเป็นก้อน ทำแล้วไม่ขาดทุน หากเป็นช่วงที่ผลผลิตมีราคาสูง กำไรที่ได้ก็คุ้มค่ากับการลงทุน การทำเกษตรทางเลือก ถ้าเพาะปลูกก็จะทำในพื้นที่ขนาดเล็ก ปลูกพืชไม่กี่ชนิดแค่เพียงพอสำหรับบริโภคภายในครัวเรือนและแบ่งปันเพื่อนบ้าน ...”

^{๖๓} สัมภาษณ์ น.ส.สุพิศ พัดคง เกษตรกร เมื่อวันที่ ๒๓-๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕ ณ ห้องประชุมธารโตโฮมสเตย์ ตำบลธารโต อำเภอดุสิต จังหวัดยะลา

^{๖๔} สัมภาษณ์ นางอุไรวรรณ คงสวัสดิ์ เกษตรกร เมื่อวันที่ ๒๓-๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕ ณ ห้องประชุมธารโตโฮมสเตย์ ตำบลธารโต อำเภอดุสิต จังหวัดยะลา

^{๖๕} สัมภาษณ์ นางธนัญธิดา ทองแก้ว เกษตรกร เมื่อวันที่ ๒๓-๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕ ณ ห้องประชุมธารโตโฮมสเตย์ ตำบลธารโต อำเภอดุสิต จังหวัดยะลา

^{๖๖} สัมภาษณ์ นางอาภรณ์ แก้วจริณ เกษตรกร เมื่อวันที่ ๒๓-๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕ ณ ห้องประชุมธารโตโฮมสเตย์ ตำบลธารโต อำเภอดุสิต จังหวัดยะลา

^{๖๗} สัมภาษณ์ น.ส.สุนพร หัสแก้ว เกษตรกร เมื่อวันที่ ๒๓-๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕ ณ ห้องประชุมธารโตโฮมสเตย์ ตำบลธารโต อำเภอดุสิต จังหวัดยะลา

จากการได้สัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกร ถึงแนวคิดที่มีต่อการทำเกษตร สรุปได้

แนวคิดที่มีต่อการทำเกษตรทางเลือก มีกระบวนการทำที่ยุ้งยาก หลากหลายขั้นตอน ทั้งยังขาดองค์ความรู้ความเข้าใจในการทำ มองว่าไม่ได้สร้างรายได้ให้แก่ตน หากจำหน่ายก็ได้เท่ากับ ตลาดทั่วไปราคาไม่กี่ปาท ไม่ได้ค่าตอบแทนในจำนวนที่มาก โดยส่วนใหญ่แล้วถ้า เพาะปลูกก็จะทำในพื้นที่ขนาดเล็ก ปลูกพืชไม่กี่ชนิดแค่เพียงพอสำหรับบริโภคเท่านั้น และโรคแมลงก็เกิดขึ้นได้ง่าย จัดการยาก อีกทั้งตนไม่ค่อยมีเวลาจัดการเรื่องพวกนี้มากนัก แนวคิดที่มีต่อการทำเกษตรเชิงเดี่ยว เกษตรกรให้ข้อมูลว่า ที่ทำเกษตรเคมีหรือการทำเกษตรเชิงเดียวนั้นมีความจำเป็นต่อรายจ่าย ไม่ว่าจะเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับการศึกษาของบุตร ค่าใช้จ่ายใน ครวเรือนจำพวกอาหาร สิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือน เครื่องมือการทำเกษตรหรือเครื่องมือเลี้ยงชีพ เช่น วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิต เช่น รถยนต์ จักรยานยนต์ เป็นต้น

เกษตรกรยังให้การสัมภาษณ์อีกว่าการทำเกษตรเชิงเดียวนั้นใช้เวลาในการทำรวดเร็ว โตไว ได้ผลผลิตเร็ว และจำนวนมาก การจัดการในแปลงหรือผลผลิตง่าย เพราะใช้สารเคมีในการกำจัด ศัตรูพืชหรือโรคและแมลงได้ตรงจุด เนื่องจากมีสารเคมีให้เลือกใช้ที่หลากหลายตรงตามความต้องการของเกษตรกร ไม่ต้องผลิตรายอื่นเองให้ยุ่งยากซื้อจากร้านค้าสะดวกกว่า และไม่เสียเวลาอีกด้วย ที่สำคัญนั้นได้ค่าตอบแทนเป็นก้อน ทำแล้วไม่ขาดทุน หากเป็นช่วงที่ผลผลิตมีราคาสูง กำไรที่ได้ก็คุ้มค่ากับการลงทุน การถ่ายทอดการทำเกษตรให้แก่ลูกหลานนั้น จะถ่ายทอดผ่านการลงมือปฏิบัติ เวลาไปทำงานพ่อแม่ก็จะพาลูกหลานไปด้วย เด็กเล็กพ่อแม่ก็จะใช้ให้หิ้ววัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ หรือไม่ก็ทำตามพ่อแม่ เด็กก็จะเรียนรู้ผ่านการบอกเล่าถ่ายทอดประสบการณ์จากพ่อแม่หรือญาติที่มาทำเกษตรร่วมกัน หรืออาศัยการสังเกตและการถามเกษตรกรตัวอย่าง โดยส่วนมากไม่ต้องการให้ลูกหลานทำเกษตรเหมือนตน เพราะการทำเกษตรเป็นงานที่เหนื่อย ที่สำคัญการทำเกษตรเชิงเดียวนั้นใช้สารเคมี อาจทำให้เกิดอันตรายต่อร่างกายได้ อาจส่งผลต่อปัญหาด้านสุขภาพ

จากการสัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกร สรุปได้ว่า ส่วนมากที่ทำเกษตรเชิงเดี่ยว เพราะความจำเป็น โดยมีผลตอบแทนและกำไรเป็นเป้าหมายหลัก และการทำเกษตรเชิงเดียวนั้นถึงแม้จะลำบาก แต่ก็ยังเป็นอาชีพเดียวที่ตนสามารถทำได้ในพื้นที่ ได้ผลตอบแทนสูง ที่สำคัญการเพาะปลูก การดูแลจัดการง่ายกว่าการทำเกษตรทางเลือก ซึ่งคิดว่ายุ่งยากบวกกับการไม่มีองค์ความรู้ในการทำเกษตรด้านนี้ อีกทั้งยังไม่สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวอีกด้วย การปลูกพืชเชิงเดี่ยวจึงเป็นทางเดียว ที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้เป็นอย่างดี เพราะค่าตอบแทนที่ได้มานั้นก็เพื่อจะได้นำมาใช้จ่าย ในการดำเนินชีวิต

๒. เป้าหมายในการทำเกษตรกรรม

คือ การสร้างความมั่นคงให้กับตัวเองให้มีคุณภาพที่ดียิ่งขึ้น อาชีพในการทำเกษตรเป็นอาชีพหนึ่งที่มีอยู่ทั่วประเทศไทย หรือทั่วโลก โดยมีเป้าหมาย คือ เงิน สิ่งที่มีมนุษย์ทุกคนล้วนต้องการ เป็นตัวแปรสำคัญที่สามารถหล่อเลี้ยงในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยการสร้างอาชีพตัวเอง

การทำเกษตรถือเป็นอาชีพหนึ่งที่สร้างรายได้เป็นอย่างดี อาจมีผลกระทบต่อระบบนิเวศบ้าง ก็เป็นอาชีพที่ยั่งยืนสำหรับเกษตรกรของไทย

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ เกษตรกรยังได้ให้สัมภาษณ์ถึงเป้าหมายในการทำเกษตร ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลจากนางธนัญธิดา ทองแก้ว กล่าวว่า^{๖๘}

“... การทำเกษตรทางเลือก ทุกคนที่ทำเกษตรทางเลือกนั้นจะทำด้วยความสุข ทำด้วยความใส่ใจ การใช้เวลาร่วมในการปลูกผักและได้บริโภคผักที่สะอาดปลอดภัย...”

ผู้ให้ข้อมูลจากน.ส.สุพิศ พัดคง กล่าวว่า^{๖๙}

“... การทำเกษตรทางเลือก เกิดการพึ่งพาตนเอง ซึ่งกระบวนการหรือขั้นตอนการทำงานต่างๆเป็นการลงมือปฏิบัติ ด้วยตนเองทั้งสิ้น มีการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์เพื่อไว้ปลูกต่อไป มีความหลากหลายของพืชผักที่ปลูก ซึ่งมีผลดีในระยะยาว เช่น การมีพืชผักไว้บริโภคเกือบทั้งปี การไม่ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์เป็นต้น สิ่งสำคัญอีกข้อของการพึ่งพาตนเอง คือ การพอเพียงและพอประมาณ ...”

ผู้ให้ข้อมูลจากน.ส.สุนพร หัสแก้ว กล่าวว่า^{๗๐}

“... เกษตรเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต เพราะเกษตรทางเลือกสามารถทำได้ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย อีกทั้งยังเป็นการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและเกษตรกรได้หยั่งลึกวิถีชีวิตของคนในชุมชน ...”

จากการได้สัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกร ถึงเป้าหมายในการทำเกษตร สรุปได้ดังนี้

จากการสัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกร สามารถจัดเก็บบริโภคเองได้ ลดภาระใช้จ่าย แต่เมื่อทำเกษตรแล้ว โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างรายได้ให้กับตัวเองและครอบครัว แต่สิ่งที่ได้รับการทำเกษตรทางเลือก ๑) ความสุข ทุกคนที่ทำเกษตรทางเลือกนั้นจะทำด้วยความสุข ทำด้วยความใส่ใจ การใช้เวลาร่วมในการปลูกผักและได้บริโภคผักที่สะอาดปลอดภัย ๒) เกิดการพึ่งพาตนเอง ซึ่งกระบวนการหรือขั้นตอนการทำงานต่างๆเป็นการลงมือปฏิบัติ ด้วยตนเองทั้งสิ้น มีการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์เพื่อไว้ปลูกต่อไป มีความหลากหลายของพืชผักที่ปลูก ซึ่งมีผลดีในระยะยาว เช่น การมีพืชผักไว้บริโภคเกือบทั้งปี การไม่ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์เป็นต้น สิ่งสำคัญอีกข้อของการพึ่งพาตนเอง คือ การพอเพียงและพอประมาณ ๓) เกษตรเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต เพราะเกษตรทางเลือกสามารถทำได้ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย อีกทั้งยังเป็นการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและเกษตรกรได้หยั่งลึกวิถีชีวิตของคนในชุมชน

^{๖๘} สัมภาษณ์ นางธนัญธิดา ทองแก้ว เกษตรกร เมื่อวันที่ ๒๓-๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕ ณ ห้องประชุมธารโตโฮมสเตย์ ตำบลธารโต อำเภอธารโต จังหวัดยะลา

^{๖๙} สัมภาษณ์ น.ส.สุพิศ พัดคง เกษตรกร เมื่อวันที่ ๒๓-๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕ ณ ห้องประชุมธารโตโฮมสเตย์ ตำบลธารโต อำเภอธารโต จังหวัดยะลา

^{๗๐} สัมภาษณ์ น.ส.สุนพร หัสแก้ว เกษตรกร เมื่อวันที่ ๒๓-๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕ ณ ห้องประชุมธารโตโฮมสเตย์ ตำบลธารโต อำเภอธารโต จังหวัดยะลา

๓. แหล่งที่มาความรู้/ทักษะการทำเกษตรกรรมของเกษตรกร

ได้จาก หน่วยงาน/องค์กร สื่อสาธารณะ วิทยุ อินเทอร์เน็ต โทรทัศน์ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น เครือข่าย การมีเครือข่ายนั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการทำเกษตรทางเลือก และการลองผิดลองถูก การทำเกษตรทางเลือกนั้นไม่มีสูตรหรือองค์ความรู้ที่ตายตัว แต่จะสามารถเกิดองค์ความรู้ใหม่ๆได้จากการลงมือปฏิบัติแบบลองผิดลองถูก ซึ่งไม่ยึดติดกับตำราที่ได้เรียน อยู่ที่มีการปรับแนวคิดกับพื้นที่ของตนเอง

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะถึงแหล่งที่มาความรู้/ทักษะการทำเกษตรของเกษตรกร

ผู้ให้ข้อมูลจากนางธนัญธิดา ทองแก้ว กล่าวว่า^{๗๑}

“... การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น การทำเกษตรกรรม จึงต้องมีการถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้ทำ ผ่านการลงมือปฏิบัติทำให้เกิดการเรียนรู้และลงมือปฏิบัติต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ...”

ผู้ให้ข้อมูลจากน.ส.สุนพร หัสแก้ว กล่าวว่า^{๗๒}

“... การเรียนรู้จากสื่อนั้นก็เป็อีกช่องทางหนึ่งที่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และเปิดกว้าง สำหรับการศึกษาหาองค์ความรู้ ซึ่งการทำเกษตรทางเลือกนั้นก็เป็อีกหนึ่งเรื่องที่สามารถหาองค์ความรู้ ผ่านสื่อตามความต้องการของเกษตรกร ...”

ผู้ให้ข้อมูลจากนายคำนึ่ง หัสแก้ว กล่าวว่า^{๗๓}

“... มีการจัดอบรมให้เกษตรกรในอำเภอบ้านนั้งस्ता อำเภอรารโต เกษตรกรในชุมชนบางส่วนมีโอกาส ได้เข้าร่วมอบรมเรื่องการทำน้ำหมักบำรุงพืช น้ำหมักไล่แมลง การทำสารชีวภัณฑ์ต่างๆ เพื่อลดต้นทุนการผลิต ...”

ผู้ให้ข้อมูลจากนางอารณั แก้วจริณ กล่าวว่า^{๗๔}

“... หน่วยงาน/องค์กร สื่อสาธารณะ วิทยุ อินเทอร์เน็ต โทรทัศน์ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่นหน่วยงาน องค์กรต่างๆ เป็อีกหนึ่งช่องทางสำหรับการเรียนรู้และเสริมทักษะในการทำเกษตรทางเลือก ซึ่งปัจจุบันมีหน่วยงานท้องถิ่นที่เข้ามามอบองค์ความรู้ต่างๆเกี่ยวกับการทำเกษตรทางเลือกให้เกษตรกรได้เรียนรู้เพิ่มมากขึ้น...”

^{๗๑} สัมภาษณ์ นางธนัญธิดา ทองแก้ว เกษตรกร เมื่อวันที่ ๒๓-๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕ ณ ห้องประชุมธารโตโฮมสเตย์ ตำบลธารโต อำเภอรารโต จังหวัดยะลา

^{๗๒} สัมภาษณ์ น.ส.สุนพร หัสแก้ว เกษตรกร เมื่อวันที่ ๒๓-๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕ ณ ห้องประชุมธารโตโฮมสเตย์ ตำบลธารโต อำเภอรารโต จังหวัดยะลา

^{๗๓} สัมภาษณ์ นายคำนึ่ง หัสแก้ว เกษตรกร เมื่อวันที่ ๒๓-๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕ ณ ห้องประชุมธารโตโฮมสเตย์ ตำบลธารโต อำเภอรารโต จังหวัดยะลา

^{๗๔} สัมภาษณ์ นางอารณั แก้วจริณ เกษตรกร เมื่อวันที่ ๒๓-๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕ ณ ห้องประชุมธารโตโฮมสเตย์ ตำบลธารโต อำเภอรารโต จังหวัดยะลา

จากการได้สัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกร ถึงแหล่งที่มาความรู้/ทักษะการทำเกษตรของเกษตรกรสรุปได้ดังนี้

๑. การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น การทำเกษตรกรรม จึงต้องมีการถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้ทำ ผ่านการลงมือปฏิบัติทำให้เกิด การเรียนรู้และลงมือปฏิบัติต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

๒. การลองผิดลองถูก การทำเกษตรทางเลือกนั้นไม่มีสูตรหรือองค์ความรู้ที่ตายตัว แต่จะ สามารถเกิดองค์ความรู้ใหม่ได้จากการลงมือปฏิบัติแบบลองผิดลองถูก ซึ่งไม่ยึดติดกับตำราที่ได้เรียน อยู่กับการปรับแนวคิดกับพื้นที่ของตนเอง

๓. เครือข่าย การมีเครือข่ายนั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการทำเกษตรทางเลือก ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันถึงการทำเกษตรทางเลือก อีกทั้งยังช่วยหนุนเสริมในส่วนที่บางคน ขาด และยังช่วยสร้างพลังในการทำเกษตรให้กับกลุ่มและเครือข่าย

๔. สื่อ การเรียนรู้จากสื่อ那也是เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และเปิดกว้าง สำหรับการศึกษาหาคำความรู้ ซึ่งการทำเกษตรทางเลือกนั้นก็เป็นอย่างหนึ่งเรื่องที่สามารถหาองค์ความรู้ ผ่านสื่อตามความต้องการของเกษตรกร

๕. หน่วยงาน องค์กรต่างๆ เป็นอีกหนึ่งช่องทางสำหรับการเรียนรู้และเสริมทักษะในการทำเกษตรทางเลือก ซึ่งปัจจุบันมีหน่วยงานท้องถิ่นที่เข้ามามอบองค์ความรู้ต่างๆเกี่ยวกับการทำเกษตรทางเลือกให้เกษตรกรได้เรียนรู้เพิ่มมากขึ้น

๖. มีการจัดอบรมให้เกษตรกรในอำเภอบ้านนิงस्ता อำเภอรอต เกษตรกรในชุมชนบางส่วนมีโอกาส ได้เข้าร่วมอบรมเรื่องการทำน้ำหมักบำรุงพืช น้ำหมักไล่แมลง การทำสารชีวภัณฑ์ต่างๆ เพื่อลดต้นทุนการผลิต

๗. หน่วยงาน/องค์กร สื่อสาธารณะ วิทยุ อินเทอร์เน็ต โทรทัศน์ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น

จากการได้สัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกร สรุปได้ถึง

๑. แนวความคิดในการทำเกษตรกรรม

แนวคิดที่มีต่อการทำเกษตรทางเลือก มีกระบวนการทำที่ยุ่ยาก หลากหลายขั้นตอน ทั้งยังขาดองค์ความรู้ความเข้าใจในการทำ มองว่าไม่ได้สร้างรายได้ให้แก่ตน หากจำหน่ายก็ได้เท่ากับตลาดทั่วไปราคาไม่กี่ปาท ไม่ได้ค่าตอบแทนในจำนวนที่มาก โดยส่วนใหญ่แล้วถ้า เพาะปลูกก็จะทำในพื้นที่ขนาดเล็ก ปลูกพืชไม่กี่ชนิดแค่เพียงพอสำหรับบริโภคเท่านั้น และโรคแมลงก็เกิดขึ้นได้ง่าย จัดการยาก อีกทั้งตนไม่ค่อยมีเวลาจัดการเรื่องพวกนี้มากนัก แนวคิดที่มีต่อการทำเกษตรเชิงเดี่ยว เกษตรกรให้ข้อมูลว่า ที่ทำเกษตรเคมีหรือการทำเกษตรเชิงเดียวนั้นมีความจำเป็นต่อรายจ่าย ไม่ว่าจะเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับการศึกษาของบุตร ค่าใช้จ่ายใน ครัวเรือนจำพวกอาหาร สิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือน เครื่องมือการทำเกษตรหรือเครื่องมือเลี้ยงชีพ เช่น วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิต เช่น รถยนต์ จักรยานยนต์ เป็นต้น

เกษตรกรยังให้การสัมภาษณ์อีกว่าการทำเกษตรเชิงเดี่ยวนั้นใช้เวลาในการทำรวดเร็ว โตไว ได้ผลผลิตเร็ว และจำนวนมาก การจัดการในแปลงหรือผลผลิตง่าย เพราะใช้สารเคมีในการกำจัด ศัตรูพืชหรือโรคและแมลงได้ตรงจุด เนื่องจากมีสารเคมีให้เลือกใช้ที่หลากหลายตรงตามความต้องการ ของเกษตรกร ไม่ต้องผลิตยาขึ้นเองให้ยุ่งยากซื้อจากร้านค้าสะดวกกว่า และไม่เสียเวลาอีกด้วย ที่สำคัญนั้นได้ค่าตอบแทนเป็นก้อน ทำแล้วไม่ขาดทุน หากเป็นช่วงที่ผลผลิตมีราคาสูง กำไรที่ได้ก็คุ้มค่า กับการลงทุน การถ่ายทอดการทำเกษตรให้แก่ลูกหลานนั้น จะถ่ายทอดผ่านการลงมือปฏิบัติ เวลาไป ทำงานพ่อแม่ก็จะพาลูกหลานไปด้วย เด็กเล็กพ่อแม่ก็จะใช้ให้หิ้ววัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ หรือไม่ก็ทำตาม พ่อแม่ เด็กก็จะเรียนรู้ผ่านการบอกเล่าถ่ายทอดประสบการณ์จากพ่อแม่หรือญาติที่มาทำเกษตร ร่วมกัน หรืออาศัยการสังเกตและการถามเกษตรกรตัวอย่าง โดยส่วนมากไม่ต้องการให้ลูกหลานทำ เกษตรเหมือนตน เพราะการทำเกษตรเป็นงานที่เหนื่อย ที่สำคัญการทำเกษตรเชิงเดี่ยวนั้นใช้ สารเคมี อาจทำให้เกิดอันตรายต่อร่างกายได้ อาจส่งผลต่อปัญหาด้านสุขภาพ

จากการสัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกร สรุปได้ว่า ส่วนมากที่ทำเกษตรเชิงเดี่ยว เพราะความ จำเป็น โดยมีผลตอบแทนและกำไรเป็นเป้าหมายหลัก และการทำเกษตรเชิงเดี่ยวนั้นถึงแม้จะลำบาก แต่ก็เป็นอาชีพเดียวที่ตนสามารถทำได้ในพื้นที่ ได้ผลตอบแทนสูง ที่สำคัญการเพาะปลูก การดูแล จัดการง่ายกว่าการทำเกษตรทางเลือก ซึ่งคิดว่ายุ่งยากบวกกับการไม่มีองค์ความรู้ในการทำเกษตรด้าน นี้ อีกทั้งยังไม่สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวอีกด้วย การปลูกพืชเชิงเดี่ยวจึงเป็นทางเดียว ที่ สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้เป็นอย่างดี เพราะค่าตอบแทนที่ได้มานั้นก็เพื่อจะได้นำมาใช้ ง่าย ในการดำเนินชีวิต

๒. เป้าหมายในการทำเกษตรกรรม

จากการสัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกร สามารถจัดเก็บบริโภคนเองได้ ลดภาระใช้จ่าย แต่เมื่อ ทำเกษตรแล้ว โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างรายได้ให้กับตัวเองและครอบครัว แต่สิ่งที่ได้รับจากการทำ เกษตรทางเลือก ๑) ความสุข ทุกคนที่ทำเกษตรทางเลือกนั้นจะทำด้วยความสุข ทำด้วยความใส่ใจ การใช้เวลาวางในการปลูกผักและได้บริโภคผักที่สะอาดปลอดภัย ๒) เกิดการพึ่งพาตนเอง ซึ่ง กระบวนการหรือขั้นตอนการทำงานต่างๆเป็นการลงมือปฏิบัติ ด้วยตนเองทั้งสิ้น มีการเก็บรักษาเมล็ด พันธุ์เพื่อไว้ปลูกต่อไป มีความหลากหลายของพืชผักที่ปลูก ซึ่งมีผลดีในระยะยาว เช่น การมีพืชผักไว้ บริโภคเกือบทั้งปี การไม่ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์เป็นต้น สิ่งสำคัญอีกข้อของการพึ่งพาตนเอง คือ การ พึ่งพียงและพอประมาณ ๓) เกษตรเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต เพราะเกษตรทางเลือกสามารถทำ ได้ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย อีกทั้งยังเป็นการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและเกษตรกรได้หยั่งลึกลงวิถี ชีวิตของคนในชุมชน

๓. แหล่งที่มาความรู้/ทักษะการทำเกษตรกรรมของเกษตรกรได้จาก

๑) การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น การทำเกษตรกรรม จึงต้องมีการถ่ายทอดให้คนรุ่นหลัง ได้ทำ ผ่านการลงมือปฏิบัติทำให้เกิด การเรียนรู้และลงมือปฏิบัติต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

๒) การลองผิดลองถูก การทำเกษตรทางเลือกนั้นไม่มีสูตรหรือองค์ความรู้ที่ตายตัว แต่จะ สามารถเกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ได้จากการลงมือปฏิบัติแบบลองผิดลองถูก ซึ่งไม่ยึดติดกับตำราที่ ได้เรียน อยู่ยู่ที่การปรับแนวคิดกับพื้นที่ของตนเอง

๓) เครือข่าย การมีเครือข่ายนั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการทำเกษตรทางเลือก ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันถึงการทำเกษตรทางเลือก อีกทั้งยังช่วยหนุนเสริมใน ส่วนที่บางคน ขาด และยังช่วยสร้างพลังในการทำเกษตรให้กับกลุ่มและเครือข่าย

๔) สื่อ การเรียนรู้จากสื่อ那也是เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และ เปิดกว้าง สำหรับการศึกษาหาองค์ความรู้ ซึ่งการทำเกษตรทางเลือกนั้นก็เป็อีกหนึ่งเรื่องที่สามารถ หาองค์ความรู้ ผ่านสื่อตามความต้องการของเกษตรกร

๕) หน่วยงาน องค์กรต่างๆ เป็นอีกหนึ่งช่องทางสำหรับการเรียนรู้และเสริมทักษะใน การทำเกษตรทางเลือก ซึ่งปัจจุบันมีหน่วยงานท้องถิ่นที่เข้ามามอบองค์ความรู้ต่างๆเกี่ยวกับการทำ เกษตรทางเลือกให้เกษตรกรได้เรียนรู้เพิ่มมากขึ้น

๖) มีการจัดอบรมให้เกษตรกรในอำเภอบ้านนั้งस्ता อำเภอรอด เกษตรกรในชุมชน บางส่วนมีโอกาส ได้เข้าร่วมอบรมเรื่องการทำน้ำหมักบำรุงพืช น้ำหมักไล่แมลง การทำสารชีวภัณฑ์ ต่างๆ เพื่อลดต้นทุนการผลิต

๗) หน่วยงาน/องค์กร สื่อสาธารณะ วิทยุ อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์ ปราษฎ์ชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น

สรุปได้ว่า แนวคิดที่มีต่อการทำเกษตรเชิงเดี่ยวใช้เวลาในการทำรวดเร็ว โตไว ได้ผลผลิตเร็ว และจำนวนมาก การจัดการในแปลงหรือผลผลิตง่าย เพราะใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชหรือโรคและ แมลงได้ตรงจุด เนื่องจากมีสารเคมีให้เลือกใช้ที่หลากหลายตรงตามความต้องการของเกษตรกร ไม่ต้อง ผลิตยาขึ้นเองให้ยุ่งยากซื้อจากร้านค้าสะดวกกว่า และไม่เสียเวลาอีกด้วย ที่สำคัญนั้นได้ค่าตอบแทน เป็นก้อน ทำแล้วไม่ขาดทุน หากเป็นช่วงที่ผลผลิตมีราคาสูง กำไรที่ได้ก็คุ้มค่ากับการลงทุนโดยมี เป้าหมายเพื่อสร้างรายได้ให้กับตัวเองและครอบครัว ส่วนแนวคิดที่มีต่อการทำเกษตรทางเลือก มี กระบวนการทำที่ยุ่งยาก หลากหลายขั้นตอน ทั้งยังขาดองค์ความรู้ความเข้าใจในการทำ มองว่าไม่ได้ สร้างรายได้ให้แก่ตน หากจำหน่ายก็ได้เท่ากับตลาดทั่วไปราคาไม่ก็บาท ไม่ได้ค่าตอบแทนในจำนวนที่ มาก โดยส่วนใหญ่แล้วถ้า เพาะปลูกก็จะทำในพื้นที่ขนาดเล็ก ปลูกพืชไม่กี่ชนิดแค่เพียงพอสำหรับ บริโภคเท่านั้น และโรคแมลงก็เกิดขึ้นได้ง่าย จัดการยาก แต่สิ่งที่ได้รับการทำเกษตรทางเลือก

๑) ความสุข ทุกคนที่ทำเกษตรทางเลือกนั้นจะทำด้วยความสุข ทำด้วยความใส่ใจ การใช้เวลาวางใน การปลูกผักและได้บริโภคผักที่สะอาดปลอดภัย ๒) เกิดการพึ่งพาตนเอง ซึ่งกระบวนการหรือขั้นตอน การทำงานต่าง ๆ เป็นการลงมือปฏิบัติ ด้วยตนเองทั้งสิ้น มีการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์เพื่อไว้ปลูกต่อไป มี ความหลากหลายของพืชผักที่ปลูก ซึ่งมีผลดีในระยะยาว เช่น ธนากรเมล็ดพันธุ์ “สร้างความมั่นคง ด้านอาหาร ที่ยั่งยืน มั่นคง” กิจกรรมปลูกผักสวนครัวใช้บริโภคในครัวเรือนเพื่อลดปัญหาการขาด

แคลนอาหาร ต้องมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน การบริหารจัดการเมล็ดพันธุ์พืช เพื่อให้ครัวเรือนและชุมชนได้มีเมล็ดพันธุ์พืชผักได้ปลูกหมุนเวียนในชุมชน ลดปัญหาการขาดแคลนเมล็ดพันธุ์พืชผัก เพื่อการสร้างความมั่นคงทางอาหารให้แก่ครัวเรือนอย่างยั่งยืนเป็นการแบ่งปัน แลกเปลี่ยน เกิดความเกื้อกูลของคนในหมู่บ้าน/ชุมชน วิธีการจัดการหาเมล็ดพันธุ์ ได้รับบริจาคจากเกษตรกร ส่วนราชการ ประชาชนทั่วไปทำเป็นธนาคารเมล็ดพันธุ์ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ ให้คนที่ต้องการปลูกพืชผัก ยืมเมล็ดพันธุ์ไปปลูก และ คืนเมล็ดพันธุ์กลับคืนธนาคาร เพื่อหมุนเวียนต่อไป การมีพืชผักไว้บริโภคเกือบทั้งปี การไม่ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์เป็นต้น สิ่งสำคัญอีกข้อของการพึ่งพาตนเอง คือ การพอเพียงและพอประมาณ ๓) เกษตรเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต เพราะเกษตรทางเลือกสามารถทำได้ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย อีกทั้งยังเป็นการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและเกษตรได้ยังลึกลงวิถีชีวิตของคนในชุมชน ส่วนแหล่งที่มาความรู้/ทักษะการทำเกษตรกรรมของเกษตรกรได้จาก ๑) การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น การทำเกษตรกรรม จึงต้องมีการถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้ทำ ผ่านการลงมือปฏิบัติทำให้เกิด การเรียนรู้และลงมือปฏิบัติต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน ๒) การลองผิดลองถูก การทำเกษตรทางเลือกนั้นไม่มีสูตรหรือองค์ความรู้ที่ตายตัว แต่จะ สามารถเกิดองค์ความรู้ใหม่ได้จากการลงมือปฏิบัติแบบลองผิดลองถูก ซึ่งไม่ยึดติดกับตำราที่ได้เรียน อยู่ที่มีการปรับแนวคิดกับพื้นที่ของตนเอง ๓) เครือข่าย การมีเครือข่ายนั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการทำเกษตรทางเลือก ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันถึงการทำเกษตรทางเลือก อีกทั้งยังช่วยหนุนเสริมในส่วนที่บางคน ขาด และยังช่วยสร้างพลังในการทำเกษตรให้กับกลุ่มและเครือข่าย ๔) สื่อ การเรียนรู้จากสื่อนั้นก็เป็นอย่างอื่นช่องทางหนึ่งที่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และเปิดกว้าง สำหรับการศึกษาหาองค์ความรู้ ซึ่งการทำเกษตรทางเลือกนั้นก็เป็นอย่างอื่นเรื่องที่สามารถหาองค์ความรู้ ผ่านสื่อตามความต้องการของเกษตรกร ๕) หน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ เป็นอีกหนึ่งช่องทางสำหรับการเรียนรู้และเสริมทักษะในการทำเกษตรทางเลือก ซึ่งปัจจุบันมีหน่วยงานท้องถิ่นที่เข้ามาบ่มองค์ความรู้ต่างๆเกี่ยวกับการทำเกษตรทางเลือก ให้เกษตรกรได้เรียนรู้เพิ่มมากขึ้น ๖) มีการจัดอบรมให้เกษตรกรในอำเภอบ้านนิงस्ता อำเภอธารโต เกษตรกรในชุมชนบางส่วนมีโอกาส ได้เข้าร่วมอบรมเรื่องการทำน้ำหมักบำรุงพืช น้ำหมักไล่แมลง การทำสารชีวภัณฑ์ต่างๆ เพื่อลดต้นทุนการผลิต ๗) หน่วยงาน/องค์กร สื่อสาธารณะ วิทยุ อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น “ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบ้านนิงस्ता และบ้านบันนังกะเจาะ ตำบลธารโต อำเภอธารโต ระบบการทำเกษตรที่ให้ความสำคัญกับระบบนิเวศ โดยจะต้องช่วยฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรในไร่นาและสิ่งแวดล้อม และลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกให้ได้มากที่สุดและมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ และมีผลตอบแทนที่จะให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพและประกอบอาชีพการเกษตรได้อย่างยั่งยืนเป็นความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตร”

๔.๒ ผลการพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา พบว่า

การจัดกิจกรรมส่งเสริมชุมชนสร้างสรรค์ ประกอบด้วย ๑) การส่งเสริมการเรียนรู้ ๒) การเสริมสร้างจิตอาสา ๓) การพัฒนาความร่วมมือ ๔) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่สีเขียว และ ๕) การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในภาคสนาม (Field Study) โดยใช้กิจกรรมการผลิตสื่อ Social Media ด้วยโทรศัพท์มือถือ ซึ่งทำการศึกษาและคัดเลือกตัวแทน จังหวัดยะลา จำนวน ๑๕ คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. การพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

๑.๑ พัฒนาการของการเกษตรกรรมของชุมชน การทำเกษตรกรรมสมัยก่อนมีความสำคัญต่อชีวิตของคนในชุมชนสมัยก่อน ซึ่งเป็นการทำเกษตรกรรมเพื่อเป็นอาหาร เชื้อเพลิง ชีวภาพ ยารักษาโรคและผลิตภัณฑ์อื่น ๆ เพื่อความยั่งยืนและเพิ่มสมรรถนะชีวิตมนุษย์ในการดำรงชีวิต การวิวัฒนาการและการพัฒนาการเกษตรของชุมชนได้เปลี่ยนแปลง ไปตามยุคสมัย และตามกระแสการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของโลกมาตามลำดับ

พ.ศ.๒๕๕๐-ปัจจุบัน เป็นช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด มีการทำเกษตรเชิงเดี่ยวเต็มรูปแบบเกือบทุกครัวเรือน และเริ่มจากมีเครื่องทุ่นแรงขนาดใหญ่เช่น รถไถขนาดใหญ่ ที่สามารถบุกเบิกพื้นที่ได้ทุกที่ มีการขยายพื้นที่การเพาะปลูกมากขึ้น มีการใช้สารเคมีในปริมาณที่เพิ่มมากขึ้น มีผลกระทบวงกว้าง ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ด้านสุขภาพ ด้านเศรษฐกิจ และสังคม เริ่มจากทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ผลกระทบด้านดิน มีการเปิดพื้นที่ใหม่เพื่อการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวโดยมีการตัดไม้ทำลายป่าและมีการเปิดหน้าดินเพื่อขยายพื้นที่ทำการเกษตรเพิ่มมากขึ้น ในการเปิดพื้นที่ใหม่นั้นทำให้มีการชะล้างหน้าดินลงในแม่น้ำลำธาร ส่งผลให้แม่น้ำลำธารมี ปริมาณทรายที่เพิ่มมากขึ้น แม่น้ำตื้นเขิน ที่สำคัญทรายที่ลงมาแม่น้ำลำธารมาทับถมก้นหिनที่เคยมีอยู่ ที่เคยเห็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำจืด จึงทำให้เหล่าสัตว์น้ำไม่มีแหล่งที่อยู่อาศัยรวมไปถึง แหล่ง อนุบาลสัตว์น้ำจืดที่เคยมีอยู่ก็ถูกทรายทับถมไป เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สัตว์น้ำจืดที่เคยมีอยู่ได้ลดลง และหายไปในที่สุด ส่วนคุณภาพของดินที่เสื่อมโทรมลงมากเพราะมีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวซ้ำ ๆ กันมา เป็นเวลานาน และไม่มีการปรับปรุงบำรุงดิน การปลูกพืชเชิงเดี่ยวมีการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีในปริมาณที่เพิ่มมากขึ้น และมีราคาที่สูงขึ้นมากเมื่อเทียบกับสมัยก่อน

ผลกระทบด้านน้ำจากเดิมที่มีการใช้น้ำทำการเกษตรในฤดูฝน และจะไม่ทำเกษตรในฤดูแล้ง เพื่อให้ น้ำเพียงพอต่อการอุปโภคบริโภค และยังเป็นการเก็บน้ำไว้เพื่อสิ่งมีชีวิตได้ดื่มได้ใช้ในฤดูแล้ง แต่ช่วงเวลาดังกล่าวมีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพิ่มมากขึ้น ทำให้น้ำที่ใช้ในการทำเกษตรไม่เพียงพอไปถึงน้ำอุปโภคบริโภคนั้นไม่เพียงพอเช่นเดียวกัน เมื่อมีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพิ่มมากขึ้นน้ำที่ใช้ทำเกษตรก็ไม่เพียงพอ จึงทำให้มีการแย่งน้ำ เพื่อทำการเกษตร ส่งผลให้สิ่งมีชีวิตและสัตว์ต่างๆไม่มีแหล่งน้ำดื่มกิน ทำให้บางชนิดตาย บางชนิดอ่อนแอลง

ผลกระทบด้านป่า มีการใช้พื้นที่เพิ่มมากขึ้นทำให้พื้นที่ป่าลดลง การเปิดพื้นที่ป่านั้นมีเพิ่มมากขึ้นในสมัยนี้ เพราะมีเครื่องทุ่นแรงและเครื่องจักรที่สามารถช่วยย่นระยะเวลาในการทำงาน ได้มีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าสมัยก่อน เมื่อมีการเปิดพื้นที่ใหม่ทำให้มีการตัดไม้ทำลายแหล่งต้นน้ำลำธาร เพราะบางพื้นที่ในชุมชน จากเดิมที่มีน้ำไหลตลอดปี พอมีการเปิดพื้นที่ใหม่จากน้ำที่เคยไหลตลอดปีก็ ไม่มีน้ำในฤดูแล้ง

ผลกระทบด้านสุขภาพ เดิมทีสมัยก่อนชุมชนมีการเกิดโรคเพียงแค่มั้ก่ชนิด เช่น ไข้หวัด ไข้ ปวดท้องร่วง และปวดเมื่อยตามร่างกาย แต่ปัจจุบันได้เกิดโรคเพิ่มมากขึ้นทั้งโรคติดต่อและไม่ติดต่อ โรคเกี่ยวกับสุขภาพจิต โรคเกี่ยวกับทางเดินหายใจ แสดงให้เห็นว่าในปัจจุบันมีการเกิดโรคเพิ่มมากขึ้นกว่าสมัยก่อน ด้านเศรษฐกิจ มีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพิ่มมากขึ้นทำให้มีการจ้างงานในชุมชน และชุมชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น ถ้าเทียบกับสมัยก่อนชาวบ้านไม่มีรายได้และไม่ได้ทำเกษตรเชิงเดี่ยวแบบทั้งปีเหมือนเช่นทุกวันนี้ ซึ่งปัจจุบันเกษตรกรหันมาปลูกพืชเชิงเดี่ยวเกือบทั้งหมู่บ้านและทำเกษตรแบบตลอดทั้งปี มีการจับจ่ายซื้อของในปริมาณที่มากขึ้น ปริมาณความต้องการในการซื้อก็เพิ่มมากขึ้น เพราะปัจจุบันไม่ค่อยมีการปลูกพืชไว้บริโภคเหมือนแต่ก่อนจึงทำให้มีความต้องการซื้อพืชผักในปริมาณที่สูงขึ้น

ผลกระทบด้านสังคม เมื่อมีการปลูกพืชผักเชิงเดี่ยวเพิ่มมากขึ้น ทำให้การมีเวลาให้กับครอบครัวน้อยลง เพราะต้องออกไปทำงานตั้งแต่เช้าถึงเย็น ไม่ค่อยได้มีเวลาในการสนทนากับครอบครัว และการใช้ชีวิตของคนก็เปลี่ยนไปจากแต่ก่อน ความเห็นแก่ตัวเริ่มมากขึ้น แต่กิจกรรมร่วมกันของชุมชน เช่น งานบุญต่างๆ งานเทศกาลต่างๆ คนให้ความสำคัญน้อยลง ปัจจุบันกลายเป็นสังคมที่ใช้เงินเป็นตัวตั้ง อยากได้อะไรก็ใช้เงินซื้อ ไม่ค่อยมีการแลกเปลี่ยนด้วยสิ่งของเหมือนแต่ก่อน ความสุขของคนสมัยนี้เริ่มน้อยลงเพราะมัวแต่ใช้เวลาไปกับการหาเงิน ยิ่ง ปัจจุบันสถานการณ์ของโลกเปลี่ยนมาสู่ยุคที่มีเทคโนโลยี เข้ามามีบทบาทในการใช้ชีวิตของคนในชุมชน มีเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ เครื่องมือสื่อสาร ซึ่งไม่ต้องเสียเวลาไปมาหาสู่เหมือนสมัยก่อน แม้อยู่ไกลกันก็สามารถพูดคุยเห็นหน้ากันได้ ทั้งเด็กเล็กไปจนถึงคนแก่ชราสามารถใช้เครื่องมือสื่อสาร เหล่านี้ได้ ยิ่งกับเด็กๆและเยาวชนยิ่งสร้างปัญหาให้กับชุมชนเป็นอย่างมาก เพราะใช้เครื่องมือสื่อสารไปกับการเล่นเกมส์ แทนที่จะใช้เวลาในการไปช่วยพ่อแม่ทำงานเหมือนสมัยแต่ก่อน จึงทำให้เด็กและเยาวชนปัจจุบันเติบโตขึ้นที่มีความเป็นไปได้อาจจะล้มเหลวเชื่อเป็นประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน

ในสถานการณ์อดีต-ปัจจุบันแนวโน้มอาหารและการทำการเกษตรมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยปัจจุบันมีปริมาณอาหารลดลง เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากรโลก ซึ่งทำให้สถานการณ์เปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศทางด้านอาหารของสิ่งมีชีวิตทางธรรมชาติเกิดความเสื่อมโทรม โดยได้รับผลกระทบจากภัยธรรมชาติ และการทำลายจากสิ่งมีชีวิต

๑.๒ การสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ชุมชน หน่วยงานภายนอก

เนื่องจากชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจะ ตำบลธารโต อำเภอธารโต เป็นชุมชนของชาวไทยพุทธ และชาวไทยมุสลิมซึ่งจะมีความเป็นพี่น้อง มีการ ช่วยเหลือเกื้อกูล ยังคงความเป็นชุมชนแห่งการเอื้อเฟื้อ หากในชุมชนมีกิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้น คนในชุมชนต่างมีส่วนร่วมในการช่วยกันเพื่อให้กิจกรรมที่จัดขึ้นสำเร็จ ทีมคนรุ่นใหม่ก็ได้ทำกิจกรรมในชุมชนจึงเกิดความเชื่อใจ ความเชื่อมั่นจากคนในชุมชนรวมถึงผู้นำชุมชน จึงทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมด้วย ทีมคนรุ่นใหม่เองก็มีการทำงานร่วมกับผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา โดยมีการประสานงานร่วมกันอยู่เสมอ รวมทั้งการประสานงานร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่น เช่น พัฒนาชุมชนประจำอำเภอ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ศูนย์เรียนรู้ เป็นต้น ซึ่งแต่ละหน่วยงานก็มีบทบาท แตกต่างกันไปตามกิจกรรมที่จัดขึ้น

การสร้างการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในชุมชน โดยเริ่มจากการทำความเข้าใจร่วมกันระหว่าง ทีมวิจัย และเกษตรกรในชุมชน เกี่ยวกับการสร้างแหล่งอาหารของตนเอง ที่มีความปลอดภัย และความหลากหลายของพืชผัก ทั้งนี้จะทำให้เกษตรกรได้ตระหนักถึงคุณค่าของ การสร้างแหล่งอาหารของตนเอง เมื่อทำความเข้าใจร่วมกันแล้วก็เกิดการมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติ ซึ่งเกษตรกรจะช่วยเหลือลงมือปฏิบัติเอง โดยมีทีมวิจัยเป็นผู้แนะนำและติดตามการปฏิบัติงาน หน่วยงานภายนอกที่เข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับการพัฒนาวิธีการผลิตเกษตรกรรม เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนของชุมชน ได้แก่ พัฒนาชุมชนประจำอำเภอ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ศูนย์เรียนรู้ ซึ่งหน่วยงานนี้จะเข้ามามีบทบาทในเรื่องของ การสร้างองค์ความรู้และการพัฒนา

๑.๓ การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน

ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจะ ตำบลธารโต อำเภอธารโต เป็นชุมชนที่อาศัยอยู่กันแบบเครือญาติ มีการเกื้อหนุนช่วยเหลือกันอย่างสม่ำเสมอ ยังคงความเป็นชุมชนแห่งการเอื้อเฟื้อ เกษตรกรก็เป็นคนในชุมชน มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอมาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว เพราะก่อนที่จะมีโครงการวิจัยเกิดขึ้นทางกลุ่มเกษตรกร ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจะ ตำบลธารโต อำเภอธารโต ได้มีการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การสร้างฝายชะลอน้ำ การเก็บขยะ การทำงานสาธารณประโยชน์ การทำเกษตรกรรม และ การลงแขก หรือที่ภาคใต้เรียกว่า ซอมือ เป็นวิธีการแลกเปลี่ยนแรงงานช่วยเหลือในการผลิต และเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในหมู่บ้าน สมัยก่อน คนไทยอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยกัน ใครทำอะไรที่หนักหนาเกินความสามารถของครอบครัวตน หรือเร่งจะให้งานเสร็จรวดเร็วมักจะไหว้วานขอความช่วยเหลือเพื่อนบ้าน หรือมิฉะนั้น เพื่อนบ้านพอรู้ข่าวก็แห่มาช่วยเหลือ ทำงานนั้นไปจนเสร็จ โดยเจ้าของงานจะหุงหาอาหารไว้เลี้ยงแขก แม้กระทั่งการไถ่ทำนา คนไทยมีประเพณีการลงแขก เพื่อไถนา เก็บเกี่ยวข้าว หรือนวดตีข้าว ซึ่งต่างคนต่างผลัดเปลี่ยนเวียนกันไปช่วยเหลือกันจนงานเสร็จสิ้นลง

ทั้งหมด ความเป็นมา (ภูมิหลัง/ความเชื่อ) ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าวนี้เป็นประเพณีไทยที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นน้ำใจ ที่มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังสามารถช่วยสร้างความสมัครสมานสามัคคีกันในหมู่บ้านได้อีกด้วย นอกจากนี้ทำให้เกิดวัฒนธรรมและการขับร้องเพลงอันเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของ ผู้ที่ประกอบอาชีพทำนา ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว เป็นประเพณีที่เจ้าของนาจะบอกเพื่อนบ้านให้รู้ว่าเกี่ยวข้าวเมื่อใด และเมื่อถึงวันที่กำหนดเจ้าของนาก็จะต้องปกรงที่ที่นาของตนเพื่อให้เพื่อนบ้านหรือแขกที่รู้จะได้มาช่วยเกี่ยวได้ถูกต้องทั้งนี้เจ้าของนาจะต้องจัด เตรียมอาหาร คาวหวาน สุราบูหรี น้ำดื่ม ไว้รองรับด้วย และในขณะเกี่ยวข้าวก็จะมีการละเล่นร้องเพลงเกี่ยวขั้วระหว่างหนุ่มสาว เป็นที่สนุกสนานและเพลิดเพลินเพื่อคลายความเหน็ดเหนื่อยได้ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว เป็นประเพณีไทยอีกอย่างหนึ่งของชาวนาไทย ซึ่งนับวันจะหาได้ยากในสภาพปัจจุบัน ชาวนาอีสานส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีน้ำใจไมตรี ดังนั้นในการทำกิจการ งานใดๆ ไม่ว่าจะงานเล็กงานใหญ่ จะสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เพราะทุกคนต่างมีน้ำใจให้กันและกัน ช่วยงานกันคนละมือละไม้ใช้เวลาไม่นานงานก็สำเร็จลุล่วงไปได้สมปรารถนา การทำงานแบบนี้ คนอีสานเรียกว่า "ลงแขก" การลงแขกในภาคอีสานก็คือการบอกกล่าวขอแรงบรรดาญาติสนิทมิตรสหาย ให้มาช่วยทำงานนั่นเอง งานที่จะลงแขกกันนั้นอาจจะเป็นงานส่วนรวมหรืองานส่วนตัวก็ได้ สำหรับงานส่วนตัวนั้นส่วนมากมักจะเป็นงานใหญ่สุดกำลังคนในครอบครัวจะทำได้ หรืออาจจะเป็นงานหนักแต่จำเป็นต้องทำให้เสร็จภายในวันเดียว จึงต้องบอกกล่าวให้ญาติพี่น้องเพื่อนบ้านมาช่วยเหลือเพื่อให้งานเสร็จสิ้นไป งานที่มักลงแขก เช่น การลงแขกทำนา ซึ่งมีการลงแขกดำนา ลงแขกเกี่ยวข้าว ลงแขกตีข้าว (นวดข้าว) เป็นต้นนอกจากจะมีประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าวแล้ว ยังมีประเพณีลงแขกทำนา ด้วยการทำนาเป็นงานหนักและในรอบปีหนึ่งต้องใช้ แรงงานมากถึง 4 วาระด้วยกันคือช่วงการดำนา การเกี่ยว การตี และเอาข้าวขึ้นเล้า ดังนั้นการทำงาน ทุก ระยะเวลา ชาวนาส่วนมากจะใช้วิธีการลงแขก อาศัยแรงจากญาติพี่น้องเพื่อนบ้านมาช่วยกัน เมื่อลงแขกในนาตนเสร็จก็เปลี่ยนไปลงแขกนาของคนอื่น ๆ ต่อไปเป็นการตอบแทน ซึ่งเป็น การแสดงน้ำใจที่มีให้กันและกัน โดยเฉพาะในปัจจุบันลูกหลานคนหนุ่มสาวไปทำงานต่างถิ่น ปล่อยให้พ่อแม่และคนแก่อยู่บ้าน การลงแขกจึงยังมีความจำเป็นสำหรับชาวนา อัตลักษณ์ (ที่โดดเด่น) ลงแขก เป็นวัฒนธรรมประเพณีแห่งความเอื้อเฟื้อและเกื้อกูลกันของสังคมคนในอดีต ที่นับวันจะสูญหายไปเนื่องจากระบบเศรษฐกิจที่ใช้เงินตราเป็นตัวกำหนด แต่สำหรับคนอีสานแล้ว ลงแขก มีความหมายถึงน้ำใจที่ผู้คนในชุมชนมอบให้กัน ในการช่วยเหลือกิจการงานต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงโดยเร็ว ประเพณีเอามื้อเอาร่างนี้จึงเป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่ง กันและกัน สร้างความสมัครสมานสามัคคี ทำให้งานเสร็จอย่างรวดเร็วโดยไม่ต้องอาศัยการว่าจ้าง และยังถือเป็นโอกาสที่ทำให้หนุ่มสาวได้รู้จักอุปนิสัยใจคอและพบรักกันได้อีก ด้วยเนื่องจากชีวิตของเกษตรกรไทยเกี่ยวพันกับอาชีพด้านเกษตรกรรม ไม่ว่าจะเป็น การทำนา การทำไร่ ทำสวน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับระยะเวลาของฟ้าและฝน จะต้องเร่งรีบในการเพาะปลูก ปักดำ เก็บเกี่ยว ในครอบครัวใดมีแรงงานมากก็จะทำได้เร็วและทันเวลา แต่ครอบครัวที่มีคนน้อยก็จะทำได้ช้ากว่า ณ จุดนี้เองที่ก่อให้เกิดประเพณี ลงแขก เพื่อช่วยเหลือกันด้านแรงงาน ไม่มีค่าจ้างตอบแทนมีเพียงน้ำใจ

เลี้ยงอาหารข้าวปลาตามแต่จะหาได้ในท้องถิ่น หมุนเวียนกันไปจากครอบครัวหนึ่งสู่อีกครอบครัวหนึ่ง ทำให้กิจการงานสำเร็จลุล่วงมีอาหารเพียงพอไม่ขาดแคลน เมื่อเทคโนโลยีทางการเกษตรเข้ามาสู่ชุมชนพร้อมกับการส่งเสริมให้มีการ ปลุกเพื่อขาย ยุคเศรษฐกิจเงินตราเป็นใหญ่จึงทำให้การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในอดีต กลายมาเป็นการว่าจ้างแรงงานแทน และวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามอย่าง การลงแขก จึงพลอยสูญหายไปด้วย และยิ่งมาถึงยุคสมัยที่ลูกหลานวัยรุ่น หนุ่ม-สาวของเราหนีความแห้งแล้งไปขายแรงงานในเมืองใหญ่ การทำไร่ไถนาของบรรพบุรุษก็ยังขาดแคลนแรงงานหนัก ก็ได้อาศัยเงินทองที่ลูกหลานส่งมาให้มาจ้างแรงงานในหมู่บ้านใกล้เคียงมาช่วยเหลือ ก็ยังทำให้การลงแขกถูกลืมเลือนเด็ดขาดไปเลย เพราะการช่วยงานต้องมีค่าจ้างตอบแทน เลี้ยงข้าวปลาอาหารอีก นี่จึงต้องมีการฟื้นฟูและกล่าวถึงวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม การลงแขก ให้วนกลับมาอีกครั้งหนึ่ง ความสำคัญและคุณค่าทางสังคมและทางจิตใจที่มีในวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน นั้น ๆ ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าวในปัจจุบันนี้แทบจะไม่พบเห็น เนื่องจากเกษตรกรรมสมัยใหม่นิยมใช้เครื่องทุ่นแรง ใช้เทคโนโลยีในการทำ การเกษตรแทนการใช้แรงงานคน ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะเจาะ ตำบลธารโต อำเภอธารโต เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ วัฒนธรรมประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าวหรือที่ภาคใต้เรียกว่า ซอมือ ซึ่งมีมาแต่โบราณควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้เยาวชนคนรุ่นหลังได้ถือปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดี จึงได้จัดประเพณีขึ้น ในรูปแบบร่วมจัดกิจกรรมเอามื้อสามัคคี ณ แปลงครัวเรือนต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต (Household Lab Model for quality of life : HLM) ซึ่งในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เกิดจากการพูดคุย แลกเปลี่ยนกันภายใน กลุ่มเกษตรกร ทำให้เกิดความอยากในการทำกิจกรรมในชุมชน เมื่อเกิดความอยากแล้วก็พูดคุยตกลงกันในเรื่องของกิจกรรมที่จะทำ มีการคิด การวางแผน ร่วมกัน แล้วนำไปปรึกษากับผู้นำชุมชน เพื่อให้ผู้นำชุมชนได้ทราบและช่วยประชาสัมพันธ์กิจกรรมของคนรุ่นใหม่ในชุมชนอีกด้วย โดยการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนนั้น คนในชุมชนจะได้รับผลประโยชน์ร่วมกันเองภายในชุมชน การเห็นค่าหรือเห็นความสำคัญของเกษตรกรรมชุมชนจากคนในชุมชน หรือผู้นำ ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่เกษตรกรทุกคนก็เป็นลูกหลานของคนในชุมชนเองอยู่แล้วเกิดความคุ้นเคย และที่สำคัญคือ การที่เกษตรกรลงมือปฏิบัติจริง เท่านั้นยังไม่พอ เกษตรกรทำการลงมือปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้เกิดความเชื่อมั่น ความไว้วางใจ และคนในชุมชนก็จะให้ความร่วมมืออย่างสม่ำเสมอ

ที่ผ่านมาเกษตรกรเองก็มีการทำงานร่วมกับผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา โดยมีการประสานงานร่วมกันอยู่เสมอ รวมทั้งการประสานงานร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่น เช่น พัฒนาชุมชน ประจำอำเภอ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ศูนย์เรียนรู้ เป็นต้น ซึ่งแต่ละหน่วยงานก็มีบทบาทแตกต่างกัน ไปตามกิจกรรมที่จัดขึ้น

๑.๔ การวางแผนและการจัดการผลผลิตเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ชุมชน

ผลผลิตเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะเจาะ ตำบลธารโต อำเภอธารโต นั้นมีหลายหลายชนิด ซึ่งผลผลิต

ส่วนใหญ่มาจากกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ ที่มีการรวมกลุ่มกันทำเกษตรอินทรีย์ในนามของกลุ่ม ซึ่งผลผลิตที่ออกมาในภาพรวมนั้นก็ยังมีปริมาณที่ไม่มากนัก แต่ก็พอเพียงพอต่อความต้องการของคนในพื้นที่ ผลผลิตจะหมุนเวียนสับเปลี่ยนไปตามฤดูกาล และค่อนข้างมีความหลายทางชีวภาพของพันธุ์พืช โดยที่ผลผลิตที่ผลิตได้ส่วนมากเป็นพืชผักพื้นถิ่น ซึ่งความหลากหลายของผลผลิตที่ผลิตได้มีเพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภคในพื้นที่นั้น เกิดจากการดูแลเอาใจใส่ของเกษตรกรที่ใส่ใจการผลิต ตั้งแต่การคัดเลือกพันธุ์พืช การเตรียมพื้นที่เพาะปลูก การให้น้ำและการบำรุงพืชด้วยวัสดุธรรมชาติ การ ป้องกันกำจัดวัชพืช การเก็บเกี่ยว และการวางจำหน่าย แต่อย่างไรก็ตามปัญหาหนึ่งที่มีมักจะเกิดขึ้นเสมอ ภายหลังการเก็บเกี่ยวของผลผลิตเกษตรอินทรีย์ คือ การขาดการเชื่อมโยงตลาด ทำให้เมื่อมีผลผลิตไม่มี ตลาดรองรับที่แน่นอน และปัญหาการขาดความต่อเนื่องในการผลิตของกลุ่มเกษตรกรเอง ด้วย เหตุนี้ทางกลุ่มจึงได้มีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ด้วยระบบการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม (PGS) ซึ่งเป็นเครือข่ายที่สร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เกษตรกร ผู้บริโภค องค์กรบริหารส่วนตำบล สาธารณสุขอำเภอ ศูนย์การเรียนรู้ เกษตรอำเภอ และพัฒนาชุมชนอำเภอ ในการทำงานร่วมกันเพื่อขับเคลื่อนให้เกิดระบบการรับรอง มาตรฐานแบบมีส่วนร่วม (PGS) ทั้งนี้เพื่อให้ผู้บริโภคทุกคนสามารถเข้าถึงอาหารอินทรีย์ ในพื้นที่ได้ง่ายขึ้น และที่สำคัญสามารถเลือกซื้อผลผลิตอินทรีย์ได้ตามความต้องการ ได้บริโภคอาหารที่ดีและปลอดภัยต่อสุขภาพ

โดยทางกลุ่มเกษตรกรจึงได้ประชุมเพื่อหาข้อตกลงในการแก้ปัญหาการผลิตความต่อเนื่องในการผลิต ตลอดจนการสร้างการเชื่อมโยงตลาดให้เกิดขึ้น โดยมีกระบวนการในการขับเคลื่อน ที่เริ่มต้นด้วยการหาข้อตกลงและแนวทางในการวางแผนการผลิต ซึ่งการวางแผนการผลิตพืชผักหรือการวางแผนจัดการเพาะปลูก เป็นกระบวนการกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ขั้นตอนวิธีการดำเนินการ ตั้งแต่การปลูกพืชไปจนถึงการใช้ประโยชน์หรือรายได้ที่ได้จากพืชที่ผลิต โดยมีความมุ่งหวังให้การปลูกพืช ได้รับผลตอบแทนที่คุ้มค่าต่อการลงกำลังร่างกายและเวลาที่เสียไปในการดูแล ซึ่งกลุ่มคนรุ่นใหม่ ปราชญ์ ชุมชน และกลุ่มองค์กรสนับสนุนได้ร่วมระดมความคิดและร่วมกำหนดแนวทางในการวางแผนการผลิต เพื่อเป็นแนวปฏิบัติของสมาชิกในการจัดการผลผลิตเกษตรอินทรีย์

๑.๕ การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในภาคสนาม (Field Study) โดยใช้กิจกรรมการผลิตสื่อ Social Media ด้วยโทรศัพท์มือถือ กิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ การสร้างเพจในการเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสู่ตลาดออนไลน์ วันที่ ๒๓-๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕ ณ ห้องประชุมธารโตโฮมสเตย์ ตำบลธารโต อำเภอธารโต จังหวัดยะลา

โดยมีกลุ่มเกษตรกร

๑. น.ส นารีรัตน์ สามะ
๒. น.ส.อนิตา พงษ์มุณี
๓. น.ส.นิรอมมา หยีดีอะระ

๔. น.ส.สุพิศ พัดคง
๕. น.ส.สุณพร หัสแก้ว
๖. นางอุไรวรรณ คงสวัสดิ์
๗. นายคำนิง หัสแก้ว
๘. นางอาภรณ์ แก้วจริณ
๙. นางธัญธิดา ทองแก้ว
๑๐. นางสาวาติ โยพรหม

สรุป แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลาแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ชุมชน

๑) การสร้างระบบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ชุมชน หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอรารโต กลุ่มเกษตรกร ปราชญ์ชุมชน ได้ร่วมกันขับเคลื่อนการสร้างเครือข่ายระบบการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม (PGS) เพื่อเป็นการสร้างระบบการรับรองผลผลิตเกษตรอินทรีย์ ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอรารโต ในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภคและตัวเกษตรกรผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์เอง ในการสร้างมาตรฐานของการทำเกษตรอินทรีย์ว่ากลุ่มเกษตรกรหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอรารโต นั้นได้ทำเกษตรอินทรีย์จริง มีมาตรฐานรองรับ สามารถสื่อสารกับผู้บริโภคได้อย่างเต็มภาคภูมิว่าผลผลิตที่ ออกมาเป็นผลผลิตอินทรีย์ ซึ่งกระบวนการรับรองมาตรฐานอย่างมีส่วนร่วม นั้นมีกระบวนการส่วนหนึ่งที่ ผู้บริโภคหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจ/เยี่ยมชมแปลงเกษตรกรได้ สื่อสารให้แก่ผู้บริโภคโดยตรง ผู้บริโภครู้ถึงแหล่งที่มาของผลผลิต ทำให้เกิดความเชื่อมั่นและเกิดการบอกต่อ เป็นการเพิ่มช่องทางการตลาดในรูปแบบหนึ่ง การรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม(PGS) นอกจากการสร้างเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภค เป็นเครื่องรับรองการันตี ผลผลิตเกษตรอินทรีย์แล้วนั้น การรับการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม (PGS) ยังเป็นสิ่งที่ใช้ในการ จำแนกผลผลิตในพื้นที่ว่าเป็นผลผลิตอินทรีย์ ผลผลิตผักปลอดภัย ผลผลิตผักไฮโดรโปนิก หรือผลผลิต พืชผักทั่วไป ในบางสถานการณ์ที่มีการจัดระบบตลาดอินทรีย์ขึ้นในพื้นที่ก็จะสามารถแยกได้ เนื่องด้วยหากใครต้องการนำผลผลิตมาขายในตลาดอินทรีย์ในพื้นที่ต้องผ่านระบบการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม(PGS) ก่อน จึงจะได้รับการรับรองและสามารถนำมาขายได้ในรูปแบบของผลผลิตเกษตรอินทรีย์ ซึ่งหากไม่มีระบบการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม (PGS) ผู้บริโภคก็ไม่สามารถจำแนกได้ว่าพืชผักที่นำมาขาย ว่าเป็นพืชผักอินทรีย์จริงหรือไม่ อาจเป็นเพียงแค่การแอบอ้างว่าพืชผักที่นำมาขายนั้นเป็นพืชผักอินทรีย์แต่ความเป็นจริงเป็นพืชผักปลอดภัยหรือพืชผักทั่วไป แต่ถ้ามีระบบการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม(PGS) ก็จะสามารถรู้ได้ว่าพืชผักที่นำมาจำหน่ายเป็นผลผลิตอินทรีย์

ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (PGS) การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะจะ ตำบลธารโต อำเภอดาโต๊ะ นัน เกิดจากการที่เกษตรกรได้เล็งเห็นว่า การรับรองสินค้าเกษตรในท้องตลาดทั่วไป ฉะนั้นกลุ่มเกษตรกร จึงรวมตัวกันเพื่อสร้างระบบการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม (PGS) ซึ่งการรับรองแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มเป็นการรับรองมาตรฐานความร่วมมือของกลุ่มเกษตรกรผู้ทำเกษตรอินทรีย์ทุกคน ทำหน้าที่เป็นกรรมกรร่วมกัน โดยมีหลักการสำคัญของการรับรองแบบมีส่วนร่วม PGS ดังนี้

๑. การกำหนดวิสัยทัศน์ร่วม คือ การตั้งเป้าหมายร่วมกัน เพื่อให้ได้ข้อตกลงร่วมกันภายในกลุ่มได้ เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยที่สมาชิกกลุ่มทุกคนมีความมุ่งมั่นที่จะประกอบอาชีพเกษตรอินทรีย์ ด้วย การลด ละ เลิกการใช้สารเคมีทุกประเภท และใส่ใจทุกขั้นตอนของกระบวนการผลิต เพื่อให้ผู้บริโภคได้รับประทานอาหารที่ดีและปลอดภัยต่อสุขภาพ

๒. การมีส่วนร่วม คือ การร่วมกันตรวจสอบแปลงเกษตรอินทรีย์ของสมาชิกภายในกลุ่ม รวมถึง คณะกรรมการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการตรวจสอบ ถือได้ว่าเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทั้ง ด้านการจัดการพื้นที่เพาะปลูก เมล็ดพันธุ์ ดูแลการรักษาพันธุ์พืช การกำจัดศัตรูพืช ด้วยกระบวนการอินทรีย์ มีสำนึกที่ดีในการผลิตที่ไม่เสี่ยงต่อการทำลายระบบนิเวศ และคุณภาพชีวิตของทุกสิ่ง

๓. มีความโปร่งใส คือ โดยให้สมาชิกกลุ่มได้ร่วมกันตรวจสอบซึ่งกันและกัน ว่ามีใครแอบใช้สารเคมีในแปลงพืชผักของตนเอง ซึ่งการทำอาชีพเกษตรอินทรีย์นั้น เกษตรกรจะต้องยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม ประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์ สุจริตต่อตนเองและผู้บริโภค

๔. กระบวนการเรียนรู้ คือ กระบวนการ PGS เป็นเรื่องหนึ่งสร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน ทั้งผู้ผลิต ผู้บริโภค ผู้ประกอบการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ แลกเปลี่ยนวิถีชีวิตซึ่งกันและกัน เพื่อสร้างความเข้าใจ สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในการขับเคลื่อนพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะจะ ตำบลธารโต อำเภอดาโต๊ะ สู่การเป็นชุมชนแห่งการบริโภคอาหารอินทรีย์ที่ยั่งยืน

๕. สร้างความเชื่อมั่นต่อกัน คือ เป็นการสร้างความเชื่อถือไว้วางใจซึ่งกันและกันของสมาชิก ภายในกลุ่มด้วยการปลูกพืชที่ลด ละ เลิกการใช้สารเคมี รวมไปถึงการสร้าง ความมั่นใจต่อผู้บริโภค ได้บริโภคอาหารที่ดี ปลอดภัยต่อสุขภาพร่างกาย รวมถึงการบริโภคอาหารเป็นยา และบริโภคอาหารตามฤดูกาล

๖. ความเชื่อมโยงในแนวราบ คือ เป็นการเชื่อมโยงเครือข่าย ทั้งเครือข่ายผู้ผลิตในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะจะ ตำบลธารโต อำเภอดาโต๊ะ และเครือข่ายการตลาด โดยขับเคลื่อนให้มีตลาดอินทรีย์ชุมชนหมู่บ้าน

เศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอดุสิต เพิ่มขึ้น ทั้งในพื้นที่หน่วยงานราชการ โรงเรียน โรงพยาบาล องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สาธารณสุขอำเภอ เป็นต้น รวมถึงหน่วยงานเอกชน และตลาดชุมชน ทั้งนี้ ก็เพื่อให้ผู้บริโภคได้เข้าถึงแหล่งอาหารอินทรีย์ได้มากยิ่งขึ้น กระบวนการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วมของตลาดอินทรีย์ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอดุสิต เป็นกระบวนการรับรอง ภายใต้การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม

เครือข่ายการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของ PGS การรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วมชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอดุสิต (PGS) ถือได้ว่าเป็นระบบการรับรองหลักที่เชื่อมโยงกลุ่มผู้ผลิต กลุ่มผู้บริโภค กลุ่มผู้ประกอบการต่าง ๆ รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน โดยการขับเคลื่อนการเป็นชุมชนสังคมแห่งการบริโภคอินทรีย์อย่างยั่งยืนดังนั้นจะเห็นได้ว่าระบบการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม (PGS) เป็นเครื่องมือหนึ่ง ซึ่งเป็นขั้นตอนหรือกระบวนการกลางน้ำ โดยจะเห็นได้ว่า การทำเกษตรอินทรีย์ ต้องทำทุกขั้นตอนตั้งแต่กระบวนการต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ดังนี้

ต้นน้ำ คือ เป็นการผลิตหรือเพาะปลูกพืช โดยไม่ใช้สารเคมี มีการวางแผนการผลิตที่ถูกต้อง และ ผลิตพืชผักในฤดูกาลต่างๆ ตามชนิดพืชที่ตลาดต้องการ

กลางน้ำ คือ กระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์สินค้าอินทรีย์ ด้วยการใช้พลังงานทางธรรมชาติ และ การมีระบบการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม (PGS)

ปลายน้ำ คือ การตลาด การกระจายสินค้า และการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ผู้บริโภคสามารถซื้อ สินค้าได้หลากหลายช่องทางมากยิ่งขึ้น

๒) การสร้างตลาดแนวใหม่โดย ใช้ช่องทางการค้าออนไลน์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอดุสิต

การทำการตลาดก็หันมาใช้ช่องทางในการสร้างตลาดแนวใหม่โดย ใช้ช่องทางการค้าออนไลน์มากยิ่งขึ้น ซึ่งเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่ต้องปรับตัว และพร้อมกับการใช้เทคโนโลยีมาใช้เป็นตัวช่วยในการจำหน่าย การทำการตลาดรูปแบบใหม่ เช่น การทำการตลาดเพื่อการเข้าถึงลูกค้าโดยตรง อย่างการขายพืชผัก ผลผลิตอินทรีย์ผ่านทาง Facebook, Line, Instagram, Tik Tok เป็นต้น

ผลการพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา สรุปได้ว่า จากกระบวนการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม (PGS) และการสร้างตลาดแนวใหม่โดย ใช้ช่องทางการค้าออนไลน์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอดุสิต ผู้สังคมแห่งการบริโภค อาหารอินทรีย์อย่างยั่งยืนในพื้นที่ อำเภอบันนังสตา และอำเภอดุสิต จังหวัดยะลา ได้มี

การรวมกลุ่มและจัดกลุ่มเกษตรกร เพื่อขับเคลื่อนกระบวนการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วมและการสร้างตลาดแนวใหม่โดยใช้ช่องทางการค้าออนไลน์แบบมีส่วนร่วม สร้างความไว้วางใจ สร้างความเชื่อมั่นซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม ด้วยการกำหนดเป้าหมายและกฎกติการ่วมกันตามกระบวนการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม (PGS) และการสร้างตลาดแนวใหม่โดยใช้ช่องทางการค้าออนไลน์แบบมีส่วนร่วม โดยมีการแบ่งกลุ่มในการขับเคลื่อน และทำการตรวจสอบร่วมกันในการรับรองมาตรฐานและการสร้างตลาดแนวใหม่โดยใช้ช่องทางการค้าออนไลน์แบบมีส่วนร่วม

๔.๓ ผลการเสริมสร้างเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

จากการเก็บข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา พบว่า

๑. แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

การสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน หน่วยงานภายนอก การสร้างการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ เกษตรกรในชุมชน โดยเริ่มจากการทำความเข้าใจร่วมกันของเกษตรกรในชุมชน เกี่ยวกับการสร้างแหล่งอาหารของตนเอง ที่มีความปลอดภัย และความหลากหลายของพืชผัก ทั้งนี้จะทำให้เกษตรกรได้ตระหนักถึงคุณค่าของการสร้างแหล่งอาหารของตนเอง หน่วยงานภายนอกที่เข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับการพัฒนาวิถีการผลิต เกษตรกรรม เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนของชุมชน ได้แก่ พัฒนาชุมชน ซึ่งทั้งหน่วยงานนี้จะเข้ามามีบทบาทในเรื่องของการสร้างองค์ความรู้และการพัฒนาเกษตรกรให้มีความสมดุลเพิ่มมากขึ้น และแนวคิดที่จะช่วยกันพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานศักยภาพของชุมชน

๑.๑ การเชื่อมโยงตลาดในพื้นที่ชุมชน

การเชื่อมโยงตลาดในพื้นที่หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอูแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอธารโต เป็นกระบวนการขับเคลื่อนที่เกิดจากการทำงานร่วมกันของกลุ่มเกษตรกร ราษฎรชุมชน ในการเชื่อมโยงประสาน สร้างความเข้าใจแก่ผู้บริโภค หน่วยงานภาคีเครือข่ายในพื้นที่ทั้งหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานเอกชน โดยเน้นการเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่ให้ความสำคัญต่อการขับเคลื่อนการทำเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล สาธารณสุขอำเภอ ศูนย์การเรียนรู้ เกษตรอำเภอ และพัฒนาชุมชนอำเภอ เป็นต้น โดยใช้หลักในการขับเคลื่อนและยึดโยงสร้างความเข้าใจร่วมกัน มีรายละเอียดดังนี้

๑) **หลักเศรษฐกิจพอเพียง** เป็นการใช้ปรัชญาหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้และชี้ให้เห็น ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากในพื้นที่ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ โดยยึดหลักความพอเพียงมาเป็นแนวทางในการ ดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่ ซึ่งความพอเพียงในที่นี้หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความ จำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง ทั้งภายนอกและภายใน ซึ่งจะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังในการนำความรู้ต่างๆ ที่เกิดจากการศึกษาและพัฒนาตนเองมาใช้ในการวางแผนและ

การดำเนินการทุกขั้นตอน และที่สำคัญจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชุมชนให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สามารถปรับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนให้สมดุลและพร้อมต่อการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทั้งด้านวัตถุ สิ่งแวดล้อม และ วัฒนธรรมจากโลกภายนอก บนฐานความพอเพียงและการทำเกษตรอินทรีย์

๒) การตลาดยุค ๔.๐ เป็นการนำความรู้หลักการการตลาดที่นำเอาเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามาช่วย เพื่อให้เข้าถึงผู้บริโภคสินค้าหรือผลผลิตเกษตรอินทรีย์ การตลาดยุค ๔.๐ นั้น มีการพัฒนามาจากการตลาด ยุค ๑.๐ คือ การตลาดที่เน้นสินค้าเป็นหลัก ยุค ๒.๐ คือ การตลาดที่เน้นผู้บริโภคเป็นหลัก และ ยุค ๓.๐ คือ การตลาดที่เน้นให้ความสำคัญกับความเป็นมนุษย์เป็นหลัก และการตลาดยุค ๔.๐ เน้นอยู่ ๓ เรื่องใหญ่ๆ คือ ๑) เปลี่ยนแปลงจากการผลิตสินค้าทั่วไป เป็นสินค้าเชิงนวัตกรรมมากขึ้น ๒) มีการใช้เทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์มาใช้ในอุตสาหกรรม และ ๓) เปลี่ยนจากประเทศที่รับจ้างการผลิตในเชิงอุตสาหกรรม เป็นการเน้นภาคบริการมากกว่าเดิม ซึ่งการตลาดยุค ๔.๐ นั้นจะเห็นได้จากการทำอาชีพเกษตรแบบดั้งเดิม ที่ใช้แรงงานคนในการเก็บเกี่ยว ก็หันมาใช้เทคโนโลยี ใช้อุปกรณ์ช่วยเก็บเกี่ยวที่ทันสมัย เพื่อเพิ่มผลผลิตมากขึ้นกว่าเดิม การทำการตลาดก็หันมาใช้ช่องทางในการสร้างตลาดแนวใหม่โดย ใช้ช่องทางการค้าออนไลน์มากยิ่งขึ้น ซึ่งเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่ต้องปรับตัว และพร้อมกับการใช้เทคโนโลยีมาใช้เป็นตัวช่วยในการเพาะปลูก และดูแลพืชผัก เช่น การใช้ระบบการให้น้ำแก่พืชผักอัจฉริยะ ระบบการตรวจสอบคุณภาพของดินก่อนเพาะปลูก เป็นต้น และการทำการตลาดรูปแบบใหม่ เช่น การทำการตลาดเพื่อการเข้าถึงลูกค้าโดยตรงอย่างการขายพืชผัก ผลผลิตอินทรีย์ผ่านทาง Facebook, Line, Instagram เป็นต้น

๓) ตลาดเป็นธรรม เป็นการสร้างระบบตลาดที่ไม่ใช่แค่เป็นแหล่งซื้อขาย แต่เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ แลกเปลี่ยนวิถีชีวิตซึ่งกันและกัน ทั้งในส่วนของกลุ่มเกษตรกรและผู้บริโภค โดยในส่วนเกษตรกรคนรุ่นใหม่จะได้ในส่วนของการกำหนดราคาที่เป็นธรรมจากทั้งสองฝ่าย ผู้บริโภคก็จะได้สินค้าที่ตรงตามความต้องการของตนเอง และได้บริโภคอาหารที่ดีและปลอดภัย มีราคาที่เป็นธรรม ถือได้เป็นตลาดที่เกื้อกูลกันและกัน ได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค ที่สำคัญของตลาดเป็นธรรม ทำให้ผู้บริโภคเข้าถึงแหล่งผลิตสินค้า ใครเป็นผู้ผลิต กระบวนการผลิต ทั้งนี้เพื่อสร้างความไว้วางใจกัน ระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค

๔) การเชื่อมโยงตลาด ในอนาคตอาจเป็นไปได้ว่าการซื้อขายผลผลิตอินทรีย์ทำให้ผู้บริโภคเข้าถึงแหล่งผลิตได้ง่าย การซื้อขายจะเป็นในลักษณะการซื้อขายถึงสวนเกษตรกร รวมไปถึงผู้บริโภคสามารถเยี่ยมชมสวนเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกรได้ ทั้งนี้เมื่อการตลาดเกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน ผู้บริโภคในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงก็สามารถที่จะเข้าถึงแหล่งอาหาร และหันมาใส่ใจสุขภาพตนเองและคนรอบข้าง ให้ได้บริโภคอาหารที่ปลอดภัยมากยิ่งขึ้น การสร้างข้อตกลงร่วมระหว่างผู้ผลิต ผู้บริโภค และ หน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องผ่านกระบวนการสร้างระบบการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม(PGS) จึงเป็นทางออกของเกษตรกรคนรุ่นใหม่ในพื้นที่ในการสร้างการเชื่อมโยงตลาดที่เห็นในเชิงรูปธรรม และเป็นการสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้บริโภคในการเข้าถึงอาหารอินทรีย์ในพื้นที่ชุมชนบ้านอุบะ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะจะ ตำบลธารโต อำเภอธารโต

สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการพัฒนางานวิจัยเรื่อง ความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา ได้ดังนี้

๑) ชุมชนภาคการเกษตรพื้นที่อำเภอธารโต จังหวัดยะลา

สภาพทั่วไปของพื้นที่อำเภอธารโต จังหวัดยะลา ภูมิประเทศลักษณะภูมิประเทศของตำบลบ้านแห่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา ลาดชัน และมีทรัพยากร ป่าไม้ เป็นจำนวนมาก มีลำธารสายเล็ก ๆ จำนวนหลายสาย มีน้ำไหลตลอดทั้งปี มีพื้นที่เพียงส่วนน้อยที่เป็นพื้นที่ราบโดยการขับเคลื่อนโครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามหลักทฤษฎีใหม่ประยุกต์สู่ “โคก หนอง นา พช.” โดยมีผู้นำท้องที่ ท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ ประชาชน และเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนโดยกำหนดกิจกรรมการพัฒนาประกอบด้วย การเปิดป้ายศูนย์เรียนรู้ การปลูกป่า ๓ อย่างประโยชน์ ๔ อย่าง โดยได้รับการสนับสนุนพันธุ์ไม้จากสถานีเพาะชำกล้าไม้จังหวัดยะลา และศูนย์วิจัยพืชสวนยะลา การปลูกหญ้าแฝก โดยได้รับการสนับสนุนจากสถานีพัฒนาที่ดินยะลา การปล่อยปลาน้ำจืด โดยได้รับการสนับสนุนจากศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดยะลา และการสาธิตทำปุ๋ยหมักอินทรีย์จากปราชญ์ชาวบ้านบ้านบันนังกระเจา พื้นที่บางส่วนประชาชนได้เข้าไปทำสวนผลไม้ และปลูกยางพารา

๒) ชุมชนภาคการเกษตรพื้นที่อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา

สภาพทั่วไปตำบลบาเจาะเป็นตำบลเก่าแก่ก่อตั้งมาประมาณ ๙๘ ปีแล้ว คำว่า“บาเจาะ” มาจากคำว่า“มื่อเจาะ” แปลว่าที่ราบขึ้นและ ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม สภาพและข้อมูลพื้นฐานสภาพทั่วไปเนื้อที่คิดเป็นตารางกิโลเมตรได้ ๖๒ ตารางกิโลเมตร คิดเป็นไร่ได้ ๓๖,๖๗๕ ไร่ ลักษณะภูมิประเทศตำบลบาเจาะ ภูมิประเทศเป็นที่ราบขึ้น และภูเขา ขนาบด้วยแม่น้ำทั้งฝั่งตะวันตก มีแม่น้ำปัตตานีทอดตลอด ทรัพยากรธรรมชาติในเขตตำบลบาเจาะ มีพื้นที่สาธารณะซึ่งเป็นพื้นที่ราชพัสดุ อยู่ในเขตหมู่ที่ ๒ มีภูเขาซึ่งมีลำธารน้ำไหลผ่าน และมีพื้นที่ป่าเป็นบางส่วน พื้นที่บางส่วนประชาชนได้เข้าไปทำสวนผลไม้ และปลูกยางพารา

แนวความคิดในเรื่องอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยังต้องปลูกฝังจิตสำนึก การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กับประชาชน สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบันนังสตา ลงพื้นที่ดำเนินโครงการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง จัดสัมมนาการเรียนรู้วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการสร้างเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวพัฒนา ๓ สร้าง คือ สร้างความมั่นคงทางอาหาร สร้างสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน และสร้างภูมิคุ้มกัน

- บันได ๙ ขั้นสู่ความพอเพียง - การบริหารจัดการจัดการชุมชน- การพัฒนาให้เป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชน การออกแบบพื้นที่เพื่อการพึ่งตนเองและรองรับภัยพิบัติ- การพัฒนาตามแนวทาง ๔ ด้าน ๒๓ ตัวชี้วัด และการประเมินความ “ความอยู่เย็น เป็นสุข” หรือความสุขมวลรวมของหมู่บ้าน/ชุมชน โดยมุ่งเน้นการปรับกรอบความคิด/กระบวนการทางความคิด (mindset) ให้กลุ่มเป้าหมายตระหนักถึงความสำคัญในการปรับเปลี่ยนชีวิตและการพัฒนาหมู่บ้านที่สมดุล สอดคล้องกับการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติ

๓) ชุมชนภาคการเกษตรพื้นที่อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา

สภาพทั่วไป ตำบลยุโป เป็นหนึ่งใน ๑๔ ตำบล ของอำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา สำนักงานเทศบาลตำบลยุโป ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ ๑ เนื้อที่ประมาณ ๒๑,๑๐๖.๒๕ ไร่ หรือประมาณ ๓๓.๗๗ ตารางกิโลเมตร ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองยะลา ประมาณ ๘ กิโลเมตร ประวัติความเป็นมาในอดีต

ตำบลอุโปมีราษฎรที่นับถือศาสนาอิสลามอาศัยอยู่ประมาณ ๕๐ ครัวเรือน มีต้นไม้นชนิดหนึ่งชาวบ้านเรียกว่า “ต้นดูโป” เป็นภาษามลายูท้องถิ่น ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก จึงเรียกชื่อบ้านดูโปกันเรื่อยมา ต่อมา มีชาวบ้านที่นับถือศาสนาพุทธ ได้เข้ามาอาศัยมากขึ้นและได้เรียก “บ้านดูโป” เปลี่ยนตามสำเนียงใหม่ ว่า “บ้านอุโป” หรือตำบลอุโป ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยว่า “ต้นมะไฟ” อาชีพหลัก ได้แก่ การทำนา ทำสวนผลไม้ สวนยางพารา ทำไร่ข้าวโพด พืชสวนครัวปราศจากสารพิษริมแม่น้ำปัตตานี (สวนผลไม้ทุเรียน มังคุด เงาะ ส้มโอ ลองกอง ลางสาดฯ) อาชีพรับราชการ ค้าขาย และรับจ้างทั่วไป ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านตำบลอุโปเกิดขึ้นจากความคิดของคนในชุมชน ร่วมคิด ร่วมทำ เพื่อให้ชุมชนมีศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสาร และความรู้ที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชนในชุมชน เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้การถ่ายทอดความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ค่านิยมและเอกลักษณ์ของชุมชนเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ก่อให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ และมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของประชาชน ที่ดำเนินการโดยประชาชน และเพื่อประชาชน เพื่อก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ ศูนย์ฯ ได้เข้าร่วมโครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตร และสหกรณ์ ตั้งแต่ปี ๒๕๕๒

ได้ขอค้นพบว่าชุมชนภาคการเกษตรพื้นที่อำเภอธารโต และ ชุมชนภาคการเกษตรพื้นที่อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลาพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา ลาดชัน และมีทรัพยากร ป่าไม้ เป็นจำนวนมาก ส่วนชุมชนภาคการเกษตรพื้นที่อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลามีพื้นที่ราบชุ่มน้ำ อาชีพหลัก ได้แก่ การทำนา ทำสวนผลไม้ สวนยางพารา ทำไร่ข้าวโพด พืชสวนครัวปราศจากสารพิษริมแม่น้ำปัตตานี (สวนผลไม้ทุเรียน มังคุด เงาะ ส้มโอ ลองกอง ลางสาดฯ) อาชีพรับราชการ ค้าขาย และรับจ้างทั่วไป สภาพพื้นที่เหมาะต่อการทำเกษตรเชิงเดี่ยวและเกษตรทางเลือก มีความเหมาะสมในการทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวทำสวนผลไม้ทุเรียน มังคุด เงาะ ส้มโอ ลองกองและ สวนยางพารา มีความจำเป็นต่อรายจ่าย ไม่ว่าจะเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับการศึกษาของบุตร ค่าใช้จ่ายใน ครัวเรือนจำพวกอาหาร สิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือน เครื่องมือการทำเกษตรหรือเครื่องมือเลี้ยงชีพ เช่น วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิต ใช้เวลาในการทำรวดเร็ว โตไว ได้ผลผลิตเร็ว และจำนวนมาก การจัดการในแปลงหรือผลผลิตง่าย และการทำเกษตรเชิงเดี่ยวนั้นถึงแม้จะลำบากแต่ก็เป็นอาชีพเดียวที่ตนสามารถทำได้ในพื้นที่ ได้ผลตอบแทนสูง ที่สำคัญการเพาะปลูก การดูแลจัดการง่ายกว่าการทำเกษตรทางเลือก

ส่วนเกษตรทางเลือกมีพื้นที่ในการทำเกษตรส่วนน้อย การทำเกษตรทางเลือก มีกระบวนการทำที่ยุ่งยาก หลากหลายขั้นตอน ทั้งยังขาดองค์ความรู้ความเข้าใจในการทำ มองว่าไม่ได้สร้างรายได้ให้แก่ตน หากจำหน่ายก็ได้เท่ากับตลาดทั่วไปราคาไม่กี่ปาท ไม่ได้ค่าตอบแทนในจำนวนที่มาก โดยส่วนใหญ่แล้วถ้า เพาะปลูกก็จะทำในพื้นที่ขนาดเล็ก ปลูกพืชไม่กี่ชนิดแค่เพียงพอสำหรับบริโภคเท่านั้น และโรคแมลงก็เกิดขึ้นได้ง่าย จัดการยาก แต่สิ่งที่ได้รับจากการทำเกษตรทางเลือก ๑) ความสุข ทุกคนที่ทำเกษตรทางเลือกนั้นจะทำด้วยความสุข ทำด้วยความใส่ใจ การใช้เวลาร่วมในการปลูกผักและได้บริโภคผักที่สะอาดปลอดภัย ๒) เกิดการพึ่งพาตนเอง ซึ่งกระบวนการหรือขั้นตอนการทำงานต่างๆเป็นการลงมือปฏิบัติ ด้วยตนเองทั้งสิ้น มีการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์เพื่อไว้ปลูกต่อไป มีความ

หลากหลายของพืชผักที่ปลูก ซึ่งมีผลดีในระยะยาว เช่น ธนาคารเมล็ดพันธุ์ “สร้างความมั่นคงด้านอาหาร ที่ยั่งยืน มั่นคง” กิจกรรมปลูกผักสวนครัวใช้บริโภคในครัวเรือนเพื่อลดปัญหาการขาดแคลนอาหาร ต้องมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน การบริหารจัดการเมล็ดพันธุ์พืช เพื่อให้ครัวเรือนและชุมชนได้มีเมล็ดพันธุ์พืชผักได้ปลูกหมุนเวียนในชุมชน ลดปัญหาการขาดแคลนเมล็ดพันธุ์พืชผัก เพื่อการสร้างความมั่นคงทางอาหารให้แก่ครัวเรือนอย่างยั่งยืนเป็นการแบ่งปัน แลกเปลี่ยน เกิดความเกื้อกูลของคนในหมู่บ้าน/ชุมชน วิธีการการจัดหาเมล็ดพันธุ์ ได้รับบริจาคจากเกษตรกร ส่วนราชการ ประชาชนทั่วไปทำเป็นธนาคารเมล็ดพันธุ์ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ ให้คนที่ต้องการปลูกพืชผัก ยืมเมล็ดพันธุ์ไปปลูก และ คืนเมล็ดพันธุ์กลับคืนธนาคาร เพื่อหมุนเวียนต่อไป การมีพืชผักไว้บริโภคเกือบทั้งปี การไม่ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์เป็นต้น สิ่งสำคัญอีกข้อของการพึ่งพาตนเอง คือ การพอเพียงและพอประมาณ ๓) เกษตรเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต เพราะเกษตรกรทางเลือกสามารถทำได้ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย อีกทั้งยังเป็นการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและเกษตรกรได้ยังลิ้มรสวิถีชีวิตของคนในชุมชน

“ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอธารโต และชุมชนภาคการเกษตรพื้นที่อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา ระบบการทำการเกษตรที่ให้ความสำคัญกับระบบนิเวศ โดยจะต้องช่วยฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรในไร่นาและสิ่งแวดล้อม และลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกให้ได้มากที่สุดและมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ และมีผลตอบแทนที่จะให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพและประกอบอาชีพ การเกษตรได้อย่างยั่งยืนเป็นความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตร” โดยแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลาแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ชุมชน ๑) การสร้างระบบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอธารโต และชุมชนภาคการเกษตรพื้นที่อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา กลุ่มเกษตรกร ปรชาญชุมชน ได้ร่วมกันขับเคลื่อนการสร้างเครือข่ายระบบการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม (PGS) เพื่อเป็นการสร้างระบบการรับรองผลผลิตเกษตรอินทรีย์ ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอธารโตและชุมชนภาคการเกษตรพื้นที่อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา ในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภคและตัวเกษตรกร ผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์เอง ในการสร้างมาตรฐานของการทำเกษตรอินทรีย์ว่ากลุ่มเกษตรกรหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอธารโตและชุมชนภาคการเกษตรพื้นที่อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา นั้นได้ทำเกษตรอินทรีย์จริง มีมาตรฐานรองรับสามารถสื่อสารกับผู้บริโภคได้อย่างเต็มภาคภูมิว่าผลผลิตที่ ออกมาเป็นผลผลิตอินทรีย์ ซึ่งกระบวนการรับรองมาตรฐานอย่างมีส่วนร่วม นั้นมีกระบวนการส่วนหนึ่งที่ ผู้บริโภคหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจ/เยี่ยมชมแปลงเกษตรกรได้ สื่อสารให้แก่ผู้บริโภคโดยตรง ผู้บริโภครู้ถึงแหล่งที่มาของผลผลิต ทำให้เกิดความเชื่อมั่นและเกิดการบอกต่อ เป็นการเพิ่มช่องทางการตลาดในรูปแบบหนึ่ง ๒) การสร้างตลาดแนวใหม่โดย ใช้ช่องทางการค้าออนไลน์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอธารโต และชุมชนภาคการเกษตรพื้นที่อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา โดยการทำ

การตลาดก็หันมาใช้ช่องทางในการสร้างตลาดแนวใหม่โดยใช้ช่องทางการค้าออนไลน์มากยิ่งขึ้น ซึ่งเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่ต้องปรับตัว และพร้อมกับการใช้เทคโนโลยีมาใช้เป็นตัวช่วยในการจำหน่าย การทำการตลาดรูปแบบใหม่ เช่น การทำการตลาดเพื่อการเข้าถึงลูกค้าโดยตรงอย่างการขายพืชผัก ผลผลิตอินทรีย์ผ่านทาง Facebook, Line, Instagram, Tik Tok เป็นต้น

ผลการพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัด ยะลา พบว่า ๑.๑ พัฒนาการของการเกษตรกรรมของชุมชน การทำเกษตรกรรมสมัยก่อนมีความสำคัญต่อชีวิตของคนในชุมชนสมัยก่อน ซึ่งเป็นการทำเกษตรกรรมเพื่อเป็นอาหาร เชื้อเพลิง ชีวภาพ ยารักษาโรคและผลิตภัณฑ์อื่น ๆ เพื่อความยั่งยืนและเพิ่มสมรรถนะชีวิตมนุษย์ในการดำรงชีวิต การวิวัฒนาการและการพัฒนาการเกษตรของชุมชนได้เปลี่ยนแปลง ไปตามยุคสมัย และตามกระแสการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของโลกมาตามลำดับ ๑.๒ การสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ชุมชน หน่วยงานภายนอก เนื่องจากชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอธารโตและชุมชนภาคการเกษตรพื้นที่อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา เป็นชุมชนของชาวไทยพุทธ และชาวไทยมุสลิมซึ่งจะมีความเป็นพี่น้อง มีการช่วยเหลือเกื้อกูล ยังคงความเป็นชุมชนแห่งการเอื้อเฟื้อ หากในชุมชนมีกิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้น คนในชุมชนต่างมีส่วนร่วมในการช่วยกันเพื่อให้กิจกรรมที่จัดขึ้นสำเร็จ ทีมคนรุ่นใหม่ก็ได้ทำกิจกรรมในชุมชนจึงเกิดความเชื่อใจ ความเชื่อมั่นจากคนในชุมชนรวมถึงผู้นำชุมชน จึงทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมด้วย ทีมคนรุ่นใหม่เองก็มีการทำงานร่วมกับผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา โดยมีการประสานงานร่วมกันอยู่เสมอ รวมทั้งการประสานงานร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่น เช่น พัฒนาชุมชน ประจำอำเภอ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ศูนย์เรียนรู้ เป็นต้น ซึ่งแต่ละหน่วยงานก็มีบทบาท แตกต่างกันไปตามกิจกรรมที่จัดขึ้น ๓ การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอธารโตและชุมชนภาคการเกษตรพื้นที่อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา เป็นชุมชนที่อาศัยอยู่กันแบบเครือญาติ มีการเกื้อหนุน ช่วยเหลือกันอย่างสม่ำเสมอ ยังคงความเป็นชุมชนแห่งการเอื้อเฟื้อ เกษตรกรก็เป็นคนในชุมชน มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอมาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว เพราะก่อนที่จะมีโครงการวิจัยเกิดขึ้น ทางกลุ่มเกษตรกร ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอธารโตและชุมชนภาคการเกษตรพื้นที่อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา ได้มีการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การสร้างฝายชะลอน้ำ การเก็บขยะ การทำงานสาธารณประโยชน์ การทำเกษตรกรรม และการลงแขก หรือที่ภาคใต้เรียกว่า ซอมือ เป็นวิธีการแลกเปลี่ยนแรงงานช่วยเหลือในการผลิต และเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในหมู่บ้าน สมัยก่อน คนไทยอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยกัน ใครทำอะไรที่หนักหนาเกินความสามารถของครอบครัวตน หรือแรงจะให้งานเสร็จรวดเร็วมักจะไหว้วานขอความช่วยเหลือเพื่อนบ้าน หรือมีฉะนั้น เพื่อนบ้านพอรู้ข่าวก็แห่มาช่วยเหลือ ทำงานนั้นไปจนเสร็จ โดยเจ้าของงานจะหุงหาอาหารไว้เลี้ยงแขก แม้กระทั่งการทำไร่นา คนไทยมีประเพณีการลงแขก เพื่อไถนา เก็บเกี่ยวข้าว หรือนวดตีข้าว ซึ่งต่างคนต่างผลัดเปลี่ยนเวียนกันไปช่วยเหลือกันจนงานเสร็จสิ้นลงทั้งหมดลงแขกเป็นวัฒนธรรมประเพณีแห่งความเอื้อเฟื้อและเกื้อกูลกันของสังคมคนในอดีต ที่นับวันจะสูญหายไปเนื่องจากระบบเศรษฐกิจที่ใช้เงินตราเป็นตัวกำหนด แต่สำหรับคนอีสานแล้ว ลงแขก มีความหมายถึง

น้ำใจที่ผู้คนในชุมชนมอบให้กัน ในการช่วยเหลือกิจการงานต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงโดยเร็ว ประเพณีเอามือเอแรงนี้จึงเป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่ง กันและกัน สร้างความสมัครสมานสามัคคี ทำให้งานเสร็จอย่างรวดเร็วโดยไม่ต้องอาศัยการว่าจ้าง และยังถือเป็นโอกาสที่ทำให้หนุ่มสาวได้รู้จักอุปนิสัยใจคอและพบรักกันได้อีก ด้วยเนื่องจากชีวิตของเกษตรกรไทยเกี่ยวพันกับอาชีพด้านเกษตรกรรม ไม่ว่าจะเป็น การทำนา การทำไร่ ทำสวน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับระยะเวลาของฟ้าและฝน จะต้องเร่งรีบในการเพาะปลูก ปักดำ เก็บเกี่ยว ในครอบครัวใดมีแรงงานมากก็จะทำได้เร็วและทันเวลา แต่ครอบครัวที่มีคนน้อยก็จะทำสำเร็จได้ยาก ณ จุดนี้เองที่ก่อให้เกิดประเพณี ลงแขก เพื่อช่วยเหลือกันด้านแรงงาน ไม่มีค่าจ้างตอบแทนมีเพียงน้ำใจเลี้ยงอาหารข้าวปลาตามแต่จะหาได้ในท้องถิ่น หมุนเวียนกันไปจากครอบครัวหนึ่งสู่อีกครอบครัวหนึ่ง ทำให้กิจการงานสำเร็จลุล่วงมีอาหารเพียงพอไม่ขาดแคลน เมื่อเทคโนโลยีทางการเกษตรเข้ามาสู่ชุมชนพร้อมกับการส่งเสริมให้มีการ ปลูกเพื่อขาย ยุคเศรษฐกิจเงินตราเป็นใหญ่ จึงทำให้การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในอดีต กลายมาเป็นการว่าจ้างแรงงานแทน และวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามอย่าง การลงแขก จึงพลอยสูญหายไปด้วย และยังมาถึงยุคสมัยที่ถูกหลานวัยรุ่น หนุ่ม-สาวของเราหนีความแห้งแล้งไปขายแรงงานในเมืองใหญ่ การทำไร่ไถนาของบรรพบุรุษก็ยิ่งขาดแคลนแรงงานหนัก ก็ได้อาศัยเงินทองที่ถูกหลานส่งมาให้มาจ้างแรงงานในหมู่บ้านใกล้เคียงมาช่วย เหลือ ก็ยิ่งทำให้การลงแขกถูกลืมเลือนเด็ดขาดไปเลย เพราะการช่วยงานต้องมีค่าจ้างตอบแทน เลี้ยงข้าวปลาอาหารอีก นี่จึงต้องมีการฟื้นฟูและกล่าวถึงวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม การลงแขก ให้วนกลับมาอีกครั้งหนึ่ง ความสำคัญและคุณค่าทางสังคมและทางจิตใจที่มีในวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน นั้นๆ ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าวในปัจจุบันนี้แทบจะไม่พบเห็น เนื่องจากเกษตรกรสมัยใหม่นิยมใช้เครื่องทุ่นแรง ใช้เทคโนโลยีในการทำเกษตรแทนการใช้แรงงานคน ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจะ ตำบลธารโต อำเภอธารโต เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าวหรือที่ภาคใต้เรียกว่า ซอมือ ซึ่งมีมาแต่โบราณควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้เยาวชนคนรุ่นหลังได้ถือปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดี จึงได้จัดประเพณีขึ้นในรูปแบบร่วมจัดกิจกรรมเอามือสามัคคี ณ แปลงครัวเรือนต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต (Household Lab Model for quality of life : HLM)

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทนี้เป็นการสรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ซึ่งจะกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย วิธีการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป รายละเอียดได้กล่าวเป็นลำดับดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา เพื่อการเสริมสร้างในการพัฒนาระบบเกษตรกรรมเพื่อความยั่งยืนของชุมชน เพื่อร่วมกันพัฒนาองค์ความรู้ของเกษตรกรสู่การพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนและนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนจังหวัดยะลา มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

๑) เพื่อศึกษารูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

๒) เพื่อพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

๓) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษานี้ครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิจัยความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา เพื่อการเสริมสร้างในการพัฒนาระบบเกษตรกรรมเพื่อความยั่งยืนของชุมชน เพื่อร่วมกันพัฒนาองค์ความรู้ของเกษตรกรสู่การพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนและนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนจังหวัดยะลาโดยประชากร และกลุ่มตัวอย่าง ประกอบไปด้วย

๑) ประชากร (Population) ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรของโครงการ ๓ กลุ่ม ๆ ละ ๕ คน รวมทั้งสิ้น ๑๕ คน

๒) กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ได้แก่ การคัดเลือกตัวแทนการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวนกลุ่มละ ๓ คน รวมทั้งสิ้น ๙ คน

๓) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ได้แก่ สมาชิกในศูนย์เรียนรู้ทฤษฎีใหม่รูปแบบ “โคก หนอง นา โมเดล” บ้านบันนังกระเจาะ ตำบลธารโต อำเภอธารโต จังหวัดยะลา จำนวน ๕ คน สมาชิกในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตำบลยุโป หมู่ที่ ๑ ตำบลยุโป อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ๕ คน สมาชิกในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอูแบ ม.๑ ต.บาเจาะ อ.บันนังสตา จังหวัดยะลา จำนวน ๕ คน กลุ่ม

ผู้นำรัฐฯ ๓ คน ผู้ชุมชน ๓ คน เครือข่ายประชาคม ๓ คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นบุคคลที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาและแนวทางความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลาโดยการสัมภาษณ์ และทำสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการรวม ๒๔ คน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยประกอบด้วย

ในเรื่องของเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยนั้น มุ่งเน้นการศึกษาวเคราะห์จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ส่วนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อให้ได้มาซึ่งความสัมพันธ์และสอดคล้องกับแนวทางความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา โดยมีการดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

๑. แบบสัมภาษณ์ (Interview Guideline) โดยคณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับบุคคลหรือกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ประชาชน ชุมชน นักวิชาการ ในจังหวัดยะลารวมจำนวน ๓ รูป/คน โดยแบบสัมภาษณ์ได้พัฒนาจากการวิเคราะห์เอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีเนื้อหาที่สำคัญ เช่น แนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการ และความสัมพันธ์สอดคล้องกับแนวทางความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตร

๒. ศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการจัดกิจกรรมส่งเสริมชุมชนสร้างสรรค์ ประกอบด้วย ๑) การส่งเสริมการเรียนรู้ ๒) การเสริมสร้างจิตอาสา ๓) การพัฒนาความร่วมมือ ๔) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่สีเขียว และ ๕) การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในภาคสนาม (Field Study) โดยใช้กิจกรรมการผลิตสื่อ Social Media ด้วยโทรศัพท์มือถือ ซึ่งทำการศึกษาและคัดเลือกตัวแทน จังหวัดยะลา จำนวน ๑๕ คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

๓. แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) สำหรับผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ ที่จะมีส่วนสรุปวิเคราะห์ผลและรูปแบบแนวทางความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตร

การเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น คณะผู้วิจัยจะใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. การลงพื้นที่ในจังหวัดยะลา เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) บุคคลหรือกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ประชาชน ชุมชน นักวิชาการ รวมจำนวน ๓ รูป/คน เพื่อค้นหาแนวคิด หลักการ ความเป็นมา กระบวนการ และความสัมพันธ์สอดคล้องกับแนวทางความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตร

๒. ศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการจัดกิจกรรมส่งเสริมชุมชนสร้างสรรค์ ประกอบด้วย ๑) การส่งเสริมการเรียนรู้ ๒) การเสริมสร้างจิตอาสา ๓) การพัฒนาความ

ร่วมมือ ๔) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่สีเขียว และ ๕) การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในภาคสนาม (Field Study) โดยใช้กิจกรรมการผลิตสื่อ Social Media ด้วยโทรศัพท์มือถือ ซึ่งทำการศึกษาและคัดเลือกตัวแทน จังหวัดยะลา จำนวน ๑๕ คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

๓. สอนทากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิและ ผู้เชี่ยวชาญระดับพื้นที่ ได้ร่วมกันสรุปวิเคราะห์ผลและรูปแบบแนวทางความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตร

๔. จัดประชุมสัมมนาเพื่อคืนข้อมูลเรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา” และสร้างเครือข่ายความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรในจังหวัดยะลา

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์เชิงพื้นที่ ได้ศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการจัดกิจกรรมส่งเสริมชุมชนสร้างสรรค์ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยคณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

๑. วิเคราะห์แนวคิด ความหมายของเกี่ยวกับ การสร้างชุมชนภาคการเกษตรที่ประชาชนได้รับการพัฒนาคุณภาพและศักยภาพ บนพื้นฐานแห่งชุมชนและสังคมตาม แนวคิดการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน นโยบายการส่งเสริมภาคการเกษตรอย่างยั่งยืนในประเทศไทย แนวคิดบทบาทแกนนำชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมและแก้ไขปัญหาหรือร่วมขับเคลื่อนเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการความเป็นมา รูปแบบ กระบวนการและแนวทางในการบริหารจัดการความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตร

๒. ศึกษาวิเคราะห์เพื่อให้ได้กรอบความคิดที่นำไปสู่การสร้างกรอบคำถามเพื่อนำไปสู่การลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกและเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๕ รูป/คน

๓. นำผลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ พัฒนา และสร้างเครือข่าย เพื่อให้เกษตรกรในจังหวัดยะลาเกิดการใช้แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาที่ยั่งยืน, แนวคิดการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน, นโยบายการส่งเสริมภาคการเกษตรอย่างยั่งยืนในประเทศไทย, แนวคิดบทบาทแกนนำชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง, แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม และแก้ไขปัญหาหรือร่วมขับเคลื่อนเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา ในระดับต่าง ๆ

๔. วิเคราะห์ผลสรุปที่ได้จากการฝึกอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ทั้งในรูปแบบการประเมิน (Pretest-Posttest) และผลสรุปการประชุมสนทนากลุ่มเฉพาะของตัวแทนผู้เข้ารับการฝึกอบรม เพื่อนำเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ (SWOT Analysis) ในเชิงพื้นที่หรือหมู่บ้านชุมชนที่เป็นตัวแทนในจังหวัดยะลา

๕. นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้ทั้งจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลวิเคราะห์บริบทเชิงปัญหาและข้อเท็จจริงที่รวบรวมได้จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ วิเคราะห์ผลสรุปที่ได้จากการฝึกอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ นำเข้าสู่การประชุมสนทนากลุ่มเฉพาะ เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันหาข้อสรุป

๖. นำปัญหาและข้อเสนอแนะที่ได้จากการจัดประชุมสัมมนาเพื่อคืนข้อมูลเรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา” และสร้างเครือข่ายความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรในจังหวัดยะลามาไปสู่การอภิปรายผลการวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์และครอบคลุม

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา เพื่อการเสริมสร้างในการพัฒนาระบบเกษตรกรรมเพื่อความยั่งยืนของชุมชน เพื่อร่วมกันพัฒนาองค์ความรู้ของเกษตรกรสู่การพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนและนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนจังหวัดยะลา จากการศึกษาจะพบว่าชุมชนบ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอธารโตและชุมชนภาคการเกษตรพื้นที่อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา ส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตรกรรม โดยอาศัยแหล่งน้ำในการทำเกษตรกรรม สามารถจำแนกได้ดังนี้

๑) สถานการณ์การผลิตเกษตรกรรมทางเลือกในพื้นที่ชุมชนบ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอธารโตและชุมชนภาคการเกษตรพื้นที่อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา การทำเกษตรทางเลือกในชุมชนนั้น มีการปลูกพืชผักตามฤดูกาลที่สามารถสร้างเป็น แหล่งอาหารให้กับครอบครัวของตนเองได้ โดยจะมีการผลิตตามช่วงฤดูกาล แต่ละฤดูจะมีการปลูกพืชที่เหมือนและต่างกัน สามารถจำแนกพืชผัก ไม้ล้มลุกหรือไม้ยืนต้นได้ ๖ ประเภท ได้แก่ พืชผัก ไม้ยืนต้น ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม ไม้เลื้อย และ พืชสมุนไพร การผลิตเกษตรกรรมทางเลือกนั้นไม่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพที่ เนื่องจากไม่ได้ใช้ สารเคมี และไม่ได้หักโหมการทำงานมากเหมือนการทำเกษตรเชิงเดี่ยว ในการทำเกษตรกรรมทางเลือกนั้น มีการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น โดยอาศัยประสบการณ์ และการลงมือปฏิบัติ เป็นการทำการเกษตรโดย การพึ่งพาตนเองเป็นหลัก ทำให้เกษตรกรลดต้นทุนในการผลิต และลดรายจ่ายในครัวเรือน

๒) แนวทางการพัฒนาวิธีการผลิตเกษตรกรรม เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร ชุมชนบ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอธารโตและชุมชนภาคการเกษตรพื้นที่อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา มีปราชญ์ซึ่งเป็นผู้ที่มีองค์ความรู้และภูมิปัญญาด้านการเกษตรกรรมของชุมชน ในด้านการเพาะปลูกจะมีการเลือกพื้นที่เพาะปลูกที่เหมาะสม และการเตรียมพื้นที่สำหรับเพาะปลูก ด้านการวางแผนเพาะปลูกก็จะการเลือกพืชที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกตามฤดูกาล ด้านการจัดการวัชพืชและการจัดการโรค แมลง พร้อมทั้งยังเป็น การดูแลจัดการกันเองของ

พืช เพราะพืชบางชนิดจะมีประโยชน์ในการคลุมหญ้า พืชบางชนิดจะเป็นตัวล่อ แมลง พืชบางชนิดจะเป็นตัวไล่แมลง ดังนั้นจะต้องมีการรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาด้านการทำเกษตรกรรมในชุมชน เพื่อให้คนรุ่นใหม่เรียนรู้ได้ อีกทั้งยังให้คนใน ชุมชนเรียนรู้องค์ความรู้ที่ยังไม่ได้ทราบ เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้ให้กับคนรุ่นต่อไป และยังเป็นการ พัฒนาวิธีการผลิตเพื่อสร้างความมั่นคงอาหารในชุมชนต่อไป

๑. ผลการศึกษารูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

การศึกษารูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา คณะผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านแนวความคิดในการทำเกษตรกรรม ด้านเป้าหมายของเกษตรกร และด้านแหล่งที่มาความรู้/ทักษะการทำเกษตรของเกษตรกร ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษารูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา พบว่า

๑.๑ แนวความคิดในการทำเกษตรกรรม

ส่วนใหญ่เป็นเพราะอยากมีอาชีพหรือรายได้เพื่อมาใช้จ่ายในครัวเรือน ได้แก่ปัจจัย ๔ ที่มีความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีพ และสิ่งทีนอกเหนือจากความเป็นพื้นฐาน อาทิ สิ่งอำนวยความสะดวก ต่าง ๆ เช่น รถยนต์ จักรยานยนต์ ของใช้ในครัวเรือน เป็นต้น ส่วนมากที่ทำเกษตรเชิงเดี่ยว เพราะความจำเป็น โดยมีผลตอบแทนและกำไรเป็นเป้าหมายหลัก และการทำเกษตรเชิงเดียวนั้นถึงแม้จะลำบากแต่ก็เป็นอาชีพเดียวที่ตนสามารถทำได้ในพื้นที่ ได้ผลตอบแทนสูง ที่สำคัญการเพาะปลูก การดูแลจัดการง่ายกว่าการทำเกษตรทางเลือก ซึ่งคิดว่ายุ่งยากบวกกับการไม่มีองค์ความรู้ในการทำเกษตรด้านนี้ อีกทั้งยังไม่สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวอีกด้วย การปลูกพืชเชิงเดี่ยวจึงเป็นทางเดียว ที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้เป็นอย่างดี เพราะค่าตอบแทนที่ได้มานั้นก็เพื่อจะได้นำมาใช้จ่าย ในการดำเนินชีวิต

๑.๒ เป้าหมายในการทำเกษตรกรรม

คือ การสร้างความมั่นคงให้กับตัวเองให้มีคุณภาพที่ดียิ่งขึ้น อาชีพในการทำเกษตรเป็นอาชีพหนึ่งที่มีอยู่ทั่วประเทศไทย หรือทั่วโลก โดยมีเป้าหมาย คือ เงิน สิ่งที่มีมนุษย์ทุกคนล้วนต้องการ เป็นตัวแปรสำคัญที่สามารถหล่อเลี้ยงในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยการสร้างอาชีพตัวเอง การทำเกษตรถือเป็นอาชีพหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้เป็นอย่างดี อาจมีผลกระทบต่อบริเวณบ้าง ก็เป็นอาชีพที่ยั่งยืนสำหรับเกษตรกรของไทย

สามารถจัดเก็บบริโภคเองได้ ลดภาระใช้จ่าย แต่เมื่อทำเกษตรแล้ว โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างรายได้ให้กับตัวเองและครอบครัว แต่สิ่งที่ได้รับจากการทำเกษตรทางเลือก ๑) ความสุข ทุกคนที่ทำเกษตรทางเลือกนั้นจะทำด้วยความสุข ทำด้วยความใส่ใจ การใช้เวลาวางในการปลูกผักและได้บริโภคผักที่สะอาดปลอดภัย ๒) เกิดการพึ่งพาตนเอง ซึ่งกระบวนการหรือขั้นตอนการทำงานต่างๆเป็น

การลงมือปฏิบัติ ด้วยตนเองทั้งสิ้น มีการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์เพื่อไว้ปลูกต่อไป มีความหลากหลายของพืชผักที่ปลูก ซึ่งมีผลดีในระยะยาว เช่น การมีพืชผักไว้บริโภคเกือบทั้งปี การไม่ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์เป็นต้น สิ่งสำคัญอีกข้อของการพึ่งพาตนเอง คือ การพอเพียงและพอประมาณ ๓) เกษตรเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต เพราะเกษตรทางเลือกสามารถทำได้ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย อีกทั้งยังเป็นการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและเกษตรกรได้ยังถือวิถีชีวิตของคนในชุมชน

๑.๓ แหล่งที่มาความรู้ / ทักษะการทำเกษตรกรรมของเกษตรกร

ได้จาก หน่วยงาน/องค์กร สื่อสาธารณะ วิทยุ อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์ ประชาชน ชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น เครือข่าย การมีเครือข่ายนั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการทำเกษตรทางเลือกและการลงมือปฏิบัติ การทำเกษตรทางเลือกนั้นไม่มีสูตรหรือองค์ความรู้ที่ตายตัว แต่จะสามารถเกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ได้จากการลงมือปฏิบัติแบบลงมือปฏิบัติ ซึ่งไม่ยึดติดกับตำราที่ได้เรียน อยู่ที่มีการปรับแนวคิดกับพื้นที่ของตนเอง ๑) การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น การทำเกษตรกรรม จึงต้องมีการถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้ทำ ผ่านการลงมือปฏิบัติทำให้เกิด การเรียนรู้และลงมือปฏิบัติต่อ ๆ กันมา จนถึงปัจจุบัน ๒) การลงมือปฏิบัติ การทำเกษตรทางเลือกนั้นไม่มีสูตรหรือองค์ความรู้ที่ตายตัว แต่จะสามารถเกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ได้จากการลงมือปฏิบัติแบบลงมือปฏิบัติ ซึ่งไม่ยึดติดกับตำราที่ได้เรียน อยู่ที่มีการปรับแนวคิดกับพื้นที่ของตนเอง ๓) เครือข่าย การมีเครือข่ายนั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการทำเกษตรทางเลือก ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันถึงการทำเกษตรทางเลือก อีกทั้งยังช่วยหนุนเสริมในส่วนที่บางคน ขาด และยังช่วยสร้างพลังในการทำเกษตรให้กับกลุ่มและเครือข่าย ๔) สื่อ การเรียนรู้จากสื่อนั้นก็ เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และเปิดกว้าง สำหรับการศึกษาหาองค์ความรู้ ซึ่งการทำเกษตรทางเลือกนั้นก็ เป็นอีกหนึ่งเรื่องที่สามารถหาองค์ความรู้ ผ่านสื่อตามความต้องการของเกษตรกร ๕) หน่วยงาน องค์กรต่างๆ เป็นอีกหนึ่งช่องทางสำหรับการเรียนรู้และเสริมทักษะในการทำเกษตรทางเลือก ซึ่งปัจจุบันมีหน่วยงานท้องถิ่นที่เข้ามามอบองค์ความรู้ต่างๆเกี่ยวกับการทำเกษตรทางเลือกให้เกษตรกรได้เรียนรู้เพิ่มมากขึ้น ๖) มีการจัดอบรมให้เกษตรกรในอำเภอบ้านนั้งสตา อำเภอรือเสาะ เกษตรกรในชุมชนบางส่วนมีโอกาสได้เข้าร่วมอบรมเรื่องการทำน้ำหมักบำรุงพืช น้ำหมักไล่แมลง การทำสารชีวภัณฑ์ต่าง ๆ เพื่อลดต้นทุนการผลิต ๗) หน่วยงาน/องค์กร สื่อสาธารณะ วิทยุ อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์ ประชาชน ชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น

๒. การพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา พบว่า

๒.๑ การสร้างระบบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ชุมชน หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบ้านนั้งสตา และบ้านบันนังกะแจะ ตำบลธารโต อำเภอรือเสาะ กลุ่มเกษตรกร ประชาชนชุมชน ได้ร่วมกันขับเคลื่อนการสร้างเครือข่ายระบบการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม (PGS) เพื่อเป็นการสร้างระบบการรับรองผลผลิตเกษตรอินทรีย์ ใน

พื้นที่ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอดุสิต ในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภคและตัวเกษตรกร ผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์เอง ในการสร้างมาตรฐานของการทำเกษตรอินทรีย์ว่ากลุ่มเกษตรกรหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอดุสิต นั้นได้ทำเกษตรอินทรีย์จริง มีมาตรฐานรองรับ สามารถสื่อสารกับผู้บริโภคได้อย่างเต็มภาคภูมิว่า ผลผลิตที่ ออกมาเป็นผลผลิตอินทรีย์ ซึ่งกระบวนการรับรองมาตรฐานอย่างมีส่วนร่วม นั้นมีกระบวนการส่วนหนึ่งที่ ผู้บริโภคหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจ/เยี่ยมชมแปลงเกษตรกรได้ สื่อสารให้แก่ผู้บริโภคโดยตรง ผู้บริโภครู้ถึงแหล่งที่มาของผลผลิต ทำให้เกิดความเชื่อมั่นและเกิดการบอกต่อ เป็นการเพิ่มช่องทางการตลาดในรูปแบบหนึ่ง การรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม (PGS) นอกจากการสร้างเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภค เป็นเครื่องรับรองการันตี ผลผลิตเกษตรอินทรีย์แล้วนั้น การรับการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม (PGS) ยังเป็นสิ่งที่ใช้ในการ จำแนกผลผลิตในพื้นที่ว่าเป็นผลผลิตอินทรีย์ ผลผลิตผักปลอดภัย ผลผลิตผักไฮโดรโปนิก หรือผลผลิต พืชผักทั่วไป

๒.๒ การสร้างตลาดแนวใหม่โดย ใช้ช่องทางการค้าออนไลน์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอดุสิต

การทำการตลาดก็หันมาใช้ช่องทางการสร้างตลาดแนวใหม่โดย ใช้ช่องทางการค้าออนไลน์มากยิ่งขึ้น ซึ่งเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่ต้องปรับตัว และพร้อมกับการใช้เทคโนโลยีมาใช้เป็นตัวช่วยในการจำหน่าย การทำการตลาดรูปแบบใหม่ เช่น การทำการตลาดเพื่อการเข้าถึงลูกค้าโดยตรง อย่างการขายพืชผัก ผลผลิตอินทรีย์ผ่านทาง Facebook, Line, Instagram, Tik Tok เป็นต้น

ผลการพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา สรุปได้ว่า จากกระบวนการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม (PGS) และการสร้างตลาดแนวใหม่โดย ใช้ช่องทางการค้าออนไลน์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอดุสิต สู่สังคมแห่งการบริโภค อาหารอินทรีย์อย่างยั่งยืนในพื้นที่ อำเภอบันนังสตา และอำเภอดุสิต จังหวัดยะลา ได้มีการรวมกลุ่มและจัดกลุ่มเกษตรกร เพื่อขับเคลื่อนกระบวนการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม และการสร้างตลาดแนวใหม่โดยใช้ช่องทางการค้าออนไลน์แบบมีส่วนร่วม สร้างความไว้วางใจ สร้างความเชื่อมั่นซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม ด้วยการกำหนดเป้าหมายและกฎกติการ่วมกันตามกระบวนการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม (PGS) และการสร้างตลาดแนวใหม่โดย ใช้ช่องทางการค้าออนไลน์แบบมีส่วนร่วม โดยมีการแบ่งกลุ่มในการขับเคลื่อน และทำการตรวจสอบร่วมกันในการรับรองมาตรฐานและการสร้างตลาดแนวใหม่โดย ใช้ช่องทางการค้าออนไลน์แบบมีส่วนร่วม

๓ ผลการเสริมสร้างเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา พบว่า

๓.๑ แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

การสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน หน่วยงานภายนอก การสร้างการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ เกษตรกรในชุมชน โดยเริ่มจากการทำความเข้าใจร่วมกันของเกษตรกรในชุมชน เกี่ยวกับการสร้างแหล่งอาหารของตนเอง ที่มีความปลอดภัย และความหลากหลายของพืชผัก ทั้งนี้จะทำให้เกษตรกรได้ตระหนักถึงคุณค่าของการสร้างแหล่งอาหารของตนเอง หน่วยงานภายนอกที่เข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับการพัฒนาวิธีการผลิต เกษตรกรรม เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนของชุมชน ได้แก่ พัฒนาชุมชน ซึ่งทั้งหน่วยงานนี้จะเข้ามามีบทบาทในเรื่องของการสร้างองค์ความรู้และการพัฒนาเกษตรกรให้มีความสมดุลเพิ่มมากขึ้น และแนวคิดที่จะช่วยกันพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานศักยภาพของชุมชน

๑) การเชื่อมโยงตลาดในพื้นที่ชุมชน การเชื่อมโยงตลาดในพื้นที่หมู่บ้าน เศรษฐกิจพอเพียง บ้านอูแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอดงธารโต เป็นกระบวนการขับเคลื่อนที่เกิดจากการทำงานร่วมกันของกลุ่มเกษตรกร ประชาชน ในการเชื่อมโยงประสาน สร้างความเข้าใจแก่ผู้บริโภค หน่วยงานภาคีเครือข่ายในพื้นที่ทั้งหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานเอกชน โดยเน้นการเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่ให้ความสำคัญต่อการขับเคลื่อนการทำเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล สาธารณสุขอำเภอ ศูนย์การเรียนรู้ เกษตรอำเภอ และพัฒนาชุมชนอำเภอ เป็นต้น โดยใช้หลักในการขับเคลื่อนและยึดโยงสร้างความเข้าใจร่วมกัน

๒) หลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการใช้ปรัชญาหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้และชี้ให้เห็น ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากในพื้นที่ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ โดยยึดหลักความพอเพียงมาเป็นแนวทางในการ ดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่ ซึ่งความพอเพียงในที่นี้หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความ จำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง ทั้งภายนอกและภายใน ซึ่งจะต้องอาศัยความรู้รอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังในการนำความรู้ต่างๆ ที่เกิดจากการศึกษาและพัฒนาตนเองมาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และที่สำคัญจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชุมชนให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สามารถปรับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนให้สมดุลและพร้อมต่อการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทั้งด้านวัตถุ สิ่งแวดล้อม และ วัฒนธรรมจากโลกภายนอก บนฐานความพอเพียงและการทำเกษตรอินทรีย์

๓) การตลาดยุค ๔.๐ เป็นการนำความรู้หลักการการตลาดที่นำเอาเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามาช่วย เพื่อให้เข้าถึงผู้บริโภคสินค้าหรือผลผลิตเกษตรอินทรีย์ การตลาดยุค ๔.๐ นั้น มีการพัฒนามาจากการตลาด ยุค ๑.๐ คือ การตลาดที่เน้นสินค้าเป็นหลัก ยุค ๒.๐ คือ การตลาดที่เน้นผู้บริโภคเป็นหลัก และ ยุค ๓.๐ คือ การตลาดที่เน้นให้ความสำคัญกับความเป็นมนุษย์เป็นหลัก และการตลาดยุค ๔.๐ เน้นอยู่ ๓ เรื่องใหญ่ๆ คือ ๑) เปลี่ยนแปลงจากการผลิตสินค้าทั่วไป เป็นสินค้าเชิงนวัตกรรมมากขึ้น ๒) มีการใช้เทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์มาใช้ในอุตสาหกรรม และ ๓) เปลี่ยนจากประเทศที่รับจ้างการผลิตในเชิงอุตสาหกรรม เป็นการเน้นภาคบริการมากกว่าเดิม ซึ่งการตลาดยุค ๔.๐ นั้นจะเห็นได้จากการทำอาชีพเกษตรแบบดั้งเดิม ที่ใช้แรงงานคนในการเก็บเกี่ยวก็หันมาใช้เทคโนโลยี ใช้อุปกรณ์ช่วยเก็บเกี่ยวที่ทันสมัย เพื่อเพิ่มผลผลิตมากขึ้นกว่าเดิม การทำการตลาดก็หันมาใช้ช่องทางในการสร้างตลาดแนวใหม่โดย ใช้ช่องทางการค้าออนไลน์มากยิ่งขึ้น ซึ่งเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่ต้องปรับตัว และพร้อมกับการใช้เทคโนโลยีมาใช้เป็นตัวช่วยในการเพาะปลูก และดูแลพืชผัก เช่น การใช้ระบบการให้น้ำแก่พืชผักอัจฉริยะ ระบบการตรวจสอบคุณภาพของดินก่อนเพาะปลูก เป็นต้น และการทำการตลาดรูปแบบใหม่ เช่น การทำการตลาดเพื่อการเข้าถึงลูกค้าโดยตรงอย่างการขายพืชผัก ผลผลิตอินทรีย์ผ่านทาง Facebook, Line, Instagram เป็นต้น

๔) ตลาดเป็นธรรม เป็นการสร้างระบบตลาดที่ไม่ใช่แค่เป็นแหล่งซื้อขาย แต่เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ แลกเปลี่ยนวิถีชีวิตซึ่งกันและกัน ทั้งในส่วนของกลุ่มเกษตรกรและผู้บริโภค โดยในส่วนเกษตรกรคนรุ่นใหม่จะได้ในส่วนของกำหนดยุทธศาสตร์ที่เป็นธรรมจากทั้งสองฝ่าย ผู้บริโภคก็จะได้สินค้าที่ตรงตามความต้องการของตนเอง และได้บริโภคอาหารที่ดีและปลอดภัย มีราคาที่เป็นธรรม ถือได้เป็นตลาดที่เกื้อกูลกันและกัน ได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค ที่สำคัญของตลาดเป็นธรรม ทำให้ผู้บริโภคเข้าถึงแหล่งผลิตสินค้า ใครเป็นผู้ผลิต กระบวนการผลิต ทั้งนี้เพื่อสร้างความไว้วางใจกัน ระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค

๕) การเชื่อมโยงตลาด ในอนาคตอาจเป็นไปได้ว่าการซื้อขายผลผลิตอินทรีย์ทำให้ผู้บริโภคเข้าถึงแหล่งผลิตได้ง่าย การซื้อขายจะเป็นในลักษณะการซื้อขายถึงสวนเกษตรกร รวมไปถึงผู้บริโภคสามารถเยี่ยมชมสวนเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกรได้ ทั้งนี้เมื่อการตลาดเกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน ผู้บริโภคในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงก็สามารถที่จะเข้าถึงแหล่งอาหาร และหันมาใส่ใจสุขภาพตนเองและครอบครัว ให้ได้บริโภคอาหารที่ปลอดภัยมากยิ่งขึ้น การสร้างข้อตกลงร่วมระหว่างผู้ผลิต ผู้บริโภค และ หน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องผ่านกระบวนการสร้างระบบการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม(PGS) จึงเป็นทางออกของเกษตรกรคนรุ่นใหม่ในพื้นที่ในการสร้างการเชื่อมโยงตลาดที่เห็นในเชิงรูปธรรม และเป็นการสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้บริโภคในการเข้าถึงอาหารอินทรีย์ในพื้นที่ชุมชนบ้านอุบะ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะจะ ตำบลธารโต อำเภอธารโต

๕.๒ การอภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา คณะผู้วิจัยจะขออภิปรายผลดังต่อไปนี้

๑. ผลการศึกษารูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

การศึกษารูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา คณะผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านแนวความคิดในการทำเกษตรกรรม ด้านเป้าหมายของเกษตรกร และด้านแหล่งที่มาความรู้/ทักษะการทำเกษตรของเกษตรกร ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษารูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา พบว่า

๑.๑ แนวความคิดในการทำเกษตรกรรม ส่วนใหญ่เป็นเพราะอยากมีอาชีพหรือรายได้เพื่อมาใช้จ่ายในครัวเรือน ได้แก่ปัจจัย ๔ ที่มีความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีพ และสิ่งทีนอกเหนือจากความจำเป็นพื้นฐาน อาทิ สิ่งอำนวยความสะดวก ต่าง ๆ เช่น รถยนต์ จักรยานยนต์ ของใช้ในบ้าน เป็นต้น ส่วนมากที่ทำเกษตรเชิงเดี่ยว เพราะความจำเป็น โดยมีผลตอบแทนและกำไรเป็นเป้าหมายหลัก และการทำเกษตรเชิงเดียวนั้นถึงแม้จะลำบากแต่ก็เป็นอาชีพเดียวที่ตนสามารถทำได้ในพื้นที่ที่ได้ผลตอบแทนสูง ที่สำคัญการเพาะปลูก การดูแลจัดการง่ายกว่าการทำเกษตรทางเลือก ซึ่งคิดว่ายุ่งยากบวกกับการไม่มีองค์ความรู้ในการทำเกษตรด้านนี้ อีกทั้งยังไม่สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวอีกด้วย การปลูกพืชเชิงเดี่ยวจึงเป็นทางเดียว ที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้เป็นอย่างดี เพราะค่าตอบแทนที่ได้มานั้นก็เพื่อจะได้นำมาใช้จ่าย ในการดำเนินชีวิต สอดคล้องกับงานวิจัยของพัชรพรรณ ยาโน^{๗๕} ได้ศึกษาวิถีชีวิตกับการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรแบบผสมผสาน พบว่า ๑) รูปแบบการทำเกษตรผสมผสานมีหลักการสอดคล้องกับการเกษตรทฤษฎีใหม่ ของแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและยังสอดคล้องกับระบบเกษตรกรรมยั่งยืนอื่น ๆ เช่น วนเกษตร เกษตรอินทรีย์ พุทธเกษตร เกษตรกรรมธรรมชาติ อีกทั้งพบว่า อาชีพเกษตรกรรมนอกจากจะทำได้เพื่อเป็นการหาเลี้ยงชีพแล้วยังเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและเป็นหนทางแห่งการพัฒนาตนเองไปสู่ความสมบูรณ์ของการเป็นมนุษย์ ๒) หลักคิดและแนวทางในการดำเนินชีวิตของเกษตรกรแบบผสมผสานสอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในระดับบุคคล ระดับครอบครัว และระดับชุมชน มีการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง คือ มีความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันในตัวเอง และปฏิบัติตนสอดคล้องกับเงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม นอกเหนือจากการยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตแล้ว ยังยึดหลักการปฏิบัติตามวิถีทางธรรมชาติ ทำให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต มีครอบครัวที่อบอุ่น มีความพึงพอใจในชีวิตและ มีความสุขอย่างยั่งยืน ๓) อุปสรรคและความสำเร็จ

^{๗๕} พัชรพรรณ ยาโน (๒๕๕๒) วิถีชีวิตกับการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรแบบผสมผสานในจังหวัดชุมพร. สารนิพนธ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ หลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการแนะแนว.

พบว่าปัญหาและอุปสรรคที่พบ คือ ปัญหาจากภัยธรรมชาติและจากการทำการเกษตรแบบสวนกระแสสังคมในอดีต ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จคือ ความมุ่งมั่น อดทน ความเพียรและการเรียนรู้การทำเกษตรกรรมด้วยรูปแบบของตนเอง ๔) การเชื่อมโยงทางสังคม พบว่า เกษตรกรแบบผสมผสานมีการขยายผลความสำเร็จของตนเองเพื่อเชื่อมโยงกับสังคม เช่น มีการสร้างศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงและรวมตัวกันเป็นกลุ่มสหกรณ์ ๕) การพัฒนาอาชีพ พบว่า การเข้าสู่อาชีพของเกษตรกรแบบผสมผสานได้รับอิทธิพลจากครอบครัวหรืออาชีพของบิดามารดา มีความพึงพอใจในอาชีพของตนเอง และมีการพัฒนาอาชีพอย่างต่อเนื่อง

๑.๒) เป้าหมายในการทำเกษตรกรรม คือ การสร้างความมั่นคงให้กับตัวเองให้มีคุณภาพที่ดียิ่งขึ้น อาชีพในการทำเกษตรเป็นอาชีพหนึ่งที่มีอยู่ทั่วประเทศไทย หรือทั่วโลก โดยมีเป้าหมาย คือ เงินสิ่งที่มนุษย์ทุกคนล้วนต้องการ เป็นตัวแปรสำคัญที่สามารถหล่อเลี้ยงในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยการสร้างอาชีพตัวเอง การทำเกษตรถือเป็นอาชีพหนึ่งที่สร้างรายได้เป็นอย่างดี อาจมีผลกระทบต่อบริเวณนั้นบ้าง ก็เป็นอาชีพที่ยั่งยืนสำหรับเกษตรกรของไทยและสามารถจัดเก็บบริโภคเองได้ ลดภาระใช้จ่าย แต่เมื่อทำเกษตรแล้ว โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างรายได้ให้กับตัวเองและครอบครัว แต่สิ่งที่ได้รับจากการทำเกษตรทางเลือก ๑) ความสุข ทุกคนที่ทำเกษตรทางเลือกนั้นจะทำด้วยความสุข ทำด้วยความใส่ใจ การใช้เวลาวางในการปลูกผักและได้บริโภคผักที่สะอาดปลอดภัย ๒) เกิดการพึ่งพาตนเอง ซึ่งกระบวนการหรือขั้นตอนการทำงานต่างๆเป็นการลงมือปฏิบัติ ด้วยตนเองทั้งสิ้น มีการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์เพื่อไว้ปลูกต่อไป มีความหลากหลายของพืชผักที่ปลูก ซึ่งมีผลดีในระยะยาว เช่น การมีพืชผักไว้บริโภคเกือบทั้งปี การไม่ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์เป็นต้น สิ่งสำคัญอีกข้อของการพึ่งพาตนเอง คือ การพอเพียงและพอประมาณ ๓) เกษตรเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต เพราะเกษตรทางเลือกสามารถทำได้ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย อีกทั้งยังเป็นการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและเกษตรกรได้ยังสืบทอดวิถีชีวิตของคนในชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของง่ายงาม ประจวบวัน^{๗๖} ที่ได้ศึกษาถึงการพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ชุมชนบ้านหลักเมตร ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ พัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนของชุมชน บ้านหลักเมตรตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสนจังหวัดนครปฐมซึ่งมีการศึกษา พัฒนาการในการผลิตทางการเกษตรศักยภาพข้อจำกัดของระบบการผลิตความ ตระหนักรู้เรื่องอาหารเกษตรปลอดภัย ปัญหาและโอกาสในการพัฒนาการผลิต รวมทั้งปัจจัยเงื่อนไขต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่เกษตรกรมีส่วนร่วม (Farmer Participatory Research: FPR) ตามแนวคิดงานวิจัยระบบการทำฟาร์ม (Farming Systems Research) ซึ่งมีขั้นตอน คือ การตั้งวัตถุประสงค์การสำรวจพื้นที่เพื่อกำหนด พื้นที่เป้าหมาย การวิเคราะห์ปัญหาและโอกาสในการพัฒนา การวางแผนและ การทดสอบเทคโนโลยีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการขยายผล

^{๗๖} ง่ายงาม ประจวบวัน. (๒๕๕๘). การพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ชุมชนบ้านหลักเมตร ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม, วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, ๗(๔) ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘.

และการประเมิน ผลการเรียนรู้เทคโนโลยี ผลการศึกษาพบว่า การเรียนรู้พัฒนาการในการผลิตทางการเกษตร ทำให้เห็นความเชื่อมโยงของความเข้มแข็งของระบบชุมชนในมิติทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมสัมพันธ์อยู่กับรูปแบบการผลิต เมื่อเกษตรกร เรียนรู้ระบบนิเวศเกษตรกรรม ศักยภาพ และข้อจำกัด ทำให้เกษตรกรมีความ รู้สึกเป็นเจ้าของการพัฒนาทางการผลิตร่วมกับ นักวิชาการ คือ การจัดการความ เค็มของน้ำเพื่อการปลูกพืชผักการปรับปรุงระบบการให้น้ำแบบสปริงเกอร์และ แนวทางการปฏิบัติที่ดีในการบำรุงรักษาดิน การพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ในชุมชน หลักเมตรเป็นการพัฒนาเชิงระบบประกอบด้วย ระบบนิเวศเกษตรกรรม ระบบการรวมกลุ่ม ระบบมาตรฐาน และระบบตลาด การยอมรับเทคโนโลยีจาก นักวิชาการจนเกษตรกรสามารถประยุกต์ใช้ได้ อย่างต่อเนื่องซึ่งขึ้นอยู่กับ กระบวนการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้เกษตรกรสามารถเกิดการ เรียนรู้ด้วย ตนเอง และการวางบทบาทอย่างเสมอภาคกันระหว่างเกษตรกรกับนักวิชาการ นอกจากนี้ ปัจจัยด้านกายภาพ (Physical factor) และปัจจัยทางด้านเทคนิค (Technical factor) แล้วปัจจัย ทางด้านเศรษฐกิจ (Economic factor) และปัจจัยทาง ด้านสังคม (Social factor) ก็มีผลต่อการปรับ รูปแบบการผลิตสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

๑.๓) แหล่งที่มาความรู้/ทักษะการทำเกษตรกรรมของเกษตรกรได้จาก หน่วยงาน/องค์กร สื่อ สารณะ วิทยุ อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์ ปรชาญชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น เครือข่าย การมีเครือข่ายนั้นเป็น องค์ประกอบที่สำคัญในการทำเกษตรทางเลือกและการลงมือปฏิบัติ การทำเกษตรทางเลือกนั้นไม่มี สูตรหรือองค์ความรู้ที่ตายตัว แต่จะสามารถเกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ได้จากการลงมือปฏิบัติแบบลองผิด ลองถูก ซึ่งไม่ยึดติดกับตำราที่ได้เรียน อยู่กับการปรับแนวคิดกับพื้นที่ของตนเอง ๑) การถ่ายทอดจากรุ่น สู่รุ่น การทำเกษตรกรรม จึงต้องมีการถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้ทำ ผ่านการลงมือปฏิบัติทำให้เกิด การเรียนรู้และลงมือปฏิบัติต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน ๒) การลองผิดลองถูก การทำเกษตรทางเลือกนั้นไม่มีสูตรหรือองค์ความรู้ที่ตายตัว แต่จะ สามารถเกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ได้จากการลงมือปฏิบัติแบบลอง ผิดลองถูก ซึ่งไม่ยึดติดกับตำราที่ได้เรียน อยู่กับการปรับแนวคิดกับพื้นที่ของตนเอง ๓) เครือข่าย การมี เครือข่ายนั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการทำเกษตรทางเลือก ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ร่วมกันถึงการทำเกษตรทางเลือก อีกทั้งยังช่วยหนุนเสริมในส่วนที่บางคน ขาด และยังช่วยสร้าง พลังในการทำเกษตรให้กับกลุ่มและเครือข่าย ๔) สื่อ การเรียนรู้จากสื่อนั้นก็ เป็นอีกช่องทางหนึ่ง ที่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และเปิดกว้าง สำหรับการศึกษาหาองค์ความรู้ ซึ่งการทำเกษตรทางเลือก นั้นก็เป็นอีกหนึ่งเรื่องที่สามารถหาองค์ความรู้ ผ่านสื่อตามความต้องการของเกษตรกร ๕) หน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ เป็นอีกหนึ่งช่องทางสำหรับการเรียนรู้และเสริมทักษะในการทำเกษตรทางเลือก ซึ่ง ปัจจุบันมีหน่วยงานท้องถิ่นที่เข้ามามอบองค์ความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับการทำเกษตรทางเลือกให้เกษตรกร ได้เรียนรู้เพิ่มมากขึ้น ๖) มีการจัดอบรมให้เกษตรกรในอำเภอบ้านนั้งस्ता อำเภอรอด เกษตรกรใน ชุมชนบางส่วนมีโอกาส ได้เข้าร่วมอบรมเรื่องการทำน้ำหมักบำรุงพืช น้ำหมักไล่แมลง การทำสารชีว ภัณฑ์ต่าง ๆ เพื่อลดต้นทุนการผลิต ๗) หน่วยงาน/องค์กร สื่อสารณะ วิทยุ อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์

ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของจุฬารัตน์ ถาวร (๒๕๕๐) ได้ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรมยั่งยืน พบว่าสาเหตุที่ทำให้แกนนำเกษตรกรเปลี่ยนมาทำเกษตรกรรมยั่งยืนเนื่องจาก แกนนำเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมยั่งยืนมีปัญหา อุปสรรค ดังนี้ ๑) ปัญหาด้านสุขภาพ เช่น อาการ แพ้ยา อาการที่สารพิษตกค้างในร่างกายทำให้เกิดการช็อก หรือเลือดมีสีดำเข้ม เป็นลม วิงเวียน ศีรษะ ผิวหนังมีลักษณะไหม้เกรียม เป็นต้น ๒) ด้านเศรษฐกิจ ค่าใช้จ่าย ต้นทุนการเพาะปลูกใช้ เงินจำนวนมากเนื่องจากการใช้สารเคมี การเป็นหนี้จากการกู้ยืมเงินทั้งในระบบและนอกระบบ ๓) สภาพดิน เนื่องจากหน้าดินถูกทำลายจากการใช้สารเคมี ดินขาดแร่ธาตุที่อุดมสมบูรณ์ และระบบ นิเวศบริเวณนาถูกทำลาย ลักษณะทางสังคม พบว่า การสนับสนุนทางสังคมต่อการทำเกษตรกรรมยั่งยืนของแกนนำเกษตรกรมีสำคัญทั้งการสนับสนุนทางสังคมจากครอบครัวซึ่งอยู่ใกล้ชิดและเป็นกำลังใจสำคัญในการทำงาน การสนับสนุนทางสังคมจากเพื่อนบ้าน การสนับสนุนทางสังคมจากครูหรือผู้รู้ และการสนับสนุนทางสังคมจากหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ที่เข้ามามีส่วนสัมพันธ์ในชุมชน การถ่ายทอดทางสังคมผ่านอาชีพ ผ่านตัวแทน เช่น สถาบัน องค์กร หรือกลุ่ม และการถ่ายทอดผ่านสื่อสารมวลชนทั้งโทรทัศน์และวิทยุซึ่งเป็นการสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน และเกิดประโยชน์ในการทำเกษตรกรรมยั่งยืนลักษณะทางจิตใจของแกนนำเกษตรกรพบว่า ลักษณะทางจิตใจมีความสำคัญที่ทำให้แกนนำเกษตรกรสามารถแก้ปัญหา อุปสรรคในการประกอบอาชีพได้ดีมีดังนี้ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ลักษณะใฝ่เรียนรู้ของแกนนำเกษตรกร ได้แก่ การคิดแบบวิทยาศาสตร์ ลักษณะกล้าเสี่ยง การควบคุมตนเอง โดยคิดไตร่ตรองถี่ถ้วนด้วยความตั้งใจให้เกิดผลสำเร็จที่ดีและมีคุณภาพในการทำเกษตรกรรมยั่งยืนของแกนนำเกษตรกร

๒. การพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลาพบว่า

๒.๑ การสร้างระบบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะเจาะ ตำบลธารโต อำเภอดุสิต กลุ่มเกษตรกร ปราชญ์ชุมชน ได้ร่วมกันขับเคลื่อนการสร้างเครือข่ายระบบการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม (PGS) เพื่อเป็นการสร้างระบบการรับรองผลผลิตเกษตรอินทรีย์ ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะเจาะ ตำบลธารโต อำเภอดุสิตและชุมชนภาคการเกษตรพื้นที่อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา ในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภคและตัวเกษตรกร ผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์เอง ในการสร้างมาตรฐานของการทำเกษตรอินทรีย์ว่ากลุ่มเกษตรหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะเจาะ ตำบลธารโต อำเภอดุสิต และชุมชนภาคการเกษตรพื้นที่อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา นั้นได้ทำเกษตรอินทรีย์จริง มีมาตรฐานรองรับ สามารถสื่อสารกับผู้บริโภคได้อย่างเต็มภาคภูมิว่าผลผลิตที่ ออกมาเป็นผลผลิตอินทรีย์ ซึ่งกระบวนการรับรองมาตรฐานอย่างมีส่วนร่วม นั้นมีกระบวนการส่วนหนึ่งที่ ผู้บริโภคหน่วยงานภาคที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจ/เยี่ยมชมแปลงเกษตรกรได้ สื่อสารให้แก่ผู้บริโภคโดยตรง ผู้บริโภครู้ถึงแหล่งที่มาของผลผลิต ทำให้เกิดความเชื่อมั่นและเกิดการบอกต่อ เป็นการเพิ่มช่องทางการตลาดในรูปแบบหนึ่ง การรับรองมาตรฐาน

แบบมีส่วนร่วม (PGS) นอกจากการสร้างเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภค เป็นเครื่องรับรองการันตี ผลผลิตเกษตรอินทรีย์แล้วนั้น การรับการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม (PGS) ยังเป็นสิ่งที่ใช้ในการ จำแนกผลผลิตในพื้นที่ว่าเป็นผลผลิตอินทรีย์ ผลผลิตผักปลอดภัย ผลผลิตผักไฮโดรโปนิก หรือผลผลิต พืชผักทั่วไป สอดคล้องกับงานวิจัยของสุภาธินี สุขเกษม^{๗๗} ได้การศึกษาแนวทางการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืนของโครงการเมืองเกษตรสีเขียว (Green Agriculture City) มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อประเมินผลและวิเคราะห์ศักยภาพของโครงการเมืองเกษตรสีเขียว จังหวัดราชบุรี ศึกษาการจัดการห่วงโซ่อุปทานของสินค้าเกษตรปลอดภัย และแนวทางการพัฒนาไปสู่รูปแบบธุรกิจการเกษตรแบบยั่งยืน โดยใช้ข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสอบถามเชิงโครงสร้างจากกลุ่มเกษตรกรตัวอย่าง ผู้นำชุมชนและผู้เชี่ยวชาญของหน่วยงานภาครัฐ ผลการวิจัยพบว่า การประเมินผลของโครงการเพื่อประเมินคุณภาพชีวิตของเกษตรกรจากการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มเกษตรกรปลูกผักปลอดสารพิษกับกลุ่มปลูกผักแบบเคมีทั่วไปพบว่า กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษมีรายได้เฉลี่ยต่อไร่เท่ากับ ๑๙,๗๔๒ บาทซึ่งต่ำกว่ากลุ่มปลูกผักแบบเคมีรายได้เฉลี่ยต่อไร่เท่ากับ ๓๖,๒๘๘ บาท เป็นผลมาจากการลดใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อเร่งผลผลิตทำให้ปริมาณผลผลิตต่อไร่ต่ำกว่า ข้อมูลด้านต้นทุนเฉลี่ยพบว่า กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษมีต้นทุนเฉลี่ยต่อไร่ต่ำกว่าการผลิตแบบเคมีเท่ากับ ๔,๗๘๒ บาทต่อไร่ ข้อมูลด้านสุขภาพอนามัยพบว่า ผลตรวจเลือดจากความเสี่ยงการสัมผัสสารเคมีกำจัดศัตรูพืชเกษตรกรกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษมีผลเลือดอยู่ในระดับปลอดภัยแต่เกษตรกรกลุ่มเคมีผลตรวจเลือดอยู่ในระดับเสี่ยงและไม่ปลอดภัย จากผลการวิจัยสรุปได้ว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง ภายใต้โครงการเมืองเกษตรสีเขียวมีคุณภาพชีวิตที่ดีโดยสามารถลดต้นทุนการผลิตและมีสุขภาพอนามัยที่ดี ผลการวิเคราะห์ด้านการจัดการห่วงโซ่อุปทานกระบวนการต้นน้ำถึงปลายน้ำมีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ การสร้างมูลค่าเพิ่มและความเชื่อมโยงภายในห่วงโซ่อุปทานตั้งแต่กระบวนการผลิต การรวบรวมผลผลิตและการจำหน่ายผลผลิตให้กับผู้บริโภค ผลการประเมินศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรมีจุดแข็งด้านผลผลิตได้รับรองมาตรฐานความปลอดภัย (GAP) ใช้ระบบเกษตรแบบผสมผสานทำให้มีการจัดการด้านปัจจัยการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพประกอบด้วย ที่ดินน้ำ และปุ๋ย ได้รับการสนับสนุนจากนโยบายของจังหวัดในการอบรมความรู้ด้านการเกษตรและสนับสนุนด้านงบประมาณ การสร้างช่องทางการจำหน่ายผลผลิตผ่านตลาดเกษตรกรซึ่งเกษตรกรมีอำนาจในการกำหนดราคาผลผลิต การพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรช่วยสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรในการจำหน่ายผลผลิตและสินค้าแปรรูป

๒.๒ การสร้างตลาดแนวใหม่โดย ใช้ช่องทางการค้าออนไลน์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอูแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะเจาะ ตำบลธารโต อำเภอธารโตและชุมชนภาคการเกษตรพื้นที่อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา การทำการตลาดก็หันมาใช้ช่องทางในการสร้างตลาดแนวใหม่โดย ใช้ช่องทางการค้าออนไลน์มากยิ่งขึ้น ซึ่งเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่ต้องปรับตัว และพร้อมกับการใช้เทคโนโลยีมาใช้เป็นตัวช่วยในการจำหน่าย การทำการตลาดรูปแบบใหม่ เช่น การทำการตลาดเพื่อการเข้าถึงลูกค้าโดยตรงอย่างการขายพืชผักผลผลิตอินทรีย์ผ่านทาง Facebook, Line, Instagram, Tik Tok เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ

^{๗๗} สุภาธินี สุขเกษม. (๒๕๕๙). การศึกษาแนวทางการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืนกรณีศึกษาโครงการเมืองเกษตรสีเขียวของกลุ่มเกษตรกร ตำบลบ้านสิงห์ จังหวัดราชบุรี, เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุภาดิณี สุขเกษม^{๗๔} ได้การศึกษาแนวทางการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืนของโครงการเมืองเกษตรสีเขียว (Green Agriculture City) มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อประเมินผลและวิเคราะห์ศักยภาพของโครงการเมืองเกษตรสีเขียว จังหวัดราชบุรี ศึกษาการจัดการห่วงโซ่อุปทานของสินค้าเกษตรปลอดภัย และแนวทางการพัฒนาไปสู่รูปแบบธุรกิจการเกษตรแบบยั่งยืน โดยใช้ข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสอบถามเชิงโครงสร้างจากกลุ่มเกษตรกรตัวอย่าง ผู้นำชุมชน และผู้เชี่ยวชาญของหน่วยงานภาครัฐ จากผลการวิจัยสรุปได้ว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง ภายใต้โครงการเมืองเกษตรสีเขียว มีคุณภาพชีวิตที่ดีโดยสามารถลดต้นทุนการผลิตและมีสุขภาพอนามัยที่ดี ผลการวิเคราะห์ด้านการจัดการห่วงโซ่อุปทานกระบวนการต้นน้ำถึงปลายน้ำมีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ การสร้างมูลค่าเพิ่มและความเชื่อมโยงภายในห่วงโซ่อุปทานตั้งแต่กระบวนการผลิต การรวบรวมผลผลิตและการจำหน่ายผลผลิตให้กับผู้บริโภค ผลการประเมินศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรมีจุดแข็งด้านผลผลิตได้รับรองมาตรฐานความปลอดภัย (GAP) ใช้ระบบเกษตรแบบผสมผสานทำให้มีการจัดการด้านปัจจัยการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพประกอบด้วย ที่ดินน้ำ และปุ๋ย ได้รับการสนับสนุนจากนโยบายของจังหวัดในการอบรมความรู้ด้านการเกษตรและสนับสนุนด้านงบประมาณ การสร้างช่องทางการจำหน่ายผลผลิตผ่านตลาดเกษตรกรซึ่งเกษตรกรมีอำนาจในการกำหนดราคาผลผลิต การพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรช่วยสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรในการจำหน่ายผลผลิตและสินค้าแปรรูป

๓. ผลการเสริมสร้างเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา พบว่า

๓.๑ แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

การสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน หน่วยงานภายนอก การสร้างการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ เกษตรกรในชุมชน โดยเริ่มจากการทำความเข้าใจร่วมกันของเกษตรกรในชุมชน เกี่ยวกับการสร้างแหล่งอาหารของตนเอง ที่มีความปลอดภัย และความหลากหลายของพืชผัก ทั้งนี้จะทำให้เกษตรกรได้ตระหนักถึงคุณค่าของการสร้างแหล่งอาหารของตนเอง หน่วยงานภายนอกที่เข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับการพัฒนาวิธีการผลิต เกษตรกรรม เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนของชุมชน ได้แก่ พัฒนาชุมชน ซึ่งทั้งหน่วยงานนี้จะเข้ามามีบทบาทในเรื่องของการสร้างองค์ความรู้และการพัฒนาเกษตรกรให้มีความสมดุลเพิ่มมากขึ้น และแนวคิดที่จะช่วยกันพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานศักยภาพของชุมชน

๑) การเชื่อมโยงตลาดในพื้นที่ชุมชน

การเชื่อมโยงตลาดในพื้นที่หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอูแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอธารโต เป็นกระบวนการขับเคลื่อนที่เกิดจากการทำงานร่วมกันของกลุ่มเกษตรกร ปราชญ์ชุมชน ในการเชื่อมโยงประสาน สร้างความเข้าใจแก่ผู้บริโภค หน่วยงานภาครัฐเครือข่ายในพื้นที่ทั้งหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานเอกชน โดยเน้นการเชื่อมโยงกับ

^{๗๔} สุภาดิณี สุขเกษม. (๒๕๕๙). การศึกษาแนวทางการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืนกรณีศึกษาโครงการเมืองเกษตรสีเขียวของกลุ่มเกษตรกร ตำบลบ้านสิงห์ จังหวัดราชบุรี, เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หน่วยงานที่ให้ความสำคัญต่อการขับเคลื่อนการทำงานเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล สาธารณสุขอำเภอ ศูนย์การเรียนรู้ เกษตรอำเภอ และพัฒนาชุมชนอำเภอ เป็นต้น โดยใช้หลักในการขับเคลื่อนและยึดโยงสร้างความเข้าใจร่วมกันสอดคล้องกับงานวิจัยของ จุฬารักษ์ ธารว^{๗๔} ได้ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรมยั่งยืน พบว่าสาเหตุที่ทำให้แกนนำเกษตรกรเปลี่ยนมาทำเกษตรกรรมยั่งยืนเนื่องจาก แกนนำเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมยั่งยืนมีปัญหา อุปสรรค ดังนี้ ๑) ปัญหาด้านสุขภาพ เช่น อาการ แพ้ยา อาการที่สารพิษตกค้างในร่างกายทำให้เกิดการช็อก หรือเลือดมีสีดําเข้ม เป็นลม วิงเวียน ศีรษะ ผิวหนังมีลักษณะไหม้เกรียม เป็นต้น ๒) ด้านเศรษฐกิจ ค่าใช้จ่าย ต้นทุนการเพาะปลูกใช้ เงินจำนวนมากเนื่องจากการใช้สารเคมี การเป็นหนี้จากการกู้ยืมเงินทั้งในระบบและนอกระบบ ๓) สภาพดิน เนื่องจากหน้าดินถูกทำลายจากการใช้สารเคมี ดินขาดแร่ธาตุที่อุดมสมบูรณ์ และระบบ นิเวศบริเวณนาถูกทำลาย ลักษณะทางสังคม พบว่า การสนับสนุนทางสังคมต่อการทำเกษตรกรรมยั่งยืนของแกนนำเกษตรกรมีส่วนสำคัญทั้งการสนับสนุนทางสังคมจากครอบครัวซึ่งอยู่ใกล้ชิดและเป็นกำลังใจสำคัญในการทำงาน การสนับสนุนทางสังคมจากเพื่อนบ้าน การสนับสนุนทางสังคมจากครูหรือผู้รู้ และการสนับสนุนทางสังคมจากหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ที่เข้ามามีส่วนสัมพันธ์ในชุมชน การถ่ายทอดทางสังคมผ่านอาชีพ ผ่านตัวแทน เช่น สถาบัน องค์กร หรือกลุ่ม และการถ่ายทอดผ่านสื่อสารมวลชนทั้งโทรทัศน์และวิทยุซึ่งเป็นการสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนแลกเปลี่ยน และเกิดประโยชน์ในการทำเกษตรกรรมยั่งยืนลักษณะทางจิตใจของแกนนำเกษตรกรพบว่า ลักษณะทางจิตใจมีความสำคัญที่ทำให้แกนนำเกษตรกรสามารถแก้ปัญหา อุปสรรคในการประกอบอาชีพได้คือนี้ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ลักษณะใฝ่เรียนใฝ่รู้ของแกนนำเกษตรกร ได้แก่ การคิดแบบวิทยาศาสตร์ ลักษณะกล้าเสี่ยง การควบคุมตนเอง โดยคิดไตร่ตรองถี่ถ้วนด้วยความตั้งใจให้เกิดผลสำเร็จที่ดีและมีคุณภาพในการทำเกษตรกรรมยั่งยืนของแกนนำเกษตรกร

๒) หลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการใช้ปรัชญาหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้และชี้ให้เห็น ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากในพื้นที่ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ โดยยึดหลักความพอเพียงมาเป็นแนวทางในการ ดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่ ซึ่งความพอเพียงในที่นี้หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความ จำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง ทั้งภายนอกและภายใน ซึ่งจะต้องอาศัยความรู้รอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังในการนำความรู้ต่างๆ ที่เกิดจากการศึกษาและพัฒนาตนเองมาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน และที่สำคัญจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชุมชนให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความ

^{๗๔} จุฬารักษ์ ธารว. (๒๕๕๐). การศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรมยั่งยืนของแกนนำเกษตรกรจังหวัดสุพรรณบุรี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์.

รอบคอบ เพื่อให้สามารถปรับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนให้สมดุลและพร้อมต่อการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทั้งด้านวัตถุ สิ่งแวดล้อม และ วัฒนธรรมจากโลกภายนอก บนฐานความพอเพียงและการทำเกษตรอินทรีย์สอดคล้องกับงานวิจัยของนิชชา สุขสบาย และคณะ^{๔๐} สรุปได้ว่าการจัดการรูปแบบการผลิตและการจัดการผลผลิตสู่ตลาดของเกษตรกรคลองจินดาทั้ง ๕ สวน นั้น เป็นการผลิตในหลากหลายลักษณะทางการเกษตรแบบผสมผสาน วนเกษตร เกษตรยั่งยืน และการจัดการผลผลิตสู่ตลาดในท้องถิ่นที่มีขนาดเล็กรวมถึงตลาดกลุ่มผู้บริโภคที่สนใจสุขภาพ ทำให้รูปแบบการผลิตและการจัดการผลผลิตของชาวบ้านตำบลคลองจินดาทั้ง ๕ สวนมีความแตกต่างจากการทำเกษตร โดยทั่วไปที่เน้นการค้าเป็นด้านหลัก กล่าวคือ เน้นความสุขของผู้ผลิตรวมทั้งมุ่งหวังให้ผู้บริโภคเกิดความพอใจ ในผลผลิตที่มีคุณภาพและปลอดภัย เหตุผลเบื้องหลังในการผลิตและการจัดการผลผลิตของเกษตรกรยัง สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นเพียงนี้ก็พอ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก แต่บูรณาการแนวความคิดการทำเกษตรที่หลากหลายให้เข้ากับสภาพพื้นที่ที่แตกต่างกัน จึงเป็นตัวอย่างหนึ่งของการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการทำการเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่ราบน้ำท่วมถึง และประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม และสอดคล้องกับงานวิจัยของพัชรพรรณ ยาโน^{๔๑} ได้ศึกษาวิถีชีวิตกับการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรแบบผสมผสาน พบว่า ๑. รูปแบบการทำเกษตรผสมผสานมีหลักการสอดคล้องกับการเกษตรทฤษฎีใหม่ ของแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและยังสอดคล้องกับระบบเกษตรกรรมยั่งยืนอื่นๆ เช่น วนเกษตร เกษตรอินทรีย์ พุทธเกษตร เกษตรกรรมธรรมชาติ อีกทั้งพบว่า อาชีพเกษตรกรนอกจากจะทำการเพาะปลูกแล้วยังเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและเป็นหนทางแห่งการพัฒนาตนเองไปสู่ความสมบูรณ์ของการเป็นมนุษย์ ๒. หลักคิดและแนวทางในการดำเนินชีวิตของเกษตรกรแบบผสมผสานสอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในระดับบุคคล ระดับครอบครัว และระดับชุมชน มีการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง คือ มีความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันในตัว และปฏิบัติตนสอดคล้องกับเงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม นอกเหนือจากการยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตแล้ว ยังยึดหลักการปฏิบัติตามวิถีทางธรรมชาติ ทำให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต มีครอบครัวที่อบอุ่น มีความพึงพอใจในชีวิตและมีความสุขอย่างยั่งยืน ๓. อุปสรรคและความสำเร็จ พบว่าปัญหาและอุปสรรคที่พบ คือ ปัญหาจากภัยธรรมชาติและจากการทำการเกษตรแบบสวนกระแสสังคมในอดีต ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จคือ ความมุ่งมั่น อดทน ความเพียรและการเรียนรู้การทำเกษตรกรรมด้วยรูปแบบของตนเอง ๔. การเชื่อมโยงทางสังคม พบว่า เกษตรกรแบบผสมผสานมีการขยายผลความสำเร็จของตนเองเพื่อเชื่อมโยงกับสังคม เช่น มีการสร้างศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงและรวมตัวกันเป็นกลุ่มสหกรณ์ ๕. การ

^{๔๐} นิชชา สุขสบาย และคณะ. (๒๕๕๔). รูปแบบการเกษตรของชาวคลองจินดาที่สอดคล้องกับ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร: คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศิลปากร.

^{๔๑} พัชรพรรณ ยาโน (๒๕๕๒) วิถีชีวิตกับการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรแบบผสมผสานในจังหวัดชุมพร. สารนิพนธ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ หลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการแนะแนว.

พัฒนาอาชีพ พบว่า การเข้าสู่อาชีพของเกษตรกรแบบผสมผสานได้รับอิทธิพลจากครอบครัวหรืออาชีพของบิดามารดา มีความพึงพอใจในอาชีพของตนเองและมีการพัฒนาอาชีพอย่างต่อเนื่อง

๓) การตลาดยุค ๔.๐ เป็นการนำความรู้หลักการการตลาดที่นำเอาเทคโนโลยีต่าง ๆ เข้ามาช่วย เพื่อให้เข้าถึงผู้บริโภคสินค้าหรือผลผลิตเกษตรอินทรีย์ การตลาดยุค ๔.๐ นั้น มีการพัฒนาจากการตลาด ยุค ๑.๐ คือ การตลาดที่เน้นสินค้าเป็นหลัก ยุค ๒.๐ คือ การตลาดที่เน้นผู้บริโภคเป็นหลัก และ ยุค ๓.๐ คือ การตลาดที่เน้นให้ความสำคัญกับความเป็นมนุษย์เป็นหลัก และการตลาดยุค ๔.๐ เน้นอยู่ ๓ เรื่องใหญ่ ๆ คือ ๑) เปลี่ยนแปลงจากการผลิตสินค้าทั่วไป เป็นสินค้าเชิงนวัตกรรมมากขึ้น ๒) มีการใช้เทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์มาใช้ในอุตสาหกรรม และ ๓) เปลี่ยนจากประเทศที่รับจ้างการผลิตในเชิงอุตสาหกรรม เป็นการเน้นภาคบริการมากกว่าเดิม ซึ่งการตลาดยุค ๔.๐ นั้นจะเห็นได้จากการทำอาชีพเกษตรแบบดั้งเดิม ที่ใช้แรงงานคนในการเก็บเกี่ยวก็หันมาใช้เทคโนโลยี ใช้อุปกรณ์ช่วยเก็บเกี่ยวที่ทันสมัย เพื่อเพิ่มผลผลิตมากขึ้นกว่าเดิม การทำการตลาดก็หันมาใช้ช่องทางในการสร้างตลาดแนวใหม่โดยใช้ช่องทางการค้าออนไลน์มากยิ่งขึ้น ซึ่งเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่ต้องปรับตัว และพร้อมกับการใช้เทคโนโลยีมาใช้เป็นตัวช่วยในการเพาะปลูก และดูแลพืชผัก เช่น การใช้ระบบการให้น้ำแก่พืชผักอัจฉริยะ ระบบการตรวจสอบคุณภาพของดินก่อนเพาะปลูก เป็นต้น และการทำการตลาดรูปแบบใหม่ เช่น การทำการตลาดเพื่อการเข้าถึงลูกค้าโดยตรงอย่างการขายพืชผัก ผลผลิตอินทรีย์ผ่านทาง Facebook, Line, instagram เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของง่ายงาม ประจวบวัน^{๔๒} ที่ศึกษาถึงการพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ชุมชนบ้านหลักเมตร ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ พัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนของชุมชน บ้านหลักเมตรตำบลทุ่งขวางอำเภอกำแพงแสนจังหวัดนครปฐมซึ่งมีการศึกษา พัฒนาการในการผลิตทางการเกษตรศักยภาพ ข้อจำกัดของระบบการผลิต ความ ตระหนักรู้เรื่องอาหารเกษตรปลอดภัย ปัญหาและโอกาสในการพัฒนาการผลิต รวมทั้งปัจจัยเงื่อนไขต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่เกษตรกรมีส่วนร่วม(Farmer Participatory Research: FPR) ตามแนวคิดงานวิจัยระบบการทำฟาร์ม (Farming Systems Research) ซึ่งมีขั้นตอน คือ การตั้งวัตถุประสงค์การสำรวจพื้นที่เพื่อกำหนด พื้นที่เป้าหมาย การวิเคราะห์ปัญหาและโอกาสในการพัฒนา การวางแผนและการทดสอบเทคโนโลยีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการขยายผล และการประเมิน ผลการเรียนรู้เทคโนโลยี ผลการศึกษาพบว่า การเรียนรู้พัฒนาการในการผลิตทางการเกษตร ทำให้เห็นความเชื่อมโยงของความเข้มแข็งของระบบชุมชนในมิติทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมสัมพันธ์อยู่กับรูปแบบการผลิต เมื่อเกษตรกร เรียนรู้ระบบนิเวศเกษตรกรรม ศักยภาพ และข้อจำกัด ทำให้เกษตรกรมีความ รู้สึกเป็นเจ้าของการพัฒนาทางการผลิตร่วมกับนักวิชาการ คือ การจัดการความ เค็ม

^{๔๒} ง่ายงาม ประจวบวัน. (๒๕๕๘). การพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ชุมชนบ้านหลักเมตร ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม, วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, ๗(๔) ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘.

ของน้ำเพื่อการปลูกพืชผักการปรับปรุงระบบการให้น้ำแบบสปริงเกอร์และ แนวทางการปฏิบัติที่ดีในการบำรุงรักษาดิน การพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ในชุมชนหลักเมตรเป็นการพัฒนาเชิงระบบ ประกอบด้วย ระบบนิเวศเกษตรกรรม ระบบการรวมกลุ่ม ระบบมาตรฐาน และระบบตลาด การยอมรับเทคโนโลยีจาก นักวิชาการจนเกษตรกรสามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างต่อเนื่องซึ่งขึ้นอยู่กับกระบวนการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้เกษตรกรสามารถเกิดการเรียนรู้ด้วย ตนเอง และการวางบทบาทอย่างเสมอภาคกันระหว่างเกษตรกรกับนักวิชาการ นอกจากปัจจัยด้านกายภาพ (Physical factor) และปัจจัยทางด้านเทคนิค (Technical factor) แล้วปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ(Economic factor)และปัจจัยทาง ด้านสังคม(Social factor)ก็มีผลต่อการปรับปรุงแบบการผลิตสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

๔) ตลาดเป็นธรรม เป็นการสร้างระบบตลาดที่ไม่ใช่แค่เป็นแหล่งซื้อขาย แต่เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ แลกเปลี่ยนวิถีชีวิตซึ่งกันและกัน ทั้งในส่วนของกลุ่มเกษตรกรและผู้บริโภค โดยในส่วนเกษตรกรคนรุ่นใหม่จะได้ในส่วนของกำหนดยุทธศาสตร์ที่เป็นธรรมจากทั้งสองฝ่าย ผู้บริโภคก็จะได้สินค้าที่ตรงตามความต้องการของตนเอง และได้บริโภคอาหารที่ดีและปลอดภัย มีราคาที่เป็นธรรม ถือได้เป็นตลาดที่เกื้อกูลกันและกัน ได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ทั้งผู้ผลิตและ ผู้บริโภค ที่สำคัญของตลาดเป็นธรรม ทำให้ผู้บริโภคเข้าถึงแหล่งผลิตสินค้า ใครเป็นผู้ผลิต กระบวนการผลิต ทั้งนี้เพื่อสร้างความไว้วางใจกัน ระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค สอดคล้องกับงานวิจัยของง่ายงาม ประจวบวัน^{๔๓} ที่ศึกษาถึงการพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ชุมชนบ้านหลักเมตร ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ พัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนของชุมชน บ้านหลักเมตรตำบลทุ่งขวางอำเภอกำแพงแสนจังหวัดนครปฐมซึ่งมีการศึกษา พัฒนาการในการผลิตทางการเกษตรศักยภาพ ข้อจำกัดของระบบการผลิตความ ตระหนักถึงเรื่องอาหารเกษตรปลอดภัย ปัญหาและโอกาสในการพัฒนาการผลิต รวมทั้งปัจจัยเงื่อนไขต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่เกษตรกรมีส่วนร่วม(Farmer Participatory Research: FPR) ตามแนวคิดงานวิจัยระบบการทำฟาร์ม (Farming Systems Research) ซึ่งมีขั้นตอน คือ การตั้งวัตถุประสงค์การสำรวจพื้นที่เพื่อกำหนด พื้นที่เป้าหมาย การวิเคราะห์ปัญหาและโอกาสในการพัฒนา การวางแผนและ การทดสอบเทคโนโลยีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการขยายผล และการประเมิน ผลการเรียนรู้เทคโนโลยี ผลการศึกษาพบว่า การเรียนรู้พัฒนาการในการผลิตทางการเกษตร ทำให้เห็นความเชื่อมโยงของความเข้มแข็งของระบบชุมชนในมิติทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมสัมพันธ์อยู่กับรูปแบบการผลิต เมื่อเกษตรกร เรียนรู้ระบบนิเวศเกษตรกรรม ศักยภาพ และข้อจำกัด ทำให้เกษตรกรมีความ รู้สึกเป็นเจ้าของการพัฒนาทางการผลิตร่วมกับนักวิชาการ คือ การจัดการความ เค็มของน้ำเพื่อการปลูก

^{๔๓} ง่ายงาม ประจวบวัน. (๒๕๕๘). การพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ชุมชนบ้านหลักเมตร ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม, วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, ๗(๔) ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘.

พืชผักการปรับปรุงระบบการให้น้ำแบบสปริงเกอร์และ แนวทางการปฏิบัติที่ดีในการบำรุงรักษาดิน การพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ในชุมชนหลักเมตรเป็นการพัฒนาเชิงระบบประกอบด้วย ระบบนิเวศเกษตรกรรม ระบบการรวมกลุ่ม ระบบมาตรฐาน และระบบตลาด การยอมรับเทคโนโลยีจาก นักวิชาการจนเกษตรกรสามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างต่อเนื่องซึ่งขึ้นอยู่กับ กระบวนการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้เกษตรกรสามารถเกิดการเรียนรู้ด้วย ตนเอง และการวางบทบาทอย่างเสมอภาคกัน ระหว่างเกษตรกรกับนักวิชาการ นอกจากปัจจัยด้านกายภาพ (Physical factor) และปัจจัยทางด้านเทคนิค (Technical factor) แล้วปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ (Economic factor) และปัจจัยทาง ด้านสังคม (Social factor) ก็มีผลต่อการปรับปรุงแบบการผลิตสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

๕) การเชื่อมโยงตลาด ในอนาคตอาจเป็นไปได้ว่าการซื้อขายผลผลิตอินทรีย์ทำให้ ผู้บริโภคเข้าถึงแหล่งผลิตได้ง่าย การซื้อขายจะเป็นในลักษณะการซื้อขอยถึงสวนเกษตรกร รวมไปถึง ผู้บริโภคสามารถเยี่ยมชมสวนเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกรได้ ทั้งนี้เมื่อการตลาดเกิดความเข้มแข็ง และยั่งยืน ผู้บริโภคในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงก็สามารถที่จะเข้าถึงแหล่งอาหาร และหันมาใส่ใจ สุขภาพตนเองและครอบครัว ให้ได้บริโภคอาหารที่ปลอดภัยมากยิ่งขึ้น การสร้างข้อตกลงร่วมระหว่าง ผู้ผลิต ผู้บริโภค และ หน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องผ่านกระบวนการสร้างระบบการรับรองมาตรฐานแบบ มีส่วนร่วม (PGS) จึงเป็นทางออกของเกษตรกรคนรุ่นใหม่ในพื้นที่ในการสร้างการเชื่อมโยงตลาดที่เห็น ในเชิงรูปธรรม และเป็นการสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้บริโภคในการเข้าถึงอาหารอินทรีย์ในพื้นที่ชุมชน บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอธารโต สอดคล้องกับงานวิจัยของณิชา สุขสบาย และคณะ.^{๔๔} สรุปได้ว่า การจัดการรูปแบบการผลิตและการ จัดการผลผลิตสู่ตลาดของเกษตรกรคลองจินดาทั้ง ๕ สวน นั้น เป็นการผลิตในหลากหลายลักษณะ ทางการเกษตรแบบผสมผสาน วนเกษตร เกษตรยั่งยืน และการจัดการผลผลิตสู่ตลาดในท้องถิ่นที่มี ขนาดเล็กรวมถึงตลาดกลุ่มผู้บริโภคที่สนใจสุขภาพ ทำให้รูปแบบ การผลิตและ การจัดการผลผลิตของ ชาวบ้านตำบลคลองจินดาทั้ง ๕ สวนมีความแตกต่างจากการทำเกษตร โดยทั่วไปที่เน้นการค้าเป็นด้าน หลัก กล่าวคือ เน้นความสุขของผู้ผลิตรวมทั้งมุ่งหวังให้ผู้บริโภคเกิดความพอใจ ในผลผลิตที่มีคุณภาพ และปลอดภัย เหตุผลเบื้องหลังในการผลิตและการจัดการผลผลิตของเกษตรกรยัง สอดคล้องกับแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นเพียงนี้ก็พอ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก แต่บูรณาการแนวคิดการ ทำเกษตรที่ หลากหลายให้เข้ากับสภาพพื้นที่ที่แตกต่างกัน จึงเป็นตัวอย่างหนึ่งของการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ ในการทำการเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่ราบน้ำท่วมถึง และประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม

^{๔๔} ณิชา สุขสบาย และคณะ. (๒๕๕๔). รูปแบบการเกษตรของชาวคลองจินดาที่สอดคล้องกับ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร: คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศิลปากร.

๕.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย

การวิจัยเรื่องความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัด ยะลา The sustainability of the agricultural community amid the diversity in Yala Province. ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่องความยั่งยืนของชุมชนสันติสุขท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัย ได้องค์ความรู้จากการวิจัยในประเด็น ดังนี้

๑. แนวความคิดในการทำเกษตรกรรม

๑.๑ แนวคิดของกลุ่มเกษตรกรตัวอย่างที่ทำเกษตรเคมี ส่วนใหญ่เป็นเพราะอยากมีอาชีพ หรือรายได้เพื่อมาใช้จ่ายในครัวเรือน ได้แก่ปัจจัย ๔ ที่มีความ จำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีพ และสิ่ง อำนาจความสะดวกต่าง ๆ เช่น รถยนต์ จักรยานยนต์ ของใช้ใน ครัวเรือน และกลุ่มเกษตรกรตัวอย่าง ที่ทำเกษตรเคมีที่มีแนวคิดต่อการทำเกษตรทางเลือก ว่าทำยาก มี กระบวนการทำที่ยุ่งยาก หลากหลายขั้นตอน ทั้งยังขาดองค์ความรู้ความเข้าใจในการทำ ที่สำคัญไม่ได้สร้างรายได้ที่มากแก่ ครอบครัว การที่กลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรเคมีที่มีแนวคิดต่อการทำเกษตรเคมีด้วยกัน ว่า การทำ เกษตรเคมีนั้นมีความจำเป็นต่อรายจ่าย ไม่ว่าจะเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับการศึกษาของบุตร ค่าใช้จ่าย ใน ครัวเรือนจำพวกอาหาร สิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือน เครื่องมือการทำเกษตรหรือเครื่องมือเลี้ยง ชีพ ซึ่งการทำเกษตรเคมีนั้นจะง่ายและให้ผลผลิตที่มาก สามารถจำหน่ายได้ ให้ค่าตอบแทนสูง

๑.๒ แนวคิดของกลุ่มเกษตรกรตัวอย่างที่ทำเกษตรทางเลือก เป็นการทำให้ยังชีพ ทำเพื่อ การดำรงชีวิตประจำวัน โดยมุ่งเน้นที่การบริโภคไม่ได้มุ่งเน้นที่การขาย ปลุกเพื่อบริโภค ลดค่าใช้จ่ายใน ครัวเรือน พืชผักปลอดภัย และแบ่งปันกันในชุมชน ซึ่งกลุ่มเกษตรกร ที่ทำเกษตรทางเลือกนั้นมี แนวคิดต่อการทำเกษตรทางเลือกด้วยกัน คือเกษตรแบบมีขั้นตอน พิถีพิถัน ยุ่งยาก ต้องใส่ใจในการ ทำ สิ่งที่ได้คือ ความสุข เกิดการพึ่งพาตนเอง และเกษตรเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต กลุ่มเกษตรกร ที่ทำเกษตรทางเลือกนั้นมีแนวคิดต่อการทำเกษตรเคมีคือ ทำเพราะความจำเป็น เพื่อส่งลูกเรียน เพื่อ ใช้จ่ายในครัวเรือน การใช้ทรัพยากรเยอะ ทั้งน้ำ อุปกรณ์ในการทำ แรงงาน ปัจจัยในการเพาะปลูก มี ต้นทุนการผลิตที่สูง ทั้งค่าปุ๋ย และยา ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม คุณภาพดินเสื่อม มีการบุกรุกพื้นที่ ขยะอันตรายเพิ่มมากขึ้น

๒. เป้าหมายของการทำเกษตร

๒.๑ เป้าหมายของการทำเกษตรเคมีคือ การสร้างรายได้ให้กับตัวเองและครอบครัว เพื่อ ใช้จ่ายใน ครัวเรือน ในชีวิตประจำวัน สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น บ้าน รถยนต์ สิ่งของเครื่องใช้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ต้องแลกกับหนี้สินที่ต้องจ่าย อีกทั้งมีการการสูญเสียให้ลูก ให้เรียนหนังสือ ซึ่งจำเป็นต้องใช้ค่าใช้จ่ายด้วย สิ่งสุดท้ายคือการลงทุนต่อยอดในการทำเกษตรเคมีที่มี ค่าใช้จ่ายที่สูงอยู่ เช่นกัน

๒.๒ เป้าหมายของเกษตรกรที่ทำเกษตรทางเลือก คือ การพึ่งพาตนเอง ไม่จำเป็นก็จะพึ่งพาสิ่งอื่นที่ไม่จำเป็น เน้นการบริโภคเอง เหลือก็นำไปแบ่งปันหรือจำหน่ายในชุมชน เกษตรกรจะมีความสุขกับสิ่งที่ได้ทำ ได้ปลูก ได้กิน และแบ่งปัน

๓. แหล่งที่มาความรู้/ ทักษะการทำเกษตรของกลุ่มเกษตรกร

๓.๑ แหล่งที่มาความรู้/ ทักษะการทำเกษตรของกลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรเคมี แหล่งที่มาของความรู้และ ทักษะการทำเกษตรของเกษตรกรในชุมชนที่ใช้ในการทำเกษตรมาจากร้านค้าจำหน่ายสินค้าทางการเกษตร นายทุน เพื่อนบ้าน บริษัทจำหน่ายสินค้าทางการเกษตร หน่วยงาน/องค์กร และสื่อสาธารณะ วิทยุ อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์

๓.๒ แหล่งที่มาความรู้/ ทักษะการทำเกษตรทางเลือก แหล่งที่มาความรู้ / ทักษะการทำเกษตรของเกษตรกรได้จาก หน่วยงาน/องค์กร สื่อสาธารณะ วิทยุ อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์ ประชาชน ชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น เครือข่าย การมีเครือข่ายนั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการทำเกษตรทางเลือก และการลองผิดลองถูก การทำเกษตรทางเลือกนั้นไม่มีสูตรหรือองค์ความรู้ที่ตายตัว แต่จะสามารถเกิดองค์ความรู้ใหม่ๆได้จากการลงมือปฏิบัติแบบลองผิดลองถูก ซึ่งไม่ยึดติดกับตำราที่ได้เรียน อยู่กับการปรับแนวคิดกับพื้นที่ของตนเอง

๔. การจัดการดิน โรคแมลงวัชพืช การจัดการดิน สภาพดินในปัจจุบันที่เสื่อมสภาพเรื่อย ๆ การทำเกษตรจึงใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อการเจริญเติบโตของพืช ปุ๋ยที่มีสูตรธาตุอาหารตามที่พืชต้องการ จะมีการใช้ปูนขาวในการปรับความเป็นกรดเป็นด่างในดินบ้าง โรคและแมลงก็เป็นปัญหาใหญ่ต่อเกษตร ปัจจุบัน มีการกำจัดโรคและแมลงโดยใช้สารเคมีเพื่อประหยัดแรงงานและหย่นระยะเวลาในการทำงาน วัชพืชก็เป็นอีกหนึ่งปัญหาของเกษตรกร และส่วนใหญ่ก็จะใช้สารเคมีในการกำจัดเช่นกัน

๕. องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ พิธีกรรม

๕.๑ องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ พิธีกรรม ที่เกี่ยวกับการทำเกษตรทางเลือกนั้น มีการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ โดยการรมควัน การตากแห้ง การฝังในดินและการคลุกขี้เถ้า และมีการแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์กัน มีการนำภูมิปัญญาในการจัดการโรคแมลง และการปรับปรุงบำรุงดิน ตั้งแต่การปลูกแบบผสมผสาน การใช้ความร้อนหรือการเผาเพื่อฆ่าเชื้อโรคและเมล็ดวัชพืช การใช้สมุนไพรไล่แมลง การใช้ขี้เถ้าสำหรับไล่แมลง ส่วนความเชื่อและพิธีกรรม มีการดูฤกษ์ยามในการเพาะปลูกและการเก็บเกี่ยว การเรียกขวัญหลังการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว มีความเชื่อในการเลี้ยงเจ้าที่ที่ปกปักรักษาช่วยให้การเพาะปลูกได้ผลผลิตดี

๕.๒ องค์ความรู้ และภูมิปัญญา และความเชื่อ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำเกษตรเคมี คือ การเก็บรักษา เมล็ดพันธุ์เพื่อการเพาะขยายพันธุ์ต่อ การใช้สมุนไพรในท้องถื่นเพื่อป้องกันแมลง และ การทำเกษตรกรรม ยังมีความเชื่อและพิธีกรรมดั้งเดิมอยู่ มีการดูฤกษ์ยามในการเพาะปลูก

๖. ปัญหาและอุปสรรคในการทำเกษตร

๖.๑ ปัญหาและอุปสรรคในการทำเกษตรเคมี ปัญหาหลัก ๆ ของการทำเกษตรเคมี คือ ปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูร้อน โรคและแมลงที่ดื้อยา และเพิ่มมากขึ้น วัตถุประสงค์ของการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยวส่วนใหญ่จะซื้อจากร้านค้าเกือบทั้งหมด แรงงานที่ ช่วยกันทำ และราคาที่ไม่แน่นอน

๖.๒ ปัญหา และอุปสรรคของการทำเกษตรทางเลือก ปัญหาหลัก ๆ คือ โรคและแมลง ซึ่งตัวเกษตรกรเองก็ขาดความรู้ด้านการใช้สมุนไพรไล่แมลง ขาดแรงงานที่จะมาช่วยงาน ขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ขาดมูลสัตว์ที่ใช้ทำปุ๋ยหมัก เพราะโค กระบือ ในชุมชนเริ่มน้อยลงจึงทำให้มีไม่เพียงพอ

๕.๔ ข้อเสนอแนะ

๑ ข้อเสนอแนะต่อกลุ่มวิจัยและชุมชน

๑) การมีส่วนร่วมของเยาวชนในชุมชนรวมถึงนักเรียนในการร่วมเรียนรู้กระบวนการงานวิจัยให้มากกว่านี้ เพราะงานวิจัยครั้งนี้ขาดการมีส่วนร่วมของนักเรียนในชุมชนมาร่วมกระบวนการเรียนรู้ชุมชน รวมถึงการเรียนรู้เรื่องประวัติของชุมชน

๒) ควรมีการศึกษากลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยให้มีจำนวนมากกว่านี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ เพิ่มขึ้น

๓) จากสถานการณ์เรื่องโรคระบาดไวรัสโคโรนา โควิด-๑๙ ระบานั้น ได้ส่งผลกระทบต่อการ ดำเนินงานในพื้นที่ชุมชนเป็นอย่างมาก เพราะจากมาตรการการเฝ้าระวังของรัฐบาลที่ออกกฎหมายมานั้น ส่งผลกระทบต่อการดำเนินงานวิจัย เช่น การร่วมกลุ่มกันในการอบรม การศึกษาดูงาน การเก็บข้อมูล ซึ่ง ทำให้ได้ข้อมูลที่ล่าช้า รวมถึงผลกระทบต่อการบริหารโครงการในการทำกิจกรรม

๒ ข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานหรือเชิงนโยบาย เพื่อให้งานวิจัยฉบับนี้สมบูรณ์หรือจะดีขึ้นกว่านี้ควรมีการศึกษาหรือขยายผลในเรื่องดังนี้

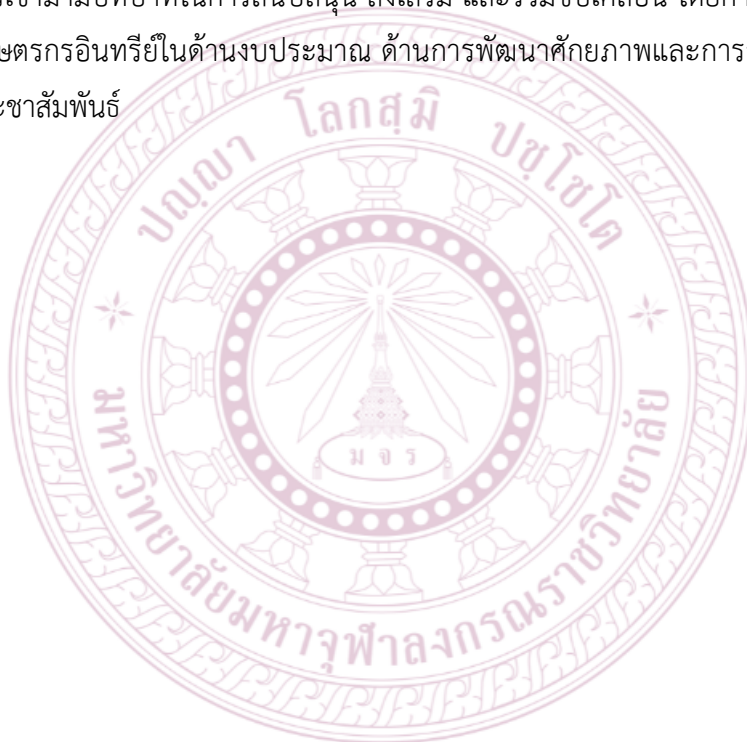
๑) ศึกษาเรื่องผลกระทบต่อสุขภาพจากการใช้เคมี เพราะปัจจุบันในพื้นที่จะมีการทำเกษตรเคมี หรือเกษตรเชิงเดี่ยว มีการใช้สารเคมีในปริมาณที่มาก และปัจจุบันคนในพื้นที่เริ่มมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ ที่เพิ่มมากขึ้นถ้าเทียบกับสมัยก่อน เพราะปัจจุบันมีโรคที่เพิ่มมากขึ้นเช่น โรคเบาหวาน โรคความดันสูง โรคสุขภาพจิต โรคมะเร็ง เป็นต้น ซึ่งโรคเหล่านี้จะไม่ค่อยพบในสมัยก่อน จึงอยากให้มีการศึกษาเรื่อง ผลกระทบต่อสุขภาพจากการใช้สารเคมี

๒) ศึกษาเรื่องผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการใช้สารเคมี เพราะการทำเกษตรเคมีหรือเชิงเดี่ยว นั้นใช้พื้นที่มาก และใช้สารเคมีมาก อาจจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้ง ดิน น้ำ ป่า เพราะการทำเกษตรเคมีนั้นไม่มีการอนุรักษ์ดิน ไม่มีการดูแลปรับปรุงดิน อาจจะทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ เรื่องของน้ำ มีการใช้ในปริมาณที่มากขึ้นในหน้าร้อน ทำให้มีน้ำไม่เพียงพอ และอาจส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตในน้ำได้ เรื่องป่าจะมีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มมากขึ้นเนื่องจากการทำเกษตรเคมีนั้น จะใช้พื้นที่ในปริมาณที่มาก อาจจะส่งผลกระทบต่อป่าไม้รวมทั้งที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตในป่าได้ จึงอยากให้

การศึกษาเรื่องผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการใช้สารเคมี เพื่อเป็นข้อมูลและเครื่องมือในการยืนยันให้กับคนในชุมชน

๓) การทำให้เกิดรูปธรรมในการขับเคลื่อนเชิงพื้นที่ ควรมีความต่อเนื่องในการดำเนินโครงการ อย่างน้อยควรจะเป็นโครงการต่อเนื่อง ๓ ปี เพื่อให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ เข้าใจ สามารถจัดการตนเองได้ ทั้งประเด็นการจัดการองค์ความรู้ การใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ ตลอดจนการในความรู้ไปขยายผล เพื่อทำให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาเชิงพื้นที่อย่างแท้จริง

๔) เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนเป็นชุมชนแห่งการบริโภคและการเข้าถึงอาหารอินทรีย์สู่สังคมแห่งการบริโภคอาหารอินทรีย์อย่างยั่งยืน หน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรเข้ามามีบทบาทในการสนับสนุน ส่งเสริม และร่วมขับเคลื่อน โดยการหนุนเสริมแก่ชุมชนหรือกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในด้านงบประมาณ ด้านการพัฒนาศักยภาพและการอบรมให้ความรู้ และด้านการประชาสัมพันธ์

บรรณานุกรม

- เก นันทะเสน และวราภรณ์ นันทะเสน. (๒๕๖๒). การวิเคราะห์ผลของการพัฒนาชุมชนด้วยตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืน: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่, วารสารเศรษฐศาสตร์และนโยบายสาธารณะ ๑๐(๒๐) กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๒
- ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดยะลา. ที่มา: <https://old.yalapao.go.th/๒๐๑๗/main/content.php?page=sub&category=๒๑&id=๖๙> สืบค้นเมื่อ ๑ เมษายน ๒๕๖๕.
- ง่ายงาม ประจวบวัน. (๒๕๕๘). การพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ชุมชนบ้านหลักเมตร ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม, วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, ๗(๔) ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘.
- จุฬารักษ์ ถาวร. (๒๕๕๐). การศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรมยั่งยืนของแพนน้ำเกษตรกรจังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพัฒนกรรมศาสตร์ประยุกต์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- ณิชา สุขสบาย และคณะ. (๒๕๕๔). รูปแบบการเกษตรของชาวคลองจินดาที่สอดคล้องกับ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร: คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศิลปการ.
- ณัชฎา คงศรี. “จาก MDGs สู่ SDGs เป้าหมายการพัฒนาที่เปลี่ยนไปเพื่อความยั่งยืน”. <https://www.sdgmovement.com/๒๐๑๗/๐๘/๑๓/mdgstosdgs/> สืบค้นเมื่อ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๔.
- ทวนทัศน์ นิลดา. (๒๕๖๑). ความยั่งยืนของอาชีพเกษตรกร ในพื้นที่อำเภอกะทู้แบบ จังหวัดสมุทรสาคร, วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี ๑๒(๓) เดือนกันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๑
- ธวัช ทองมณี. (๒๕๓๙). “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมเกษตรยั่งยืน: กรณีศึกษาเทคนิคการปลูกผักปลุกสารพิษตำบลบางเหริ่ง อ.ควนเนียง จ.สงขลา.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท หลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธัญญา จิตต์สงวน. (๒๕๕๓). ระบบเกษตรเพื่อการจัดการทรัพยากรและพัฒนาองค์กรชุมชนอย่างยั่งยืน รายงานการสัมมนาในระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ ๑ กรุงเทพฯ ๑๕-๑๗ พ.ย. ๒๕๕๓.
- นนท์ นุชหมอน. (๒๕๖๒). ภาคเกษตรไทย บนเส้นทางของเศรษฐกิจสีเขียว และการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ :คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นันทิยา หุตานวัตร, ณรงค์ หุตานวัตร. (๒๕๕๗). เกษตรกรรมยั่งยืน: กระบวนทัศน์: กระบวนการ: ตัวชี้วัด. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน
- บริษัทจังหวัดยะลา. ที่มา: <https://old.yalapao.go.th/๒๐๑๗/main/content.php?page=sub&category=๒๑&id=๖๙> สืบค้นเมื่อ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๔
- พระราชบัญญัติเศรษฐกิจการเกษตร พ.ศ. ๒๕๒๒
- พระราชบัญญัติสภาเกษตรกรแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๓

พัชรพรรณ ยาโน. (๒๕๕๒). วิธีชีวิตกับการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรแบบผสมผสานในจังหวัดชุมพร.

สารนิพนธ์. การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการแนะแนว. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
เพิ่มศักดิ์ มกรภิรมย์. (๒๕๕๔). มุมมองการแก้ไขปัญหาเกษตรกรทั้งระบบ. จาก

http://www.sathai.org/autopagev4/show_page.php?topic_id=417&auto_id=24&TopicPk=. สืบค้นวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๕.

มณเฑียร สติมานนท์. เกษตรสีเขียว : Green Economy Watch, Progreen (๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙).

สืบค้นเมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๔, จาก <https://progreenecon.wordpress.com/๒๐๑๖/๐๒/๒๕/เกษตรสีเขียว-green-agriculture>

มูลนิธิกลุ่มอภัยเมืองน่าน. (๒๕๕๑). รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการพัฒนาศักยภาพศูนย์ศึกษาดูงานด้าน
เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม.

มูลนิธิมั่นพัฒนา. สู่ประเทศที่ยั่งยืน. สืบค้นเมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๔,

จาก <http://www.tsdf.or.th/th/news/๑๐๔๖๔-สู่ประเทศที่ยั่งยืน>

ระบบการเกษตรแบบยั่งยืนที่สอดคล้องตามแนวนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จัดทำโดย
กองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สืบค้นจาก https://www.youtube.com/watch?v=JkO๘d_DpoXc (June ๖, ๒๐๑๘)

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน พ.ศ. ๒๕๕๔

รูปแบบการพัฒนาระบบการเกษตรแบบยั่งยืน สืบค้นจาก https://www.opsmoac.go.th/Sustainable_agri-sustainable_agri-preview-๓๘๒๘๘๑๗๙๑๗๙๒ เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๔

วิริยะ คล้ายแดง. (๒๕๕๘). เขตเกษตรเศรษฐกิจ (Zoning) เพื่อการปฏิรูปภาคเกษตร สืบค้นจาก

<https://library๒.parliament.go.th/ebook/content-issue/๒๕๕๘/hi๒๕๕๘-๐๑๒.pdf>
เมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๔

ศรีประไพ อุดมละมุล. (๒๕๕๙). ความสำเร็จในการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชน : กรณีศึกษาศูนย์
เรียนรู้ เศรษฐกิจพอเพียงตำบลบุโป อำเภอมะนังยะลา จังหวัดยะลา, มนุษยศาสตร์และสังคม
ศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.

สุวินัย รันดา. (๒๕๕๓). การพัฒนาเกษตรยั่งยืน : มิติใหม่และการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม. รายงานการ
สัมมนาระบบเกษตรแห่งชาติ กรุงเทพฯ ๑๕-๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

สุภาธิณี สุขเกษม. (๒๕๕๙). การศึกษาแนวทางการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืนกรณีศึกษาโครงการเมือง
เกษตรสีเขียวของกลุ่มเกษตรกร ตำบลบ้านสิงห์ จังหวัดราชบุรี, เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (๒๕๕๙). แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) [ออนไลน์]. สืบค้นจาก

http://www.oae.go.th/download/journal/development_plan๒๕๕๙.pdf.

อรุณ อวนสกุล. (๒๕๕๓). การพัฒนาเกษตรยั่งยืน : แนวทางและดัชนีชี้วัด. รายงานการสัมมนาระบบ
เกษตรแห่งชาติ กรุงเทพฯ ๑๕-๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

เอกสุดา สารการบริรักษ์, การส่งเสริมภาคเกษตรกรรมให้เข้มแข็งและยั่งยืน, สืบค้นจาก

<https://www.krisdika.go.th/data/activity/act๑๓๗๑๓๑.pdf> เมื่อ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๔

Coen Reijntjes, Bertus Haverkort and Ann Waters-Bayer. Farming for the Future:

เกษตรกรรมยั่งยืนวิถีการเกษตรเพื่ออนาคต. บรรณาธิการโดย หยาดฝน ธีญโชกานต์. แปล

โดย วิฑูรย์ ปัญญากุล. (๒๕๔๔). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิสายใยแผ่นดิน.

kilduff and Tsai, Social Networks and Organizations. SAGE. London. ๒๐๐๓, p ๓๖-๓๗

https://www.alro.go.th/asean_data/ewt_dl_link.php?nid=๒๓๒&filename=index

เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๔)

<http://www.oae.go.th/view/๑/ประวัติศสภ./TH-TH> เมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๔)

<http://www.teebweb.org/sdg-agrifood/annex-๓/สืบค้นเมื่อ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๔>

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

เครื่องมือวิจัย

๒.๑ ท่านคิดว่า ความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตร ควรมีลักษณะอย่างไร (กรุณาอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบ)

๒.๒ มีใคร หรือ หน่วยงานใดบ้าง ที่จะเป็นหลัก หรือ แก่นนำสำคัญ ที่ทำให้ชุมชนภาคการเกษตรของท่านเกิดความยั่งยืนในพื้นที่

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๓ ชุมชนภาคการเกษตรของท่าน เป็นต้นแบบของการพัฒนาชุมชนภาคการเกษตรที่อื่น ๆ ได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๔ ท่านใช้แนวคิด หรือ หลักการใดบ้างในการส่งเสริมชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลาย (กรุณายกตัวอย่าง)

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๕ ในการพัฒนาชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายของท่าน มีโครงการหรือกิจกรรมอะไรบ้าง ที่ชุมชนของท่านจัดเอง หรือ จัดร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน หรือ หน่วยงานภาครัฐเป็นผู้จัดให้ (กรุณาอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบ)

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพื่อการพัฒนาชุมชนภาคการเกษตรในพื้นที่จังหวัดยะลา ที่จะทำให้ชุมชนภาคการเกษตรของท่านเกิดความยั่งยืนในอนาคต

๓.๑ ด้านการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๒ ด้านการพัฒนากิจกรรมการแปรรูปสินค้าทางการเกษตรอย่างยั่งยืน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๓ ด้านช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้าทางการเกษตรอย่างยั่งยืน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอกราบขอบพระคุณท่านที่เสียสละเวลาอันมีค่าในการให้สัมภาษณ์
คณะผู้วิจัย

แบบสนทนากลุ่ม (Focus Groups Discussion)

เรื่อง ความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

คำชี้แจง แบบสนทนากลุ่ม (Focus Groups Discussion) ประกอบไปด้วย ๓ ตอน คือ ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม ตอนที่ ๒ ข้อคำถามเกี่ยวกับความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา และตอนที่ ๓ ที่เกี่ยวกับโครงการความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม

ชื่อ-นามสกุล.....

ตำแหน่งการทำงาน.....

ที่อยู่สถานที่ทำงาน.....

อายุ.....ปี

บ้านที่อยู่อาศัย.....

หมู่ที่..... ตำบล..... อำเภอ.....

จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์.....

เบอร์โทรศัพท์ที่สามารถติดต่อได้.....

E-mail.....ไลน์.....

วัน/เดือน/ปี ที่เข้าร่วม.....

ตอนที่ ๒ ข้อคำถามเกี่ยวกับ ความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

๒.๑ ปัญหาของประชาชนส่วนใหญ่ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมไม่ประสบความสำเร็จเพราะอะไร

๒.๒ ท่านมีความรู้ความเข้าใจถึง ความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่อย่างไร

๒.๓ ท่านมีความรู้ความเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร

๒.๔ ท่านคิดว่าโครงการโคกหนองนาตอบโจทย์ความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลาอย่างไร

๒.๕ ท่านได้รับประโยชน์อะไรจากโครงการความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับโครงการความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

ขอกราบขอบพระคุณทุกท่านที่เสียสละเวลาอันมีค่าในการเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม

คณะผู้วิจัย

วันที่ / /

กำหนดการจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ
การสร้างเพจในการเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสู่ตลาดออนไลน์
วันที่ ๒๓ - ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๕
ณ ห้องประชุมธารโตโฮมสเตย์ หมู่ ๕ ตำบลธารโต อำเภอธารโต จังหวัดยะลา

วันเสาร์ ที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๕

- ๐๘.๓๐ น. ลงทะเบียน รับเอกสาร
- ๐๙.๐๐ น. ประธานในพิธีเปิด พระมหาวิเชียร วชิรธมฺโม, ผศ. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ผู้อำนวยการแผนโครงการวิจัย
กล่าวรายงาน โดย พระครูสุวรรณสุตาลังการ, ดร. หัวหน้าโครงการย่อยที่ ๑
- ๐๙.๓๐ น. แนะนำผลิตภัณฑ์ชุมชนของบ้านบันนังกระเจาะ ตำบลธารโต อำเภอธารโต เพื่อการสร้างเพจในการ
เพิ่มช่องทางการจำหน่ายสู่ตลาดออนไลน์ โดย นายอาบีดิน เลห์ทองคำ นักวิชาการ
พัฒนาชุมชนปฏิบัติการอำเภอธารโต จังหวัดยะลา
- ๑๐.๓๐ น. แนะนำผลิตภัณฑ์ชุมชนของบ้านอูแบ หมู่ ๑ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา เพื่อการสร้างเพจ
ในการเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสู่ตลาดออนไลน์ โดย นางสาวอานิตา เจ๊ะสนิ นักวิชาการ
พัฒนาชุมชนชำนาญการ รักษาการแทนพัฒนาการอำเภอบันนังสตา
- ๑๑.๓๐ น. ฉันทาอาหาร / รับประทานอาหารกลางวัน
- ๑๓.๐๐ น. เรียนรู้การสร้างอีเมลบนโทรศัพท์มือถือ โดย นางสาวจุฑามาศ เทพทอง
- ๑๔.๑๕ น. พักฉันน้ำปานะ/รับประทานอาหารว่าง
- ๑๔.๓๐ น. เรียนรู้การสร้างเพจ โดย นางสาวคณิสันย์ สมวงศ์
- ๑๖.๐๐ น. เดินทางกลับ/เข้าที่พัก ธารโตโฮมสเตย์ พักผ่อนตามอัธยาศัย

วันอาทิตย์ ที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๕

- ๐๙.๐๐ น. การออกแบบปกเพจและสร้างโลโก้ร้านง่าย ๆ สำหรับมือใหม่บนโปรแกรม Canva
โดย นางสาวสุภารัตน์ ลิมดำรงค์
- ๑๑.๐๐ น. ฉันทาอาหาร / รับประทานอาหารกลางวัน
- ๑๓.๐๐ น. เรียนรู้การตัดต่อวิดีโอบนมือถือ โดย นางสาวรอชี๊ะ อิหม่าหมาด และ นางสาวรุสนีย์ สماعيل
- ๑๔.๔๕ น. พักฉันน้ำปานะ/รับประทานอาหารว่าง
- ๑๕.๐๐ น. นำเสนอผลงาน
- ๑๖.๐๐ น. พิธีปิด / เสร็จกิจกรรม

หมายเหตุ กำหนดการนี้อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม
นางสาวจุฑามาศ เทพทอง พิธีกรดำเนินรายการ

หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมวิจัย (Informed Consent)
รับรองโดยคณะกรรมการพิจารณาโครงการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โครงการวิจัย เรื่อง ความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัด ยะลา

The sustainability of the agricultural community amid the diversity
in Yala Province.

วันที่ลงนาม.....

ก่อนที่จะลงนามในใบยินยอมให้ทำการวิจัยนี้ ข้าพเจ้าได้รับการอธิบายจากคณะผู้วิจัยถึง วัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัย อันตราย รวมทั้งประโยชน์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการวิจัยอย่าง ลະเอียด และมีความเข้าใจดีแล้ว

คณะผู้วิจัยรับรองว่าจะตอบคำถามที่ข้าพเจ้าสงสัยด้วยความเต็มใจ จะไม่ปิดบังซ่อนเร้น จน ข้าพเจ้าพอใจ

ข้าพเจ้าเข้าร่วมในโครงการวิจัยนี้ด้วยความสมัครใจ โดยปราศจากการบังคับหรือชักจูง

ข้าพเจ้ามีสิทธิที่จะบอกเลิกการเข้าร่วมในโครงการวิจัยเมื่อใดก็ได้ และการบอกเลิกนี้จะไม่ มี ผลต่อข้าพเจ้าจะพึงได้รับในปัจจุบันและในอนาคต

คณะผู้วิจัยรับรองว่าจะเก็บข้อมูลเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าเป็นความลับ และจะเปิดเผยเฉพาะใน ของสรุปผลการวิจัยโดยไม่มีการระบุชื่อนามสกุลของข้าพเจ้า การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าต่อ หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จะกระทำด้วยเหตุผลทางวิชาการเท่านั้น

คณะผู้วิจัยรับรองว่าหากเกิดอันตรายใด ๆ จากการวิจัย ข้าพเจ้าจะได้รับการรักษาพยาบาล ตามที่ระบุในเอกสารชี้แจงข้อมูลแก่ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

ข้าพเจ้าจะได้รับเอกสารชี้แจงและหนังสือยินยอมที่มีข้อความเดียวกันกับที่คณะผู้วิจัยเก็บไว้ เป็นส่วนตัวข้าพเจ้า ๑ ชุด

ข้าพเจ้าได้รับทราบข้อความข้างต้นแล้ว มีความเข้าใจดีทุกประการ และลงนามในใบยินยอม ด้วยความเต็มใจ

ลงชื่อ.....ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

(.....ชื่อ-นามสกุล ตัวบรรจง)

ลงชื่อ.....ผู้ดำเนินโครงการวิจัย

(.....ชื่อ-นามสกุล ตัวบรรจง)

ลงชื่อ.....พยาน

(.....ชื่อ-นามสกุล ตัวบรรจง)

ลงชื่อ.....พยาน

(.....ชื่อ-นามสกุล ตัวบรรจง)

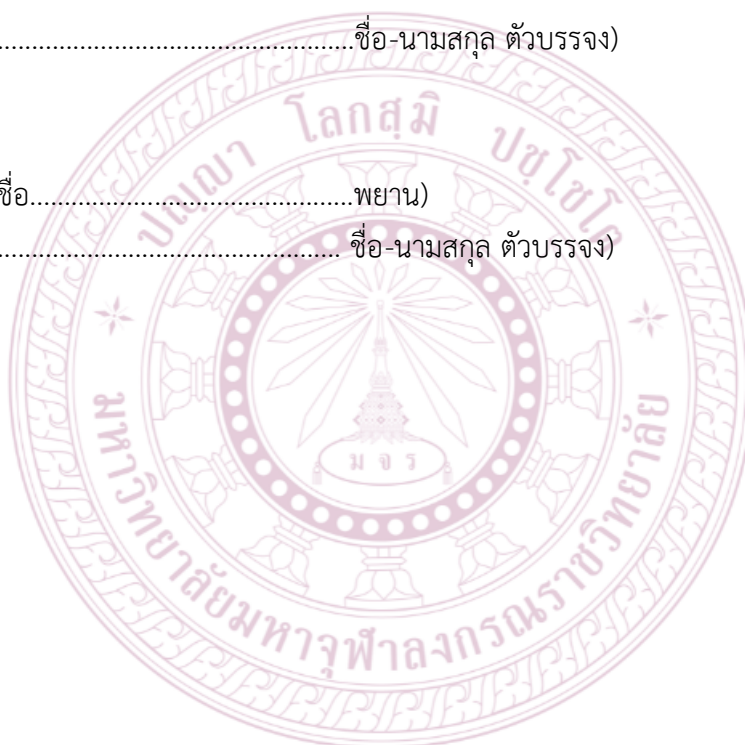
ในกรณีที่ผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัย อายุต่ำกว่า ๑๘ ปี/ไม่สามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง
และไม่สามารถลงลายชื่อด้วยตนเอง

ข้าพเจ้า.....ในฐานะเป็น.....(ผู้แทนโดยชอบ
ธรรมตามกฎหมาย/ผู้ปกครอง/บิดา-มารดา/สามี-ภรรยา) ของ.....อนุญาต
ให้.....เข้าร่วมในโครงการวิจัยในครั้งนี้

ลงชื่อ.....ผู้แทนโดยชอบธรรมตามกฎหมาย/ผู้ปกครอง/บิดา-
มารดาสามี-ภรรยา)

ลงชื่อ.....พยาน)
(.....ชื่อ-นามสกุล ตัวบรรจง)

ลงชื่อ.....พยาน)
(.....ชื่อ-นามสกุล ตัวบรรจง)

เอกสารชี้แจงข้อมูลแก่ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย (Participant information sheet)

ชื่อโครงการวิจัย

ความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา
The sustainability of the agricultural community amid the diversity in Yala Province.

ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง

ความยั่งยืนของชุมชนสันติสุขท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
Sustainability of a peaceful community amid diversity in the Southern Border Provinces.

วันที่ชี้แจง ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๔

ชื่อที่ทำงานของผู้วิจัย

พระครูสุวรรณสุตาลังการ, ดร.

นายวรปรัชญ์ ลาวัณย์วิไลวงศ์

นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวนิช

นายวีระศักดิ์ บุญญดิษฐ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ๓๐๘ หมู่ ๖ ซอย ๑๐ ถนน
สามัคคีสาย ข ตำบลรูสะมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ๙๔๐๐๐

ที่ปรึกษาโครงการวิจัย

ดร.ทวีศักดิ์ พุฒสุชี จากมหาวิทยาลัยทักษิณ

ผู้ให้ทุนวิจัย

ท่านได้รับการเชิญชวนให้เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้ แต่ก่อนที่ท่านจะตกลงใจเข้าร่วมหรือไม่ โปรดอ่านข้อความในเอกสารนี้ทั้งหมด เพื่อให้ทราบว่า เหตุใดท่านได้รับเชิญให้เข้าร่วมในโครงการวิจัยนี้ โครงการวิจัยนี้เพื่ออะไร หากท่านเข้าร่วมโครงการวิจัยนี้ ท่านจะต้องทำอะไรบ้าง รวมทั้งข้อดีและข้อเสียอาจเกิดขึ้นในระหว่างการศึกษาวิจัย

ในเอกสารนี้ อาจมีข้อความที่ท่านอ่านแล้วยังไม่เข้าใจ โปรดสอบถามคณะผู้วิจัยหรือผู้ช่วยผู้วิจัยที่ทำโครงการนี้ เพื่อให้อธิบายจนกว่าท่านจะเข้าใจ ท่านจะได้รับเอกสารนี้ ๑ ชุด กลับไปอ่านที่บ้านเพื่อปรึกษาหารือกับผู้ปกครอง ญาติพี่น้อง เพื่อน หรือแพทย์ที่ท่านรู้จัก ให้ช่วยตัดสินใจว่าควรเข้าร่วมโครงการวิจัยนี้หรือไม่ การเข้าร่วมในโครงการวิจัยนี้จะต้องเป็น **ความสมัครใจ**ของท่าน ไม่มีการบังคับหรือชักจูง ถึงแม้ท่านจะไม่เข้าร่วมในโครงการวิจัย ท่านก็จะปฏิบัติกิจวัตรประจำวันตามปกติ การไม่เข้าร่วมหรือถอนตัวจากโครงการวิจัยนี้ จะไม่มีผลกระทบต่อผลการศึกษาของท่านแต่อย่างใด

โปรดอย่าลงลายมือชื่อของท่านในเอกสารนี้จนกว่าท่านจะแน่ใจว่ามีความประสงค์จะเข้าร่วมในโครงการวิจัยนี้ คำว่า “ท่าน” ในเอกสารนี้ หมายถึง ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยในฐานะอาสาสมัครในโครงการวิจัยนี้ หากท่านเป็นผู้แทนโดยชอบธรรมตามกฎหมายของผู้ที่จะเข้าร่วมโครงการวิจัย และลงนามแทนในเอกสารนี้ โปรดเข้าใจว่า “ท่าน” ในเอกสารนี้หมายถึง ผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัยเท่านั้น

โครงการวิจัยนี้มีที่มาอย่างไร และวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

ประเทศไทยมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๓๒๐.๖๙ ล้านไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ป่า ๑๐๗.๒๔ ล้านไร่ พื้นที่เกษตรกรรม ๑๔๙.๒๔ ล้านไร่ และที่เหลือเป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์นอกภาคการเกษตร^๑ จะเห็นว่าประเทศไทยมีที่ดินที่ใช้เพื่อการเกษตรถึงร้อยละ ๔๖.๕๓ ของพื้นที่ทั้งหมด แต่การใช้ประโยชน์ในปัจจุบันยังไม่เกิดประสิทธิภาพเท่าที่ควร จะเห็นว่าที่ผ่านมา การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรของเกษตรกรไทยจะเป็นการเพิ่มพื้นที่ หรือขยายขนาดที่ดินในการทำการเกษตรมากกว่าการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตต่อพื้นที่ ทรัพยากรที่ดินถือเป็นทรัพยากรพื้นฐานในการสร้างปัจจัยการผลิตของภาคเกษตรกรรมที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของคนไทยหลายด้าน แต่ในช่วงประมาณสี่สิบปีที่ผ่านมา การเกษตรของไทยเน้นการผลิตเพื่อการส่งออกมากขึ้น หน่วยงานหลายภาคส่วนจึงเร่งส่งเสริมให้เกษตรกรใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวในพื้นที่ขนาดใหญ่ ใช้พันธุ์พืชที่ให้ผลผลิตสูง ซึ่งจะต้องใช้ปุ๋ยและสารเคมีในปริมาณมาก เมื่อใช้ต่อเนื่องเป็นเวลานานทำให้ดินมีสภาพเสื่อมโทรม ส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรลดลงต้องใช้อย่างปัจจัยการผลิตมากขึ้นเรื่อย ๆ นำมาซึ่งต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็วไม่สมดุลกับรายได้จากการขายผลผลิต ทำให้เกษตรกรประสบภาวะขาดทุนและมีหนี้สิน นำไปสู่การขยายพื้นที่เพื่อเพิ่มผลผลิต บางรายต้องขายที่ดินทำกิน แล้วบุกรุกพื้นที่ป่า มีการละทิ้งถิ่นฐานหรือพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อไปประกอบอาชีพในเมืองใหญ่เพิ่มมากขึ้น การผลิตที่ขาดการตระหนักถึงสิ่งแวดล้อมยังส่งผลทำให้ทรัพยากรที่ดิน น้ำ และป่าเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว กล่าวคือ เกิดผลเสียไม่เฉพาะต่อผลผลิตที่ลดลงเท่านั้น แต่ยังสร้างความเสียหายต่อระบบนิเวศ ที่เห็นได้ชัดคือ ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง นอกจากนี้ ผลจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจในปัจจุบันทำให้มีการนำที่ดิน ที่เหมาะสมกับการเกษตรไปใช้เพื่อกิจกรรมอื่น ซึ่งอาจทำให้เกิดผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของประเทศ และความเป็นอยู่ของเกษตรกรในอนาคตได้

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีการผลิตสินค้าเกษตรสำคัญของโลก มีมูลค่าส่งออกสินค้าทางการเกษตรไปยังประเทศต่างๆ ทั่วโลก ในปี ๒๕๕๘ ถึง ๒๕๕๙ ประมาณ ๔,๙๐๐ ล้านบาท^๒ แต่ผลกระทบจากสภาพภูมิอากาศที่แปรปรวน ประกอบกับความเสื่อมโทรมจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีผลกระทบต่อผลผลิตภาคการเกษตรทั้งด้านปริมาณการผลิตที่ลดลงและผลผลิตคุณภาพต่ำส่งผลกระทบต่อรายได้ของประชาชนในภาคการเกษตร เนื่องจากจำนวนแรงงานที่ทำงานในภาคเกษตรร้อยละ ๓๐.๑๘ จากจำนวนแรงงานผู้มีงานทำทั้งหมดจำนวน ๓๗.๑๔ ล้านคน ซึ่งสัดส่วนมากเกือบครึ่งหนึ่งของแรงงานนอกภาคการเกษตรที่มีร้อยละ ๖๙.๘๒ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๕๙) ส่งผลให้ภาคการเกษตรมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศที่รัฐบาลต้องมีการดำเนินนโยบายที่ส่งเสริมให้มีการพัฒนาในภาคการเกษตรอย่างยั่งยืน เพราะปัญหาของประชาชน

^๑ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. ๒๕๕๙. แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) [ออนไลน์]. สืบค้นจาก http://www.oae.go.th/download/journal/development_plan2559.pdf.

^๒ อ้างแล้ว, สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. ๒๕๕๙.

ส่วนใหญ่ในภาคการเกษตรมีความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้เมื่อเทียบกับ นอกภาคการเกษตร ปัญหาความยากจนและหนี้สินในครัวเรือน จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี ๒๕๕๘ แสดงรายได้ของครัวเรือนเฉลี่ยเดือนละ ๒๖,๙๑๕ บาทและหนี้สินเฉลี่ยต่อปี ๑๕๖,๗๗๐ บาท ซึ่งพบว่า กำไรสุทธิจากการทำการเกษตรอยู่ในระดับต่ำ เมื่อเทียบกับรายได้จากค่าจ้างและเงินเดือนที่สูงกว่าหลายเท่า รวมถึงระดับของหนี้สินที่ใช้ลงทุนในการเกษตรสูงกว่าการลงทุนในการทำธุรกิจ

ผลการศึกษาวิจัยหลายแห่งยืนยันตรงกันว่า ในระยะที่ผ่านมาภาคเกษตรของไทยมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อการ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แต่ผลสำเร็จของการพัฒนาดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของฐานทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยรวม จนเริ่มส่งผลเป็นข้อจำกัดต่อการเพิ่มผลผลิตมวลรวมทางการเกษตร และเริ่มเป็นที่ตระหนักแล้วว่า การพัฒนาการเกษตรที่ผ่านมาเป็นไปอย่างไม่ยั่งยืน และจะส่งผลกระทบเป็นข้อจำกัดต่อการเพิ่มผลผลิตและรายได้ของเกษตรกรและยุวเกษตรกรไทยต่อไปหากไม่เร่งรีบแก้ไข^๓

สุวินัย รันดา^๔ กล่าวว่าตลอดระยะเวลาของการพัฒนาการเกษตรที่ผ่านมามาภาครัฐที่เกี่ยวข้องได้ใช้ยุทธวิธีที่ไม่สอดคล้องกับหลักปรัชญาในการส่งเสริมการเกษตรที่ว่า “จะต้องพัฒนาเกษตรกรให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้” แต่กลับใช้วิธีการส่งเสริมการเกษตรแบบสำเร็จรูปในรูปแบบของ “เกษตรสงเคราะห์” ที่ให้การสนับสนุนปัจจัยการผลิตที่จำเป็นแก่เกษตรกรในการเพิ่มผลผลิตของตน เกษตรกรพึ่งพาตนเองได้ ลดน้อยลง เกษตรกรที่เคยเป็นเจ้าของที่ดินกลายเป็นผู้เช่าหรือ ผู้รับจ้างผู้ขายแรงงาน ระบบนิเวศในท้องถิ่นและชุมชนเปลี่ยนไปจนยากที่จะกลับคืน

ดร.เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์ สมาชิกสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ^๕ ชี้ให้เห็นว่าปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตของเกษตรกรค่อนข้างมืดมนเพราะมีข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สำคัญ ๕ ประการ คือ เรื่องที่ดินทำกิน การเข้าถึงทรัพยากร หนี้สินการตลาดและสุขภาพที่ทำให้เกษตรกรอยู่ไม่รอดส่งผลให้จำนวนเกษตรกรของไทยมีแนวโน้มลดลง จึงได้เสนอแนวคิดในเชิงหลักการเพื่อก้าวข้ามภาวะวิกฤต คือ ๑. ต้องมีความเชื่อมั่นในคุณค่าของการเกษตรและเกษตรกรว่าเป็นฐานรากสำคัญของประเทศ หากไร้การเกษตร ประเทศไทยจะกลายเป็นประเทศที่อ่อนแอและพึ่งตนเองไม่ได้แม้แต่ด้านอาหารและยา ๒. ปัญหาการเกษตรทุกปัญหาแก้ไขได้ด้วยวิถีทางที่สร้างสรรค์และเป็นระบบ ๓. เกษตรกรต้องแก้ปัญหาของเกษตรกรเองไม่มีใครแก้ไขปัญหาเกษตรกรได้นอกจากตัวเกษตรกรเอง ๔. รัฐต้องสนับสนุนเกษตรกรให้แก้ปัญหาตนเอง รัฐต้องมีบทบาทเป็นพี่เลี้ยงประคับประคองให้กลุ่มองค์กรเกษตรกรยืนหยัดได้ด้วยตนเอง ๕. ภาคธุรกิจเอกชนต้องไม่เอาเปรียบเกษตรกร ต้องร่วมรับผิดชอบต่อเกษตรกร

ดังนั้นคณะผู้วิจัยสนใจที่ศึกษาวิจัยความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา เพื่อการเสริมสร้างในการพัฒนาระบบเกษตรกรรมเพื่อความยั่งยืน

^๓ อรุณ อวนสกุล. ๒๕๕๓. การพัฒนาเกษตรยั่งยืน : แนวทางและดัชนีชี้วัด. รายงานการสัมมนา ระบบเกษตรแห่งชาติ กรุงเทพฯ ๑๕-๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

^๔ สุวินัย รันดา. ๒๕๕๓. การพัฒนาเกษตรยั่งยืน : มิติใหม่และการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม. รายงานการสัมมนา ระบบเกษตรแห่งชาติ กรุงเทพฯ ๑๕-๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

^๕ วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘. หน้า ๙๒.

ของชุมชน เพื่อร่วมกันพัฒนาองค์ความรู้ของเกษตรกรสู่การพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนและนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษารูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา
- ๒) เพื่อพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา
- ๓) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

ท่านได้รับเชิญให้เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้เพราะคุณสมบัติที่เหมาะสมดังต่อไปนี้

ผู้นำชุมชน (พัฒนากรหมู่บ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน), ผู้นำทางศาสนา (พระสงฆ์, อิหม่าม, บาทหลวง) ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน หรือบุคคล ผู้เชี่ยวชาญด้านการสร้างความปรองดอง วิศวกรพื้นที่/ปราชญ์ชาวบ้าน บุคคลที่ประชาชนเคารพนับถือ และเป็นผู้ที่มีความสนใจเข้าร่วมโครงการวิจัยในครั้งนี้ จาก ศูนย์เรียนรู้ทฤษฎีใหม่รูปแบบ “โคก หนอง นา โมเดล” บ้านบันนังกระเจาะ ตำบลธารโต อำเภอธารโต จังหวัดยะลา ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตำบลยุโป หมู่ที่ ๑ ตำบลยุโป อำเภอเมือง จังหวัดยะลา และ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ม. ๑ ต.บาเจาะ อ.บันนังสตา จังหวัดยะลา จำนวน ๒๔ คน

ท่านไม่สามารถเข้าร่วมโครงการวิจัยได้หากท่านมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

ไม่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่ ศูนย์เรียนรู้ทฤษฎีใหม่รูปแบบ “โคก หนอง นา โมเดล” บ้านบันนังกระเจาะ ตำบลธารโต อำเภอธารโต จังหวัดยะลา ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตำบลยุโป หมู่ที่ ๑ ตำบลยุโป อำเภอเมือง จังหวัดยะลา และ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ม.๑ ต.บาเจาะ อ.บันนังสตา จังหวัดยะลา

จะมีการทำโครงการวิจัยนี้ที่ใด และมีจำนวนผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้ทั้งสิ้นเท่าไร

โครงการวิจัยนี้จะทำที่ ศูนย์เรียนรู้ทฤษฎีใหม่รูปแบบ “โคก หนอง นา โมเดล” บ้านบันนังกระเจาะ ตำบลธารโต อำเภอธารโต จังหวัดยะลา ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตำบลยุโป หมู่ที่ ๑ ตำบลยุโป อำเภอเมือง จังหวัดยะลา และ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ม.๑ ต.บาเจาะ อ.บันนังสตา จังหวัดยะลา มีผู้เข้าร่วมโครงการจำนวน ๒๔ คน

ระยะเวลาที่ท่านจะต้องร่วมโครงการวิจัยและจำนวนครั้งขึ้นด

ท่านจะได้รับการสอบถามข้อมูลพื้นฐาน และรับคำอธิบายเกี่ยวกับการวิจัย ก่อนการดำเนินการวิจัย รวมกิจกรรมที่ต้องเข้าร่วมทั้งสิ้น จำนวน ๔ ครั้ง

หากท่านเข้าร่วมโครงการวิจัยครั้งนี้ ท่านจะต้องปฏิบัติตามขั้นตอน หรือได้รับการปฏิบัติอย่างไรบ้าง

ตอบแบบสอบถามข้อมูลเบื้องต้น ให้สัมภาษณ์เชิงลึก เข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมชุมชนสร้างสรรค์ เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ และเข้าร่วมการประชุมสัมมนา รวมกิจกรรมที่ต้องเข้าร่วมทั้งสิ้น จำนวน ๔ ครั้ง ซึ่งทางคณะผู้วิจัยจะให้คำชี้แนะและให้คำปรึกษาตลอดโครงการวิจัยนี้

ความไม่สุขสบาย หรือความเสี่ยงต่ออันตรายที่อาจจะได้รับจากกรรมวิธีการวิจัยมีอะไรบ้าง และวิธีการป้องกัน/แก้ไขที่คณะผู้วิจัยเตรียมไว้หากมีเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้น

ไม่มีความเสี่ยงอันตรายที่จะได้รับจากกรรมวิธีการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการวิจัย

- ๑) ได้รูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา
- ๒) ได้กิจกรรมแบบมีส่วนร่วมท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา
- ๓) ได้ทราบถึงการเสริมสร้างเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

ค่าใช้จ่ายที่ผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัยจะต้องรับผิดชอบ (ถ้ามี)

ผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัยไม่มีค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น

ค่าตอบแทนที่จะได้รับเมื่อเข้าร่วมโครงการวิจัย

มีใบประกาศเกียรติคุณ และสินน้ำใจ มอบให้

หากท่านไม่เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้ ท่านมีทางเลือกอื่นอย่างไรบ้าง
ไม่มี

หากเกิดอันตรายที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัยนี้ จะติดต่อกับใครบ้าง และได้รับการปฏิบัติอย่างไร

หากเกิดอันตรายที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัยนี้ ท่านสามารถติดต่อกับ

- ๑) นายวีระศักดิ์ บุญญดิษฐ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

๓๐๘ หมู่ ๖ ซอย ๑๐ ถนนสามัคคีสาย ข ตำบลรูสะมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

๙๔๐๐๐

เบอร์โทร ๐๙๓-๔๕๐๐๗๑ , ๐๙๓-๖๒๓-๕๔๔๔

- ๒) พระครูสุวรรณสุตาลังการ, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

๓๐๘ หมู่ ๖ ซอย ๑๐ ถนนสามัคคีสาย ข ตำบลรูสะมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

๙๔๐๐๐

เบอร์โทร ๐๙๓-๔๕๐๐๗๑ , ๐๘๖-๓๒๕-๘๔๘๘

หากท่านมีคำถามที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัย จะถามใคร ระบุชื่อผู้วิจัยหรือผู้วิจัยร่วม

หากท่านมีคำถามที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัย โปรดสอบถามได้ที่

๑) พระครูสุวรรณสุตาลังการ, ดร.	หัวหน้าโครงการวิจัย
๒) นายวรปรัชญ์ ลาวัณย์วิไลวงศ์	ผู้ร่วมวิจัย
๓) นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวนิช	ผู้ร่วมวิจัย
๔) นายวีระศักดิ์ บุญญดิษฐ์	ผู้ร่วมวิจัย
๕) ดร.ทวีศักดิ์ พุฒสุชี	ประธานที่ปรึกษา

หากท่านรู้สึกว่าการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมในระหว่างโครงการวิจัยนี้ ท่านอาจแจ้งเรื่องได้ที่

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐ เบอร์โทร. ๐๓๕-๒๔๘-๐๗๓

ข้อมูลส่วนตัวของท่านที่ได้จากโครงการวิจัยครั้งนี้จะถูกนำไปใช้ดังต่อไปนี้

คณะผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลที่ได้จากโครงการวิจัย เพื่อประโยชน์ทางวิชาการโดยไม่เปิดเผยชื่อนามสกุล ที่อยู่ของผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัยทุกคน คณะผู้วิจัยจะเก็บรักษาข้อมูลส่วนตัวและข้อมูลที่ได้จากโครงการวิจัยไว้ในงานวิจัยของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

ท่านจะถอนตัวออกจากโครงการวิจัยหลังจากได้ลงนามเข้าร่วมโครงการวิจัยแล้วได้หรือไม่

ท่านสามารถถอนตัวออกจากโครงการวิจัยได้ตลอดเวลาที่ท่านต้องการ โดยจะไม่มีผลเสียใดๆเกิดขึ้นหรือท่านอาจถูกขอให้ออกจากโครงการวิจัยเมื่อท่านมีโรคที่มีอาการป่วยเกิดขึ้น ไม่สามารถร่วมกิจกรรมได้

ภาคผนวก ข

หนังสือเชิญ และอื่น ๆ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน โครงการวิจัย (MCU ๖๕๐๓๐) โทร ๐-๗๓๔๕-๐๐๗๓

ที่ MCU ๖๕๐๓๐.๑ ๓/๒๕๖๔

วันที่ ๓๓ ธันวาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอเชิญนักวิจัยโครงการย่อยที่ ๑ และผู้ช่วยนักวิจัย ลงสำรวจพื้นที่ในการวิจัย (ครั้งที่ ๑)

เรียน/เจริญพร ทีมงานนักวิจัยฯ และผู้ช่วยนักวิจัยทุกท่าน

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการเดินทางลงพื้นที่วิจัย (ครั้งที่ ๑)

ตามที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ได้รับการจัดสรรงบประมาณโครงการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา” ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนสันติสุขท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้” (MCU ๖๕๐๓๐) ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ ตามรายละเอียดทราบแล้ว นั้น

เพื่อให้การดำเนินโครงการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา” ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนสันติสุขท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้” (MCU ๖๕๐๓๐) ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย ขอเชิญนักวิจัยโครงการย่อยที่ ๑ และผู้ช่วยนักวิจัย ลงสำรวจพื้นที่ในการวิจัย (ครั้งที่ ๑) ในวันที่ ๒๒ - ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๔ เพื่อเตรียมความพร้อมในการจัดทำเครื่องมือวิจัย และดำเนินการของใบรับรองการวิจัยในมนุษย์ จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ต่อไป

จึงเรียน/เจริญพร มาเพื่อทราบและเข้าร่วมลงสำรวจพื้นที่ในการวิจัย (ครั้งที่ ๑) อย่างเคร่งครัด

(พระครูสุธรรมสุตาลังการ, ดร.)

หัวหน้าโครงการวิจัยย่อยที่ ๑

ที่ ฮว ๕๐๒๕ / ๐๐๐๒๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ถนนสามัคคีสาย ข ซอย ๑๐ ตำบลรูสะมิแล
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ๙๕๐๐๐

๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอเชิญเป็นวิทยากรและเข้าร่วมกิจกรรมการสร้างเพจเพื่อเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่าย
สู่ตลาดออนไลน์

เจริญพร นายอาบิเด็น เล่ทองคำ นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ สำนักงานพัฒนาชุมชน
อำเภอธารโต จังหวัดยะลา

สิ่งที่แนบมาด้วย กำหนดการในการจัดกิจกรรม จำนวน ๑ ฉบับ

ตามที่ คณะผู้วิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
โครงการวิจัยย่อย ที่ ๑ เรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนภาคเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่
จังหวัดยะลา” ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง ความยั่งยืนของชุมชนสันติสุขท่ามกลางความหลากหลายใน
พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้มีการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลภาคการเกษตรในพื้นที่บ้านบันนัง
กระแจะ ตำบลธารโต อำเภอธารโต บ้านอูแบ หมู่ ๑ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และศูนย์การ
เรียนรู้ หมู่ ๑ ตำบลยุโป อำเภอเมือง รายละเอียดตามที่ทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ได้จัด
กิจกรรมการสร้างเพจเพื่อเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายสู่ตลาดออนไลน์ให้กับผู้เข้าร่วมโครงการ จึงขอ
เชิญท่านเป็นวิทยากรและนำประชาชนผู้สนใจ จำนวน ๕ คน เข้าร่วมกิจกรรม ในวันที่ ๒๓ - ๒๔
กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๕ ณ ธารโตโฮมสเตย์ หมู่ ๕ ตำบลธารโต อำเภอธารโต จังหวัดยะลา

หวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดีจึงขอเจริญพรขอคุณมา ณ
โอกาสนี้ด้วย

ขอเจริญพร

(พระครูสุวรรณสุตาลังการ, ดร.)

หัวหน้าโครงการวิจัยย่อย ที่ ๑

ผู้ประสานงาน นายวีรศักดิ์ บุญยดิษฐ์ เลขานุการโครงการฯ ย่อย ที่ ๑ โทร ๐๙๒๖๒๓๕๔๔๔
นางสาวจุฑามาศ เทพทอง ผู้ประสานงานโครงการ ฯ โทร ๐๘๐๑๔๗๐๕๕๖

ที่ ฮว ๘๐๒๔/๐๐๐๒๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ถนนสามัคคีสาย ข ซอย ๑๐ ตำบลลูมะมิแล
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ๙๔๐๐๐

๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอเชิญเป็นวิทยากรและเข้าร่วมกิจกรรมการสร้างเพจเพื่อเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่าย
สู่ตลาดออนไลน์

เจริญพร นางสาวอานิตา เจ๊ะสนิ นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ สำนักงานพัฒนาชุมชน
อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา

สิ่งที่แนบมาด้วย กำหนดการในการจัดกิจกรรม จำนวน ๑ ฉบับ

ตามที่ คณะผู้วิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
โครงการวิจัยย่อย ที่ ๑ เรื่อง “ความยั่งยืนของชุมชนภาคเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่
จังหวัดยะลา” ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง ความยั่งยืนของชุมชนสันติสุขท่ามกลางความหลากหลายใน
พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้มีการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลภาคการเกษตรในพื้นที่บ้านบันนัง
กระแจะ ตำบลธารโต อำเภอธารโต บ้านอุแบ หมู่ ๑ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และศูนย์การ
เรียนรู้ หมู่ ๑ ตำบลลุโป อำเภอเมือง รายละเอียดตามที่ทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ได้จัด
กิจกรรมการสร้างเพจเพื่อเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายสู่ตลาดออนไลน์ให้กับผู้เข้าร่วมโครงการ จึงขอ
เชิญท่านเป็นวิทยากรและนำประชาชนผู้สนใจ จำนวน ๕ คน เข้าร่วมกิจกรรม ในวันที่ ๒๓ - ๒๔
กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๕ ณ ธารโตโฮมสเตย์ หมู่ ๕ ตำบลธารโต อำเภอธารโต จังหวัดยะลา

หวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี จึงขอเจริญพรขอบคุณมา ณ
โอกาสนี้ด้วย

ขอเจริญพร

(พระครูสุวรรณสุตาลังการ, ดร.)
หัวหน้าโครงการวิจัยย่อย ที่ ๑

ผู้ประสานงาน นายวีรศักดิ์ บุญญติษฐ์ เลขานุการโครงการฯ ย่อย ที่ ๑ โทร ๐๙๓๖๒๓๕๔๔๔
นางสาวจุฑามาศ เทพทอง ผู้ประสานงานโครงการฯ โทร ๐๘๐๑๔๙๙๕๖

ภาพประกอบการเก็บข้อมูลการวิจัย

เรื่อง ความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

ภาคผนวก ง

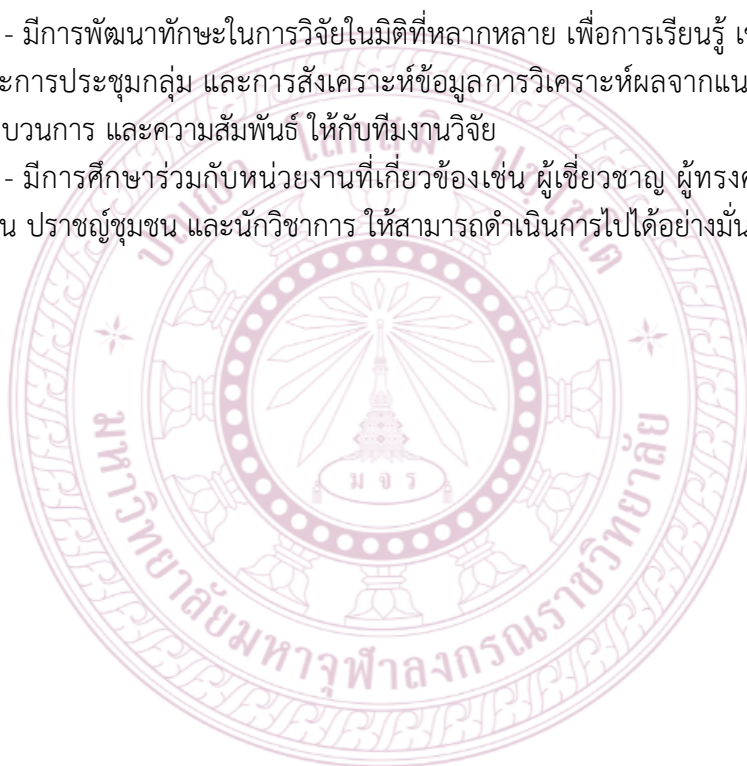
การรับรองการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการศึกษาความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

- นำกระบวนการวิจัยวิจัยหน่วยงานภาครัฐที่ทำหน้าที่กำกับดูแลกิจการด้านความมั่นคง ติดตามและประทับประคองการดำเนินงานด้านการเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตร ท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลาอย่างใกล้ชิด
- นำผลการวิจัยเกี่ยวกับหน่วยงานภาครัฐที่กำกับดูแลกิจการด้านความมั่นคงควรให้การ สนับสนุนงบประมาณอย่างเหมาะสมและต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินการที่เกี่ยวกับกิจกรรมแบบมี ส่วนร่วมท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลาดำเนินไปได้
- นำผลภาคประชาชนซึ่งเป็นชาวชุมชนให้การสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม ท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลาต่าง ๆ ตามสมควร

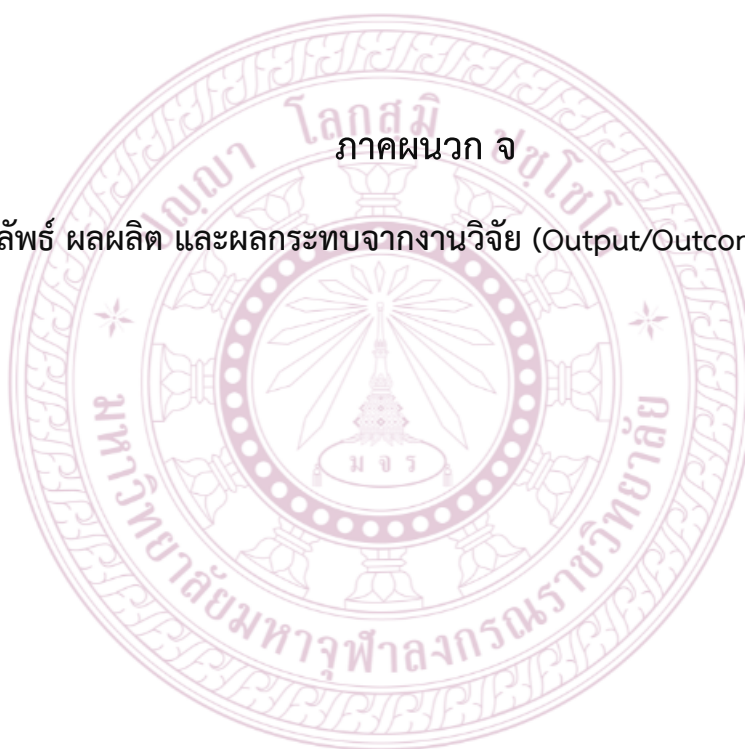
๒. กิจกรรมด้านวิชาการ

- มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยในมิติที่หลากหลาย เพื่อการเรียนรู้ เช่น การเก็บข้อมูลเชิง คุณภาพและการประชุมกลุ่ม และการสังเคราะห์ข้อมูลการวิเคราะห์ผลจากแนวคิด หลักการ ความ เป็นมา กระบวนการ และความสัมพันธ์ ให้กับทีมงานวิจัย
- มีการศึกษาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ปรชาญชุมชน และนักวิชาการ ให้สามารถดำเนินการไปได้อย่างมั่นคง

ภาคผนวก จ

ผลลัพธ์ ผลผลิต และผลกระทบจากงานวิจัย (Output/Outcome/Impact)

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมา
และผลที่ได้รับของโครงการ**

วัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้	กิจกรรมที่ดำเนินการมา	ผลที่ได้รับของโครงการ
๑) เพื่อศึกษารูปแบบความยั่งยืน ของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลาง ความหลากหลายในพื้นที่จังหวัด ยะลา	- สํารวจรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ แนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาที่ยั่งยืน, แนวคิด การพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน, นโยบายการส่งเสริมภาคการเกษตร อย่างยั่งยืนในประเทศไทย, แนวคิด บทบาทแกนนำชุมชน แนวคิด เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง, แนวคิด เกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมและ บริบทพื้นที่จังหวัดยะลา เป็นต้น	รูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาค การเกษตร ประกอบด้วย ๑) แนวความคิดในการทำเกษตรกรรม ๒) เป้าหมายในการทำเกษตรกรรม ๓) แหล่งที่มาความรู้/ทักษะการทำ เกษตรกรรมของเกษตรกร
๒) เพื่อพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วน ร่วมท่ามกลางความหลากหลายใน พื้นที่จังหวัดยะลา	- ลงพื้นที่ทำการจัดกิจกรรมส่งเสริม ชุมชนสร้างสรรค์ ประกอบด้วย ๑) การส่งเสริมการเรียนรู้ ๒) การ เสริมสร้างจิตอาสา ๓) การพัฒนา ความร่วมมือ ๔) การจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติด้านพื้นที่สีเขียว และ ๕) การพัฒนาเทคโนโลยี สารสนเทศ โดยจัดฝึกอบรมเชิง ปฏิบัติการ (Action Research) ใน ภาคสนาม (Field Study) ซึ่ง ทำการศึกษาและคัดเลือกตัวแทน จังหวัดยะลา รวม ๑๕ คน โดยการ สุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling)	- การพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วม ของชุมชนภาคการเกษตร มีขั้นตอนการ ดำเนินการ คือ ๑) การสร้างระบบ รับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมี ส่วนร่วมในพื้นที่ ๒) การสร้างตลาดแนว ใหม่โดยใช้ช่องทางการค้าออนไลน์ แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่
๓) เพื่อเสริมสร้างเครือข่าย ท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่ จังหวัดยะลา	- ลงพื้นที่จัดโต๊ะเสวนาสันทนา ปัญหาอุปสรรคในการจัดกิจกรรม และประมวลผลข้อมูลนำข้อมูลที่ได้ คืนให้กับชุมชน และสร้างเครือข่าย ประชาชนในสามจังหวัดชายแดน ภาคใต้	- การเสริมสร้างเครือข่ายของชุมชน ภาคการเกษตร ประกอบไปด้วย ๑) การเชื่อมโยงตลาดในพื้นที่ชุมชน ๒) หลักเศรษฐกิจพอเพียง ๓) การตลาดยุค ๔.๐ ๔) ตลาดเป็นธรรม ๕) การ เชื่อมโยงตลาด

แบบสรุปโครงการวิจัย

ชื่อโครงการ

- (ภาษาไทย) ความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา
- (ภาษาอังกฤษ) Sustainability of the agricultural community amid the diversity in Yala Province.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษารูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา
- ๒) เพื่อพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา
- ๓) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

ที่มาของการวิจัย

ประเทศไทยมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๓๒๐.๖๙ ล้านไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ป่า ๑๐๗.๒๔ ล้านไร่ พื้นที่เกษตรกรรม ๑๔๙.๒๔ ล้านไร่ และที่เหลือเป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์นอกภาคการเกษตร^๑ จะเห็นว่าประเทศไทยมีที่ดินที่ใช้เพื่อการเกษตรถึงร้อยละ ๔๖.๕๓ ของพื้นที่ทั้งหมด แต่การใช้ประโยชน์ในปัจจุบันยังไม่เกิดประสิทธิภาพเท่าที่ควร จะเห็นว่าที่ผ่านมา การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรของเกษตรกรไทยจะเป็นการเพิ่มพื้นที่ หรือขยายขนาดที่ดินในการทำการเกษตรมากกว่าการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตต่อพื้นที่ ทรัพยากรที่ดินถือเป็นทรัพยากรพื้นฐานในการสร้างปัจจัยการผลิตของภาคเกษตรกรรมที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของคนไทยหลายด้าน แต่ในช่วงประมาณสี่สิบปีที่ผ่านมา การเกษตรของไทยเน้นการผลิตเพื่อการส่งออกมากขึ้น หน่วยงานหลายภาคส่วนจึงเร่งส่งเสริมให้เกษตรกรใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวในพื้นที่ขนาดใหญ่ ใช้พันธุ์พืชที่ให้ผลผลิตสูง ซึ่งจะต้องใช้ปุ๋ยและสารเคมีในปริมาณมาก เมื่อใช้ต่อเนื่องเป็นเวลานานทำให้ดินมีสภาพเสื่อมโทรม ส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรลดลงต้องใช้ปัจจัยการผลิตมากขึ้นเรื่อย ๆ นำมาซึ่งต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็วไม่สมดุลกับรายได้จากการขายผลผลิต ทำให้เกษตรกรประสบภาวะขาดทุนและมีหนี้สิน นำไปสู่การขายพื้นที่เพื่อเพิ่มผลผลิต บางรายต้องขายที่ดินทำกิน แล้วบุกรุกพื้นที่ป่า มีการละทิ้งถิ่นฐานหรือพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อไปประกอบอาชีพในเมืองใหญ่เพิ่มมากขึ้น การผลิตที่ขาดการตระหนักถึงสิ่งแวดล้อมยังส่งผลทำให้ทรัพยากรที่ดิน น้ำ และป่าเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว กล่าวคือ เกิดผลเสียไม่เฉพาะต่อผลผลิตที่ลดลงเท่านั้น แต่ยังสร้างความเสียหายต่อระบบนิเวศ ที่เห็นได้ชัดคือ ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง นอกจากนี้ ผลจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจในปัจจุบันทำให้มีการนำที่ดิน ที่เหมาะสมกับการเกษตรไปใช้เพื่อกิจกรรมอื่น ซึ่งอาจทำให้เกิดผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของประเทศ และความเป็นอยู่ของเกษตรกรในอนาคตได้

^๑ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. ๒๕๕๙. แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) [ออนไลน์]. สืบค้นจาก http://www.oae.go.th/download/journal/development_plan๒๕๕๙.pdf.

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีการผลิตสินค้าเกษตรสำคัญของโลก มีมูลค่าการส่งออกสินค้าทางการเกษตรไปยังประเทศต่างๆ ทั่วโลก ในปี ๒๕๕๘ ถึง ๒๕๕๙ ประมาณ ๔,๙๐๐ ล้านบาท^๒ แต่ผลกระทบจากสภาพภูมิอากาศที่แปรปรวน ประกอบกับความเสื่อมโทรมจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีผลกระทบต่อผลผลิตภาคการเกษตรทั้งด้านปริมาณการผลิตที่ลดลงและผลผลิตคุณภาพต่ำส่งผลกระทบต่อรายได้ของประชาชนในภาคการเกษตร เนื่องจากจำนวนแรงงานที่ทำงานในภาคเกษตรร้อยละ ๓๐.๑๘ จากจำนวนแรงงานผู้มีงานทำทั้งหมดจำนวน ๓๗.๑๔ ล้านคน ซึ่งสัดส่วนมากเกือบครึ่งหนึ่งของแรงงานนอกภาคการเกษตรที่มีร้อยละ ๖๙.๘๒ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๕๙) ส่งผลให้ภาคการเกษตรมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศที่รัฐบาลต้องมีการดำเนินนโยบายที่ส่งเสริมให้มีการพัฒนาในภาคการเกษตรอย่างยั่งยืน เพราะปัญหาของประชาชนส่วนใหญ่ในภาคการเกษตรมีความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้เมื่อเทียบกับ นอกภาคการเกษตร ปัญหาความยากจนและหนี้สินในครัวเรือน จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี ๒๕๕๘ แสดงรายได้ของครัวเรือนเฉลี่ยเดือนละ ๒๖,๙๑๕ บาทและหนี้สินเฉลี่ยต่อปี ๑๕๖,๗๗๐ บาท ซึ่งพบว่า กำไรสุทธิจากการทำการเกษตรอยู่ในระดับต่ำ เมื่อเทียบกับรายได้จากค่าจ้างและเงินเดือนที่สูงกว่าหลายเท่า รวมถึงระดับของหนี้สินที่ใช้ลงทุนในการเกษตรสูงกว่าการลงทุนในการทำธุรกิจ

ผลการศึกษาวิจัยหลายแห่งยืนยันตรงกันว่า ในระยะที่ผ่านมาภาคเกษตรของไทยมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อการ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แต่ผลสำเร็จของการพัฒนาดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของฐานทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยรวม จนเริ่มส่งผลเป็นข้อจำกัดต่อการเพิ่มผลผลิตมวลรวมทางการเกษตร และเริ่มเป็นที่ตระหนักแล้วว่าการพัฒนาการเกษตรที่ผ่านมาเป็นไปอย่างไม่ยั่งยืน และจะส่งผลกระทบเป็นข้อจำกัดต่อการเพิ่มผลผลิตและรายได้ของเกษตรกรและยุวเกษตรกรไทยต่อไปหากไม่เร่งรีบแก้ไข^๓

สุวินัย รันดา^๔ กล่าวว่าตลอดระยะเวลาของการพัฒนาการเกษตรที่ผ่านมาภาครัฐที่เกี่ยวข้องได้ใช้ยุทธวิธีที่ไม่สอดคล้องกับหลักปรัชญาในการส่งเสริมการเกษตรที่ว่า “จะต้องพัฒนาเกษตรกรให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้” แต่กลับใช้วิธีการส่งเสริมการเกษตรแบบสำเร็จรูปในรูปแบบของ “เกษตรสงเคราะห์” ที่ให้การสนับสนุนปัจจัยการผลิตที่จำเป็นแก่เกษตรกรในการเพิ่มผลผลิตของตนเอง เกษตรกรพึ่งพาตนเองได้ ลดน้อยลง เกษตรกรที่เคยเป็นเจ้าของที่ดินกลายเป็นผู้เช่าหรือ ผู้รับจ้างผู้ขายแรงงาน ระบบนิเวศในท้องถิ่นและชุมชนเปลี่ยนไปจนยากที่จะกลับคืน

^๒ อ้างแล้ว,สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. ๒๕๕๙.

^๓ อรุณ อวนสกุล. ๒๕๔๓. การพัฒนาเกษตรยั่งยืน : แนวทางและดัชนีชี้วัด. รายงานการสัมมนาระบบเกษตรแห่งชาติ กรุงเทพฯ ๑๕-๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๓.

^๔ สุวินัย รันดา. ๒๕๔๓. การพัฒนาเกษตรยั่งยืน : มิติใหม่และการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม. รายงานการสัมมนา ระบบเกษตรแห่งชาติ กรุงเทพฯ ๑๕-๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๓.

ดร.เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์ สมาชิกสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ^๕ ชี้ให้เห็นว่า ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตของเกษตรกรค่อนข้างมีดมนเพราะมีข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สำคัญ ๕ ประการ คือ เรื่องที่ดินทำกิน การเข้าถึงทรัพยากร หนี้สินการตลาดและสุขภาวะที่ทำให้เกษตรกรอยู่ไม่รอดส่งผลให้จำนวนเกษตรกรของไทยมีแนวโน้มลดลง จึงได้เสนอแนวคิดในเชิงหลักการเพื่อก้าวข้ามภาวะวิกฤต คือ ๑. ต้องมีความเชื่อมั่นในคุณค่าของการเกษตรและเกษตรกรว่าเป็นฐานรากสำคัญของประเทศ หากไร้การเกษตร ประเทศไทยจะกลายเป็นประเทศที่อ่อนแอและพึ่งตนเองไม่ได้แม้แต่ด้านอาหารและยา ๒. ปัญหาการเกษตรทุกปัญหาแก้ไขได้ด้วยวิถีทางที่สร้างสรรค์และเป็นระบบ ๓. เกษตรกรต้องแก้ปัญหาของเกษตรกรเองไม่มีใครแก้ไขปัญหาเกษตรกรได้นอกจากตัวเกษตรกรเอง ๔. รัฐต้องสนับสนุนเกษตรกรให้แก้ปัญหาตนเอง รัฐต้องมีบทบาทเป็นพี่เลี้ยงประคับประคองให้กลุ่มองค์กรเกษตรกรยืนหยัดได้ด้วยตนเอง ๕. ภาคธุรกิจเอกชนต้องไม่เอารัดเอาเปรียบเกษตรกร ต้องร่วมรับผิดชอบต่อเกษตรกร

ดังนั้นคณะผู้วิจัยสนใจที่ศึกษาวิจัยความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา เพื่อการเสริมสร้างในการพัฒนาระบบเกษตรกรรมเพื่อความยั่งยืนของชุมชน เพื่อร่วมกันพัฒนาองค์ความรู้ของเกษตรกรสู่การพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนและนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป

การดำเนินงานและผลงานที่ได้รับจากการวิจัย (โดยสังเขป) พร้อมภาพประกอบ

๑. การดำเนินงานวิจัย

๑.๑ รูปแบบการวิจัย

การดำเนินการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ในพื้นที่จังหวัดยะลา โดยใช้วิธีวิจัย มุ่งศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับ แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาที่ยั่งยืน, แนวคิดการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน, นโยบายการส่งเสริมภาคการเกษตรอย่างยั่งยืนในประเทศไทย, แนวคิดบทบาทแกนนำชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมและบริบทพื้นที่จังหวัดยะลา เป็นต้น โดยมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อการรวบรวมและสืบค้นคุณค่าทางคุณค่าทางการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน นโยบายการส่งเสริมภาคการเกษตรอย่างยั่งยืนในประเทศไทยบนพื้นฐานแห่งความหลากหลายในด้านพฤติกรรมของเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดยะลาผ่านผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น ประชาชน ชุมชน นักวิชาการ ที่ตอบวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา เพื่อพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่และเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่

^๕ วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘. หน้า ๙๒.

๑.๒ วิธีการทดลอง

๑.๒.๑ การศึกษาการวิจัย

๑.๒.๑. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๒.๒. การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการบริหารจัดการชุมชนบนพื้นฐานแห่งความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาที่ยั่งยืน, แนวคิดการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน, นโยบายการส่งเสริมภาคการเกษตรอย่างยั่งยืนในประเทศไทย, แนวคิดบทบาทแกนนำชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง, แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมของเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดยะลา

๑.๓ พื้นที่ศึกษา ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

เนื่องจากการศึกษาวิจัยในลักษณะของความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงกำหนดพื้นที่ในการศึกษาเครือข่ายการสร้างชุมชนภาคการเกษตรที่ประชาชนได้รับการพัฒนาคุณภาพและศักยภาพ บนพื้นฐานแห่งชุมชนและสังคมตาม แนวคิดการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน, นโยบายการส่งเสริมภาคการเกษตรอย่างยั่งยืนในประเทศไทย, แนวคิดบทบาทแกนนำชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง, แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมและแก้ไขปัญหาหรือร่วมขับเคลื่อนเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา ในระดับต่าง ๆ ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงกำหนดประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ มุ่งเป้าหมายที่ค้นหาและพัฒนาปัจจัยแห่งความสำเร็จเพื่อประโยชน์และการพัฒนาความยั่งยืนในชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลาและต่อยอดแก่ชุมชนอื่น ๆ ต่อไป ได้แก่

- ศูนย์เรียนรู้ทฤษฎีใหม่รูปแบบ “โคก หนอง นา โมเดล” บ้านบันนังกระเจาะ ตำบลธารโต อำเภอรือเสาะ จังหวัดยะลา
- ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตำบลยุโป หมู่ที่ ๑ ตำบลยุโป อำเภอเมือง จังหวัดยะลา
- หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอูแบ ม.๑ ต.บาเจาะ อ.บันนังสตา จังหวัดยะลา

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร (Population) ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรของโครงการ ๓ กลุ่ม ๆ ละ ๕ คน รวมทั้งสิ้น ๑๕ คน

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ได้แก่ การคัดเลือกตัวแทนการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวนกลุ่มละ ๓ คน รวมทั้งสิ้น ๙ คน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ได้แก่ สมาชิกในศูนย์เรียนรู้ทฤษฎีใหม่รูปแบบ “โคก หนอง นา โมเดล” บ้านบันนังกระแจ๊ะ ตำบลธารโต อำเภอธารโต จังหวัดยะลา จำนวน ๕ คน สมาชิกในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตำบลยุโป หมู่ที่ ๑ ตำบลยุโป อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ๕ คน สมาชิกในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ม.๑ต.บาเจาะ อ.บันนังสตา จังหวัดยะลา จำนวน ๕ คน กลุ่มผู้นำรัฐฯ ๓ คน ผู้ชุมชน ๓ คน เครือข่ายประคม ๓ คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นบุคคลที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาและแนวทางการดำเนินงานของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลาโดยการสัมภาษณ์ และทำสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการรวม ๒๔ คน

๒. ผลที่ได้รับจากงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา เพื่อการเสริมสร้างในการพัฒนาระบบเกษตรกรรมเพื่อความยั่งยืนของชุมชน เพื่อร่วมกันพัฒนาองค์ความรู้ของเกษตรกรสู่การพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนและนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนจังหวัดยะลา จากการศึกษาจะพบว่าชุมชนบ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกระแจ๊ะ ตำบลธารโต อำเภอธารโต ส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตรกรรม โดยอาศัยแหล่งน้ำในการทำเกษตรกรรม สามารถจำแนกได้ดังนี้

๑) สถานการณ์การผลิตเกษตรกรรมทางเลือกในพื้นที่ชุมชนบ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกระแจ๊ะ ตำบลธารโต อำเภอธารโต การทำเกษตรทางเลือกในชุมชนนั้น มีการปลูกพืชผักตามฤดูกาลที่สามารถสร้างเป็น แหล่งอาหารให้กับครอบครัวของตนเองได้ โดยจะมีการผลิตตามช่วงฤดูกาล แต่ละฤดูจะมีการปลูกพืชที่เหมือนและต่างกัน สามารถจำแนกพืชผัก ไม้ล้มลุกหรือไม้ยืนต้นได้ ๖ ประเภท ได้แก่ พืชผัก ไม้ยืนต้น ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม ไม้เลื้อย และ พืชสมุนไพร การผลิตเกษตรกรรมทางเลือกนั้นไม่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพที่ เนื่องจากไม่ได้ใช้ สารเคมี และไม่ได้หักโหมการทำงานมากเหมือนการทำเกษตรเชิงเดี่ยว ในการทำเกษตรกรรมทางเลือกนั้น มีการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น โดยอาศัยประสบการณ์ และการลงมือปฏิบัติ เป็นการทำการเกษตร โดย การพึ่งพาตนเองเป็นหลัก ทำให้เกษตรกรลดต้นทุนในการผลิต และลดรายจ่ายในครัวเรือน

๒) แนวทางการพัฒนาวิธีการผลิตเกษตรกรรม เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร ชุมชนบ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกระแจ๊ะ ตำบลธารโต อำเภอธารโต มีปราชญ์ซึ่งเป็นผู้ที่มีองค์ความรู้และภูมิปัญญาด้านการเกษตรกรรมของชุมชน ในด้านการเพาะปลูกจะมีการเลือกพื้นที่เพาะปลูกที่เหมาะสม และการเตรียมพื้นที่สำหรับเพาะปลูก ด้านการวางแผนเพาะปลูกก็จะการเลือกพืชที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกตามฤดูกาล ด้านการจัดการวัชพืชและการจัดการโรค แมลง พืชยังเป็นการดูแลจัดการกันเองของพืช เพราะพืชบางชนิดจะมีประโยชน์ในการคลุมหญ้า พืชบาง

ชนิดจะเป็นตัวล่อ แมลง พืชบางชนิดจะเป็นตัวไล่แมลง ดังนั้นจะต้องมีการรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาด้านการทำเกษตรกรรมในชุมชน เพื่อให้คนรุ่นใหม่เรียนรู้ได้ อีกทั้งยังให้คนใน ชุมชนเรียนรู้องค์ความรู้ที่ยังไม่ได้ทราบ เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้ให้กับคนรุ่นต่อไป และยังเป็นการ พัฒนาวិถีการผลิตเพื่อสร้างความมั่นคงอาหารในชุมชนต่อไป

๑. ผลการศึกษารูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

การศึกษารูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา คณะผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านแนวความคิดในการทำเกษตรกรรม ด้านเป้าหมายของเกษตรกร และด้านแหล่งที่มาความรู้/ทักษะการทำเกษตรของเกษตรกร ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษารูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา พบว่า

๑.๑ แนวความคิดในการทำเกษตรกรรม

ส่วนใหญ่เป็นเพราะอยากมีอาชีพหรือรายได้เพื่อมาใช้จ่ายในครัวเรือน ได้แก่ปัจจัย ๔ ที่มี ความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีพ และสิ่งทีนอกเหนือจากความจำเป็นพื้นฐาน อาทิ สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น รถยนต์ จักรยานยนต์ ของใช้ในครัวเรือน เป็นต้น ส่วนมากที่ทำเกษตรเชิงเดี่ยว เพราะความจำเป็น โดยมีผลตอบแทนและกำไรเป็นเป้าหมายหลัก และการทำเกษตรเชิงเดี่ยวนั้น ถึงแม้จะลำบากแต่ก็เป็นอาชีพเดียวที่ตนสามารถทำได้ในพื้นที่ ได้ผลตอบแทนสูง ที่สำคัญการเพาะปลูก การดูแลจัดการง่ายกว่าการทำเกษตรทางเลือก ซึ่งคิดว่ายุ่งยากบวกกับการไม่มีองค์ความรู้ในการทำเกษตรด้านนี้ อีกทั้งยังไม่สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวอีกด้วย การปลูกพืชเชิงเดี่ยวจึงเป็นทางเดียว ที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้เป็นอย่างดี เพราะค่าตอบแทนที่ได้มานั้นก็เพื่อจะได้นำมาใช้จ่าย ในการดำเนินชีวิต

๑.๒ เป้าหมายในการทำเกษตรกรรม

คือ การสร้างความมั่นคงให้กับตัวเองให้มีคุณภาพที่ดียิ่งขึ้น อาชีพในการทำเกษตรเป็นอาชีพหนึ่งที่มียู่ทั่วประเทศไทย หรือทั่วโลก โดยมีเป้าหมาย คือ เงิน สิ่งทีมนุษย์ทุกคนล้วนต้องการ เป็นตัวแปรสำคัญที่สามารถหล่อเลี้ยงในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยการสร้างอาชีพตัวเอง การทำเกษตรถือเป็นอาชีพหนึ่งที่สร้างรายได้เป็นอย่างดี อาจมีผลกระทบต่อระบบนิเวศบ้าง ก็เป็นอาชีพที่ยั่งยืนสำหรับเกษตรกรของไทย

สามารถจัดเก็บบริโภคเองได้ ลดภาระใช้จ่าย แต่เมื่อทำเกษตรแล้ว โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างรายได้ให้กับตัวเองและครอบครัว แต่สิ่งที่ได้รับการจากการทำเกษตรทางเลือก ๑) ความสุข ทุกคนที่ทำเกษตรทางเลือกนั้นจะทำความสุข ทำด้วยความใส่ใจ การใช้เวลาว่างในการปลูกผักและได้บริโภคผักที่สะอาดปลอดภัย ๒) เกิดการพึ่งพาตนเอง ซึ่งกระบวนการหรือขั้นตอนการทำงานต่างๆเป็นการลงมือปฏิบัติ ด้วยตนเองทั้งสิ้น มีการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์เพื่อไว้ปลูกต่อไป มีความหลากหลายของพืชผัก

ที่ปลูก ซึ่งมีผลดีในระยะยาว เช่น การมีพืชผักไว้บริโภคเกือบทั้งปี การไม่ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์เป็นต้น สิ่งสำคัญอีกข้อของการพึ่งพาตนเอง คือ การพอเพียงและพอประมาณ ๓) เกษตรเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต เพราะเกษตรทางเลือกสามารถทำได้ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย อีกทั้งยังเป็นการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและเกษตรกรได้ยังสืบลองวิถีชีวิตของคนในชุมชน

๑.๓ แหล่งที่มาความรู้ / ทักษะการทำเกษตรกรรมของเกษตรกร

ได้จาก หน่วยงาน/องค์กร สื่อสาธารณะ วิทยุ อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์ ปรชาญชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น เครือข่าย การมีเครือข่ายนั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการทำเกษตรทางเลือกและการลงมือทดลอง การทำเกษตรทางเลือกนั้นไม่มีสูตรหรือองค์ความรู้ที่ตายตัว แต่จะสามารถเกิดองค์ความรู้ใหม่ๆได้จากการลงมือปฏิบัติแบบลองผิดลองถูก ซึ่งไม่ยึดติดกับตำราที่ได้เรียน อยู่กับการปรับแนวคิดกับพื้นที่ของตนเอง ๑) การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น การทำเกษตรกรรม จึงต้องมีการถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้ทำ ผ่านการลงมือปฏิบัติทำให้เกิด การเรียนรู้และลงมือปฏิบัติต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน ๒) การลงมือทดลอง การทำเกษตรทางเลือกนั้นไม่มีสูตรหรือองค์ความรู้ที่ตายตัว แต่จะสามารถเกิดองค์ความรู้ใหม่ๆได้จากการลงมือปฏิบัติแบบลองผิดลองถูก ซึ่งไม่ยึดติดกับตำราที่ได้เรียน อยู่กับการปรับแนวคิดกับพื้นที่ของตนเอง ๓) เครือข่าย การมีเครือข่ายนั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการทำเกษตรทางเลือก ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันถึงการทำเกษตรทางเลือก อีกทั้งยังช่วยหนุนเสริมในส่วนที่บางคน ขาด และยังช่วยสร้างพลังในการทำเกษตรให้กับกลุ่มและเครือข่าย ๔) สื่อ การเรียนรู้จากสื่อ那也是เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และเปิดกว้าง สำหรับการศึกษาค้นคว้าหาองค์ความรู้ ซึ่งการทำเกษตรทางเลือกนั้นก็เป็นอย่างหนึ่งเรื่องที่สามารถหาองค์ความรู้ ผ่านสื่อตามความต้องการของเกษตรกร ๕) หน่วยงาน องค์กรต่างๆ เป็นอีกหนึ่งช่องทางสำหรับการเรียนรู้และเสริมทักษะในการทำเกษตรทางเลือก ซึ่งปัจจุบันมีหน่วยงานท้องถิ่นที่เข้ามามอบองค์ความรู้ต่างๆเกี่ยวกับการทำเกษตรทางเลือกให้เกษตรกรได้เรียนรู้เพิ่มมากขึ้น ๖) มีการจัดอบรมให้เกษตรกรในอำเภอบ้านนิงस्ता อำเภอรือโต เกษตรกรในชุมชนบางส่วนมีโอกาส ได้เข้าร่วมอบรมเรื่องการทำน้ำหมักบำรุงพืช น้ำหมักไล่แมลง การทำสารชีวภัณฑ์ต่าง ๆ เพื่อลดต้นทุนการผลิต ๗) หน่วยงาน/องค์กร สื่อสาธารณะ วิทยุ อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์ ปรชาญชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น

๒. การพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลาพบว่า

๒.๑ การสร้างระบบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบ้านนิงस्ता และบ้านบันนังกะจะ ตำบลธารโต อำเภอรือโต กลุ่มเกษตรกร ปรชาญชุมชน ได้ร่วมกันขับเคลื่อนการสร้างเครือข่ายระบบการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม (PGS) เพื่อเป็นการสร้างระบบการรับรองผลผลิตเกษตรอินทรีย์ ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบ้านนิงस्ता และบ้านบันนังกะจะ ตำบลธารโต อำเภอรือโต ในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภคและตัวเกษตรกร ผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์เอง ในการสร้างมาตรฐานของการทำเกษตรอินทรีย์ว่ากลุ่มเกษตรกรหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอดุสิต นั้นได้ทำเกษตรอินทรีย์จริง มีมาตรฐานรองรับ สามารถสื่อสารกับผู้บริโภคได้อย่างเต็มภาคภูมิว่าผลผลิตที่ออกมาเป็นผลผลิตอินทรีย์ ซึ่งกระบวนการรับรองมาตรฐานอย่างมีส่วนร่วม นั้นมีกระบวนการส่วนหนึ่งที่ ผู้บริโภคหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจ/เยี่ยมชมแปลงเกษตรกรได้สื่อสารให้แก่ผู้บริโภคโดยตรง ผู้บริโภครู้ถึงแหล่งที่มาของผลผลิต ทำให้เกิดความเชื่อมั่นและเกิดการบอกต่อ เป็นการเพิ่มช่องทางการตลาดในรูปแบบหนึ่ง การรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม (PGS) นอกจากการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภค เป็นเครื่องรับรองการันตี ผลผลิตเกษตรอินทรีย์แล้วนั้น การรับการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม (PGS) ยังเป็นสิ่งที่ใช้ในการ จำแนกผลผลิตในพื้นที่ว่าเป็นผลผลิตอินทรีย์ ผลผลิตผักปลอดภัย ผลผลิตผักไฮโดรโปนิก หรือผลผลิต พืชผักทั่วไป

๒.๒ การสร้างตลาดแนวใหม่โดยใช้ช่องทางการค้าออนไลน์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอดุสิต

การทำการตลาดก็หันมาใช้ช่องทางในการสร้างตลาดแนวใหม่โดยใช้ช่องทางการค้าออนไลน์มากยิ่งขึ้น ซึ่งเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่ต้องปรับตัว และพร้อมกับการใช้เทคโนโลยีมาใช้เป็นตัวช่วยในการจำหน่าย การทำการตลาดรูปแบบใหม่ เช่น การทำการตลาดเพื่อการเข้าถึงลูกค้าโดยตรงอย่างการขายพืชผัก ผลผลิตอินทรีย์ผ่านทาง Facebook, Line, Instagram, Tik Tok เป็นต้น

ผลการพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา สรุปได้ว่า จากกระบวนการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม (PGS) และการสร้างตลาดแนวใหม่โดยใช้ช่องทางการค้าออนไลน์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอดุสิต สู่สังคมแห่งการบริโภค อาหารอินทรีย์อย่างยั่งยืนในพื้นที่ อำเภอบันนังสตา และอำเภอดุสิต จังหวัดยะลา ได้มีการรวมกลุ่มและจัดกลุ่มเกษตรกร เพื่อขับเคลื่อนกระบวนการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วมและการสร้างตลาดแนวใหม่โดยใช้ช่องทางการค้าออนไลน์แบบมีส่วนร่วม สร้างความไว้วางใจ สร้างความเชื่อมั่นซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม ด้วยการกำหนดเป้าหมายและกฎกติการ่วมกันตามกระบวนการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม (PGS) และการสร้างตลาดแนวใหม่โดยใช้ช่องทางการค้าออนไลน์แบบมีส่วนร่วม โดยมีการแบ่งกลุ่มในการขับเคลื่อน และทำการตรวจสอบร่วมกันในการรับรองมาตรฐานและการสร้างตลาดแนวใหม่โดยใช้ช่องทางการค้าออนไลน์แบบมีส่วนร่วม

๓ ผลการเสริมสร้างเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา พบว่า

๓.๑ แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา

การสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน หน่วยงานภายนอก การสร้างการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ เกษตรกรในชุมชน โดยเริ่มจากการทำความเข้าใจร่วมกันของเกษตรกรในชุมชน เกี่ยวกับการสร้างแหล่งอาหารของตนเอง ที่มีความปลอดภัย และความหลากหลายของพืชผัก ทั้งนี้จะทำให้เกษตรกรได้ตระหนักถึงคุณค่าของการสร้างแหล่งอาหารของตนเอง หน่วยงานภายนอกที่เข้ามามีส่วนร่วม

เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวิธีการผลิต เกษตรกรรม เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนของชุมชน ได้แก่ พัฒนาชุมชน ซึ่งทั้งหน่วยงานนี้จะเข้ามามีบทบาทในเรื่องของการสร้างองค์ความรู้และการพัฒนาเกษตรกรให้มีความสมดุลเพิ่มมากขึ้น และแนวคิดที่จะช่วยกันพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานศักยภาพของชุมชน

๑) การเชื่อมโยงตลาดในพื้นที่ชุมชน การเชื่อมโยงตลาดในพื้นที่หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอธารโต เป็นกระบวนการขับเคลื่อนที่เกิดจากการทำงานร่วมกันของกลุ่มเกษตรกร ปรชาญชุมชน ในการเชื่อมโยงประสาน สร้างความเข้าใจแก่ผู้บริโภค หน่วยงานภาคีเครือข่ายในพื้นที่ทั้งหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานเอกชน โดยเน้นการเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่ให้ความสำคัญต่อการขับเคลื่อนการทำเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล สาธารณสุขอำเภอ ศูนย์การเรียนรู้ เกษตรอำเภอ และพัฒนาชุมชนอำเภอ เป็นต้น โดยใช้หลักในการขับเคลื่อนและยึดโยงสร้างความเข้าใจร่วมกัน

๒) หลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการใช้ปรัชญาหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้และชี้ให้เห็น ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากในพื้นที่ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ โดยยึดหลักความพอเพียงมาเป็นแนวทางในการ ดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่ ซึ่งความพอเพียงในที่นี้หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความ จำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ร่วมกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง ทั้งภายนอกและภายใน ซึ่งจะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังในการนำความรู้ต่างๆ ที่เกิดจากการศึกษาและพัฒนาตนเองมาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และที่สำคัญจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชุมชนให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สามารถปรับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนให้สมดุลและพร้อมต่อการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทั้งด้านวัตถุ สิ่งแวดล้อม และ วัฒนธรรมจากโลกภายนอก บนฐานความพอเพียงและการทำเกษตรอินทรีย์

๓) การตลาดยุค ๔.๐ เป็นการนำความรู้หลักการการตลาดที่นำเอาเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามาช่วย เพื่อให้เข้าถึงผู้บริโภคสินค้าหรือผลผลิตเกษตรอินทรีย์ การตลาดยุค ๔.๐ นั้น มีการพัฒนามาจากการตลาด ยุค ๑.๐ คือ การตลาดที่เน้นสินค้าเป็นหลัก ยุค ๒.๐ คือ การตลาดที่เน้นผู้บริโภคเป็นหลัก และ ยุค ๓.๐ คือ การตลาดที่เน้นให้ความสำคัญกับความเป็นมนุษย์เป็นหลัก และการตลาดยุค ๔.๐ เน้นอยู่ ๓ เรื่องใหญ่ๆ คือ ๑) เปลี่ยนแปลงจากการผลิตสินค้าทั่วไป เป็นสินค้าเชิงนวัตกรรมมากขึ้น ๒) มีการใช้เทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์มาใช้ในอุตสาหกรรม และ ๓) เปลี่ยนจากประเทศที่รับจ้างการผลิตในเชิงอุตสาหกรรม เป็นการเน้นภาคบริการมากกว่าเดิม ซึ่งการตลาดยุค ๔.๐ นั้นจะเห็นได้จากการทำอาชีพเกษตรแบบดั้งเดิม ที่ใช้แรงงานคนในการเก็บเกี่ยว ก็หันมาใช้

เทคโนโลยี ใช้อุปกรณ์ช่วยเก็บเกี่ยวที่ทันสมัย เพื่อเพิ่มผลผลิตมากขึ้นกว่าเดิม การทำการตลาดก็หันมาใช้ช่องทางในการสร้างตลาดแนวใหม่โดยใช้ช่องทางการค้าออนไลน์มากยิ่งขึ้น ซึ่งเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่ต้องปรับตัว และพร้อมกับการใช้เทคโนโลยีมาใช้เป็นตัวช่วยในการเพาะปลูก และดูแลพืชผัก เช่น การใช้ระบบการให้น้ำแก่พืชผักอัจฉริยะ ระบบการตรวจสอบคุณภาพของดินก่อนเพาะปลูก เป็นต้น และการทำการตลาดรูปแบบใหม่ เช่น การทำการตลาดเพื่อการเข้าถึงลูกค้าโดยตรงอย่างการขายพืชผัก ผลผลิตอินทรีย์ผ่านทาง Facebook, Line, instagram เป็นต้น

๔) ตลาดเป็นธรรม เป็นการสร้างระบบตลาดที่ไม่ใช่แค่เป็นแหล่งซื้อขาย แต่เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ แลกเปลี่ยนวิถีชีวิตซึ่งกันและกัน ทั้งในส่วนของกลุ่มเกษตรกรและผู้บริโภค โดยในส่วนเกษตรกรคนรุ่นใหม่จะได้ในส่วนของกำหนดยุทธศาสตร์ที่เป็นธรรมจากทั้งสองฝ่าย ผู้บริโภคก็จะได้สินค้าที่ตรงตามความต้องการของตนเอง และได้บริโภคอาหารที่ดีและปลอดภัย มีราคาที่เป็นธรรม ถือได้เป็นตลาดที่เกื้อกูลกันและกัน ได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค ที่สำคัญในตลาดเป็นธรรม ทำให้ผู้บริโภคเข้าถึงแหล่งผลิตสินค้า ใครเป็นผู้ผลิต กระบวนการผลิต ทั้งนี้เพื่อสร้างความไว้วางใจกัน ระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค

๕) การเชื่อมโยงตลาด ในอนาคตอาจเป็นไปได้ว่าการซื้อขายผลผลิตอินทรีย์ทำให้ผู้บริโภคเข้าถึงแหล่งผลิตได้ง่าย การซื้อขายจะเป็นในลักษณะการซื้อขายถึงสวนเกษตรกร รวมไปถึงผู้บริโภคสามารถเยี่ยมชมสวนเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกรได้ ทั้งนี้เมื่อการตลาดเกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน ผู้บริโภคในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงก็สามารถที่จะเข้าถึงแหล่งอาหาร และหันมาใส่ใจสุขภาพตนเองและครอบครัว ให้ได้บริโภคอาหารที่ปลอดภัยมากยิ่งขึ้น การสร้างข้อตกลงร่วมระหว่างผู้ผลิตผู้บริโภค และ หน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องผ่านกระบวนการสร้างระบบการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม (PGS) จึงเป็นทางออกของเกษตรกรคนรุ่นใหม่ในพื้นที่ในการสร้างการเชื่อมโยงตลาดที่เห็นในเชิงรูปธรรม และเป็นการสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้บริโภคในการเข้าถึงอาหารอินทรีย์ในพื้นที่ชุมชนบ้านอุบะ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจะ ตำบลธารโต อำเภอรือเสาะ

บทสรุป

การศึกษาแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา คณะผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านแนวความคิดในการทำเกษตรกรรม ด้านเป้าหมายของเกษตรกร และด้านแหล่งที่มาความรู้ / ทักษะการทำเกษตรของเกษตรกร ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษารูปแบบความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา พบว่า

๑. แนวความคิดในการทำเกษตรกรรม ส่วนใหญ่เป็นเพราะอยากมีอาชีพหรือรายได้เพื่อมาใช้จ่ายในครัวเรือน ได้แก่ปัจจัย ๔ ที่มีความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีพ และสิ่งที่นอกเหนือจากความจำเป็นพื้นฐาน อาทิ สิ่งอำนวยความสะดวก ต่าง ๆ เช่น รถยนต์ จักรยานยนต์ ของใช้ในครัวเรือน เป็นต้น ส่วนมากที่ทำเกษตรเชิงเดี่ยว เพราะความจำเป็น โดยมีผลตอบแทนและกำไรเป็นเป้าหมาย

หลัก และการทำเกษตรเชิงเดี่ยวนั้นถึงแม้จะลำบากแต่ก็เป็นอาชีพเดียวที่ตนสามารถทำได้ในพื้นที่ ได้ผลตอบแทนสูง ที่สำคัญการเพาะปลูก การดูแลจัดการง่ายกว่าการทำเกษตรทางเลือก ซึ่งคิดว่ายุ่งยาก บวกกับการไม่มีองค์ความรู้ในการทำเกษตรด้านนี้ อีกทั้งยังไม่สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวอีกด้วย การปลูกพืชเชิงเดี่ยวจึงเป็นทางเดียว ที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้เป็นอย่างดี เพราะค่าตอบแทนที่ได้มานั้นก็เพื่อจะได้นำมาใช้จ่าย ในการดำเนินชีวิต สอดคล้องกับงานวิจัยของพัชรพรรณ ยาโน (๒๕๕๒) ได้ศึกษาวิถีชีวิตกับการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรแบบผสมผสาน พบว่า ๑. รูปแบบการทำเกษตรผสมผสานมีหลักการสอดคล้องกับการเกษตรทฤษฎีใหม่ ของแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและยังสอดคล้องกับระบบเกษตรกรรมยั่งยืนอื่น ๆ เช่น วนเกษตร เกษตรอินทรีย์ พุทธเกษตร เกษตรกรรมธรรมชาติ อีกทั้งพบว่า อาชีพเกษตรกรรมนอกจากจะทำการหาเลี้ยงชีพแล้วยังเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและเป็นหนทางแห่งการพัฒนาตนเองไปสู่ความสมบูรณ์ของการเป็นมนุษย์ ๒. หลักคิดและแนวทางในการดำเนินชีวิตของเกษตรกรแบบผสมผสานสอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในระดับบุคคล ระดับครอบครัว และระดับชุมชน มีการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง คือ มีความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันในตัวเอง และปฏิบัติตนสอดคล้องกับเงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม นอกเหนือจากการยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตแล้ว ยังยึดหลักการปฏิบัติตามวิถีทางธรรมชาติ ทำให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต มีครอบครัวที่อบอุ่น มีความพึงพอใจในชีวิตและ มีความสุขอย่างยั่งยืน ๓. อุปสรรคและความสำเร็จ พบว่าปัญหาและอุปสรรคที่พบ คือ ปัญหาจากภัยธรรมชาติและจากการทำการเกษตรแบบสวนกระแสสังคมในอดีต ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จคือ ความมุ่งมั่น อดทน ความเพียรและการเรียนรู้ การทำเกษตรกรรมด้วยรูปแบบของตนเอง ๔. การเชื่อมโยงทางสังคม พบว่า เกษตรกรแบบผสมผสานมีการขยายผลความสำเร็จของตนเองเพื่อเชื่อมโยงกับสังคม เช่น มีการสร้างศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงและรวมตัวกันเป็นกลุ่มสหกรณ์ ๕. การพัฒนาอาชีพ พบว่า การเข้าสู่อาชีพของเกษตรกรแบบผสมผสานได้รับอิทธิพลจากครอบครัวหรืออาชีพของบิดามารดา มีความพึงพอใจในอาชีพของตนเองและมีการพัฒนาอาชีพอย่างต่อเนื่อง

๒. เป้าหมายในการทำเกษตรกรรม คือ การสร้างความมั่นคงให้กับตัวเองให้มีคุณภาพที่ดียิ่งขึ้น อาชีพในการทำเกษตรเป็นอาชีพหนึ่งที่มีอยู่ทั่วประเทศไทย หรือทั่วโลก โดยมีเป้าหมาย คือ เงิน สิ่งที่มีมนุษย์ทุกคนล้วนต้องการ เป็นตัวแปรสำคัญที่สามารถหล่อเลี้ยงในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยการสร้างอาชีพตัวเอง การทำเกษตรถือเป็นอาชีพหนึ่งที่สร้างรายได้เป็นอย่างดี อาจมีผลกระทบต่อระบบนิเวศน์บ้าง ก็เป็นอาชีพที่ยั่งยืนสำหรับเกษตรกรของไทยและสามารถจัดเก็บบริโภคเองได้ ลดภาระใช้จ่าย แต่เมื่อทำเกษตรแล้ว โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างรายได้ให้กับตัวเองและครอบครัว แต่สิ่งที่ได้รับจากการทำเกษตรทางเลือก ๑) ความสุข ทุกคนที่ทำเกษตรทางเลือกนั้นจะทำความสุข ทำด้วยความใส่ใจ การใช้เวลาว่างในการปลูกผักและได้บริโภคผักที่สะอาดปลอดภัย ๒) เกิดการพึ่งพาตนเอง ซึ่งกระบวนการหรือขั้นตอนการทำงานต่างๆเป็นการลงมือปฏิบัติ ด้วยตนเองทั้งสิ้น มีการเก็บ

รักษามะลัดพันธุ์เพื่อไว้ปลูกต่อไป มีความหลากหลายของพืชผักที่ปลูก ซึ่งมีผลดีในระยะยาว เช่น การมีพืชผักไว้บริโภคเกือบทั้งปี การไม่ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์เป็นต้น สิ่งสำคัญอีกข้อของการพึ่งพาตนเอง คือ การพอเพียงและพอประมาณ ๓) เกษตรเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต เพราะเกษตรทางเลือกสามารถทำได้ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย อีกทั้งยังเป็นการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและเกษตรกรได้ยังสืบทอดวิถีชีวิตของคนในชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของง่างาม ประจวบวัน การพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ชุมชนบ้านหลักเมตร ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ พัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนของชุมชน บ้านหลักเมตรตำบลทุ่งขวางอำเภอกำแพงแสนจังหวัดนครปฐมซึ่งมีการศึกษา พัฒนาการในการผลิตทางการเกษตรศักยภาพ ข้อจำกัดของระบบการผลิต ความตระหนักรู้เรื่องอาหารเกษตรปลอดภัย ปัญหาและโอกาสในการพัฒนาการผลิต รวมทั้งปัจจัยเงื่อนไขต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่เกษตรกรมีส่วนร่วม (Farmer Participatory Research: FPR) ตามแนวคิดงานวิจัยระบบการทำฟาร์ม (Farming Systems Research) ซึ่งมีขั้นตอน คือ การตั้งวัตถุประสงค์การสำรวจพื้นที่เพื่อกำหนด พื้นที่เป้าหมาย การวิเคราะห์ปัญหาและโอกาสในการพัฒนา การวางแผนและ การทดสอบเทคโนโลยีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการขยายผล และการประเมิน ผลการเรียนรู้เทคโนโลยี ผลการศึกษาพบว่า การเรียนรู้พัฒนาการในการผลิตทางการเกษตรทำให้เห็นความเชื่อมโยงของความเข้มแข็งของระบบชุมชนในมิติทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมสัมพันธ์อยู่กับรูปแบบการผลิต เมื่อเกษตรกร เรียนรู้ระบบนิเวศเกษตรกรรม ศักยภาพ และข้อจำกัด ทำให้เกษตรกรมีความ รู้สึกเป็นเจ้าของการพัฒนาทางการผลิตร่วมกับนักวิชาการ คือ การจัดการความ เค็มของน้ำเพื่อการปลูกพืชผักการปรับปรุงระบบการให้น้ำแบบสปริงเกอร์และแนวทางการปฏิบัติที่ดีในการบำรุงรักษาดิน การพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ในชุมชนหลักเมตรเป็นการพัฒนาเชิงระบบประกอบด้วย ระบบนิเวศเกษตรกรรม ระบบการรวมกลุ่ม ระบบมาตรฐาน และระบบตลาด การยอมรับเทคโนโลยีจาก นักวิชาการจนเกษตรกรสามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างต่อเนื่องซึ่งขึ้นอยู่กับ กระบวนการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้เกษตรกรสามารถเกิดการเรียนรู้ด้วย ตนเอง และการวางบทบาทอย่างเสมอภาคกันระหว่างเกษตรกรกับนักวิชาการ นอกจากนี้ปัจจัยด้านกายภาพ (Physical factor) และปัจจัยทางด้านเทคนิค (Technical factor) แล้วปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ (Economic factor) และปัจจัยทาง ด้านสังคม (Social factor) ก็มีผลต่อการปรับเปลี่ยนการผลิตสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

๓. แหล่งที่มาความรู้/ทักษะการทำเกษตรกรรมของเกษตรกรได้จาก หน่วยงาน/องค์กร สื่อ สารสนเทศ วิทยุ อินเทอร์เน็ต โทรทัศน์ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น เครือข่าย การมีเครือข่ายนั้นเป็น องค์ประกอบที่สำคัญในการทำเกษตรทางเลือกและการลองผิดลองถูก การทำเกษตรทางเลือกนั้นไม่มี สูตรหรือองค์ความรู้ที่ตายตัว แต่จะสามารถเกิดองค์ความรู้ใหม่ๆได้จากการลงมือปฏิบัติแบบลองผิดลองถูก ซึ่งไม่ยึดติดกับตำราที่ได้เรียน อยู่ที่มีการปรับแนวคิดกับพื้นที่ของตนเอง ๑) การถ่ายทอดจาก

รุ่นสู่รุ่น การทำเกษตรกรรม จึงต้องมีการถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้ทำ ผ่านการลงมือปฏิบัติทำให้เกิดการเรียนรู้และลงมือปฏิบัติต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน ๒) การลองผิดลองถูก การทำเกษตรทางเลือก นั้นไม่มีสูตรหรือองค์ความรู้ที่ตายตัว แต่จะ สามารถเกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ได้จากการลงมือปฏิบัติแบบลองผิดลองถูก ซึ่งไม่ยึดติดกับตำราที่ได้เรียน อยู่ที่มีการปรับแนวคิดกับพื้นที่ของตนเอง ๓) เครือข่าย การมีเครือข่ายนั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการทำเกษตรทางเลือก ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันถึงการทำเกษตรทางเลือก อีกทั้งยังช่วยหนุนเสริมในส่วนที่บางคน ขาด และ ยังช่วยสร้างพลังในการทำเกษตรให้กับกลุ่มและเครือข่าย ๔) สื่อ การเรียนรู้จากสื่ออื่นก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และเปิดกว้าง สำหรับการศึกษาหาองค์ความรู้ ซึ่งการทำเกษตรทางเลือกนั้นก็เป็นอีกหนึ่งเรื่องที่สามารถหาองค์ความรู้ ผ่านสื่อตามความต้องการของเกษตรกร ๕) หน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ เป็นอีกหนึ่งช่องทางสำหรับการเรียนรู้และเสริมทักษะในการทำเกษตรทางเลือก ซึ่งปัจจุบันมีหน่วยงานท้องถิ่นที่เข้ามามอบองค์ความรู้ต่างๆเกี่ยวกับการทำเกษตรทางเลือก ให้เกษตรกรได้เรียนรู้เพิ่มมากขึ้น ๖) มีการจัดอบรมให้เกษตรกรในอำเภอบ้านนิงस्ता อำเภอฮารโต เกษตรกรในชุมชนบางส่วนมีโอกาส ได้เข้าร่วมอบรมเรื่องการทำน้ำหมักบำรุงพืช น้ำหมักไล่แมลง การทำสารชีวภัณฑ์ต่างๆ เพื่อลดต้นทุนการผลิต ๗) หน่วยงาน/องค์กร สื่อสาธารณะ วิทยุ อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของจุฬารณ์ ธาร (๒๕๕๐) ได้ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรมยั่งยืน พบว่าสาเหตุที่ทำให้แกนนำเกษตรกรเปลี่ยนมา ทำเกษตรกรรมยั่งยืนเนื่องจาก แกนนำเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมยั่งยืนมีปัญหา อุปสรรค ดังนี้ ๑) ปัญหาด้านสุขภาพ เช่น อาการ แพ้ยา อาการที่สารพิษตกค้างในร่างกายทำให้เกิดการช็อก หรือเลือด มีสีดำเข้ม เป็นลม วิงเวียน ศีรษะ ผิวหนังมีลักษณะไหม้เกรียม เป็นต้น ๒) ด้านเศรษฐกิจ ค่าใช้จ่าย ต้นทุนการเพาะปลูกใช้ เงินจำนวนมากเนื่องจากการใช้สารเคมี การเป็นหนี้จากการกู้ยืมเงินทั้งในระบบและนอกระบบ ๓) สภาพดิน เนื่องจากหน้าดินถูกทำลายจากการใช้สารเคมี ดินขาดแร่ธาตุที่อุดมสมบูรณ์และระบบ นิเวศบริเวณถูกทำลาย ลักษณะทางสังคม พบว่า การสนับสนุนทางสังคมต่อการทำเกษตรกรรมยั่งยืนของแกนนำเกษตรกรมีส่วนสำคัญทั้งการสนับสนุนทางสังคมจากครอบครัวซึ่งอยู่ใกล้ชิดและเป็นกำลังใจสำคัญในการทำงาน การสนับสนุนทางสังคมจากเพื่อนบ้าน การสนับสนุนทางสังคมจากครูหรือผู้รู้ และการสนับสนุนทางสังคมจากหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ที่เข้ามามีส่วนสัมพันธ์ในชุมชน การถ่ายทอดทางสังคมผ่านอาชีพ ผ่านตัวแทน เช่น สถาบัน องค์กร หรือกลุ่ม และการถ่ายทอดผ่านสื่อสารมวลชนทั้งโทรทัศน์และวิทยุซึ่งเป็นการสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน และเกิดประโยชน์ในการทำเกษตรกรรมยั่งยืนลักษณะทางจิตใจของแกนนำเกษตรกร พบว่า ลักษณะทางจิตใจมีความสำคัญที่ทำให้แกนนำเกษตรกรสามารถแก้ปัญหา อุปสรรค ในการประกอบอาชีพได้ดีมีดังนี้ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ลักษณะใฝ่เรียนรู้ของแกนนำเกษตรกร ได้แก่ การคิดแบบวิทยาศาสตร์ ลักษณะกล้าเสี่ยง การควบคุมตนเอง โดยคิดไตร่ตรองถี่ถ้วนด้วยความตั้งใจให้เกิดผลสำเร็จที่ดีและมีคุณภาพในการทำเกษตรกรรมยั่งยืนของแกนนำเกษตรกร

ในส่วนของการพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัด ยะลา ควรสร้างระบบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจะ ตำบลธารโต อำเภอดงธารโต กลุ่มเกษตรกร ราษฎรชุมชน ได้ร่วมกันขับเคลื่อนการสร้างเครือข่ายระบบการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม (PGS) เพื่อเป็นการสร้างระบบการรับรองผลผลิตเกษตรอินทรีย์ ในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจะ ตำบลธารโต อำเภอดงธารโต ในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภคและตัวเกษตรกร ผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์เอง ในการสร้างมาตรฐานของการทำเกษตรอินทรีย์ว่ากลุ่มเกษตรกรหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจะ ตำบลธารโต อำเภอดงธารโต นั้นได้ทำเกษตรอินทรีย์จริง มีมาตรฐานรองรับ สามารถสื่อสารกับผู้บริโภคได้อย่างเต็มภาคภูมิว่าผลผลิตที่ ออกมาเป็นผลผลิตอินทรีย์ ซึ่งกระบวนการรับรองมาตรฐานอย่างมีส่วนร่วม นั้นมีกระบวนการส่วนหนึ่งที่ ผู้บริโภคหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจ/เยี่ยมชมแปลงเกษตรกรได้ สื่อสารให้แก่ผู้บริโภคโดยตรง ผู้บริโภครู้ถึงแหล่งที่มาของผลผลิต ทำให้เกิดความเชื่อมั่นและเกิดการบอกต่อ เป็นการเพิ่มช่องทางการตลาดในรูปแบบหนึ่ง การรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม (PGS) นอกจากการสร้างสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภค เป็นเครื่องรับรองการันตี ผลผลิตเกษตรอินทรีย์แล้วนั้น การรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม (PGS) ยังเป็นสิ่งที่ใช้ในการ จำแนกผลผลิตในพื้นที่ว่าเป็นผลผลิตอินทรีย์ ผลผลิตผักปลอดภัย ผลผลิตผักไฮโดรโปนิก หรือผลผลิต พืชผักทั่วไป สอดคล้องกับงานวิจัยของสุภาดิณี สุขเกษม (๒๕๕๙) ได้การศึกษาแนวทางการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืนของโครงการเมืองเกษตรสีเขียว (Green Agriculture City) มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อประเมินผลและวิเคราะห์ศักยภาพของโครงการเมืองเกษตรสีเขียว จังหวัดราชบุรี ศึกษาการจัดการห่วงโซ่อุปทานของสินค้าเกษตรปลอดภัย และแนวทางการพัฒนาไปสู่รูปแบบธุรกิจการเกษตรแบบยั่งยืน โดยใช้ข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสอบถามเชิงโครงสร้างจากกลุ่มเกษตรกรตัวอย่าง ผู้นำชุมชนและผู้เชี่ยวชาญของหน่วยงานภาครัฐ ผลการวิจัยพบว่า การประเมินผลของโครงการเพื่อประเมินคุณภาพชีวิตของเกษตรกรจากการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มเกษตรกรปลูกผักปลอดสารพิษกับกลุ่มปลูกผักแบบเคมีทั่วไปพบว่า กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษมีรายได้เฉลี่ยต่อไร่เท่ากับ ๑๙,๗๔๒ บาทซึ่งต่ำกว่ากลุ่มปลูกผักแบบเคมีรายได้เฉลี่ยต่อไร่เท่ากับ ๓๖,๒๙๘ บาท เป็นผลมาจากการลดใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อเร่งผลผลิตทำให้ปริมาณผลผลิตต่อไร่ต่ำกว่า ข้อมูลด้านต้นทุนเฉลี่ยพบว่า กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษมีต้นทุนเฉลี่ยต่อไร่ต่ำกว่าการผลิตแบบเคมีเท่ากับ ๔,๗๘๒ บาทต่อไร่ ข้อมูลด้านสุขภาพอนามัยพบว่า ผลตรวจเลือดจากความเสี่ยงการสัมผัสสารเคมีกำจัดศัตรูพืชเกษตรกรกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษมีผลเลือดอยู่ในระดับปลอดภัยแต่เกษตรกรกลุ่มเคมีผลตรวจเลือดอยู่ในระดับเสี่ยงและไม่ปลอดภัย จากผลการวิจัยสรุปได้ว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง ภายใต้โครงการเมืองเกษตรสีเขียวมีคุณภาพชีวิตที่ดีโดยสามารถลดต้นทุนการผลิตและมีสุขภาพอนามัยที่ดี ผลการวิเคราะห์ด้านการจัดการห่วงโซ่อุปทาน

กระบวนการต้นน้ำถึงปลายน้ำมีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ การสร้างมูลค่าเพิ่มและความเชื่อมโยงภายในห่วงโซ่อุปทานตั้งแต่กระบวนการผลิต การรวบรวมผลผลิตและการจำหน่ายผลผลิตให้กับผู้บริโภค ผลการประเมินศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรมีจุดแข็งด้านผลผลิตได้รับรองมาตรฐานความปลอดภัย (GAP) ใช้ระบบเกษตรแบบผสมผสานทำให้มีการจัดการด้านปัจจัยการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพประกอบด้วย ที่ดินน้ำ และปุ๋ย ได้รับการสนับสนุนจากนโยบายของจังหวัดในการอบรมความรู้ด้านการเกษตรและสนับสนุนด้านงบประมาณ การสร้างช่องทางการจำหน่ายผลผลิตผ่านตลาดเกษตรกรซึ่งเกษตรกรมีอำนาจในการกำหนดราคาผลผลิต การพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรช่วยสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรในการจำหน่ายผลผลิตและสินค้าแปรรูป

การสร้างตลาดแนวใหม่โดย ใช้ช่องทางการค้าออนไลน์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะจะ ตำบลธารโต อำเภอดงเรไร การทำการตลาดก็หันมาใช้ช่องทางในการสร้างตลาดแนวใหม่โดย ใช้ช่องทางการค้าออนไลน์มากยิ่งขึ้น ซึ่งเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่ต้องปรับตัว และพร้อมกับการใช้เทคโนโลยีมาใช้เป็นตัวช่วยในการจำหน่าย การทำการตลาดรูปแบบใหม่ เช่น การทำการตลาดเพื่อการเข้าถึงลูกค้าโดยตรงอย่างการขายพืชผัก ผลผลิตอินทรีย์ผ่านทาง Facebook, Line, Instagram, Tik Tok เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของสุภาธินี สุขเกษม (๒๕๕๙) ได้การศึกษาแนวทางการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืนของโครงการเมืองเกษตรสีเขียว (Green Agriculture City) มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อประเมินผลและวิเคราะห์ศักยภาพของโครงการเมืองเกษตรสีเขียว จังหวัดราชบุรี ศึกษาการจัดการห่วงโซ่อุปทานของสินค้าเกษตรปลอดภัย และแนวทางการพัฒนาไปสู่รูปแบบธุรกิจการเกษตรแบบยั่งยืน โดยใช้ข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสอบถามเชิงโครงสร้างจากกลุ่มเกษตรกรตัวอย่าง ผู้นำชุมชนและผู้เชี่ยวชาญของหน่วยงานภาครัฐ จากผลการวิจัยสรุปได้ว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง ภายใต้โครงการเมืองเกษตรสีเขียวมีคุณภาพชีวิตที่ดีโดยสามารถลดต้นทุนการผลิตและมีสุขภาพอนามัยที่ดี ผลการวิเคราะห์ด้านการจัดการห่วงโซ่อุปทานกระบวนการต้นน้ำถึงปลายน้ำมีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ การสร้างมูลค่าเพิ่มและความเชื่อมโยงภายในห่วงโซ่อุปทานตั้งแต่กระบวนการผลิต การรวบรวมผลผลิตและการจำหน่ายผลผลิตให้กับผู้บริโภค ผลการประเมินศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรมีจุดแข็งด้านผลผลิตได้รับรองมาตรฐานความปลอดภัย (GAP) ใช้ระบบเกษตรแบบผสมผสานทำให้มีการจัดการด้านปัจจัยการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพประกอบด้วย ที่ดินน้ำ และปุ๋ย ได้รับการสนับสนุนจากนโยบายของจังหวัดในการอบรมความรู้ด้านการเกษตรและสนับสนุนด้านงบประมาณ การสร้างช่องทางการจำหน่ายผลผลิตผ่านตลาดเกษตรกรซึ่งเกษตรกรมีอำนาจในการกำหนดราคาผลผลิต การพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรช่วยสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรในการจำหน่ายผลผลิตและสินค้าแปรรูป

อีกทั้งควรสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนกับหน่วยงานภายนอก ซึ่งการสร้างการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ เกษตรกรในชุมชน โดยเริ่มจากการทำความเข้าใจร่วมกันของเกษตรกรในชุมชน เกี่ยวกับ

การสร้างแหล่งอาหารของตนเอง ที่มีความปลอดภัย และความหลากหลายของพืชผัก ทั้งนี้ทำให้เกษตรกรได้ตระหนักถึงคุณค่าของการสร้างแหล่งอาหารของตนเอง หน่วยงานภายนอกที่เข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับการพัฒนาวิธีการผลิต เกษตรกรรม เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนของชุมชน ได้แก่ พัฒนาชุมชน ซึ่งทั้งหน่วยงานนี้จะเข้ามามีบทบาทในเรื่องของการสร้างองค์ความรู้และการพัฒนาเกษตรกรให้มีความสมดุลเพิ่มมากขึ้น และแนวคิดที่จะช่วยกันพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานศักยภาพของชุมชน

๑) การเชื่อมโยงตลาดในพื้นที่ชุมชน

การเชื่อมโยงตลาดในพื้นที่หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะเจาะ ตำบลธารโต อำเภอธารโต เป็นกระบวนการขับเคลื่อนที่เกิดจากการทำงานร่วมกันของกลุ่มเกษตรกร ปรชาชนชุมชน ในการเชื่อมโยงประสาน สร้างความเข้าใจแก่ผู้บริโภค หน่วยงานภาคีเครือข่ายในพื้นที่ทั้งหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานเอกชน โดยเน้นการเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่ให้ความสำคัญต่อการขับเคลื่อนการทำเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล สาธารณสุขอำเภอ ศูนย์การเรียนรู้ เกษตรอำเภอ และพัฒนาชุมชนอำเภอ เป็นต้น โดยใช้หลักในการขับเคลื่อนและยึดโยงสร้างความเข้าใจร่วมกันสอดคล้องกับงานวิจัยของ จุฬารัตน์ ถาวร (๒๕๕๐) ได้ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรมยั่งยืน พบว่าสาเหตุที่ทำให้แกนนำเกษตรกรเปลี่ยนมาทำเกษตรกรรมยั่งยืนเนื่องจาก แกนนำเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมยั่งยืนมีปัญหา อุปสรรค ดังนี้ ๑) ปัญหาด้านสุขภาพ เช่น อาการ แพ้ยา อาการที่สารพิษตกค้างในร่างกายทำให้เกิดการช็อกหรือเลือดมีสีดำเข้ม เป็นลม วิงเวียน ศีรษะ ผิวหนังมีลักษณะไหม้เกรียม เป็นต้น ๒) ด้านเศรษฐกิจ ค่าใช้จ่าย ต้นทุนการเพาะปลูกใช้ เงินจำนวนมากเนื่องจากการใช้สารเคมี การเป็นหนี้จากการกู้ยืมเงินทั้งในระบบและนอกระบบ ๓) สภาพดิน เนื่องจากหน้าดินถูกทำลายจากการใช้สารเคมี ดินขาดแร่ธาตุที่อุดมสมบูรณ์และระบบ นิเวศบริเวณนาถูกทำลาย ลักษณะทางสังคม พบว่า การสนับสนุนทางสังคมต่อการทำเกษตรกรรมยั่งยืนของแกนนำเกษตรกรมีสำคัญทั้งการสนับสนุนทางสังคมจากครอบครัวซึ่งอยู่ใกล้ชิดและเป็นกำลังใจสำคัญในการทำงาน การสนับสนุนทางสังคมจากเพื่อนบ้าน การสนับสนุนทางสังคมจากครูหรือผู้รู้ และการสนับสนุนทางสังคมจากหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ที่เข้ามามีส่วนสัมพันธ์ในชุมชน การถ่ายทอดทางสังคมผ่านอาชีพ ผ่านตัวแทน เช่น สถาบัน องค์กร หรือกลุ่ม และการถ่ายทอดผ่านสื่อสารมวลชนทั้งโทรทัศน์และวิทยุซึ่งเป็นการสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน และเกิดประโยชน์ในการทำเกษตรกรรมยั่งยืนลักษณะทางจิตใจของแกนนำเกษตรกร พบว่า ลักษณะทางจิตใจมีความสำคัญที่ทำให้แกนนำเกษตรกรสามารถแก้ปัญหา อุปสรรคในการประกอบอาชีพได้มีดังนี้ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ลักษณะใฝ่เรียนรู้ของผู้รู้ของแกนนำเกษตรกร ได้แก่ การคิดแบบวิทยาศาสตร์ ลักษณะกล้าเสี่ยง การควบคุมตนเอง โดยคิดไตร่ตรองถี่ถ้วนด้วยความตั้งใจให้เกิดผลสำเร็จที่ดีและมีคุณภาพในการทำเกษตรกรรมยั่งยืนของแกนนำเกษตรกร

๒) หลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการใช้ปรัชญาหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้และชี้ให้เห็น ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากในพื้นที่ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ โดยยึดหลักความพอเพียงมาเป็นแนวทางในการ ดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่ ซึ่งความพอเพียงในที่นี้หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความ จำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง ทั้งภายนอกและภายใน ซึ่งจะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังในการนำความรู้ต่างๆ ที่เกิดจากการศึกษาและพัฒนาตนเองมาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และที่สำคัญจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชุมชนให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สามารถปรับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนให้สมดุลและพร้อมต่อการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทั้งด้านวัตถุ สิ่งแวดล้อม และ วัฒนธรรมจากโลกภายนอก บนฐานความพอเพียงและการทำเกษตรอินทรีย์สอดคล้องกับงานวิจัยของนิชชา สุขสบาย และคณะ, (๒๕๕๔ : บทคัดย่อ) สรุปได้ว่า การจัดการรูปแบบการผลิตและการจัดการผลผลิตสู่ตลาดของเกษตรกรคลองจินดาทั้ง ๕ สวน นั้น เป็นการผลิตในหลากหลายลักษณะทางการเกษตรแบบผสมผสาน วนเกษตร เกษตรยั่งยืน และการจัดการผลผลิตสู่ตลาดในท้องถิ่นที่มีขนาดเล็กรวมถึงตลาดกลุ่มผู้บริโภคที่สนใจสุขภาพ ทำให้รูปแบบ การผลิตและ การจัดการผลผลิตของชาวบ้านตำบลคลองจินดาทั้ง ๕ สวนมีความแตกต่างจากการทำเกษตร โดยทั่วไปที่เน้นการค้าเป็นด้านหลัก กล่าวคือ เน้นความสุขของผู้ผลิต รวมทั้งมุ่งหวังให้ผู้บริโภคเกิดความพอใจ ในผลผลิตที่มีคุณภาพและปลอดภัย เหตุผลเบื้องหลังในการผลิตและการจัดการผลิตของเกษตรกรยัง สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นเพียงนี้ก็พอ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก แต่บูรณาการแนวความคิดการ ทำเกษตรที่หลากหลายให้เข้ากับสภาพพื้นที่ที่แตกต่างกัน จึงเป็นตัวอย่างหนึ่งของการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการทำการเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่ราบน้ำท่วมถึง และประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม และสอดคล้องกับงานวิจัยของพัชรพรธณ ยาโน (๒๕๕๒) ได้ศึกษาวิถีชีวิตกับการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรแบบผสมผสาน พบว่า ๑. รูปแบบการทำเกษตรผสมผสานมีหลักการสอดคล้องกับการเกษตรทฤษฎีใหม่ ของแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและยังสอดคล้องกับระบบเกษตรกรรมยั่งยืนอื่นๆ เช่น วนเกษตร เกษตรอินทรีย์ พุทธเกษตร เกษตรกรรมธรรมชาติ อีกทั้งพบว่า อาชีพเกษตรกรนอกจากจะทำเพื่อเป็นการหาเลี้ยงชีพแล้วยังเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและเป็นหนทางแห่งการพัฒนาตนเองไปสู่ความสมบูรณ์ของการเป็นมนุษย์ ๒. หลักคิดและแนวทางในการดำเนินชีวิตของเกษตรกรแบบผสมผสานสอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในระดับบุคคล ระดับครอบครัว และระดับชุมชน มีการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง คือ มีความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันในตัวเอง และปฏิบัติตนสอดคล้องกับเงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม นอกเหนือจากการยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต

แล้ว ยังยึดหลักการปฏิบัติตามวิถีทางธรรมชาติ ทำให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต มีครอบครัวที่อบอุ่น มีความพึงพอใจในชีวิตและ มีความสุขอย่างยั่งยืน ๓. อุปสรรคและความสำเร็จ พบว่าปัญหาและอุปสรรคที่พบ คือ ปัญหาจากภัยธรรมชาติและจากการทำการเกษตรแบบสวน กระแสสังคมในอดีต ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จคือ ความมุ่งมั่น อดทน ความเพียรและการเรียนรู้ การทำการเกษตรกรรมด้วยรูปแบบของตนเอง ๔. การเชื่อมโยงทางสังคม พบว่า เกษตรกรแบบผสมผสาน มีการขยายผลความสำเร็จของตนเองเพื่อเชื่อมโยงกับสังคม เช่น มีการสร้างศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงและรวมตัวกันเป็นกลุ่มสหกรณ์ ๕. การพัฒนาอาชีพ พบว่า การเข้าสู่อาชีพของเกษตรกรแบบผสมผสานได้รับอิทธิพลจากครอบครัวหรืออาชีพของบิดามารดา มีความพึงพอใจในอาชีพของตนเองและมีการพัฒนาอาชีพอย่างต่อเนื่อง

๓) การตลาดยุค ๔.๐ เป็นการนำความรู้หลักการการตลาดที่นำเอาเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามาช่วย เพื่อให้เข้าถึงผู้บริโภคสินค้าหรือผลผลิตเกษตรอินทรีย์ การตลาดยุค ๔.๐ นั้น มีการพัฒนามาจากการตลาด ยุค ๑.๐ คือ การตลาดที่เน้นสินค้าเป็นหลัก ยุค ๒.๐ คือ การตลาดที่เน้นผู้บริโภคเป็นหลัก และ ยุค ๓.๐ คือ การตลาดที่เน้นให้ความสำคัญกับความเป็นมนุษย์เป็นหลัก และการตลาดยุค ๔.๐ เน้นอยู่ ๓ เรื่องใหญ่ๆ คือ ๑) เปลี่ยนแปลงจากการผลิตสินค้าทั่วไป เป็นสินค้าเชิงนวัตกรรมมากขึ้น ๒) มีการใช้เทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์มาใช้ในอุตสาหกรรม และ ๓) เปลี่ยนจากประเทศที่รับจ้างการผลิตในเชิงอุตสาหกรรม เป็นการเน้นภาคบริการมากกว่าเดิม ซึ่งการตลาดยุค ๔.๐ นั้นจะเห็นได้จากการทำอาชีพเกษตรแบบดั้งเดิม ที่ใช้แรงงานคนในการเก็บเกี่ยว ก็หันมาใช้เทคโนโลยี ใช้อุปกรณ์ช่วยเก็บเกี่ยวที่ทันสมัย เพื่อเพิ่มผลผลิตมากขึ้นกว่าเดิม การทำการตลาดก็หันมาใช้ช่องทางในการสร้างตลาดแนวใหม่โดยใช้ช่องทางการค้าออนไลน์มากยิ่งขึ้น ซึ่งเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่ต้องปรับตัว และพร้อมกับการใช้เทคโนโลยีมาใช้เป็นตัวช่วยในการเพาะปลูก และดูแลพืชผัก เช่น การใช้ระบบการให้น้ำแก่พืชผักอัจฉริยะ ระบบการตรวจสอบคุณภาพของดินก่อนเพาะปลูก เป็นต้น และการทำการตลาดรูปแบบใหม่ เช่น การทำการตลาดเพื่อการเข้าถึงลูกค้าโดยตรงอย่างการขายพืชผัก ผลผลิตอินทรีย์ผ่านทาง Facebook, Line, instagram เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของง่างาม ประจวบวัน การพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ชุมชนบ้านหลักเมตร ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ พัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนของชุมชนบ้านหลักเมตรตำบลทุ่งขวางอำเภอกำแพงแสนจังหวัดนครปฐมซึ่งมีการศึกษา พัฒนาการในการผลิตทางการเกษตรศักยภาพ ข้อจำกัดของระบบการผลิตความ ตระหนักรู้เรื่องอาหารเกษตรปลอดภัย ปัญหาและโอกาสในการพัฒนาการผลิต รวมทั้งปัจจัยเงื่อนไขต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่เกษตรกรมีส่วนร่วม (Farmer Participatory Research: FPR) ตามแนวคิดงานวิจัยระบบการทำฟาร์ม (Farming Systems Research) ซึ่งมีขั้นตอน คือ การตั้งวัตถุประสงค์การสำรวจพื้นที่เพื่อกำหนด พื้นที่เป้าหมาย การวิเคราะห์ปัญหาและโอกาสในการพัฒนา การวางแผนและ การทดสอบเทคโนโลยีการ

แลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการขยายผล และการประเมิน ผลการเรียนรู้เทคโนโลยี ผลการศึกษาพบว่า การเรียนรู้พัฒนาการในการผลิตทางการเกษตร ทำให้เห็นความเสื่อมถอยของความเข้มแข็งของระบบชุมชนในมิติทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมสัมพันธ์อยู่กับรูปแบบการผลิต เมื่อเกษตรกรเรียนรู้ระบบนิเวศเกษตรกรรม ศักยภาพ และข้อจำกัด ทำให้เกษตรกรมีความ รู้สึกเป็นเจ้าของการพัฒนาทางการผลิตร่วมกับนักวิชาการ คือ การจัดการความ เค็มของน้ำเพื่อการปลูกพืชผักการปรับปรุงระบบการให้น้ำแบบสปริงเกอร์และ แนวทางการปฏิบัติที่ดีในการบำรุงรักษาดิน การพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ในชุมชนหลักเมตรเป็นการพัฒนาเชิงระบบประกอบด้วย ระบบนิเวศเกษตรกรรม ระบบการรวมกลุ่ม ระบบมาตรฐาน และระบบตลาด การยอมรับเทคโนโลยีจากนักวิชาการจนเกษตรกรสามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างต่อเนื่องซึ่งขึ้นอยู่กับ กระบวนการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้เกษตรกรสามารถเกิดการเรียนรู้ด้วย ตนเอง และการวางบทบาทอย่างเสมอภาคกันระหว่างเกษตรกรกับนักวิชาการ นอกจากปัจจัยด้านกายภาพ (Physical factor) และปัจจัยทางด้านเทคนิค (Technical factor) แล้วปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ(Economic factor)และปัจจัยทาง ด้านสังคม(Social factor)ก็มีผลต่อการปรับรูปแบบการผลิตสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

๔) ตลาดเป็นธรรม เป็นการสร้างระบบตลาดที่ไม่ใช่แค่เป็นแหล่งซื้อขาย แต่เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ แลกเปลี่ยนวิถีชีวิตซึ่งกันและกัน ทั้งในส่วนของกลุ่มเกษตรกรและผู้บริโภค โดยในส่วนเกษตรกรคนรุ่นใหม่จะได้ในส่วนของการกำหนดราคาที่เป็นธรรมจากทั้งสองฝ่าย ผู้บริโภคก็จะได้สินค้าที่ตรงตามความต้องการของตนเอง และได้บริโภคอาหารที่ดีและปลอดภัย มีราคาที่เป็นธรรม ถือได้เป็นตลาดที่เกื้อกูลกันและกัน ได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค ที่สำคัญในตลาดเป็นธรรม ทำให้ผู้บริโภครู้ถึงแหล่งผลิตสินค้า ใครเป็นผู้ผลิต กระบวนการผลิต ทั้งนี้เพื่อสร้างความไว้วางใจกัน ระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค สอดคล้องกับงานวิจัยของง่างาม ประจวบวัน การพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ชุมชนบ้านหลักเมตร ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ พัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนของชุมชน บ้านหลักเมตรตำบลทุ่งขวางอำเภอกำแพงแสนจังหวัดนครปฐมซึ่งมีการศึกษาพัฒนาการในการผลิตทางการเกษตรศักยภาพ ข้อจำกัดของระบบการผลิตความ ตระหนักรู้เรื่องอาหารเกษตรปลอดภัย ปัญหาและโอกาสในการพัฒนาการผลิต รวมทั้งปัจจัยเงื่อนไขต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนแปลงการผลิตสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่เกษตรกรมีส่วนร่วม(Farmer Participatory Research: FPR) ตามแนวคิดงานวิจัยระบบการทำฟาร์ม (Farming Systems Research) ซึ่งมีขั้นตอน คือ การตั้งวัตถุประสงค์การสำรวจพื้นที่เพื่อกำหนด พื้นที่เป้าหมาย การวิเคราะห์ปัญหาและโอกาสในการพัฒนา การวางแผนและ การทดสอบเทคโนโลยีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการขยายผล และการประเมิน ผลการเรียนรู้เทคโนโลยี ผลการศึกษาพบว่า การเรียนรู้พัฒนาการในการผลิตทางการเกษตร ทำให้เห็นความเสื่อมถอยของความเข้มแข็งของระบบชุมชนในมิติทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมสัมพันธ์อยู่กับรูปแบบการ

ผลิต เมื่อเกษตรกร เรียนรู้ระบบนิเวศเกษตรกรรม ศักยภาพ และข้อจำกัด ทำให้เกษตรกรมีความรู้สึกเป็นเจ้าของการพัฒนาทางการผลิตร่วมกับนักวิชาการ คือ การจัดการความ เค็มของน้ำเพื่อการปลูกพืชผักการปรับปรุงระบบการให้น้ำแบบสปริงเกอร์และ แนวทางการปฏิบัติที่ดีในการบำรุงรักษา ดิน การพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ในชุมชนหลักเมตรเป็นการพัฒนาเชิงระบบประกอบด้วย ระบบนิเวศเกษตรกรรม ระบบการรวมกลุ่ม ระบบมาตรฐาน และระบบตลาด การยอมรับเทคโนโลยี จาก นักวิชาการจนเกษตรกรสามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างต่อเนื่องซึ่งขึ้นอยู่กับ กระบวนการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้เกษตรกรสามารถเกิดการเรียนรู้ด้วย ตนเอง และการวางบทบาทอย่างเสมอภาคกันระหว่างเกษตรกรกับนักวิชาการ นอกจากปัจจัยด้านกายภาพ (Physical factor) และปัจจัยทางด้านเทคนิค (Technical factor) แล้วปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ(Economic factor)และปัจจัยทาง ด้านสังคม(Social factor)ก็มีผลต่อการปรับปรุงแบบการผลิตสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

๕) การเชื่อมโยงตลาด ในอนาคตอาจเป็นไปได้ว่าการซื้อขายผลผลิตอินทรีย์ทำให้ผู้บริโภค เข้าถึงแหล่งผลิตได้ง่าย การซื้อขายจะเป็นในลักษณะการซื้อขายถึงสวนเกษตรกร รวมไปถึงผู้บริโภค สามารถเยี่ยมชมสวนเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกรได้ ทั้งนี้เมื่อการตลาดเกิดความเข้มแข็งและ ยั่งยืน ผู้บริโภคในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงก็สามารถที่จะเข้าถึงแหล่งอาหาร และหันมาใส่ใจสุขภาพ ตนเองและครอบครัว ให้ได้บริโภคอาหารที่ปลอดภัยมากยิ่งขึ้น การสร้างข้อตกลงร่วมระหว่างผู้ผลิต ผู้บริโภค และ หน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องผ่านกระบวนการสร้างระบบการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม(PGS) จึงเป็นทางออกของเกษตรกรคนรุ่นใหม่ในพื้นที่ในการสร้างการเชื่อมโยงตลาดที่เห็นในเชิง รูปธรรม และเป็นการสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้บริโภคในการเข้าถึงอาหารอินทรีย์ในพื้นที่ชุมชนบ้านอุแบ ตำบลบาเจาะ อำเภอบันนังสตา และบ้านบันนังกะแจ ตำบลธารโต อำเภอธารโต สอดคล้องกับ งานวิจัยของณิชา สุขสบาย และคณะ, (๒๕๕๔ : บทคัดย่อ) สรุปได้ว่า การจัดการรูปแบบการผลิต และการจัดการผลผลิตสู่ตลาดของเกษตรกรคลองจินดาทั้ง ๕ สวน นั้น เป็นการผลิตในหลากหลาย ลักษณะทางการเกษตรแบบผสมผสาน วนเกษตร เกษตรยั่งยืน และการจัดการผลผลิตสู่ตลาดใน ท้องถิ่นที่มีขนาดเล็กรวมถึงตลาดกลุ่มผู้บริโภคที่สนใจสุขภาพ ทำให้รูปแบบ การผลิตและ การจัดการ ผลผลิตของชาวบ้านตำบลคลองจินดาทั้ง ๕ สวนมีความแตกต่างจากการทำเกษตร โดยทั่วไปที่เน้น การค้าเป็นด้านหลัก กล่าวคือ เน้นความสุขของผู้ผลิตรวมทั้งมุ่งหวังให้ผู้บริโภคเกิดความพอใจ ใน ผลผลิตที่มีคุณภาพและปลอดภัย เหตุผลเบื้องหลังในการผลิตและการจัดการผลิตของเกษตรกรยัง สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นเพียงนี้ก็พอ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก แต่บูรณาการ แนวคิดการ ทำเกษตรที่หลากหลายให้เข้ากับสภาพพื้นที่ที่แตกต่างกัน จึงเป็นตัวอย่างหนึ่งของการนำ หลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการทำการเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่ราบน้ำท่วมถึง และประสบ ความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม

การนำผลงานวิจัยไปประยุกต์ใช้

งานวิจัยมุ่งหวังในเรื่องของความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา ประกอบไปด้วย ๑) แนวความคิดในการทำเกษตรกรรม เป็นแนวคิดของกลุ่มเกษตรกรตัวอย่างที่ทำเกษตรเคมี ส่วนใหญ่เป็นเพราะอยากมีอาชีพหรือรายได้เพื่อมาใช้จ่ายในครัวเรือน ได้แก่ปัจจัย ๔ ที่มีความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีพ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น รถยนต์ จักรยานยนต์ ของใช้ใน ครัวเรือน และกลุ่มเกษตรกรตัวอย่างที่ทำเกษตรเคมีที่มีแนวคิดต่อการทำเกษตรทางเลือก ว่าทำยาก มี กระบวนการทำที่ยุ่งยากหลากหลายขั้นตอน ทั้งยังขาดองค์ความรู้ความเข้าใจในการทำ ที่สำคัญไม่ได้สร้างรายได้ที่มากแก่ครอบครัว การที่กลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรเคมีที่มีแนวคิดต่อการทำเกษตรเคมีด้วยกัน ว่า การทำเกษตรเคมีนั้นมีความจำเป็นต่อรายจ่าย ไม่ว่าจะเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับการศึกษาของบุตร ค่าใช้จ่าย ในครัวเรือนจำพวกอาหาร สิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือน เครื่องมือการทำเกษตรหรือเครื่องมือเลี้ยง ชีพ ซึ่งการทำเกษตรเคมีนั้นจะทำงานและให้ผลผลิตที่มาก สามารถจำหน่ายได้ ให้ค่าตอบแทนสูง ส่วนแนวคิดของกลุ่มเกษตรกรตัวอย่างที่ทำเกษตรทางเลือก เป็นการทำเพื่อยังชีพ ทำเพื่อการดำรงชีวิตประจำวัน โดยมุ่งเน้นที่การบริโภคไม่ได้มุ่งเน้นที่การขาย ปลุกเพื่อบริโภค ลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน พืชผักปลอดภัย และแบ่งปันกันในชุมชน ซึ่งกลุ่มเกษตรกร ที่ทำเกษตรทางเลือกนั้นมีแนวคิดต่อการทำเกษตรทางเลือกด้วยกัน คือเกษตรแบบมีขั้นตอน พิถีพิถัน ยุ่งยาก ต้องใส่ใจในการทำ สิ่งที่ได้คือ ความสุข เกิดการพึ่งพาตนเอง และเกษตรเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต กลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรทางเลือกนั้นมีแนวคิดต่อการทำเกษตรเคมีคือ ทำเพราะความจำเป็น เพื่อส่งลูกเรียน เพื่อใช้จ่ายในครัวเรือน การใช้ทรัพยากรเยอะ ทั้งน้ำ อุปกรณ์ในการทำ แรงงาน ปัจจัยในการเพาะปลูก มีต้นทุนการผลิตที่สูง ทั้งค่าปุ๋ย และยา ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม คุณภาพดินเสื่อม มีการบุกรุกพื้นที่ ขยะอันตรายเพิ่มมากขึ้น ๒) เป้าหมายของการทำเกษตร ประกอบไปด้วย ๒ เป้าหมาย คือ หนึ่ง เป้าหมายของการทำเกษตรเคมีคือ การสร้างรายได้ให้กับตัวเองและครอบครัว เพื่อใช้จ่ายใน ครัวเรือน ในชีวิตประจำวัน สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น บ้าน รถยนต์ สิ่งของเครื่องใช้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ต้องแลกกับหนี้สินที่ต้องจ่าย อีกทั้งมีการการสูญเสียให้ลูกให้เรียนหนังสือ ซึ่งจำเป็นต้องใช้ค่าใช้จ่ายด้วย สิ่งสุดท้ายคือการลงทุนต่อยอดในการทำเกษตรเคมีที่มีค่าใช้จ่ายที่สูงอยู่เช่นกัน และสอง เป้าหมายของเกษตรกรที่ทำเกษตรทางเลือก คือ การพึ่งพาตนเอง ไม่จำเป็นก็จะพึ่งพาสินค้าอื่นที่ไม่จำเป็น เน้นการบริโภคเอง เหลือก็นำไปแบ่งปันหรือจำหน่ายในชุมชน เกษตรกรจะมีความสุขกับสิ่งที่ ได้ทำ ได้ปลูก ได้กิน และแบ่งปัน

ผลงานวิจัย/ผลผลิต สิ่งประดิษฐ์ นวัตกรรม หรืออื่น ๆ ที่ได้จากการทำวิจัย และมี Impact ต่อสังคม, ประเทศชาติได้รับประโยชน์อะไร

ผลจากงานวิจัยจะทำให้ทราบถึงความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา โดยการอาศัยกลไกความร่วมมือของประชาชน ชุมชน ท้องถิ่นและนักวิจัยของวิทยาลัยสงฆ์ปัตตานีร่วมกันขับเคลื่อนการทำงานที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมของคนในพื้นที่ ซึ่งหากดำเนินการโครงการวิจัยนี้เสร็จสิ้น สามารถตอบโจทย์ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี นำไปสู่ความเข้มแข็งของประชาชนคนในชุมชนจนเกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและสามารถพึ่งตนเองได้ ด้วยการนำองค์ความรู้จากการวิจัยไปสังเคราะห์เป็นนโยบายและแนวทางการพัฒนาประชาชนในสังคมไทยในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายมอบให้หน่วยงานทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติแล้วนำผลงานวิจัยเชิงนโยบายไปพัฒนาต่อยอดกำหนดแผนงานการส่งเสริมและพัฒนาประชาชนในสังคมไทย การพัฒนาผู้คนทุกกลุ่มที่ทำงาน เพื่อจะได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจตั้งแต่ระดับชุมชนไปถึงระดับประเทศให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน

ซึ่งหน่วยงานที่นำผลการวิจัยและนวัตกรรมไปใช้ประโยชน์ประกอบไปด้วย

๑) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สามารถนำองค์ความรู้จากการวิจัยไปใช้ในการบูรณาการในกระบวนการเรียนการสอนและทำการวิจัยต่อยอดได้

๒) หน่วยงานภาครัฐสามารถนำองค์ความรู้จากการวิจัยไปสังเคราะห์เป็นนโยบายและแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนได้

๓) หน่วยงานภาคเอกชนสามารถนำองค์ความรู้จากการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคลากรภายในองค์กรรวมถึงการวิจัยต่อยอดได้

๔) เยาวชนและชุมชนสามารถนำชุดองค์ความรู้จากการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันที่สามารถเสริมสร้างการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีได้

ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการทำวิจัย

เนื่องจากงานวิจัยเรื่องความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่จังหวัดยะลา ต้องลงศึกษาในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงเรื่องความปลอดภัยของการเดินทาง และผู้ให้ข้อมูลบางท่าน จะให้ข้อมูลเป็นภาษาถิ่น ภาษามลายู รวมถึงการกรอกข้อมูลที่เป็นภาษาไทยที่เป็นอุปสรรคกับทางผู้ให้ข้อมูลที่เป็นชาวมุสลิม ทางคณะผู้วิจัยจึงต้องหาลำม จึงเป็นอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการทำวิจัยในครั้งนี้

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

ควรจัดหาทีมงานที่เข้าใจภาษาถิ่น เพื่อให้สะดวกต่อการลงพื้นที่วิจัยในครั้งต่อไป

งานวิจัยที่คาดว่าจะดำเนินการต่อไป

การทำวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาความยั่งยืนของชุมชนภาคการเกษตรท่ามกลางความหลากหลายในพื้นที่ แต่ละภูมิภาคเพื่อเป็นการได้รับข้อมูลที่มีความหลากหลายเพิ่มขึ้น

ประวัติผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ - นามสกุล	พระครูสุวรรณสุตาลังการ, ดร.
วัน/เดือน/ปีเกิด	๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๑
ที่อยู่ปัจจุบัน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ถนนสามัคคีสาย ข ตำบล รุสะมิแล อำเภอ เมืองปัตตานี จังหวัด ปัตตานี ๙๔๐๐๐

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๔๐	ป.ธ.๓ จากสำนักเรียน วัดราษฎร์บูรณะ (ข้างให้) คณะจังหวัดปัตตานี
พ.ศ. ๒๕๔๒	น.ธ.เอก จากสำนักเรียนวัดราชโอรสาราม เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๕๔๙	ปริญญาตรี พธ.บ. (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๔
พ.ศ. ๒๕๖๒	ปริญญาตรี น.บ. (นิติศาสตรบัณฑิต) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๙
พ.ศ. ๒๕๕๔	ปริญญาโท กศ.ม.(การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ. ๒๕๔๙
พ.ศ. ๒๕๖๑	น.ม (กำลังศึกษา) (นิติศาสตรมหาบัณฑิต)มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๖๑
พ.ศ. ๒๕๖๑	ปริญญาเอก พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๔

การทำงานปัจจุบัน

ตำแหน่งอาจารย์ประจำ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

ผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์

ผลงานวิจัย

พ.ศ. ๒๕๕๙

พระครูสุวรรณสุตาลังการ, ดร.และพระพันธ์ ธรรมวิโส. (๒๕๕๙). มิติแห่งศรัทธาของชาวพุทธที่มีต่อองค์หลวงพ่อดาววัดช้างให้ วัดราษฎร์บูรณะ (ข้างให้) ๑ หมู่ที่ ๒ ตำบลควนโนรี อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี MCU RS ๖๑๗๕๙๐๗๙ (ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

บทความทางวิชาการ

๑) เพิ่มพร ดำรงเกียรติ, พระครูสุวรรณสุตาลังการ, ณัฐกร ยกชูอนชัย, พชรมน ระวัง และสมพร เขียวจันทร์ บทความ เรื่อง การพัฒนาภาวะผู้นำของนายกเทศมนตรีตามหลักธรรมาภิบาลในยุคปัจจุบัน. วารสารมหาจุฬาลงกรณปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๒): January - June 2019

๒) ไชยสิทธิ์ อดุลย์นามอ่อน, วิทยา เจริญศิริ, สัณญา เคนาภูมิ, พระครูวุฒิชัยธรรมบัณฑิต และ พระครูสุวรรณสุตาลังการ บทความ เรื่อง พุทธกับการบริหาร. วารสารมหาจุฬาทานีปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๒): July - December 2019

๓) พระครูสุวรรณสุตาลังการ, พงษ์ศักดิ์ สุวรรณมัลย์, รัชชเมธ จันทนวล และนิเวศน์ มณรัตน์วงศ์ บทความ เรื่อง หลักพุทธธรรมสำหรับนักศึกษาในการเรียนรู้ยุคปัจจุบัน. วารสารมหาจุฬาทานีปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๔ (๒๕๖๓): July - December 2020

๔) จักรพงศ์ ธรรมธรรมาทร, พระครูสุวรรณสุตาลังการ, พระศรีปัญญาคุณ, และพระใบฎีกาไพจิตรรัตนญาณ (คงฉิม) บทความ เรื่อง หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์กับการแก้ไขปัญหาคาความยากจนในสังคมไทย. วารสารมหาจุฬาทานีปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๗ (๒๕๖๕): January - June 2022

ผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ - นามสกุล

นายวรปรัชญ์ ลาวัณย์วิไลวงศ์

วัน/เดือน/ปีเกิด

๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๙

ที่อยู่ปัจจุบัน

โรงเรียนนวมินทราชูทิศ ทักษิณ

เลขที่ ๔๓๑ หมู่ที่ ๒ ถนนสงขลา-ระโนด ตำบลพะวง อำเภอเมือง

จังหวัดสงขลา ๙๐๑๐๐

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๓๘

วิทยาลัยเทคนิคยะลา

พ.ศ.

สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพระนครเหนือ

พ.ศ.

ราชภัฏยะลา

การทำงานปัจจุบัน

ตำแหน่งรองผู้อำนวยการกลุ่มบริหารงานทั่วไป/ข้าราชการครูชำนาญการ
โรงเรียน นวมินทราชูทิศ ทักษิณ จังหวัดสงขลา

ความเชี่ยวชาญพิเศษ

วิทยาการอบรมเทคโนโลยีสารสนเทศ ของ สสวท.

ผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ – นามสกุล นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวัฒน์
วัน/เดือน/ปีเกิด ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๔
ที่อยู่ปัจจุบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ถนนสามัคคีสาย ข ตำบล รุสะมิแล อำเภอ เมืองปัตตานี
จังหวัด ปัตตานี ๙๔๐๐๐

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๖๒ กำลังศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (การพัฒนาที่ยั่งยืน)
มหาวิทยาลัยทักษิณ
พ.ศ. ๒๕๕๘ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
พ.ศ. ๒๕๕๖ พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) (รัฐศาสตร์การปกครอง)
(เกียรตินิยมอันดับสอง) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต (รป.บ.) (การบริหารทรัพยากรมนุษย์)
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

การทำงานปัจจุบัน

ตำแหน่งนักวิเคราะห์นโยบายและแผน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

ทุนการศึกษา

๑. ทุนการศึกษาต่อปริญญาโท จากพระครูวรนาถโพธิคุณ เจ้าอาวาสวัดอรัญวาสีการาม (วัดห้วยเงาะ) จังหวัดปัตตานี
๒. ทุนอุดหนุนการวิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์ จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ โดยได้รับ ทุนสนับสนุนการวิจัยระดับปริญญาโท จากสถาบันวิจัยพหุวัฒนธรรมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน(สพย.)

รางวัล

๑. ได้รับคัดเลือกเป็นนักวิจัย "ระดับดี" ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๐ ผู้ให้รางวัล พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๖๑ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ
๒. ได้รับคัดเลือกเป็นนักวิจัย "ระดับดีมาก" ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๔ ผู้ให้รางวัล พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๖๕ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

ประสบการณ์วิจัย/ผลงานวิจัย

พ.ศ. ๒๕๖๐ งานวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์กระบวนการใช้จ่ายงบประมาณตามนโยบายและยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในเขตพื้นที่ภาคใต้ตอนล่าง” ในตำแหน่งผู้วิจัย

พ.ศ. ๒๕๖๑ งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความเสี่ยงขององค์กรพระพุทธศาสนาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ในตำแหน่งผู้ร่วมวิจัย

พ.ศ. ๒๕๖๑ งานวิจัยเรื่อง “การวิจัยการปลูกฝังความสุจริตของเยาวชนในสามจังหวัดชายแดนใต้” ในตำแหน่งผู้วิจัย

พ.ศ. ๒๕๖๑ งานวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในสามจังหวัดชายแดนใต้” ในตำแหน่งผู้ร่วมวิจัย

พ.ศ. ๒๕๖๑ งานวิจัยเรื่อง “ความรุนแรงในครอบครัวมีผลต่อความก้าวร้าวของเด็กใน ๓ จังหวัดภาคใต้” ในตำแหน่งผู้ร่วมวิจัย

พ.ศ. ๒๕๖๑ งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการสร้างทักษะการเรียนรู้ของบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษาในด้านการบริหารงานบุคคลตามทัศนะของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๕” ในตำแหน่งผู้ร่วมวิจัย

พ.ศ. ๒๕๖๑ งานวิจัยเรื่อง “การสร้างมาตรฐานความปลอดภัยสำหรับชุมชนชาวพุทธใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้” ในตำแหน่งผู้ร่วมวิจัย

พ.ศ. ๒๕๖๑ งานวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้กับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ในตำแหน่งผู้ร่วมวิจัย

พ.ศ. ๒๕๖๓ งานวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย” ในตำแหน่งผู้ร่วมวิจัย

พ.ศ. ๒๕๖๓ งานวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ห้วงองค์ประกอบและตัวชี้วัดชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย” ในตำแหน่งผู้ร่วมวิจัย

พ.ศ. ๒๕๖๓ งานวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมวัฒนธรรมชุมชนกับการสำรวจวรรณกรรมโบราณ ในเขตลุ่มน้ำโขง” ในตำแหน่งผู้ร่วมวิจัย

พ.ศ. ๒๕๖๓ งานวิจัยเรื่อง “วิจัยย่อยที่ ๓ นวัตกรรมวัฒนธรรมชุมชนกับการสำรวจวรรณกรรมโบราณ ในเขตลุ่มน้ำโขงตอนล่าง” ในตำแหน่งผู้ร่วมวิจัย

พ.ศ. ๒๕๖๓ งานวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาสู่เมืองสันติภาพไร้รอยต่อ” ในตำแหน่งผู้ร่วมวิจัย

พ.ศ. ๒๕๖๓ งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบสันติสุขตามหลักคำสอนทางศาสนาในพื้นที่ภาคกลางและภาคใต้” ในตำแหน่งผู้ร่วมวิจัย

พ.ศ. ๒๕๖๔ งานวิจัยเรื่อง “แท็กซี่คุณธรรม : เครือข่ายและการจัดการในการยกระดับความมีจิตให้บริการที่ดีของผู้ขับแท็กซี่ในเขตกรุงเทพมหานคร” ในตำแหน่งผู้ร่วมวิจัย

การเผยแพร่ผลงานวิจัย/การตีพิมพ์/การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑) นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวัฒน์และร.ต.ต.พิชัย โอหารศิริ งานวิจัยเรื่อง “การดำเนินงานในการพัฒนาวิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี ตามนโยบายของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” การประชุมวิชาการระดับชาติ ศึกษาศาสตร์วิจัย ครั้งที่ ๑ วันที่ ๒๙ – ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ณ โรงแรมहरราช เจบี หาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๗ จำนวน ๕๐๐ เล่ม หน้า ๕๒

๒) นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวัฒน์, เอกรินทร์ สังข์ทอง, เรชา ชูสุวรรณ งานวิจัยเรื่อง “สภาพการดำเนินงาน ปัญหาและแนวทางการพัฒนาวิทยาลัยสงฆ์ สังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”

วารสารศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๙ ได้รับทุนวิจัยจากสถาบันวิจัยพหุวัฒนธรรมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (สพย.)

๓) พระครูสุตกิจสมโสและนายรังสรรค์ วัฒนาชัยวิช งานวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมศีลธรรมและคุณธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันของนักเรียนโรงเรียนดวนนายร้อย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา” การประชุมวิชาการระดับชาติ ศิษศาสตรวิจัย ครั้งที่ ๓ “การพัฒนาคุณภาพการศึกษา: แนวโน้ม ความท้าทาย และความยั่งยืน” วันที่ ๒๘ - ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๙ ณ โรงแรมहरรรษา เจบี หาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๙ จำนวน ๓๐๐ เล่ม หน้า ๙๕

๔) นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวิช และพระมหาวิเชียร วิชรธมโม งานวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของประชาชนอำเภอเมืองจังหวัดปัตตานี ต่อภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี” การประชุมวิชาการระดับชาติ ศิษศาสตรวิจัย ครั้งที่ ๔ “นวัตกรรมการศึกษาเพื่อ Thailand ๔.๐” วันที่ ๒๕ - ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐ ณ โรงแรมहरรรษา เจบี หาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๖๐ จำนวน ๓๐๐ เล่ม หน้า ๑๓๓

๕) นางสาวเพ็ญพิมล นิธิสุนทรวงศ์ และนายรังสรรค์ วัฒนาชัยวิช งานวิจัยเรื่อง “เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาการ สู่การเมืองการปกครองของไทย” การประชุมวิชาการระดับชาติ ศิษศาสตรวิจัย ครั้งที่ ๔ “นวัตกรรมการศึกษาเพื่อ Thailand ๔.๐” วันที่ ๒๕ - ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐ ณ โรงแรมहरรรษา เจบี หาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๖๐ จำนวน ๓๐๐ เล่ม หน้า ๑๓๐

๖) นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวิช พระมหาวิเชียร วิชรธมโม ขวัญใจ ศรีพารัตน์ และชบา บัวอ่อน งานวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์กระบวนการใช้จ่ายงบประมาณตามนโยบายและยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในเขตพื้นที่ภาคใต้ตอนล่าง” The 5th National and 3rd International Conference on Education (NICE) 2018. July 5-7, 2018 at Phuket, Thailand. P 168

๗) เกศินี นันทเสนีย์ ธัญวรรณ์ แม่นยำ และนายรังสรรค์ วัฒนาชัยวิช งานวิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการของศูนย์บริการเบ็ดเสร็จ ณ จุดเดียว (One Stop Service) ของเทศบาลเมืองปัตตานี อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี” The 5th National and 3rd International Conference on Education (NICE) 2018. July 5-7, 2018 at Phuket, Thailand. P 166

๘) Phramahasomkhid Sompanno, Veerasak Bunyadit, Rangsan Wattanachaiwanich, and Phramaha Wichien Kulmanee “Cultivation of Buddhist Doctrines to Children and Youth in the Three Southern Provinces (NICE 206)” The 5th National and 3rd International Conference on Education (NICE) 2018. July 5-7, 2018 at Phuket, Thailand. P 45

๙) Pamonrat Chumpoopraviro, Phrakhrusutakitsamosom, and Rangsan Wattanachaiwanich “Cultivating Integrity of Youth in the three Southern Provinces of Thailand (NICE 207)” The 5th National and 3rd International Conference on Education (NICE) 2018. July 5-7, 2018 at Phuket, Thailand. P 46

๑๐) Panwalai Sriram, Phramahasomkhid Sompanno (Inkaew), and Rangsan Wattanachaiwanich “Family Violence Affecting Aggression of Children in Three Southern Provinces (NICE 208)” The 5th National and 3rd International Conference on Education (NICE) 2018. July 5-7, 2018 at Phuket, Thailand. P 47

๑๑) Veerasak Bunyadit, Pamonrat Chumpoopraviro, and Rangsak Wattanachaiwanich “Teachers’ Perceptions on Participation in Building Cognitive Skills of People Involved in Education in the Field of Personnel Management under Secondary Educational Service Area Office Area XV (NICE 209)” The 5th National and 3rd International Conference on Education (NICE) 2018. July 5-7, 2018 at Phuket, Thailand. P 48

๑๒) Phramaha Wichien Kulmanee, Rangsak Wattanachaiwanich, Kwanjai Sriparat, and Ekkarin Sungtong “The Enterprise Risk Management Model of Buddhism in the Three Southern Border Provinces (NICE 210)” The 5th National and 3rd International Conference on Education (NICE) 2018. July 5-7, 2018 at Phuket, Thailand. P 49

๑๓) Phrakhrusutakitsamosom (Kotan), Chit Nilwichean, and Rangsak Wattanachaiwanich “The Sangha Administration of Official Monk in three Southern Provinces of Thailand (NICE 211)” The 5th National and 3rd International Conference on Education (NICE) 2018. July 5-7, 2018 at Phuket, Thailand. P 50

๑๔) วาสนา คงจันทร์, รังสรรค์ วัฒนาชัยวิชิต, พระมหาวิเชียร วชิรธมโม, ไชยยุทธ อินบัว, นิเวศน์ มณีรัตนวงศ์ บทความวิชาการ เรื่อง การเขียนบทความในรายวิชาเทคนิคการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของวิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี. วารสารมหาจุฬาทานีปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๒): January - June 2019

๑๕) พระมหาวิเชียร วชิรธมโม, ผศ., พระครูสุตกิจโสภณ, พระสิริจริยาลังการ, พระพันธ์ ธรรมวิไล, รังสรรค์ วัฒนาชัยวิชิต บทความวิชาการ เรื่อง พุทธธรรมกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. วารสารมหาจุฬาทานีปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๒): January - June 2019

๑๖) เกศินี สังข์เพ็ชร, นฤมล สุขรัตน์, รังสรรค์ วัฒนาชัยวิชิต บทความวิชาการ เรื่อง การดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตำบลท่าข้าม อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี ภายใต้การกำกับดูแลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. วารสารมหาจุฬาทานีปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๒): July - December 2019

๑๗) พรครูภูมิธรรมบัณฑิต, สมนึก จันทโรสดา, ไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน, รังสรรค์ วัฒนาชัยวิชิต บทความวิชาการ เรื่อง หลักการสื่อสารทางการเมืองสู่กระบวนการการเมืองของไทย. วารสารมหาจุฬาทานีปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ (๒๕๖๓): January - June 2020

๑๘) นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวิชิต, พระครูสุตกิจโสภณ (โกตัน), นายจิตต์ นิลวิเชียร, พระมหาวิเชียร วชิรธมโม และ นายไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน บทความเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาจุฬาฯ สุรินทร์ ครั้งที่ ๑ (แบบออนไลน์) “พุทธบูรณาการ อารยธรรมอันมั่งคั่งแห่งแรก สู่การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน” Buddhist Integration on Vanam Dongrak Civilization towards Sustainable Social Development. วันที่ ๓ เดือน เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๓ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

๑๙) นายจิตต์ นิลวิเชียร, นางสาวปานวลัย ศรีราม และ นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวิชิต นำเสนอผลงานวิจัยประเภทโปสเตอร์ เรื่อง “การสร้างมาตรฐานความปลอดภัยสำหรับชุมชนชาวพุทธ ใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้” ในการประชุมวิชาการระดับชาติศึกษาศาสตร์วิจัย ครั้งที่ ๗ “นวัตกรรมการศึกษาเพื่อการ

เปลี่ยนแปลงสู่ความเสมอภาค” Moving Towards Innovative, Transformative, and Equitable Education. ระหว่างวันที่ ๒-๓ กรกฎาคม ๒๕๖๓

๒๐) รังสรรค์ วัฒนาชัยวิช, โยธิน ทองเนื้อแข็ง, จารึก ศิริบุหงศ์, อำพร มณีเนียม บทความวิชาการ เรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของภาครัฐแนวใหม่. วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๔ (๒๕๖๓): July - December 2020

๒๑) ดร.สุชาติ ใหม่อ่อน, ศดานนท์ วัตรธรรม, รังสรรค์ วัฒนาชัยวิช, ไชยยุทธ์ อินบัว บทความวิชาการ เรื่อง เทคนิคการเขียนบทความวิจัยและบทความวิชาการด้านสังคมศาสตร์. วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๔ (๒๕๖๓): July - December 2020

๒๒) ไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน, พระสังวาล สายเนตร, พระครูสุตกิจสโมสร, รังสรรค์ วัฒนาชัยวิช บทความวิชาการ เรื่อง หลักพุทธธรรมกับการเชื่อมโยงในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๕ (๒๕๖๔): January - June 2021

๒๓) Chaiyasit Udomchokenamon, Rangsan Wattanachaiwanich, Phracharan Suvaco (Sathan), Thananchai Pattanasing, Phrasarit Sumano, Sanya Kenaphoom. “Innovative Ways of Community Culture and Palm Leaf Literature Survey in Lower Mekong River Basin”. Design Engineering. Articles. VOL 2021: ISSUE 08.

๒๔) Chaiyasit Udomchokenamorn, Phrakrukhsit Wattananukul, Thananchai Pattanasing and Rangsan Wattanachaiwanich. “ Innovative Ways of Community Culture and Palm Leaf Literature Survey in Lower Mekong River Basin”. Design Engineering. Articles. VOL 2021: ISSUE 08.

ผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ – นามสกุล นายวีรศักดิ์ บุญญดิษฐ์
วัน/เดือน/ปีเกิด ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๓
ที่อยู่ปัจจุบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี
ถนนสามัคคีสาย ข ตำบล รุสะมิแล อำเภอ เมืองปัตตานี
จังหวัด ปัตตานี ๙๕๐๐๐

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๒๑ ศิลปะศาสตร์บัณฑิต (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง
พ.ศ. ๒๕๓๐ นิติศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
พ.ศ. ๒๕๓๙ พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)
พ.ศ. ๒๕๖๒ กำลังศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (การพัฒนาที่ยั่งยืน)

การทำงานปัจจุบัน

ตำแหน่งอาจารย์พิเศษ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

ประสบการณ์วิจัย/ผลงานวิจัย

พ.ศ. ๒๕๖๑ งานวิจัยเรื่อง “การปลูกฝังหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้กับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ในตำแหน่งผู้วิจัย

พ.ศ. ๒๕๖๑ งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการสร้างทักษะการเรียนรู้ของบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษาในด้านการบริหารงานบุคคลตามทัศนะของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 15” ในตำแหน่งหัวหน้าโครงการวิจัย

พ.ศ. ๒๕๖๓ งานวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะและเครือข่ายการจัดการของชุมชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย” ในตำแหน่งผู้วิจัย

ผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์

ผลงานวิจัย

พ.ศ. ๒๕๕๙

นายวีรศักดิ์ บุญญดิษฐ์และพระมหาสมคิด สมปนโน (๒๕๕๙).ทัศนคติต่อการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน กรณีศึกษา : สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี.บทความวิชาการ.โครงการประชุมวิชาการระดับชาติศึกษาศาสตร์วิจัย ครั้งที่ ๓ เรื่อง "การพัฒนาศูนยภาพการศึกษา : แนวโน้ม ความท้าทาย และความยั่งยืน"คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี วันที่ ๒๘-๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๙.หน้า ๙๓. ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๒๗๑-๓๑๒-๕ (ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี

บทความทางวิชาการ

๑) วีระศักดิ์ บุญญดิษฐ์, พระมหาเสาวนันธ์ สุภาจาโร, อังคาร กาญจนเพชร, ประลอง นนทณรงค์ และสุธาทิพย์ นววิธากาญจน์ บทความ เรื่อง การเมืองการปกครองของไทยกับพระพุทธศาสนา. วารสารมหาจุฬาทานีปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๒): January - June 2019

๒) ดลนภา รัตนภิกขุ, จรรยา จันทร์แก่นรัตน์ และวีระศักดิ์ บุญญดิษฐ์ บทความ เรื่อง การจัดการของเสียอันตรายในอุตสาหกรรมไทย. วารสารมหาจุฬาทานีปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๒): July - December 2019

๓) ชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์, พระครูสุตกิจโสโมสร, ศदानนท์ วัตรธรรม, วีระศักดิ์ บุญญดิษฐ์ และจักรธ สิริแสง บทความ เรื่อง การแก้ปัญหาคอร์รัปชันตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย. วารสารมหาจุฬาทานีปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๒): July - December 2019

๔) วีระศักดิ์ บุญญดิษฐ์, โยธิน ทองเนื้อแข็ง, ชนิศร์ ชูเลื่อน และรัชชเมธ จันทนวล บทความ เรื่อง การพัฒนาการศึกษาสู่ศตวรรษที่ 21. วารสารมหาจุฬาทานีปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๕ (๒๕๖๔): January - June 2021

๕) วีระศักดิ์ บุญญดิษฐ์, พงษ์ศักดิ์ สุวรรณมัลย์ สุนทร อรุณโณและณัฐธินิชา วรรณมณี บทความ เรื่อง หลักการบริหารกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคมไทย. วารสารมหาจุฬาทานีปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๖ (๒๕๖๔): July - December 2021

๖) วีระศักดิ์ บุญญดิษฐ์, สุนทร อรุณโณ, จักรธ สิริแสงและพงศ์ศักดิ์ บุญมาศ บทความ เรื่อง หลักการและทฤษฎีการเรียนรู้กับการพัฒนาที่ยั่งยืน. วารสารมหาจุฬาทานีปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๗ (๒๕๖๕): January - June 2022

